

ריכוז החלטות וחוות דעת נציבות תלונות הציבור על שופטים בנושא התנהגות שופטים ודיינים

2019-2003

בעריכת ד"ר אייל כתבן

ירושלים תש"פ - 2020

נציבות תלונות הציבור על שופטים
ריכוז החלטות וחוות דעת נציבות תלונות
הציבור על שופטים בנושא התנהגות
שופטים ודיינים
(2019-2003)

מסמך זה נועד לסייע לשופטים, לעורכי דין ולציבור הרחב, להכיר ולהבין את כללי ההתנהגות לשופטים, כפי שאלו באים לידי ביטוי בהחלטות נציבות תלונות על השופטים. העיון במסמך מחייב הפעלת שיקול דעת, מתוך הבנה שכל מקרה מקבל מענה לפי נסיבותיו. לפי הצורך יש לעיין בהחלטה המלאה, ככל שפורסמה. הכללים כפי שמוצגים במסמך זה אינם באים להחליף או לשנות את כללי האתיקה השיפוטית, את פסקי הדין והחלטות בתי המשפט בסוגיות אלו או את הוראות נוהל נשיאי בית המשפט העליון. יש לשים לב לשינויי חקיקה, פסיקה ונוהל העשויים לשנות מתוכן ההחלטות. לשון זכר במסמך זה משמע גם לשון נקבה.

ירושלים
תש"פ - 2020

תוכן העניינים

7	א. הקדמה מאת נציב תלונות הציבור על שופטים, שופט בית המשפט העליון (בדימוס) אורי שהם
10	ב. מבוא
10	1. רקע היסטורי
16	2. מבנה המסמך, מטרתו ומרכיביו
19	3. על תלונות שנדחו ועל תלונות שנדחו על הסף
24	ג. תמצית הכללים (תקציר מנהלים)
39	ד. כללי התנהגות לשופטים
39	1. התנהגות והתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי
39	1.1 "מזג שיפוטי"
40	1.1.1 התבטאות שופטים במהלך הדיון
40	1.1.1.1 התבטאויות לגיטימיות ובלתי לגיטימיות
42	1.1.1.2 התבטאויות כלפי עורכי דין ו(איסור) עידוד החלפת ייצוג
45	1.1.1.3 אמירות מכלילות
46	1.1.1.4 התבטאויות כלפי מומחים
46	1.1.1.5 כבודם של נאשמים
48	1.1.1.6 התבטאויות ודקדוקי עניות במקום שבו נדרשת רגישות מיוחדת
51	1.1.2 הבטחת התבטאות והתנהגות נאותה מצד הצדדים לדיון ובין צד אחד לרעהו
52	1.1.3 תגובה להתנהגויות שליליות של עורכי דין או של צדדים לדיון
52	1.1.3.1 כללי
55	1.1.3.2 דיווח לגורמים שלישיים על התנהגויות שליליות או פליליות
55	1.1.3.3 הרחקת עורכי דין וצדדים מן האולם
58	1.1.4 חשיבות הודאה בטעות ופעולה בשקיפות לתיקונה
59	1.2 דרך ראויה לניהול המשפט
60	1.2.1 חובת התייעוד בפרוטוקול, ליקויים ברישום הפרוטוקול
60	1.2.1.1 מבוא
63	1.2.1.2 תיעוד התנהגויות בלתי ראויות והוצאה של צדדים מהאולם
64	1.2.1.3 תיעוד הצעות פשרה
65	1.2.1.4 תיעוד דיונים שנערכו בהיעדרו של צד או במושב חסר
66	1.2.1.5 "שכתוב", שינוי ותיקון פרוטוקול
67	1.2.2 איסור הפעלת לחץ על הצדדים (לרבות הפעלת לחץ לפישור, לגישור ולפשרה)
67	1.2.2.1 לחצים לווייתור

68	1.2.2.2 לחץ בלתי ראוי לפשרה.....
70	1.2.2.3 הפצרות חוזרות ונשנות (שכר הפשרה בהפסדה).....
71	1.2.2.4 אמירות מותרות ואסורות בנוגע לתוצאות האפשריות של פסק הדין.....
73	1.2.2.5 הסכמה מדעת לפשרה או לגישור.....
75	1.2.2.6 השופט כמגשר בהליך אזרחי (קו הגבול).....
77	1.2.3 גבולות התערבות בית המשפט.....
77	1.2.3.1 התערבות בעניין סמכות עניינית ומקומית (יזמת בית המשפט).....
78	1.2.3.2 איסור התערבות בהסכמות הצדדים.....
79	1.2.3.3 התערבות בגיבוש הסדרי טיעון.....
80	1.2.4 שאלות של ייצוג ויפוייכוח.....
80	1.2.4.1 זכות הייצוג ושחרור מייצוג.....
81	1.2.4.2 ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות.....
84	1.2.5 ניהול הזמן השיפוטי וזמנם של הצדדים: מניעת התמשכות ההליכים.....
85	1.2.5.1 דחיית דיונים ביזמת בית המשפט או ביזמת הצדדים.....
91	1.2.5.2 דיונים מקדמיים ופשרות.....
94	1.2.5.3 הטרחת שווא של צדדים.....
95	1.2.5.4 אכיפת קיום החלטות במועד.....
97	1.2.5.5 ניהול הזמן במהלך יום הדיונים.....
97	1.2.5.5.1 המתנה ממושכת לדין.....
99	1.2.5.5.2 היעדרות שופטים ודיינים והרכבים חסרים.....
100	1.2.6 הקלטת דיונים.....
103	1.2.7 פומביות הדין.....
104	1.2.8 הקפדה על קיום סדרי הדין.....
105	1.3 שמירה על עיקרי הצדק הטבעי.....
105	1.3.1 "יומו בבית המשפט" והזכות להישמע.....
107	1.3.1.1 דיונים והחלטות במעמד צד אחד וקבלת תגובת הצד שכנגד.....
107	1.3.1.1.1 ביטול פסק דין במעמד צד אחד.....
108	1.3.1.1.2 מקרים שבהם ראוי לחזור ולבקש את עמדת אחד הצדדים.....
110	1.3.1.1.3 זכות הטיעון בהחלטות שניתנו ביזמת בית המשפט.....
110	1.3.1.1.4 זכות טיעון בעניין מינוי מומחים וביטול של מינוי מומחים.....
111	1.3.1.2 צווים במעמד צד אחד.....
111	1.3.1.2.1 סעדים זמניים - כללי.....
112	1.3.1.2.2 צווי עיכוב יציאה מן הארץ.....
113	1.3.1.2.3 החזקת והחזרת תפוסים.....

114.....	1.3.1.2.4	צו הגנה
114.....	1.3.1.2.5	צו לפי חוק מניעת הטרדה מאיימת
115.....	1.3.1.2.6	הקפדה על הוצאת צווים (פגמים בצווי חיפוש)
117.....	1.3.1.3	זימון כדין ואישור מסירה
118.....	1.3.1.4	שאלות של ייצוג
119.....	1.3.1.4.1	זכות הטיעון בענין שחרור מייצוג ובהיתר ייצוג
119.....	1.3.1.4.2	זכות הטיעון בפסיקת הוצאות
119.....	1.3.1.4.3	מתן הסבר לבעל דין לא מיוצג
121.....	1.3.1.4.4	חובת פירוט זכות ערעור
121.....	1.3.1.5	מפגשים ושיחות
124.....	1.3.2	משוא פנים, ניגוד עניינים ומראית פני הצדק
126.....	1.3.2.1	חובות גילוי ובירור המוטלות של שופט
133.....	1.3.2.2	איסור העדפת צד, והחובה לנהוג בשוויון בין בעלי הדין
135.....	1.3.2.3	הצורך בגיוון במינויים של בעלי תפקיד, ומינויים בשל היכרות מוקדמת
137	2	החלטות ופסקי דין
137.....	2.1	התבטאויות שופטים בפסקי דין ובהחלטות
137.....	2.1.1	מבוא - מידתיות, סגנון ורלוונטיות
138.....	2.1.2	התבטאויות כלפי מתדיינים, עדים וצדדים שלישיים
141.....	2.1.3	התבטאויות כלפי עורכי דין
145.....	2.2	קבלת החלטות ופסקי דין ופרסומם
145.....	2.2.1	הכנת החלטות וקבלתן רק לאחר שמיעת הצדדים ולאחר עיון יסודי בכתבי בי הדין
147.....	2.2.2	חובת הנמקה או הסבר
149.....	2.2.3	עיכוב במתן פסקי דין או החלטות
149.....	2.2.3.1	מבוא: עומס, מורכבות ומהות
150.....	2.2.3.2	פניות חוזרות ונשנות
150.....	2.2.3.3	הבטחות שווא
151.....	2.2.3.4	עיכוב במתן החלטות
152.....	2.2.3.5	עיכוב במתן פסקי דין
156.....	2.2.3.6	מועדים שנקבעו בחוק
158.....	2.2.3.7	החלטות שבאופיין הן דחופות, ועיכוב בהן מסב נזק לצדדים
160.....	2.2.4	חובה ליתן פסקי דין או החלטות
161.....	2.2.5	חתימה על החלטות ועל פסקי דין
162.....	2.2.6	תיקון החלטות, פסקי דין ופסיקות ("בית המשפט קם מכיסאו")
165.....	2.2.7	פרסום פסקי הדין

165.....	2.2.7.1 בדיקת פסקי הדין וההחלטות טרם פרסומם
165.....	2.2.7.2 שמירה על פרטיות וסודיות בפסקי דין ואיסור פרסום
167.....	2.3 התערבות ביישום פסקי דין והחלטות
169	3. שופט וסביבתו: התנהגות מחוץ לכס השיפוט יחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט
169.....	3.1 הסביבה השיפוטית - התנהגות שופטים ויחסיהם עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט
169.....	3.1.1 יחסים עם מתמחים ועם עוזרים משפטיים
170.....	3.1.2 יחסים עם פקידי עזר, עם מזכירות ועם קלדניות
170.....	3.1.3 יחסים עם שופטים-עמיתים
172.....	3.1.4 מנהל תקין
172.....	3.2 הסביבה החוץ-שיפוטית - התנהגות בלתי ראויה מחוץ לכס השיפוט
173.....	3.2.1 בעניינים שקדמו למינוי
174.....	3.2.2 בעניינים שלאחר פרישה
176.....	3.2.3 בזירה המשפטית
176.....	3.2.3.1 מעורבות שופט בסכסוכים של קרוביו ומכריו
177.....	3.2.3.2 על שופט כמתדיין
178.....	3.2.3.3 עדות שופט בהליכים משפטיים
178.....	3.2.4 בזירה הציבורית
178.....	3.2.4.1 מעורבות בפעילות פוליטית, מפלגתית או ציבורית
179.....	3.2.4.2 הבעת דעה ברבים, בפומבי, ראיונות, וסקרים
181.....	3.2.5 בענייניו הפרטיים
	3.2.5.1 חשש לניגוד עניינים בין התפקיד השיפוטי ובין עסקים משפחתיים
181.....	ושותפויות, עיסוקים נוספים ואיסור על טובות הנאה ועל שימוש בתואר השיפוטי
184	ה. אפילוג
186	ו. נספחים
187.....	נספח א: חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002
199.....	נספח ב: תקנות נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ד-2003
203.....	נספח ג: כללי אתיקה לשופטים, התשס"ז - 2007
220.....	נספח ד: כללי אתיקה לדיינים, התשס"ח-2008
237.....	נספח ה: כללי הקאדים (אתיקה לקאדים), התשע"ח-2018

א. הקדמה

מאת נציב תלונות הציבור על שופטים, שופט בית המשפט העליון (בדימוס) אורי שהם

בפתח מאמרו של שופט בית המשפט העליון (בדימוס) יעקב מלץ "אתיקה שיפוטית", ספר לנדוי, כרך שני חלק ראשון, עמ' 617, בעריכת אהרון ברק ואליעזר מזוז, תשנ"ה, כתב השופט מלץ את הדברים האלה:

"1. אתיקה שיפוטית מבוססת על שני נתוני יסוד:

א. האחד הוא ששופט איננו אלא בשר ודם. הוא מביא עמו אל כס השיפוט אופי, תכונות, סגנון, דעות, השקפות, אהבות ושנאות, סימפטיות ואנטיפטיות. כל אלה הם חלק ממנו והוא נושא אותם עמו גם כאשר הוא מכהן כשופט.

ב. הנתון השני הוא ששופט יושב במגדל זכוכית, חשוף לעיני הציבור, עיני הכול עוקבות אחרי אורחותיו והתנהגותו ואוזני הכול כרויות למוצא פיו. במגדל זכוכית זה אין לו לשופט אלא הכבוד והאמון שהציבור רוחש לו. האמון שהוא אכן מתאים, כשר ומוסמך לחרוץ גורלות, להכריע בענין חרותם ועסקיהם; מתאים וכשר לעשות שימוש יאות וצודק בסמכות ובעוצמה שניתנו לו, באובייקטיביות ללא משוא פנים.

למעשה – כל ענינה של האתיקה השיפוטית הוא בכך שתפקידה לשמור, להצדיק ולשמר את אותו האמון. שופט שהצבור איננו מאמין יותר ביושרו, בהגינותו, באובייקטיביות שלו ובשיקול הדעת שלו – אינו ראוי להיות שופט, שופט כזה מטיל דופי לא רק במעמדו הוא אלא במעמדם של כלל השופטים ובמעמדה של המערכת המשפטית כולה".

דברים כדורבנות, ואין לי אלא להסכים להם.

יצוין, כי כללי אתיקה כתובים לשופטים פורסמו בשנת 1993 על ידי נשיא בית המשפט העליון (בדימוס) מאיר שמגר ובהמשך פורסמו גם כללי אתיקה לדיונים ולקאדים. אך כפי שהובהר על ידי ד"ר אייל כתבן בפרק הראשון בספר זה שעניינו "רקע היסטורי", כללי האתיקה לשופטים החלו להתגבש עוד לפני קום המדינה הן בתקופה העות'מאנית והן בתקופת המנדט הבריטי, ובהמשך גובשו בחקיקה ובפסיקה הישראלית מאז קום המדינה.

בשנת 2002 נפל דבר בתחום זה, עת הוקם מוסד נציבות תלונות הציבור על שופטים, לאחר שהתקבל בכנסת חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002 (להלן: החוק). בשנת 2003, החלה לכהן כנציבת תלונות הציבור על שופטים, שופטת בית המשפט העליון (בדימוס) טובה שטרסברג-כהן, ולאחריה כיהנו בתפקיד זה השופטים בדימוס אליעזר גולדברג ואליעזר ריבלין, ומאז חודש נובמבר 2018, הנני משמש בתפקיד הנציב.

בסעיף 2 לחוק נאמר: "נציב תלונות הציבור על שופטים יעמוד בראש יחידה שתקרא 'נציבות תלונות הציבור על שופטים' שתברר, בהתאם להוראות חוק זה, תלונות על התנהגות שופטים במסגרת מילוי תפקידם, לרבות בדרך ניהול משפט על ידם".

מאז שפתח מוסד הנציבות את שעריו בשנת 2003, ניתנו על ידי הנציבים לדורותיהם אלפי החלטות הנוגעות בתלונות על שופטים ודיינים, והוצאו חוות דעת רבות בנושאים של התנהגות שופט במסגרת מילוי תפקידו ובדרך ניהול המשפט על ידו. מטבע הדברים, כל החלטה עוסקת בתלונה פרטנית ובנושא ספציפי, אך ההחלטות הפרטניות מגבשות ומפרשות את הכללים בנושא זה, נדבך על גבי נדבך.

לאחר למעלה מ-16 שנות פעילות של הנציבות, התעורר הצורך בריכוז החלטות וחוות דעת הנציבות בנושאים שבתחום טיפולה, והמטרה היא להנגיש את הכללים והעקרונות העולים מתוך אלפי ההחלטות, בעיקר לשופטים עצמם אך גם לעורכי דין, למשפטנים ולציבור הרחב בכללותו.

את המשימה הלא פשוטה הזו קיבל על עצמו ד"ר אייל כתבן, אשר בעבודה סיזיפית וקשה ערך את הספר שלפנינו וברוכו עיקרי ההחלטות וחוות הדעת שניתנו במסגרת פעילותה של הנציבות מיומה הראשון כפי שניתנו על ידי הנציבים השונים. הספר עוסק לא רק בהחלטות או בתקצירים שפורסמו באתר הרשמי של הנציבות, אלא גם בהחלטות חסויות שמהן ניתן להפיק כללים שיש להם השלכה וחשיבות מעבר למקרה הפרטני.

בישיבות שערכנו עם ד"ר כתבן, תוך כדי העבודה על הספר, יכולנו להתרשם מהמקצועיות הרבה שהפגין בתחום זה, ומעבודתו היסודית והחשובה, ואצטט מדברים שכתבתי לו עם השלמת המלאכה: "המסמך שהגשת הינו מרשים ביותר והוא עונה, מכל בחינה שהיא, על הדרישות שהצבנו לעצמנו ולך. תרומתו של המסמך לא תסולא בפז, והוא ישמש אותנו, אנשי הנציבות, ואת כלל השופטים והדיינים במערכת השפיטה בישראל לשנים הבאות".

מן הראוי לסיים הקדמה זו בכמה הערות אזהרה:

- א. יש לבחון כל מקרה ומקרה על פי נסיבותיו הקונקרטיות, ולא תמיד ניתן להשליך מהחלטה כלשהי על רעותה. יש לזכור כי אנו דנים בתלונות על שופטים ודיינים מסוימים ובנסיבותיו של התיק הקונקרטי, וכך יש לגשת לבירור כל תלונה המוגשת לנציבות.
- ב. עם כל הרצון לדייק בתיאור המסקנות הנובעות מהחלטה כלשהי במסגרת המסמך, עדיין מדובר בתמצית קצרה בלבד, ויש לזכור כי הנוסח המחייב יהא תמיד הנוסח הכתוב בהחלטות עצמן. למותר להוסיף כי בכל מקרה של סתירה או אי בהירות בנוגע לניסוח

כלל כלשהו במסמך שלפנינו, יש לפנות להחלטה עצמה כדי לעמוד על דרך יישומה של ההחלטה.

ג. הלכת התקדים המחייב אינה חלה על החלטות הנציבים לדורותיהם, ולכן ייתכנו מקרים (שאינם רבים, כך יש להניח) שהחלטה מאוחרת לא תעלה בקנה אחד עם החלטה מוקדמת שניתנה בעניין כלשהו. במסמך זה נעשה ניסיון לשקף את ההחלטות העדכניות שניתנו בנושא מסוים, באותם מקרים שבהם חל שינוי בעמדת הנציב לגבי סוגיה מסוימת שהתבררה בנציבות.

ואסיים בתודה ובהוקרה לעורך המחקר ד"ר אייל כתבן, ולקוראים אחל קריאה מהנה ומועילה.

ב. מבוא

1. רקע היסטורי

כבר בעת החדשה המאוחרת, מערכת השיפוט בארץ ישראל נדרשה לכללים ולנורמות התנהגות לשופטים. למשל, **חוק שופטי השלום הזמני העות'מאני וחוק הפרוצדורה האזרחית העות'מאני** קבעו הוראות שונות בדבר ניהול המשפט ובמובלע, בדבר ההיבטים האתיים של הדיון המשפטי¹ (אולי היו אלו הורותם של כללי האתיקה לשופטים); ובמיוחד נדרשה המערכת לפרוצדורה להגשת תלונות על שופטים ובירורן (אולי זו הורתה של נציבות התלונות על השופטים).

67

הפרוצדורה האזרחית העתמנית

שער שמיני

התאוננות על שופטים.

255. התאוננות על שופט פרושה תלונה על עשק או על שנעשה כדון על ידי נשיא בית המשפט, או על ידי חבר בית משפט, או על ידי מספר חברים, או על ידי כל בית המשפט לרעת אחד הצדדים במשפט.

256. התאוננות נובעת משתי סבות:—א) אם השופט שמתאוננים עליו עשה בכונה רעה מעשה דיון ומרמה בין במהלך המשפט ובין במתן פסק הדין, או לקח שוחד. ב) אם השופט התכחש לצדק.

257. למעשה דיון ומרמה נחשבת פעולת השופט והתנהגותו בצדדיות ביחס לאחד מבעלי-הדין נגד הצדק והחק כחוצאה מן-הדין, המכנות או שנאה כלפיו, למשל: אם הוא משנה או מתקן את דברי הצד או העדים, או מסתיר מסמכים חשובים היכולים להשפיע על המשפט או חלק מהם, או שהוא מכיר בעובדות שהן אמיתיות בידעו שהן כוזבות, או בכלל פועל כנגוד לחק במטרה להסב נזק לא מתוך רשלנות או מעות אלא בכונה להרע.

258. כל דבר שנלקח ישר על ידי השופט או על ידי אמצעי מאחד מבעלי הדין בכדי להביאו להשגת מטרתו נחשב לשוחד.

259. התכחשות לצדק היא כשהשופט דוחה בקשה או קובלנה בלי שום נמוק במקום שקבלתה עפ"י החק היא חובה, או אם מונית בכונה רעה על יסוד תואנות שוא הדין כתביעה מוכנה לעיון אחרי שהגיע תורה.

260. דיון, מרמה ולקחת שוחד צריך להוכיחם בכתב על הגשת נירות

(חוק הפרוצדורה האזרחית העות'מאני)

1 **למשל, חוק שופטי השלום הזמני העות'מאני**, בסעיף 11 לפיו: "פרוטוקול המשפט... יחתמו כל דפיו על ידי השופט..."; סעיף 22 לפיו: "... פסק הדין יכתב מיד על ידי השופט אם אפשר, אבל אם הוא שהדבר דורש יותר עיון ומחשבה יוכל לדחות את פסק הדין לזמן יותר מאוחר..."; סעיף 34: "כל פסק דין צריך להכיל טעמי הפסק ונמוקיו..." ועוד; וכן **חוק הפרוצדורה האזרחית העות'מאני**, בסעיף 3: "בתי המשפט הם עצמאיים..."; סעיף 35: "...המשא ומתן בפני בתי המשפט האזרחיים מתנהל בפומבי..."; סעיף 37: "אם במשך המשא ומתן מפסיק אחד הצדדים את השני... או

גם בתקופת המנדט הבריטי בוררו תלונות נגד שופטים.² נודע גם עיסוק בשאלת העצמאות השיפוטית באותה עת.³ אז עלתה גם שאלת התלבושת המשפטית של השופטים על רקע ההבדלים בין שופטים מקומיים לשופטים בריטיים, סוגיה שהוסדרה על דרך הנוהג ולפי הוראות זקן השופטים.⁴ כך לצד הסדרים חקיקתיים החלו מתגבשים בעל פה גם כללי התנהגות והתנהלות של שופטים.

בתקופת המעבר שבין המנדט הבריטי להקמת המדינה, נבחנה מועמדות שופטים ותיקים, גם על רקע שאלות בדבר נורמות ההתנהגות שלהם כשופטים טרם קום המדינה.⁵ מעטים יודעים כי באותה עת נדונה גם שאלת "התלבושת המשפטית" לשופטים ולעורכי דין. הסיבות לדיון זה, כחודשיים לאחר קום המדינה, מגוונות, וביניהן הרצון להתרחק ולהתנתק מנוכחות המשפט הבריטי באולמות בתי המשפט, תוך "... מציאת שביל הזהב בין ההוד וההדר ובין ההנחות שצריך לעשות לאקלימה של תל-אביב" כהגדרתו של נשיא בית המשפט העליון משה זמורה שעמד בראש הוועדה.⁶ הדיונים משקפים גם רצון לשמור על אחידות בין מדי המשפט בערכאות השונות ובתחומי המשפט השונים, בין עורכי דין פרטיים ואלו של הממשלה, בין נשים וגברים ועוד. בוועדה זו הועלו הצעות שונות לגבי חבישת כובעים מיוחדים לשופטים, ואף התקבלו הצעות ודוגמאות לכך. הצעה זו נדחתה: "...נתקלנו בקושי ביחס לכסוי הראש. בהתחשב עם הזרמים הדתיים, רצוי לא לתת פתחון פה לתרעומת".⁷ סיכומו של דבר - התקבלו ההמלצות למדי משפט לשופטים, בלא הבחנה בין בית משפט השלום למחוזי. בבית משפט השלום יידרשו רק שופטים ללבוש גלימה, ולא עורכי דין המופיעים בפניהם.⁸

אם הוא מעיז להעליב את הצד שכנגד, נשיא בית המשפט מוחה בידו". לרקע כללי על מערכת השיפוט בתקופה העות'מאנית ראו אצל נתן ברון, **שופטים ומשפטנים בארץ ישראל** (תשס"ח).

2 למשל, **ג"מ** (גנזך המדינה) מ-3/19, ועדת בדיקה בדבר התנהגות פקידים במערכת המשפט ו- Assistant Magistrate. אז גם אכיפת כללי המשמעת על עורכי דין הייתה בידי זקן השופטים. ראו אצל נטע זיו, **מי ישמור על שומרי המשפט? 50** (2015).

3 ראו מכתב מהתובע הכללי לנמען לא ידוע מיום 14.5.2914, **ג"מ** מ-8/16, לפיו העצמאות השיפוטית היא דבר מובן מאליה, ולפיכך אין לציין כערך במסגרת חקיקה בנושא. ראו גם אליקים רובינשטיין, **שופטי-ארץ** (תשמ"א); אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי, "The Feminist Proposal is Really Ridiculous": המאבק על זכותן של נשים לשמש עורכות דין בישראל", **מחקרי משפט** כה (2009) 237.

4 **תקנות עורכי דין (מדי משפט)**, חא"י (ג) 1567. תקנות מיום 7.5.1929; אייל כתבן, ההיסטוריה של מדי המשפט בארץ-ישראל ובמדינת ישראל (בעבודה).

5 ראו אצל נתן ברון, **משפט, יצרים ופוליטיקה** (2014).

6 פרטיכל מישיבת ועדת התלבושות (4.8.1948), **ג"מ** ג-5669/2 (ועדה לתלבושת משפטית, 1948-1949). שר המשפטים מעדכן את זמורה, נשיא בית המשפט העליון במינוי הוועדה (29.7.1948): ד"ר ברדקי, השופט קטן, ד"ר גויטיין, ד"ר זליגסון, ד"ר רוטנשטריין, צ.ע. בקר.

7 **ג"מ** ג-5669/2 (ועדה לתלבושת משפטית, 1948-1949).

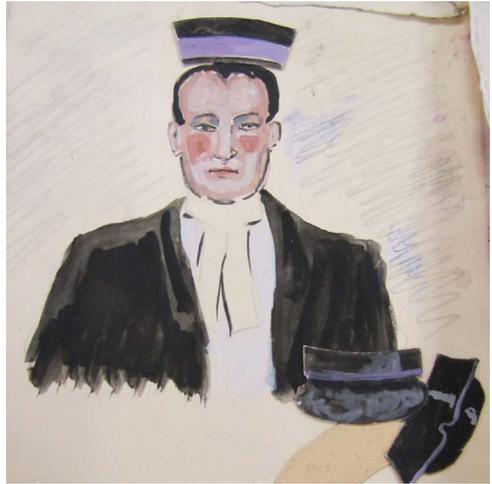
8 מכתב מזמורה ליועץ המשפטי, מיום 5.9.1948, מדווח שהוועדה סיימה את עבודתה. מציין כי העניין (פרסום התקנות בע"ר) דחוף, מאחר ומועד פתיחת בית המשפט העליון מתקרב וכן הדיון במשפטם של שני אנגלים הנאשמים בגילוי סודות, ובמשפט זה יופיעו עורך דין מאנגליה וראין זה רצוי שיהיו ראשים, לפי התקנות הקיימות, להופיע בתלבושתם

גם הפעם הוראה זו היתה כתורה שבעל פה וכנוהג.

דוגמה זו היא אחת מני רבות באשר לכללים, לנהלים ולנהגים של שופטים בבתי המשפט אשר התקבלו והתקבעו בנסיבות שונות, בלי להרהר אחריהם או לתהות בדבר ראשיתם או בדבר הצדקתם כיום. זו אחת הדוגמאות לפרקטיקה שיש בה גם גוון אתי-התנהלותי, אשר מוסדרת כנוהג ולא במסגרת חקיקה.

**הצעות
לתלבושת
משפטית
לשופטים
(1949-
1948).**

(באדיבות:
ארכיון
המדינה, ג-
5669/2).

בהדרגה החלו להתגבש כללי אתיקה לשופטים. גם אלו היו בעיקרם בגדר תורה שבעל־פה, ואם בכתב, אזי בצורה ספורדית, ישירה או עקיפה. למשל במסגרת ניסוח טיוטות לכללי האתיקה לעורכי דין בשנת 1954, נדונו בעקיפין כללים הנוגעים לאתיקה שיפוטית, כגון הגבלת מי שכיהן כשופט להופיע כעורך דין בבית המשפט שבו כיהן; ניגוד עניינים בהופעה של עורך דין מול שופט קרוב; הפרוצדורה להגשת תלונה נגד שופט ועוד;⁹ או הכלל שהשתרש ולפיו שופט לא יוכל לשמש בורר;¹⁰ או למשל בתקופה מעט מאוחרת יותר, בירור תלונות בגין סחבת בטיפול בתיקי בית הדין לעבודה בסמוך לאחר הקמתו; וגם שאלת סמכות בית הדין לדון בבוררות בסכסוכים קיבוציים.¹¹ סוגיות אלו, כפי שמדגים מסמך זה, מפעמות בלב העשייה השיפוטית גם כיום.¹²

הם. תקנות כאמור פורסמו בע"ר 20 מיום 8.9.1948, אך רק לעניין ביטול ההפליה בתלבושת בין עורכי דין ישראלים ובריטיים.

9 ג"מ גל-3294/31.

10 ג"מ גל - 3292/28. (1952).

11 ג"מ גל-61212/16.

12 גם הקשרים בין האתיקה השיפוטית ובין האתיקה של עורכי דין יבואו לידי ביטוי במסמך זה.

חוק השופטים, תשי"ג - 1953 הסדיר, בין השאר, את נושא מינוי השופטים בישראל, אבל גם את כלל העצמאות השיפוטית לצד הביקורת על השופטים ואפשרות העמדתם לדין בפני בית דין של שופטים. לפי החוק, את הקובלנה מוסמך היה להגיש שר המשפטים. מעניין כי הצעה מוקדמת יותר לחקיקת חוק שופטים כללה את האזרחים כבעלי מעמד בקובלנה. אך עוד לפני הצעת החוק משנת 1952, בוועדת השרים לאישור חוקים הושמטה אפשרות מפורשת זו: "שערי מועצת השופטים העליונה יהיו פתוחים בפני כל אזרח; אך בכדי למנוע העסקת המועצה בתלונות קנטרניות ובענינים של מה בכך, אין שר המשפטים מגיש קובלנה בפניה אלא אם הוא רואה בה טעם".¹³ בהמשך, הותקנו **תקנות השופטים**¹⁴ ו**תקנות בתי המשפט (שופטים)**, תשל"ג - 1973, אשר למעשה הסדירו את הפרוצדורה לשיפוט משמעתי של שופטים ולהגשת קובלנות נגד שופטים בימים שטרם הוקמה ועדת האתיקה לשופטים מחד גיסא, וטרם הוקמה הנציבות מאידך גיסא. ואכן, הציבור המשיך להגיש תלונות נגד שופטים. בשנת 1984 נחקק **חוק יסוד: השפיטה**,¹⁵ ו**חוק בתי המשפט**¹⁶ הותקן כנוסח משולב שהטמיע

13 ג"מ ג-5390/21, פרטי-כל ישיבת ועדת השרים לאישור חוקים, 16.1.1951.

14 **תקנות השופטים**, התשי"ד - 1954, ק"ת 460 (15.7.1954); ג"מ גל-3294/27.

15 נביא להלן את הסעיפים הרלוונטיים בנוסחם כיום.

חוק יסוד: השפיטה

11. שופט לא יעסוק בעיסוק נוסף ולא ימלא תפקיד ציבורי, אלא לפי חוק או בהסכמת נשיא בית המשפט העליון ושר המשפטים.
12. (א) לא תיפתח חקירה פלילית נגד שופט אלא בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה ולא יוגש כתב אישום נגד שופט אלא בידי היועץ המשפטי לממשלה.
- (ב) לא יידון אישום פלילי נגד שופט אלא לפני בית משפט מחוזי בהרכב של שלושה שופטים, זולת אם הסכים השופט שהאישום יידון בדרך הרגילה.
- (ג) הוראות סעיף זה לא יחולו על סוגי עבירות שנקבעו בחוק.
13. (א) שופט נתון לשיפוט של בית דין משמעתי.
- (ב) בית הדין המשמעתי יהיה מורכב משופטים או שופטים שיצאו לקיבצה שימנה נשיא בית המשפט העליון.
- (ג) הוראות בדבר העילות לדין המשמעתי, דרכי הקבילה, הרכב המותב, הסמכויות של בית הדין המשמעתי ואמצעי המשמעת שהוא ראשי להטיל ייקבעו בחוק; סדרי הדין יהיו לפי חוק.
14. הוגשה על שופט קובלנה או נפתחה נגדו חקירה פלילית או הוגש נגדו כתב אישום, ראשי נשיא בית המשפט העליון להשעות את השופט לתקופה שיקבע.
- 16 **חוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984
- 16א. נשיא בית המשפט העליון, בהסכמת חבר שופטי בית המשפט העליון ולאחר התייעצות עם שר המשפטים, ראשי לקבוע כללי אתיקה לשופטים.
- 16ב. (א) נשיא בית המשפט העליון, לאחר התייעצות עם שר המשפטים, ימנה ועדת אתיקה בת שלושה חברים, והם: שופט של בית המשפט העליון, והוא יהיה היושב ראש, ושני שופטים של בתי המשפט האחרים.
- (ב) ועדת האתיקה תיתן חוות דעת מקדימה בעניני אתיקה של שופטים, לפי פניה של שופט או רשם שכללי האתיקה לשופטים שנקבעו לפי סעיף 16א חלים עליו - בענין הנוגע אליו.
- (ג) חבר ועדת האתיקה ימונה לתקופה אחת של שש שנים.

גם חלק מהוראות **חוק השופטים**, תשי"ג - 1953.¹⁷ למעשה, הבסיס החוקי לכללי אתיקה לשופטים נקבע בשני דברי חקיקה אלו.¹⁸ באותה שנה מונה הנשיא (בדימוס), משה לנדוי, לעמוד בראש ועדת האתיקה המקצועית של השופטים.¹⁹ על בסיס המלצות הוועדה הותקנו בשנת 1993 כללי אתיקה על ידי נשיא בית המשפט העליון דאז, מאיר שמגר. כללים אלו עמדו בתוקפם עד לשנת 2007, אז נקבעו כללי האתיקה לשופטים, תשס"ז - 2007 (להלן "**כללי האתיקה לשופטים**")²⁰, שפורסמו על ידי הנשיאה (דאז) דורית ביניש.

- (ד) ועדת האתיקה תפרסם חוות דעת מקדימה שנתנה, בלא ציון שמו של מי שלגביו ניתנה חוות הדעת ופרטים מזהים אחרים, אלא אם כן החליטה אחרת.
- (ה) ועדת האתיקה תקבע את נוהלי עבודתה וסדרי דיוניה, ככל שלא נקבעו לפי חוק זה.
17. (א) בית הדין המשמתי לשופטים (להלן: בית הדין) יהיה של חמישה - ובהם שלושה שופטי בית המשפט העליון, או של שלושה - ובהם שני שופטי בית המשפט העליון, הכל כפי שנשיא בית המשפט העליון יקבע לכל ענין.
- (ב) חברי בית הדין יתמנו לכל ענין בידי נשיא בית המשפט העליון על פי החלטה של חבר שופטים.
- (ג) אב בית הדין יהיה נשיא בית המשפט העליון או המשנה לנשיא בית המשפט העליון או הותיק שבין שאר שופטי בית המשפט העליון, הכל לפי ההרכב, ומבין בעלי ותק שווה - הקשיש שבהם.
- (ד) לענין סעיף זה, "שופט" - גם שופט שיצא לקיצבה במשמע.
18. (א) שר המשפטים רשאי להגיש לבית הדין קובלנה על שופט על יסוד אחד מאלה:
- (1) השופט נהג שלא כהלכה במילוי תפקידו;
  - (2) השופט התנהג באופן שאינו הולם את מעמדו של שופט בישראל;
  - (3) השופט הורשע בעבירה שבנסיבות הענין יש בה משום קלון;
  - (4) הועדה מצאה שהשופט השיג את מינויו שלא כדין;
  - (5) השופט הפר כלל מכללי האתיקה לשופטים שנקבעו לפי סעיף 16א.
- (ב) שר המשפטים רשאי להיות מיוצג לפני בית הדין על ידי בא כוחו.
- (ג) בבירור הקובלנה יהיו לבית הדין כל הסמכויות שיש לבית משפט מחוזי בענין פלילי.
19. אמצעי המשמעת שבית הדין מוסמך להטיל הם:
- (1) הערה;
  - (2) התראה;
  - (3) נזיפה;
  - (4) העברה למקום כהונה אחר;
  - (5) העברה מן הכהונה, בין בתשלום קיצבה ובין בשלילתה, כולה או מקצתה.
20. בית הדין ימסור את החלטותיו, לזכות או לחובה, לשר המשפטים.
21. שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לסדרי הדין בבית הדין המשמתי.
- 17 וכן הוראות **חוק בתי המשפט**, תשי"ז - 1957; **חוק שיפוט בתיקנות קטנות**, תשל"ו - 1976; **פקודת הרשמים** [נוסח חדש], תשל"א - 1971.
- 18 ראו גם אצל מרדכי בן דרור, **התנהגות שופטים** 219-212 (2005) (להלן: **בן-דרור**).
- 19 **גבריאל קלינג**, אתיקה של שופטים (2014) (להלן: **קלינג**).
- 20 ראו בפירוט אצל קלינג, **שם**, בעמ' 39-46; בן-דרור, **לעיל** הערה 18, בסעיף 149. בדברי המבוא לכללים מצוין כי "על הכנת נוסח הכללים המצורף שקדה ועדה שנמנו עמה שופטי בית המשפט העליון מישראל חשין (יו"ר) ודורית ביניש,

העיסוק בכללי אתיקה של שופטים²¹ הפך בעשור האחרון לחלק בלתי נפרד מהשיח האקדמי-תיאורטי²² וכן מהשדה המקצועי-הפרקטי.²³ משום כך התפתחו תובנות מעמיקות יותר בנוגע לתפקיד,²⁴ למעמד ולהיקף תחולתם של כללי אתיקה לשופטים²⁵ ולייחודיות שלהם ביחס לכללי אתיקה בכלל, ולכללי אתיקה של פרופסיונלים בפרט. למשל, התחדדה ההבחנה בין ניגוד עניינים לבין חשש ממשי למשוא פנים;²⁶ וכן ההבנה בדבר חשיבות השמירה על

נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה מיכה לינדנשטראוס, סגן נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב גבריאל קלינג, שופט בית משפט השלום בירושלים משה סובל, פרופסור אהרון אנק, עו"ד רמי הורביץ ועו"ד רמי רובין (אשר במהלך עבודתה של הוועדה נתמנה שופט בית משפט השלום בירושלים). כללים אלו קובעים, בין השאר, נורמות כלליות:

2. (א) כללי אתיקה לשופטים משקפים ומבטאים תפישות עומק ערכיות ומוסריות המהוות תשתית למעשה השפיטה ולדרכי התנהגותו ואורחותיו של השופט. כללים אלה מגבשים עיקרים ועקרונות מנחים השאובים ממסורת עתיקת יומין והמתאימים עצמם לזמננו ולמקומנו. שופט ינהג דרכו על פי הדין ובהתאם לכללים אלה וישווה נגד עיניו כל העת את הצורך לקיים את אמון הציבור ברשות השופטת.

(ב) שופט ייראה כמי שהפר כלל מכללי אתיקה לשופטים באופן המאפשר הגשת קובלנה לבית הדין המשמעת לשופטים, אם התנהגותו בניגוד לכללים עולה כדי התנהגות של שופט שלא כהלכה במילוי תפקידו או כדי התנהגות שאינה הולמת את מעמדו של שופט בישראל.

3. (א) כוח השיפוט ניתן בידי שופט מתוך אמון ביושרו, בכושרו המקצועי והאישי וביכולתו לקיים את המוטל עליו תוך כיבוד עקרונות האתיקה השיפוטית.

(ב) בהכרעו בדיון עושה שופט להגשתו של שלטון החוק תוך שמירה על זכויות האדם. מחובתו של שופט לפעול ביושר ובהגינות, לשוויון הכל לפני החוק, ותוך הקפדה על התנהגות שיש בה כדי לקיים ואף להגביר את האמון בשיטת המשפט בכלל ובמעשה השפיטה בפרט.

21 כהגדרתה המרחיבה של מורן סבוראי, "העצמאות השיפוטית כרכיב מרכזי באתיקה שיפוטית", **שערי משפט** ה' 296, 297 (ה"ש" 8) (תש"ע) (להלן: **מורן סבוראי**)..

22 ראו לימור זר-גוטמן, "ניגוד עניינים אצל שופטים: בין דיני פסלות שופט לאתיקה", **ניגוד עניינים במרחב הציבורי** (דפנה ברקארז, דורון נבות, מרדכי קרמניצר, עורכים, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2009) 429 (להלן: **זר גוטמן**); מרדכי בן-דרור "כיצד קובעים כללים להתנהגות שופטים?", **המשפט** ח (2003) 405; ליאת פרידגוט-נצר, "אזור הדמדומים": האתיקה בעימות עם הפואטיקה", **מחקרי משפט** כ"ו (תשע"א) 895.

23 לרבות על ידי שופטים או שופטים בדימוס: אהרן ברק, "אתיקה שיפוטית", **מבחר כתבים** א' (2000) 1023; יעקב מלץ, "אתיקה שיפוטית", **ספר לנדוי** ב' 617 (אהרן ברק, אלינער מזוז, עורכים, 1995) (להלן: **מלץ**), או על ידי נשות ואנשי הנציבות: טובה שטרסברג-כהן, מורן סבוראי, "ביקורת על שופטים במישור האתי-משמעותי", **משפט וממשל** ט' 371 (2006) (להלן: **שטרסברג-כהן וסבוראי**). ראו גם קלינג, **לעיל** הערה 19; בן-דרור, **לעיל** הערה 18 וגם חלק מביוגרפיות או אוטוביוגרפיות של או על שופטים. למשל, שלמה לוין, **להיות שופט** (תשס"ט).

24 שמירה על הכללים משמעה גם מימושה של זכות הגישה לערכאות: "זכות הגישה משמעותה בית משפט עצמאי (אישית ומוסדת), בלתי תלוי, הפועל באובייקטיביות ללא משוא פנים, זו זכותו של כל אדם לשוויון בפני בתי המשפט. זו הזכות לדיון פומבי ולדיון פתוח. הדיון צריך להיות הוגן, ומוכרע ביעילות ותוך זמן סביר. זו הזכות לכך שלבעל דין יהיה בית משפט אליו יוכל לפנות, וכי "לא יועמדו בדרכו מכשולים, אשר ימנעו את מימושה המעשי של זכותו לפנות לבית המשפט או שיכבידו על זכות זו באופן בלתי סביר". אכן זכותו של בעל דין כי היא לו ימו בבית המשפט". אהרן ברק, "זכות הגישה למערכת השיפוטית", **ספר שלמה לוין** 31 (2013) (להלן: **ברק, זכות הגישה למערכת השיפוטית**).

25 יש לשים לב כי הסמכות העליונה לפירוש כללי אתיקה לשופטים מסורה לנשיא/ת בית המשפט העליון.
26 ראו אצל זר-גוטמן, **לעיל** הערה 22; ראו גם מכתב הנציבות מיום 7.6.2015: <http://www.justice.gov>

העצמאות השיפוטית לא רק כזכות - אלא בעיקר כחובה על שופטים, וממנה נגזרים כללים הנוגעים אף הם בהתנהגות השופט בזירות שונות (כגון בחייו הפרטיים) ובסוגיות שונות (לרבות בסוגיית ניגוד העניינים).²⁷

2. מבנה המסמך, מטרתו ומרכיביו

ההתפתחות אולי המשמעותית ביותר בכל הקשור לתחום זה החלה עם כינונה של נציבות תלונות הציבור על שופטים, כאמור בסעיף 2 לחוק **נציב תלונות הציבור על שופטים**, תשס"ב - 2002: "נציב תלונות הציבור על שופטים יעמוד בראש יחידה שתיקרא "נציבות תלונות הציבור על שופטים" שתברר, בהתאם להוראות חוק זה, תלונות על התנהגות שופטים במסגרת מילוי תפקידם, לרבות בדרך ניהול משפט על ידם". בחלוף למעלה מ-15 שנים לכינון הנציבות, ריכוז ההחלטות, סיווגן ומיוןן, יוצרים הזדמנות יוצאת מהכלל להציג אותו "משפט מקובל" של כללי התנהגות לשופטים לכדי משפט עלי ספר.²⁸

מסמך זה מרכז את אוצר ההלכות שנצטברו מאז הקמת הנציבות על מנת להופכו למשנה סדורה של עקרונות וכללי התנהגות. המסמך משקף מציאות במובן זה שהוא מבוסס על החלטות הנציבות בתלונות (בין אם התקבלו ובין אם נדחו). העיקרון המנחה העומד ביסוד מסמך זה הוא כי ריכוז וכינוס החומר יקל על הקורא/ת לקרוא את המסמך באופן רציף על מנת שיכיר, יבין ויפנים את התובנות כפי שנגזרו מהחלטות הנציבות. כמו כן, חלוקת הפרקים היא כזו שמאפשרת למעיינים במסמך להבין טוב יותר את מסגרת הדברים מחד גיסא, ומאידך גיסא לאתר בנקל דוגמאות לתלונות ספציפיות.

רבות המה הדרכים להצגת ענפי ה"עץ" של כללי ההתנהלות וההתנהגות של שופטים.²⁹ במסמך זה בחרנו בדרך הצגה כרונולוגית - מתחילת ההליך המשפטי ועד סופו, לצד כללי

il/Units/NezivutShoftim/MainDocs/%D7%92%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%99%20%D7%A7%D7%99%D7%A8%D7%91%D7%94%20%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%99%D7%AA.pdf; אך השוו לשטרסברג-כהן וסבוראי, **לעיל** הערה 23. בה"ש 19.

27 מורן סבוראי, **לעיל** הערה 21. וראו גם טובה שטרסברג-כהן "עקרונות עצמאות השופטים והביקורת על פעולתם: עיונים בתכליותיו של חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב - 2002, **משפט ועסקים** ג 333 (תשס"ה).

28 וראו אצל מורן סבוראי, **לעיל** הערה 21, בעמ' 306: "במקרים רבים צומחת האתיקה המקצועית מתוך הניסיון והיא מאורגנת כסדרה של כללים". על חשיבות הפרסום של פסיקה וחקיקה, ראו אצל אייל כתבן, יאיר שגיא ויורם שחר, "מתקדים חסר פרסום לפרסום חסר תקדים: על פרסום פסיקת בג"צ בתקופת המנדט", (בעבודה) (להלן: **כתבן, שגיא ושחר**); וראו גם רינה בוגוש, רות הלפרין-קדרי, אייל כתבן, "הפסקים הסמויים מן העין: השפעת המאגרים הממוחשבים על הפרקטיקה של דיני המשפחה בישראל", **עיוני משפט** 34 603 (2011) (להלן: **בוגוש, הלפרין-קדרי, כתבן**).

29 למשל, חלוקה והבחנה בין "התנהגות שופט" לבין "דרך ניהול משפט". ראו דוח לשנת 2007, בעמ' 79.

התנהגות בסביבתו של השופט, לרבות מחוץ לכס השיפוט. כמובן, ייתכנו מקרים בהם סוגיה תלובן באחת החטיבות, אף שיש לה רלוונטיות גם לחטיבה אחרת. בין השאר מסיבה זו, סוגיות הקשורות זו בזו מצוינות ב: (ע"ע).

מבנה המסמך. בפתח המסמך - תמצית הכללים כפי שנגזרו מהדוגמאות שבפרקים השונים, מעין "תקציר מנהלים" המאפשר עיון מהיר בכללים וברציונלים, והמסמך עצמו מציע פירוט והרחבה בכל סוגיה. בפרקים ובתתי-הפרקים דוגמאות מתוך החלטות הנציבות, בקצרה ובשפה ברורה, השאלות המתעוררות בכל מקרה והכללים אשר ניתן לגזור מאותן דוגמאות ומאותם מקרים.

כאמור, שתי חטיבות במסמך עוסקות בכרוניקה של הדיון המשפטי מתחילתו ועד סופו: 1. בהתנהגות ובהתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי; 2. בהכנת החלטות ופסקי דין - התוצר הסופי של מלאכת השפיטה; חטיבה נוספת (3) עוסקת בשופט ביחס לסביבתו: התנהגותו מחוץ לכס השיפוט ויחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט.³⁰ חלוקה זו נשענת גם על הסתכלות באינטראקציות השונות של השופטים עם פרטים וקבוצות (עורכי דין, שופטים, עדים) בזירות השונות (באולם בית המשפט ומחוצה לו) ובשלבי הדיון השונים (לפני מתן פסק הדין, במסגרת פסק הדין).

שלא כמו בדוחות הנציבות, המסמך אינו עושה הבחנה או חלוקה בין הערכאות השונות. לפיכך, אין במסמך זה פרקים ספציפיים המוקדשים לבית המשפט לתביעות קטנות,³¹ לבית הדין לעבודה, לבית הדין הרבני ולבית המשפט לענייני משפחה. ככל שאלו עוררו עניין או שאלה המיוחדת לאותן ערכאות, צוין הדבר במסגרת הפרק או תתי-הפרק הרלוונטי.³²

לנוחות הקוראות והקוראים, בסופו של המסמך מצורפים הנוסח המלא של דברי החקיקה, התקנות והכללים הרלוונטיים בנושא התנהגות שופטים וסמכות הנציבות.

המסמך מבוסס על כמה **מקורות**: תמצית החלטות (2.2.14-2018/19) כפי שהופיעו באתר הנציבות; עמדות הנציב (25/6/13-9/11/08) כפי שהופיעו באתר הנציבות; חוות דעת (30/6/08-31/12/03) כפי שהופיעו באתר הנציבות ובדוחות השנתיים (אסופת חוות דעת); דוחות הנציבות (אשר כוללים חלקים מהמקורות לעיל, ומוסיפים עליהם).³³ המסמך נשען גם

30 שתי החטיבות הראשונות הן המרכזיות. חטיבה שלישית זו תוצג ככל שבאה לידי ביטוי בהחלטות הנציבות. עיקר הדיון בסוגיות אלו מובא בפני ועדת האתיקה לשופטים.

31 ראו אצל טל חבקין ויגאל נמרודי, **התביעה הקטנה**, 94-95 (2017).

32 לעניין הייחודיות של בתי הדין השונים, ראו למשל דוח לשנת 2004, בעמ' 63-64, 68, 72. למשל הצורך בהכרעות בדחיפות בבית הדין לעבודה ובבית המשפט לענייני משפחה ובבית הדין הרבני והשרעי - ערכאות, כל אחת, בשל סגולותיה המיוחדות, שבהן נדרשת בדרך כלל גם רגישות מיוחדת לצדדים.

33 ההפניות להחלטות הנציבות תוצגנה כך: ההחלטות, לרבות אלו שפורסמו כתמציות, יופיעו בציון מספר ההליך

על עיון במאות החלטות שלא פורסמו במטרה: 1. להדגים את המקרים שבהם תלונות נדחו על הסף (סוגיה אשר תוצג בדברי המבוא להלן); 2. לחפש סוגיות נוספות שאינן מיוצגות בהחלטות שפורסמו או למצוא דוגמאות שיכולות לחדד את ההבנה בסיטואציות השונות; ניתן לומר כי כמעט כל ההחלטות שהתקבלו (קרי, שנמצאו מוצדקות) ופורסמו ומקצת ההחלטות שהתקבלו ולא פורסמו עד לסוף שנת 2019, מיוצגות במסמך זה, חלקן באזכור מספרי בלבד (אם מדובר בהחלטות ובנסיבות דומות להחלטות אחרות). מיעוט ההחלטות שפורסמו אינו מיוצג במסמך (בעיקר כשמדובר בסוגיה ספציפית שאינה מלמדת על הכלל או כשנסיבות העניין אינן ברורות או אינן מלמדות). כמו כן, מופיעות במסמך מגוון החלטות בהן נקבע כי הברור מוצה (כגון, אמירות והתבטאויות גבוליות, תקלות מערכתיות שהובילו לתקלות מקומיות, תלונות שהפכו תיאורטיות תוך כדי הברור, ועוד), להבדיל מהחלטות שנמצאו מוצדקות. ההפניה לדוגמאות אין משמעותה שבכל מקרה התקבלה התלונה (או נדחתה), אלא שניתן ללמוד ממנה על ההתנהלות הראויה. כמו כן אין משמעות הדבר כי התלונות המוצדקות עשויות מקשה אחת מבחינת חומרתן. במסמך שולבו לפי העניין חלק מכללי האתיקה,³⁴ הנחיות נשיא/ת בית המשפט העליון, דברי חקיקה רלוונטיים ועוד, ולעיתים פחות מזומנות גם אזכורי פסיקה וספרות (אם אלה בנמצא). המטרות בהצגת **דוגמאות רבות ככל האפשר** במסגרת המסמך נועדו: 1. לאפשר שיקוף מדויק יותר של המציאות בתחום; 2. לאפשר "חילוץ" של כללים רבים וספציפיים ככל האפשר או תובנות משותפות הנובעים מאותן החלטות.

המסמך נבנה לאחר **איגום** כלל ההחלטות לעיל **וחלוקתן** לתתי-נושאים בעלי נרטיבים משותפים ותובנות משותפות. מנרטיבים אלו נגזרו לפי העניין גם מעין **כללים** ספציפיים.³⁵ יש כמובן לשים לב כי אין אלו כללים חקוקים, אלא תמצית של התמצית העולה מריכוז

והשנה בלבד; חוות דעת יופיעו תוך אזכור המילים "חוות דעת"; ובדומה: "עמדת נציב".

34 אלו נתונים לסמכותה של ועדת האתיקה לשופטים. גם החלטות הנציבות מבוססות על כללים אלו ומפרשות אותם.
35 והשוו ללשון כלל 8(א) **לכללי האתיקה לשופטים**, התשס"ז - 2007: **"כללים אלה מתווים עיקרים ועקרונות להתנהגותם ולאורחותיהם של שופטים, ומהם ייגזרו כללי אתיקה ספציפיים בכל מקרה ומקרה"**. כפי שמצוין במבוא לכללים אלו: "כללי האתיקה לשופטים אינם בבחינת חי הנושא את עצמו ואין הם מנותקים מסביבתם. הדין, המוסר, ההיגיון, השכל הישר, המסורת וניסיון החיים שהדריכו שופטים בעבר יוסיפו להדריכנו גם בימים יבואו. כך, למשל, ראוי לו לשופט כי במילוי תפקידו יתן דעתו להחלטות שנתן נציב תלונות הציבור על שופטים על-פי הוראות חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002. יתר-על-כן: פירושם של הכללים ייעשה לא אך כלשונם אלא כרוח הנושבת בהם. זאת ועוד: בצד הכללים הכתובים, ובמסגרתם, פועלת ועדת אתיקה לשופטים; ומבלי לגרוע מסמכותו של נשיא בית המשפט העליון בסוגיות אלו ואחרות, מתפקידה של הוועדה לדון, להמליץ ולהחליט בנושאי אתיקה של שופטים. שופט הנתקל בשאלה אתית שאין לה תשובה ברורה בכללים, ראוי לו כי יפנה לוועדה זו או לנשיא בית המשפט העליון ויבקש תשובה והדרכה". וראו גם סעיף 8(ב) לכללי האתיקה: "אין הכללים באים לגרוע מן האמור בכל דין. בכל ענין שאינו נדון מפורשות בכללים ינהג שופט בהתאם לרוחם ולמגמתם של הכללים ובהתאם לנומרות אתיות כלליות".

החלטות הנציבות. עוד יש לציין כי ההחלטות המוצגות במסמך זה נכונות לנסיבות ולמועד נתינתן. אפשר ואלו ישנתו בהתאם לשינויים בחוק, במדיניות, בנוהל ובפסיקה. במיוחד נכונים הדברים לגבי השינוי הצפוי בתקנות סדר הדין האזרחי, תקנות העשויות לשנות, לצמצם או להרחיב את שיקול הדעת של בית המשפט במקרים מסוימים, ומכאן לשנות גם את נקודת האיזון בהתנהלותו.

כאמור, בכל מקרה ומקרה קיימת **הפניה** לתיק (או לחוות הדעת או לעמדת הנציב) בנציבות. מטרת ההפניות היא לשמש גם כלי עבודה לנציבות באיתור החלטות קשורות. חלק מהדוגמאות מובאות כציטוטים לשם המחשת הסוגיה וכדי לדייק בעמדת הנציבות בלי לשכתבה. במסמך נעשה שימוש בביטויים ניטרליים ככל האפשר: "הנציבות" (במקום "הנציב" או "הנציבה") ו"בית המשפט" (במקום "השופט" או "השופטת"), למעט במקרים שבהם הדבר הכרחי. כך גם השימוש ב"בית דין" (הרבני או לעבודה) כשהדבר מתבקש. במקרים שבהם נעשה שימוש במילה "שופט", הרי זה מובא בדרך כלל בלשון זכר.

המסמך **אינו עוסק**: ביחסי המבקר עם הנציבות; בסמכות הנציבות;³⁶ בפרוצדורה;³⁷ בגופים המבוקרים;³⁸ בשאלת זכות העמידה בפני הנציבות;³⁹ בסופיות הדיון על החלטות הנציבות;⁴⁰ בדרכי בירור תלונות; בסוגיית הצהרות הון ועוד. המסמך אינו עוסק בדרך כלל בתוצאת ההליך, אלא בשאלה: מה ניתן ללמוד מהתלונה ומההחלטה על התנהלות ראוייה? היבטים מערכתיים משולבים במסמך לפי מידת הרלוונטיות והעדכניות שלהם. יש לזכור כי אלו זוכים בדרך כלל גם לפתרון מערכתי, אשר מייתר את המשך הדיון בהם.

3. על תלונות שנדחו ועל תלונות שנדחו על הסף

חשוב להבין את פשרן של תלונות שהתקבלו, אך לא פחות חשוב להבין גם תלונות שנדחו. **חוק נציב תלונות הציבור על שופטים**, תשס"ב - 2002 קובע רשימת תלונות שאין לבררן או תלונות שביורן מצריך סיבה מיוחדת:

36 ראו למשל חוות דעת 12/04; 15/04. ראו גם בג"צ 2772/10, **חיימוב נ' שר המשפטים** ואח' (22.4.2010).

37 כגון שאלת בירור תלונה על שופט במהלך משפט. ראו חוות דעת 15/04.

38 ראו למשל חוות דעת 9/04.

39 ראו בהרחבה בדוח 2006, בעמ' 25-27 על התפיסה המרחיבה בעניין זה. ראו חוות דעת 10/05, לעניין מעמד המתלונן בפני הנציבות. וראו חוות דעת 12/05 בעניין מעמד קורבן העבירה ומעמדו בפני הנציבות, במיוחד בסוגיות של התמשכות ההליכים ועיכוב בהחלטות ובפסק דין (ע"ע). הנציבות קובעת כי "יש לראות בקורבן העבירה 'אדם הרואה עצמו נפגע' לפי סעיף 14(א) לחוק נציב תלונות הציבור, התשס"ב - 2002 ולהקנות לו מעמד בפני הנציבות". לעניין זה ראו **חוק זכויות נפגעי עבירה**, תשס"א - 2001; **תקנות זכויות נפגעי עבירה**, התשס"ב - 2002.

40 ראו למשל, בגץ 1704/17, **דב וירגיליס נ' נציב תלונות הציבור על השופטים** (22.2.2017); בג"צ 5775/06, **משה יואב עצין נ' נציבת תלונות הציבור נגד שופטים** (13.7.2006).

17". הנציב לא יברר תלונה שהיא כמפורט להלן:

- (1) התלונה אינה על שופט או שאינה בעניין הנוגע להתנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול משפט על ידיו;
- (2) התלונה היא קנטרנית או טורדנית על פניה או עוסקת בזוטי דברים;
- (3) ענינה של התלונה בשאלה משפטית או ראייתית מהותית;
- (4) התלונה היא בעניין הניתן לערעור על פי דין, למעט בעניין הנוגע להתנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול המשפט על ידיו;
- (5) בקשה של בעל דין ששופט פלוני יפסול עצמו מלישב בדין כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט; כללה התלונה נוסף על בקשת הפסלות כאמור ענינים שרשאי הנציב לברר לפי הוראות חוק זה, יברר הנציב את אותו החלק שבו לא התבקשה פסלות השופט כאמור;
- (6) התלונה היא על מעשה שמתנהלת בשלו חקירה במשטרה או שהוגשה בשלו קובלנה לבית הדין המשמעתי לשופטים.

18. (א) הנציב לא יברר תלונות כמפורט להלן, אלא אם כן מצא הנציב שקיימת סיבה מיוחדת המצדיקה את בירורן:

- (1) התלונה הוגשה לאחר שעברה שנה מיום המעשה שעליו נסבה התלונה או מהיום שעילת התלונה נודעה למתלונן, או מיום מתן פסק הדין בענינו בהליך שאליו מתייחסת התלונה, לפי המאוחר;
- (2) תלונה בעניין שניתנה בו החלטה, שעליה אפשר או היה אפשר, להגיש ערעור, והיא אינה מסוג התלונות שאין לברר אותן.
- (ב) הנציב רשאי לא לברר תלונה אם סבר שהיא אינה מתאימה להתברר על ידו מחמת שהיא מתאימה יותר לטענת פסלות מלשבת בדין.
- (ג) החלטות הנציב לפי סעיף זה יהיו בכתב ומנומקות⁴¹.

עיון במאות החלטות (שפורסמו ושלא פורסמו) מלמד על אודות יישומן של הוראות אלו הלכה למעשה.⁴¹ חלק הארי של עילות הדחייה על הסף של תלונות נבעו מאחת או יותר מהסיבות האלה:

41 מרבית התלונות עוסקות בסיבה לדחיית התלונה על הסף, לכן ניתן ללמוד אך מעט מהחלטות אלו על הדרך שבה נהג בית המשפט שלא כדין או נהג כדין. זאת למעט תיקים שבהם דנה הנציבות למעלה מן הצורך בהתנהלות בבית המשפט וקבעה ממצאים או מסקנות, דוגמת העובדה שבבית הדין לתעבורה "בשל ריבוי התיקים... מוקצב זמן קצר לכל דיון" 182/14.

- ככלל, הנציבות אינה מתערבת בשיקול דעת שיפוט⁴²
- הנציבות אינה מתערבת בהחלטות שיפוטיות לגופן (לרבות בעניין פסלות שופט)
- הנציבות אינה מוסמכת לברר תלונה בשאלה משפטית או ראייתית מהותית⁴³
- הנציבות אינה מוסמכת להתערב בשאלת פסלות שופט⁴⁴
- הנציבות אינה מתערבת בתוכן פסק הדין⁴⁵
- הנציבות אינה משמשת ערכאת ערעור על החלטות ועל פסקי דין
- הנציבות אינה עוסקת בהחלטות שניתנו בהסכמה. אלו לא ישמשו בדרך כלל בסיס לתלונה⁴⁶
- הנציבות אינה עוסקת בשאלת החיוב בהוצאות⁴⁷ או בשיעור שכר הטרחה שנפסק על ידי בית המשפט⁴⁸
- הנציבות אינה עוסקת בטענות לפלילים (כגון בטענה כי שופט נוטל שוחד) או בגין מעשים שבעטיים מתנהלת חקירה
- הנציבות אינה עוסקת בתלונות על שופטים שאינם משיבים להתכתביות ועל השגות שלא הוגשו במסגרת המשפטית המקובלת
- הנציבות אינה נדרשת לתלונה המנוסחת בצורה בוטה ומשתלחת
- הנציבות אינה נדרשת לתלונות קנטרניות או לזוטי דברים
- הנציבות אינה מבררת תלונות של צדדים שהגישו בקשות לא מפורטות ולא ברורות (כגון הפניית הנציבות לתיקים אחרים בעניינם, בלי להמציאם)⁴⁹
- הנציבות אינה עוסקת בתלונות שהתיישנו (בחלוף שנה מיום מתן פסק הדין); סעיף ההתיישנות בא בשל הקושי לברר אירועים שהתרחשו בעבר. עם זאת, במקרים חריגים, בהתאם להוראות החוק, הנציבות מבררת גם תלונות שהתיישנו, אם בשל חומרתן ואם בשל העובדה שהנסיבות שהובילו לתלונה נמשכות

42 למשל, 772/18.

43 ראו גם בג"צ 3124/17, **עמר פינצ'וק נ' נציב תלונות הציבור על שופטים ואח'** (26.6.2017).

44 ראו הלן הדין בנושא משוא פנים, ניגוד עניינים וחובת הגילוי של בית המשפט.

45 כפי שנראה להלן, הנציבות תתערב במקום שבו התבטאויות בית המשפט אינן ראיות.

46 אלא אם היה לחץ מצד בית המשפט או היעדר הסכמה מדעת מצד הצדדים.

47 חיוב בהוצאות לתובע סדרתי הוכר כלגיטימי; גם הודעת בית המשפט ולפיה אם בעל דין לא יפעל על פי החלטות שיפוטיות יהיה מחויב בדיון היא אזהרה לגיטימית ולא איום. גם אי חיוב בהוצאות הוא לגיטימי.

48 30/03.

49 הנציבות מבקשת מהמתלוננים לרכז תלונות באותה פרשה, ולא להגישן לשיעורין.

- הנציבות מוסמכת לברר תלונות על שופטים בלבד, כהגדרתן בסעיף 1 לחוק.⁵⁰ לפיכך, הנציבות אינה עוסקת בתלונות על (רשימה לדוגמה של תלונות שהוגשו, שאינה רשימה ממצה):
- שופט שפרש מכס השיפוט;⁵¹ ראש ההוצאה לפועל שלא מונה לשפיטה;⁵² שְׁמִי ההוצאה לפועל שלא מונו לשפיטה; מפקח על רישום המקרקעין או רשם המקרקעין; צדדים לדיון; עובדי מזכירות בית המשפט; נציגי ציבור בבית הדין לעבודה; משטרת ישראל; הפרקליטות; המחלקה לחקירת שוטרים; פקיד בבית הדין הרבני; משמר בתי המשפט; רשם הפטנטים; ראש ועדת שחרורים או ועדת ערר; עורכי דין; עורכי דין הממלאים תפקיד שיפוטי; חברי ועדות בעלי סמכות מעין־משפטית; עובדות רווחה; עובדי בית הדין הרבני; הלשכה לסיוע משפטי; רשם לענייני ירושה; עובדי מועצה דתית; מגשרים; נציב קבילות חיילים; הנהלת בית הדין הרבני; הנציבות; מְנהל מקרקעי ישראל; המרכז לגביית קנסות; רשויות מקומיות; ועדת האתיקה של לשכת עורכי הדין; שרת המשפטים; מבקר המדינה; בית דין משמעתי של לשכת עורכי הדין; בית דין למשמעת של עובדי הרשויות המקומיות; עוזר משפטי של שופט ועוד.

מעניין לציין כי אחד המאפיינים של תלונות שנדחו על הסף הוא שהוגשו בידי אנשים שלא היו מודעים ככל הנראה להוראות החוק לעיל בעניין סמכות הנציבות. ואכן, בחלק מאותן החלטות הנציבות מפנה את המתלוננים ליעוץ משפטי כדי שיוודרכו בנוגע לדרך הגשת בקשות לבית המשפט וכיוצא באלה, או כאשר הנציבות מתרשמת כי ייצוג יסייע למתלונן (או

50 הנציבות קבעה מבחן משולש בעניין זה ובמסגרתו התקבלו תלונות על מי שאינם "שופטים" במובן הרגיל של המילה, אך עונים על דרישות המבחן המשולש. ראו למשל דוח 2006, בעמ' 34. לפי **חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב - 2002** (להלן: **חוק נציב תלונות הציבור על שופטים**), "שופט" - כל אחד מאלה:

(1) שופט כהגדרתו בחוק-יסוד: השפיטה ושופט עמית כמשמעותו בסעיף 10א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 (להלן: **חוק בתי המשפט**);

(2) רשם כהגדרתו בסעיף 84 לחוק בתי המשפט;

(3) שופט ורשם כמשמעותם בחוק בית הדין לעבודה, תשכ"ט-1969 (בחוק זה - חוק בית הדין לעבודה) ושופט עמית כמשמעותו בסעיף 7א לחוק בית הדין לעבודה;

(4) שופט צבאי-משפטי כמשמעותו בחוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955 (בחוק זה - חוק השיפוט הצבאי);

(5) דיין כהגדרתו בחוק הדיינים, תשט"ו-1955 (בחוק זה - חוק הדיינים) ודיין עמית, כמשמעותו בסעיף 9א לחוק הדיינים;

(6) קאדי כהגדרתו בחוק הקאדים, תשכ"א-1961 (בחוק זה - חוק הקאדים);

(7) קאדי מדרב כהגדרתו בחוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים, תשכ"ג-1962 (בחוק זה - חוק בתי הדין הדרוזיים);

(8) דיין של בית דין של עדה נוצרית כמשמעותו בסימן 54 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922-1947;

51 אך ראו להלן עניין שופט שפרש ולא סיים את כתיבת פסק הדין.

52 תלונות אלו נבדקות ברשות האכיפה והגבייה; וראו חוות דעת 9/04. ראו גם בג"ץ 4878/18, **מרים ברטהולץ נ' אחראי על בירור תלונות נגד רשמי ההוצאה לפועל ואח'** (1.8.2019).

כי היעדרו הביא לאי הבנה של המציאות המשפטית ולמה שנתפס בעיני המתלונן כתקלה). מעטות הן תלונות של עורכי דין שנדחו על הסף.

תלונות שנדחו (להבדיל מתלונות שנדחו על הסף) קשורות במקרים רבים לתחושות סובייקטיביות⁵³ של מתלוננים בדבר היחס של השופט כלפיהם (מזלזל; נוהג במשוא פנים; קפדן; רואה את הצדדים כטרדנים; או שבית המשפט מפלה לדעתם צדדים ממוצא מסוים).⁵⁴ במקרים אחרים נדחו תלונות לאור מחלוקות עובדתיות, כגון האם שופט אמר אמירות מסוימות או כאשר הנציבות מתרשמת כי בית המשפט נקט עובדתית בדרך הראויה.

שלמי תודה. בהזדמנות זו אבקש להודות בראש ובראשונה לנציב התלונות על השופטים, כב' השופט (בדימוס) אורי שהם. תודה מיוחדת לד"ר עו"ד רונית זמיר על שליוותה את הפרויקט מתחילתו, למר נפתלי ג'רפי על העזרה בכל שלבי הפרויקט, לעו"ד רונית שופרו, לעו"ד בת-חן בן חיים, לעו"ד אילן רויטר, לעו"ד אברהם וולף, ולכל צוות הנציבות.

53 ראו במיוחד 177/04; 766/04; 789/04; 790/04; 729/04; 509/04; 488/04; 911/07.

54 למשל, 171/13; 169/14; 749/13; 12/04.

ג. תמצית הכללים (תקציר מנהלים)

כללי ההתנהגות וההתנהלות הנגזרים מהחלטות הנציבות, יוצגו להלן בשלוש חטיבות מרכזיות: **(א)** התנהגות והתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי (על בית המשפט להפגין "מזג שיפוטי"; לנהל את המשפט בדרך ראויה; ולשמור על עיקרי הצדק הטבעי); **(ב)** החלטות ופסקי דין (על בית המשפט לחתור ליתן החלטות ופסקי דין במועד; להקפיד על דרך ההתבטאות בפסקי דין ובהחלטות; לפעול בהתאם לדיון בנוגע לתיקון החלטות, פרוטוקולים, פסקי דין ופסיקות; להכין ולקבל החלטות רק לאחר שמיעת הצדדים ותוך עיון יסודי בכתבי בי הדין; על בית המשפט להקפיד לנמק את החלטותיו או לספק הסבר בצידן (ולפי העניין גם פירוט זכות ערעור); על בית המשפט להקפיד בפרוצדורה הקשורה בפרסום פסקי הדין. על בית המשפט להתערב לעיתים ביישום פסקי הדין שיצאו תחת ידיו; **(ג)** על שופטים להקפיד ביחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט; להימנע מהתנהגויות בלתי ראויות מחוץ לכס השיפוט, בין אם בזירה המשפטית (למשל כמתדיינים); בזירה הציבורית; ובענייניהם הפרטיים.

1. התנהגות והתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי

במהלך ובמסגרת הדיון, יפגין בית המשפט "מזג שיפוטי", ינהל את הדיונים בדרך ראויה ויקפיד לשמור על עיקרי הצדק הטבעי.

1.1 "מזג שיפוטי"

בית המשפט יפגין "מזג שיפוטי", ובכלל זה יימנע מהתבטאויות פוגעניות כלפי הצדדים, באי כוחם, עדים ומומחים, נאשמים, באי אולם הדיונים ומבקרי, ואף כלפי מי שאינם נוכחים בו. על בית המשפט להימנע מהתבטאויות הפוגעות במרקם היחסים בין עורכי הדין ללקוחותיהם, או מהתבטאויות המעודדות החלפת ייצוג. כמו כן יש להימנע מאמירות מכיליות. יש להקפיד בסיטואציות שבהן נדרשת רגישות מיוחדת כלפי הצדדים: בין אם משום מהות הדיון (כגון בסכסוכי משפחה) ובין אם משום היות הצדדים בעלי מוגבלויות ולקויות או במצב רגשי או נפשי מורכב או סובלים מקשיי תקשורת ושפה.

יש לשמור על כבודם של הנוכחים בדיון ועל כבודם של צדדים שלישיים ולהבטיח התבטאות נאותה מצידם אלה כלפי אלה וכלפי בית המשפט עצמו.

תגובתו של בית המשפט להתנהגויות שליליות צריכה להיות מאופקת, מתונה, ממתנת ובלתי

מבזה. בית המשפט רשאי להשתמש באמצעים העומדים לרשותו נוכח הפרות התנהגותיות שונות, אך תגובה זו צריכה להלוטם את הנסיבות. הרחקת צד מן האולם צריכה להיעשות במשורה. הוצאת בא כוח מן האולם אסורה. לעיתים על בית המשפט לדווח לגורמים המוסמכים באמצעות הצינורות המקובלים על התנהגויות שליליות של הצדדים.

אם נפלה שגגה מתחת ידיו של בית המשפט, עליו להודות בטעות, להתנצל ולפעול בשקיפות לתיקונה.

התבטאות שופטים במהלך הדין

התבטאויות לגיטימיות ובלתי לגיטימיות

בית המשפט יקפיד בכבודם של הצדדים. יש להימנע מהתבטאויות פוגעניות, מיותרות ובלתי רלוונטיות. ביקורת מבוססת על הצדדים היא לגיטימית, אך עליה להיות עניינית ובשפה ראויה ובלתי מתלהמת. יש להקפיד במיוחד בביקורת כלפי מי שאינו נמצא בבית המשפט וכן להקפיד במיוחד כאשר הביקורת נשמעת בפומבי, בפני קהל.

התבטאויות כלפי עורכי דין ו(איסור) עידוד החלפת ייצוג

בית המשפט יכול לבקר את התנהלותם והתנהגותם של עורכי הדין בייצגם את לקוחותיהם, כל עוד ביקורת זו עניינית, מידתית, מובעת במתינות ומבוססת על עובדות. אל לבית המשפט לפגום ביחסי האמון שבין עורך הדין ללקוח או לפגוע במעמדם של עורכי הדין בכלל. אין מקום "לרדת לפסים אישיים", להתנצח ולהתנגח בעורכי הדין המופיעים מולו.

אמירות מכלילות

ראוי להימנע מאמירות מכלילות המתייחסות לאדם, למקצועו ולנטיותיו. יש להימנע גם מאמירות העלולות להתפרש ככאלה.

התבטאויות כלפי מומחים

יש לשמור על כבודם של מומחים המופיעים בפני בית המשפט. כמובן אין הדבר גורע מהצורך לאפשר חקירה נגדית עניינית על חוות דעתם המקצועית של אלו.

כבודם של נאשמים

יש להבטיח את שמירת כבודם של נאשמים המובאים בפני בית המשפט. ככלל, ברירת המחדל היא שעצירים לא יהיו כבולים במקום ציבורי, ובכלל זה באולם בית המשפט, למעט המקרים החריגים הקבועים בחוק לפי שיקול דעתו של בית המשפט.

התבטאויות ודקדוקי עניות במקום שבו נדרשת רגישות מיוחדת בית המשפט ראוי שיפגין תבונה, חמלה ורגישות כלפי הצדדים לדיון, כלפי באי כוחם וכלפי העניין שהביאו לבית המשפט. במיוחד נכונים הדברים כאשר מדובר בצדדים בעלי מוגבלויות, לקויות, במצב רגשי או נפשי מורכב, בקטינים או באנשים הסובלים מקשיי תקשורת ושפה. כמובן, לעיתים על בית המשפט להקשות, לשאול שאלות ולהזהיר אזהרות, אך את כל אלו יש לעשות באמפתיה וברגישות. בסגנון ובטון הדברים יש חשיבות יתרה במקרים אלו. יש גם להקפיד לשמור על פרטיותם של הצדדים.

הבטחת התבטאות והתנהגות נאותה מצד הצדדים לדיון ובין צד אחד לרעהו

על בית המשפט להתערב לפי הצורך ולמנוע אמירות והתנהגויות פוגעניות או מעליבות של צד אחד נגד רעהו. יש לשמור על תרבות הדיון באולם בית המשפט.

תגובה להתנהגויות שליליות של עורכי דין או של צדדים לדיון

כאשר מדובר בתגובה של בית המשפט להתנהגויות בלתי ראויות של הצדדים, תגובה זו צריכה להיות מאופקת, מתונה, ממתנת ובלתי מבזה. יש להדגיש כי "ככל שמי מהנוכחים מפר את הכללים... רשאי בית המשפט לעשות שימוש באמצעים העומדים לרשותו, ובמידת הצורך אף לבקש את עזרתם של גורמי האבטחה". אך תגובה זו צריכה להלוט את הנסיבות. האחריות לניהול המשפט היא על בית המשפט, ואף אם הדיון מתקיים באווירה מתוחה, על בית המשפט להגיב באיפוק. יש לשמור על אווירה מכבדת ומכובדת אשר תבטיח את אמון הציבור בבית המשפט ואת כבודו של בית המשפט.

דיווח בדבר התנהגויות שליליות, לרבות פליליות, לגורמים שלישיים

במקרים הראויים, על בית המשפט להעביר דיווח בדבר התנהגויות שליליות או פליליות גם לגורמים נוספים דוגמת היועץ המשפטי או לשכת עורכי הדין, באמצעות הנהלת בתי המשפט. לפי העניין, יש ליתן לצד את זכות הטיעון טרם יועבר החומר או התלונה כאמור, והכול על פי שיקול דעתו של בית המשפט ובכפוף לנסיבות, להוראות החוק ולנוהל.

הרחקת עורכי דין וצדדים מן האולם

הוצאת צד מאולם בית המשפט היא אמצעי קיצוני ויש לנקוט בו במשורה, ורק לאחר שבית המשפט בחן את כל החלופות האחרות לכך, ולאחר התראה ואזהרה. הוצאת בא כוח מן האולם אסורה. אמצעי זה פוגע בזכות הייצוג ובזכות להיות מיוצג, ויש בה פגיעה בזכות להליך הוגן. בנקיטה באמצעי זה יש גם משום ביוש.

חשיבות הודאה בטעות ופעולה בשקיפות לתיקונה

כאשר מתרחשת תקלה של השופט או של המזכירות או של המערכות הממוחשבות, יש להודות בה, לפעול בשקיפות ולפעול לתיקונה. בדרך זו יגבר אמון הציבור במערכת השיפוט. יש בכך גם כדי למנוע עוגמת נפש של הצדדים.

1.2 דרך ראויה לניהול המשפט

המושג "דרך ראויה לניהול משפט" כולל היבטים רבים ומורכבים של מלאכת השפיטה. בכלל זה חובת הרישום והתיעוד בפרוטוקול (במרבית הערכאות) המוטלת על בית המשפט; מושג זה כולל גם את האיסור על הפעלת לחץ על הצדדים, בעיקר לחץ לפשרות או לויתורים שנעשים לא מרצון חופשי; רכיב נוסף בניהול המשפט בדרך ראויה נוגע לגבולות ההתערבות של בית המשפט כגון ביוזמת העברת תיק מחמת סמכות עניינית או מקומית והתערבות (או איסור התערבות) בהסכמות הצדדים; רכיב מרכזי בניהול ראוי של המשפט הוא זה של ניהול הזמן השיפוטי וזמנם של הצדדים; ניהול ראוי של הדיון נוגע גם באכיפת הכללים בדבר הקלטה באולם בית המשפט וכן הבטחת שכר טרחה למומחים מטעם בית המשפט. יש להבטיח את פומביות הדיון בכפוף לחריגים הקבועים בדיון.

חובת התיעוד בפרוטוקול, ליקויים ברישום הפרוטוקול

לפרוטוקול הדיון תפקידים חשובים. במישור הציבורי הוא מבטיח שקיפות, את פומביות הדיון ואת זכות הציבור לדעת; במישור המשפטי הוא משרת את הצדדים לדיון. הוא משמש את הערכאה הדיונית, במיוחד במציאות רוויית דיונים הפרוטוקול משרת גם את ערכאת הערעור. כמו כן יש לפרוטוקול משמעות ראייתית.

יש להבטיח את הרישום בפרוטוקול במטרה לשקף את כל ההתרחשויות בדיון, לרבות חילופי דברים ובקשות של הצדדים (לרבות בקשות לתיקון פרוטוקול) בין אם התקבלו ובין אם סורבו; עליו לשקף תיעוד של התנהגויות בלתי ראויות, של הצעות פשרה, של דיונים במעמד צד אחד או במותב חסר. אף שבבית המשפט לתביעות קטנות אין חובת פירוט כאמור, עדיין על בית המשפט להבטיח תיעוד מלא ככל האפשר בכפוף להוראות הדיון.

בהקשר זה באות לידי ביטוי גם ההוראות בדבר הדרך הנאותה לשינוי ולתיקון פרוטוקול, איסור "שכתוב" הפרוטוקול והחובה למסור את הפרוטוקול לידי הצדדים בסמוך לאחר הדיון.

תיעוד התנהגויות בלתי ראויות והוצאה של צדדים מהאולם
יש לתעד בפרוטוקול התנהגויות שליליות של הצדדים, לרבות נסיבות הוצאתו של צד. התיעוד צריך להיות מפורט ולא לקוני.

תיעוד הצעות פשרה
אין לפרט בפרוטוקול תוכן הצעות פשרה שנדחו, אך ראוי לציין בפרוטוקול את עובדת קיומו של נסיון פשרה; את הצעות בית המשפט לסיים את ההליך בפשרה; ואת ההסבר שנתן בית המשפט במסגרת הצעות פשרה לפי סעיף 79א לחוק **בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984. ככלל, ניתן לפרט את הצעת הפשרה לצורכי שימור הזיכרון, כאשר מדובר בהצעת פשרה אשר הצדדים נדרשים להגיב לה במועד מאוחר יותר.

תיעוד דיונים שנערכו בהיעדרו של צד או במותב חסר
חשיבות מיוחדת נודעת לתיעוד דיונים שהתקיימו בהיעדרו של צד או במותב חסר.

"שכתוב", שינוי ותיקון פרוטוקול
רצוי שהפרוטוקול יוקלד בידי קלדנית "בזמן אמת". אין לערוך שינויים, תיקונים או מחיקות בפרוטוקול בלי להחליט החלטה בעניין זה, והדבר ייעשה רק לאחר קבלת עמדות הצדדים אשר יתועדו אף הן בפרוטוקול.

איסור הפעלת לחץ על הצדדים (כולל הפעלת לחץ לפישור, לגישור ולפשרה)

יש להימנע מהפעלת לחצים בלתי ראויים על הצדדים. הפעלת לחצים אלו יכולה להיגרם מאיומים (בהוצאות, בסנקציות או בתוצאות אחרות), מאווירה של לחץ, מהפצרות חוזרות ונשנות ומאמירות מצד בית המשפט על תוצאות אפשריות של פסק הדין. ניתן להעמיד בעל דין על העובדה שעלולות להיפסק נגדו הוצאות, אך ככלל, אין לציין כי הן יהיו גבוהות ואין לנקוב בשיעורן. כל אלו עלולים לגרום לתחושת "אין ברירה" בקרב הצדדים. בית המשפט יבטיח כי הסכמתם של הצדדים לפשרה או לגישור היא הסכמה מודעת לטיב ההליך, לזהות המגשר וכן הלאה. בהקשר זה יש להקפיד לא לטשטש את קו הגבול בין תפקיד השופט ותפקיד המגשר. הקפדה יתרה מתבקשת כאשר ישנם צדדים שאינם מיוצגים.

לחצים לווייתור

בית המשפט יימנע במישרין או באמצעות יצירת אווירה או איום, מהפעלת לחץ על הצדדים לווייתור כגון ויתור על תובענות, על העדת עדים, על כפירה באשמה ועוד.

לחץ בלתי ראוי לפשרה

בית המשפט יימנע מהפעלת לחץ לפשרה. איומים, אווירת "לחץ" ושידול אסורים בהקשר זה. על בית המשפט לוודא כי פשרה הושגה ונעשתה בהסכמה חופשית ומודעת.

הפצרות חוזרות ונשנות

גם הפצרות חוזרות ונשנות או ניסיונות ממושכים לפשרה, עלולים להיתפס כלחץ בלתי ראוי לפשרה ולתחושת "אין ברירה" בקרב הצדדים. אם סירבו הצדדים לפשרה - יש להכריע בסכסוך.

אמירות מותרות ואסורות בנוגע לתוצאות האפשריות של פסק הדין

ניסיונות לסיים את ההליך המשפטי בפשרה קשורים פעמים רבות באמירות על התוצאה האפשרית של המשפט. יש להישמר שאמירות אלו לא יהפכו ללחץ על הצדדים להסכים לפשרה. ניתן להשמיע עמדה לכאורית בדבר תוצאת ההליך, אך זאת בתלות בשלב שאליו הגיע ההליך המשפטי, תוך הסתייגות ובלי לחץ או איום כלל. זאת על מנת שלא ליתן תחושה שפסק הדין הוכרע או כי דעתו ועמדתו של בית המשפט "ננעלה".

ככלל, "על בית המשפט להקפיד שהפשרה תיעשה בהסכמה חופשית ומדעת". על בית המשפט להסביר לצדדים על דבר ההליך המוצע (פשרה, גישור או בוררות) ומשמעויותיו, ולתעד את ההסבר בפרוטוקול.

השופט כמגשר בהליך אזרחי (קו הגבול)

בית המשפט אינו מוסמך לשמש מגשר או בורר בסכסוכים המובאים בפניו (למעט בורר בבית המשפט לתביעות קטנות).

גבולות התערבות בית המשפט

ההליך המשפטי הוא אדברסרי. בית המשפט רשאי במקרים מסוימים לבחון את נושא הסמכות המקומית והעניינית, אך ראוי שיעשה כן ויהיה ער לסוגיה זו בשלב מוקדם ככל האפשר של ההליך. על בית המשפט להימנע מהתערבות בתוכן הסכמי ממון (לרבות אמירות על ההסכם ועל מנחיו), ועליו לוודא רק את הסכמתם החופשית של הצדדים להסכם. בית המשפט מנוע גם מלהתערב בגיבוש הסדרי טיעון.

שאלות של ייצוג ויפויי כוח

זכות הייצוג היא זכות יסוד בשיטת המשפט שלנו. יש להימנע מפגיעה בזכות הייצוג. יש להתיר (או למנוע) שחרור מייצוג, לפי הוראות הדין השייכות לעניין. אם שוחררו

עורכי דין מהייצוג בתיק, אין לשימוע עוד את בקשותיהם בקשר לתיק. על בית המשפט לאפשר העברת ייצוג בהתאם להוראות הדין.

ייצוג על ידי עורכי דין בבית המשפט לתביעות קטנות הוא בגדר חריג, ויתאפשר רק ברשות בית המשפט מטעמים מיוחדים, על מנת למנוע פגיעה בסימטריה ובשוויון בין הצדדים לדיון. על בית המשפט לפעול בהתאם להוראות הדין בשאלת היתר הייצוג לפי הנסיבות שמעורר כל מקרה. על בית המשפט לנהל דיון בבקשות להיתר ייצוג ולתעד את הדברים בפרוטוקול.

ניהול הזמן השיפוטי וזמנם של הצדדים: מניעת התמשכות ההליכים

על בית המשפט למנוע את התמשכות ההליכים ולהימנע מהם. קרי, להימנע עד כמה שהדבר אפשרי מדחיית דיונים ביוזמת בית המשפט או ביוזמת הצדדים; להימנע מלהאריך את פרק הזמן שבו מתקיימים דיונים מקדמיים, לרבות לפשרה; להימנע מהטרחת שווא של הצדדים; לאכוף קיום החלטות במועדן; למנוע המתנה ממושכת מחוץ לאולם הדיונים; לצמצם תופעות של היעדרות שופטים ודיינים והרכבים חסרים.

דחיית דיונים ביוזמת בית המשפט או ביוזמת הצדדים

כלל הוא כי דיונים יש לקיים במועד. בית המשפט יימנע מדחיית דיונים ביוזמתו ויימנע מקבלת בקשות דחייה מאת הצדדים, אף אם הן התקבלו בהסכמה, ללא טעם מספיק. יש לפעול בהתאם להוראות נוהל נשיא בית המשפט העליון לעניין דחיית דיונים (ובכלל זה להימנע מקביעת מועד רחוק לתחילת הדיון; מקביעת מועדי דיון רחוקים זה מזה). יש לבחון נסיבות כל מקרה ומקרה, ולהתחשב בהן רק כשראו לעשות כן. רצוי להימנע מקבלת בקשות דחייה בסמוך למועד הדיון. רצוי להימנע מלקבוע דיונים "מהרגע להרגע". ככל שבית המשפט נאלץ לדחות דיון מיוזמתו, עליו להודיע זאת לצדדים בהקדם האפשרי.

דיונים מקדמיים ופשרות

אין מקום לקיומן של ישיבות קדם־משפט רבות שלא לצורך. יש להגביל ולקצוב את משך הזמן שניתן לצדדים לנהל משא ומתן לפשרה. על בית המשפט מוטלת האחריות לנהל את התיק, ובכלל זה לדון בבקשות מקדמיות במועד, למנוע את הגשתן או קבלתן באיחור (בכפוף לחריגים) ולאכוף את מועדי הדיון בזמן שנקבע.

הטרחת שווא של צדדים

יש להימנע מהטרחת שווא של הצדדים, של באי כוחם, של עדים וכיוצא באלה. הטרחת שווא עלולה לגרום לעוגמת נפש ולחסרון כיס אצל הצדדים ולפגוע

בתדמית מערכת המשפט. הטרחת שווא של הצדדים עלולה לנבוע מדחיית דיונים או מביטולם, במיוחד בערב הדיון. יש לעשות כל מאמץ לעדכן את הצדדים בדבר דחיות כאמור. יש להימנע גם מהטרחת שווא של הצדדים לבית המשפט כאשר אפשר לספק מענה לבקשותיהם בלי לזמנם לבית המשפט או בלי להטריחם בהגשת בקשות נוספות. יש להתחשב גם בנסיבות כל מקרה.

אכיפת קיום החלטות במועד

יש לאכוף קיומן של החלטות ובמועד שנקבע. אין להיעתר כבדרך שגרה לבקשות ארכה מוסכמות של הצדדים, לא כל שכן לבקשות שאינן מוסכמות. על בית המשפט להתייחס ולהגיב לאיחורים בהגשת כתבי בי דין ולאי כיבוד החלטות של בית המשפט. יש "לעמוד על המשמר" על מנת שהחלטותיו יקוימו, גם או במיוחד כאשר הצדדים גורמים או תורמים להתמשכות ההליכים. במיוחד נכונים הדברים כשמדובר בעניינים הנושאים אופי דחוף.

ניהול הזמן במהלך יום הדיונים

המתנה ממושכת לדיון

יש להקפיד לקיים את הדיון בשעה הנקובה. איחור בפתיחת הדיון, המתנה ממושכת של הצדדים וביטול זמנם עלולים להיתפס כאילו בית המשפט מזלזל בזמנם של הצדדים. רצוי לקבוע דיונים במרווחי זמן סבירים. אם נוצר עיכוב, ראוי כי בית המשפט יספק לממתינים הערכה לגבי משך העיכוב הצפוי, ולפי העניין יספק גם הסבר בדבר סיבת העיכוב.

היעדרות שופטים ודיינים והרכבים חסרים

יש להקפיד לא לאחר לדיונים ולא להקדים לצאת מהאולם לפני סיום הדיונים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע למותבים שעליהם להתקיים בהרכב מלא, וראוי שיתקיימו בפני אותו מותב. יש להימנע מקבלת שיחות ומבקרים במהלך הדיון, ולהימנע מיציאה ומכניסה לאולם במהלך הדיון.

הקלטת דיונים

לבעל דין זכות לבקש הקלטת הדיון על חשבונו, בכפוף לאישור בית המשפט. כאשר מוגשת בקשה להקלטת הדיון, בית המשפט יפעל בהתאם להוראות החוק והנהלת בתי המשפט. אם הקליט צד או בא כוחו הקלטה אסורה בבית המשפט (כגון בדיון בדלתיים סגורות), לבית המשפט סמכות להתרות במקליט ואף להורות על החרמת ההקלטה, ובלבד שיברר היטב אם הקלטה כזו נעשתה.

ככלל, לא תתקבל ולא תיבחן הקלטה של דיון שנערך בבית המשפט, ככל שהקלטה נעשתה שלא בהיתר ובניגוד לדיון, במסגרת בירור תלונה אשר הוגשה לנציבות.

פומביות הדיון

המשפט ידון "בפומבי, זולת אם נקבע אחרת בחוק או אם בית המשפט הורה אחרת לפי חוק". לפיכך בית המשפט יימנע מקיום דיונים בלשכת השופט כאשר אין טעם ענייני בזאת. בית המשפט יאפשר לצדדים, למלווים ולקהל לפקוד את אולם בית המשפט. על הפרוטוקול לשקף את התקיים הדיון בדלתיים פתוחות או סגורות. החלטה לקיים דיון בדלתיים סגורות צריכה להיות מתועדת במפורש.

הקפדה על קיום סדרי הדיון

יש להקפיד על קיום הוראות סדרי הדיון.

1.3 שמירה על עיקרי הצדק הטבעי

יש ליתן למתדיינים את יומם בבית המשפט, ובכלל זה את זכות הטיעון. יש לקיים דיונים במעמד שני הצדדים, למעט אם נקבע אחרת בחוק. לשם הגשמת מטרה זו, על בית המשפט, בין השאר, לוודא את זימונם של הצדדים לדיון. כאשר החוק מאפשר או מחייב דיון במעמד צד אחד, יש לפעול בהתאם להוראות החוק, תוך הקפדה והגבלת תוקפם של צווים שניתנו במעמד צד אחד, וקיום דיון במעמד שני הצדדים. יש להקפיד הקפדה מיוחדת בהוצאה של צווי מעצר וחיפוש; עיקרי הצדק הטבעי מחייבים גם מתן זכות הטיעון בעניין שחרור מייצוג, בהטלת הוצאות על הצדדים ובאי כוחם, במתן הסברים לצד לא מיוצג וכן בעניין מינוי מומחים וביטולו; על בית המשפט להימנע ממשוא פנים, מניגוד עניינים וממראית עין של ניגוד עניינים. על בית המשפט מוטלת חובת גילוי לצדדים בדבר ניגודי עניינים ומשוא פנים, כאמור.

"יומו בבית המשפט" הזכות לשמוע ולהישמע

יש לאפשר לכל מתדיין להעלות טענותיו בטרם תתקבל החלטה, אלא אם נקבע אחרת בחוק. גם כאשר בית המשפט סבור כי בטיעונים לא יהיה כדי להוסיף או לשנות את דעתו, עליו לאפשר לצדדים לטעון אותם, תוך שהוא קשוב לדבריהם. בית המשפט יאזן בין הצורך ביעילות ובין זכותו של אדם לקבל יומו בבית המשפט.

דיונים והחלטות במעמד צד אחד וקבלת תגובת הצד שכנגד
ככלל, יתקיימו דיונים במעמד שני הצדדים, אלא אם נקבע בחוק אחרת. יש לקבל את תגובת הצד שכנגד, בכתב או בעל פה, אלא אם נקבע בחוק אחרת. כאשר בית המשפט לתביעות קטנות מחליט לבטל פסק דין במעמד צד אחד, רצוי שיעשה כן לאחר קבלת תגובת הצד שכנגד. אם קבע בית המשפט תנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר צד, ראוי להקפיד על קיום התנאים לפני הביטול. לעיתים, לפי הנסיבות, על בית המשפט לחזור לצד להליך ולשמע עמדתו ביחס לתגובת הצד שכנגד טרם מתן החלטה. כאשר בית המשפט יוזם החלטה כגון העברת תיק לבית משפט אחר, עליו לאפשר לצדדים לטעון לעניין זה. בית המשפט הממנה מומחה מטעמו, יאפשר לצדדים לטעון בעניין זה. ובית המשפט המשחרר מומחה מתפקידו, יאפשר למומחה לטעון בעניין זה.

צווים במעמד צד אחד

בית המשפט המוציא או מבטל או מאריך צווים במעמד צד אחד, צריך לעשות כן בכפוף להוראות החוק. לפי העניין יש לתחום את תוקפם של הצווים ולקבוע מועד לדיון במעמד שני הצדדים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע לצווים הפוגעים בזכויות יסוד של הפרט.

יש להקפיד במיוחד בהוצאת צווי חיפוש ומעצר מלאים ומפורטים כדרישת הדין, על מנת להימנע מתחושה כי הם ניתנו כלאחר יד וללא שיקול דעת.

זימון כדין ואישור מסירה

יש לוודא בהיעדר הופעה של צד, כי הייתה מסירה כדין של הזימון לדיון.

שאלות של ייצוג

יש לשמוע את עמדת בעלי הדין בנושא שחרור של עורך דין מייצוג. בית המשפט ישמע את עמדת הצד שכנגד טרם יקבל החלטה בשאלת היתר ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות. בית המשפט יאפשר לעורך הדין לטעון לפני שיושתו עליו הוצאות אישיות.

מתן הסבר לבעל דין לא מיוצג

בית המשפט יעשה כמיטב יכולתו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג את מהות ההליכים ואת דרכי ניהולם. במיוחד נכונים הדברים בנוגע להסבר לצדדים לא מיוצגים בדבר הכרעה על דרך הפרשה, בבית המשפט לתביעות קטנות, או בהליך הפלילי. בית המשפט יכול להעמיד את הצדדים על רציות הייצוג וכן על

טענות שבאופן גורף אין בהן כדי להועיל.

חובת פירוט זכות ערעור

בית המשפט יידע את הצדדים בדבר אפשרות הערעור ומועדיו כגון בבית המשפט לתביעות קטנות או לפי הוראות חוק סדר הדין הפלילי.

מפגשים ושיחות

כלל הוא, כחלק מעקרון הצדק הטבעי, שעל בית המשפט לשמוע את הדיון על כל חלקיו בנוכחות כל הצדדים לדיון. לפיכך, פגישות או שיחות עם הצדדים במעמד צד אחד, למעט כאשר הדין מתיר זאת, אינן ראויות. בית המשפט יימנע גם משיחות טלפוניות במעמד צד אחד או במעמד שני הצדדים, אפילו יהיו בעניין טכני או לצורכי פשרה. כמו כן אסורים חילופי דברים עם עדים ומומחים שלא במסגרת הדיון ובנוכחות הצדדים. הדבר פוגע במראית פני הצדק, בתפיסת האובייקטיביות של בית המשפט, אינו מאפשר תיעוד כראוי ופוגע במעמדו ובכבודו של בית המשפט.

משוא פנים, ניגוד עניינים ומראית פני הצדק

בית המשפט יגלה לצדדים כל אימת שקיים חשש לניגוד עניינים אתי. על בית המשפט להימנע מהעדפת צד, מיחס של איפה ואיפה, ועליו לנהוג בשוויון בין בעלי הדין. על בית המשפט להיות ער לצורך בגיוון בעלי תפקיד המתמנים על ידו.

חובות גילוי ובירור המוטלות של שופט (ניגוד עניינים משפטי וניגוד עניינים אתי)
בית המשפט יגלה לצדדים כל אימת שקיים חשש לניגוד עניינים אתי. הבחינה תיעשה בכל מקרה לגופו. הכלל בעניין זה הוא כי "אם יש ספק - אין ספק" - וחובת הגילוי מתקיימת".

איסור העדפת צד, והחובה לנהוג בשוויון בין בעלי הדין

בית המשפט יימנע מהעדפה של צד או מיצירת תחושה כאילו הוא נוטה להעדיף את אחד הצדדים לדיון, את בא כוחם או אדם אחר מטעמם. הדבר עלול להתפרש למראית עין כאילו מדובר ב"משחק מכור" שהוכרע מראש ועלול לכרסם באמון הציבור בבית המשפט.

הצורך בגיוון במינויים של בעלי תפקיד, ומינויים בשל היכרות מוקדמת
בית המשפט יהיה ער לצורך בגיוון בעלי תפקיד המתמנים על ידו.

2. החלטות ופסקי דין

בית המשפט יקפיד בהתבטאויותיו בפסקי הדין ובהחלטות היוצאות תחת ידיו; בית המשפט יקבל החלטות ופסקי דין במועד, לאחר ששמע את הצדדים ותוך עיון יסודי בכתבי הטענות; על בית המשפט לתקן החלטות ופסקי דין כקבוע בחוק; פרסום פסק הדין ייעשה אף הוא בהתאם לכללים, לרבות הקפדה על שמירת פרטיותם של הצדדים. לעיתים יהא על בית המשפט להתערב על מנת להביא לקיומו וליישומו של פסק הדין.

2.1 התבטאויות שופטים בפסקי דין ובהחלטות

בית המשפט יקפיד בהתבטאויותיו בפסקי דין ובהחלטות היוצאות תחת ידיו. ביקורת מותרת ולעיתים אף הכרחית, אך על בית המשפט לשמור בהתבטאויותיו על מידתיות, על סגנון ועל רלוונטיות. קרי, בית המשפט יימנע מאמירות שאינן ראויות ושאין נחוצות להכרעה השיפוטית.

התבטאויות כלפי מתדיינים, עדים וצדדים שלישיים

בית המשפט יקפיד בהתבטאויותיו בהחלטות ובפסקי דין, לרבות כשהן מופנות למתדיינים, לעדים ולצדדים שלישיים. יש להימנע גם מאמירות המכלילות קבוצות וחלקים בציבור, כל עוד אמירות אלו אינן הכרחיות ואינן רלוונטיות להכרעה השיפוטית.

התבטאויות כלפי עורכי דין

בית המשפט יקפיד במיוחד על כללי ההתבטאות כאשר מדובר בעורכי דין אשר שמם הטוב, המוניטין שלהם ומטה לחמם עלולים להינזק, גם כאשר טיעוניהם אינם נראים בעיני בית המשפט.

2.2 קבלת החלטות ופסקי דין ופרסומם

בית המשפט יכין ויקבל החלטות רק לאחר שמיעת הצדדים ולאחר עיון יסודי בכתבי בי-הדין. בית המשפט ינמק ולעיתים יסביר את החלטותיו ופסיקותיו. בית המשפט יימנע מעיכוב במתן פסקי דין והחלטות. על בית המשפט לתת החלטות ופסקי דין בצורה מפורשת ולא משתמעת. בית המשפט יתקן החלטות, פסקי דין ופסיקות בהתאם להוראות הדין. על בית המשפט לבדוק את החלטותיו ואת פסקי הדין בטרם פרסומם. יש להקפיד במיוחד לשמור על סודיות ופרטיות במקרים הרלוונטיים.

הכנת החלטות וקבלתן רק לאחר שמיעת הצדדים ולאחר עיון יסודי בכתבי בי הדין
בית המשפט יימנע ממתן החלטות מוקדמות מדי: בטרם חלף מועד התגובה או מועד הגשת כתבי בי הדין, בטרם נשמעו טענות הצדדים, בטרם עיין ביסודיות בכתבי בית הדין. על בית המשפט לבסס את החלטותיו על בסיס המידע שהוצג בפניו ולוודא כי החלטותיו אינן נשענות על מידע שלא הוצג בפניו. כל אלו יבטיחו גם את אמון הציבור בבית המשפט.

חובת הנמקה או הסבר

בית המשפט יפרט וינמק את החלטותיו, למעט החריגים שבדין. במיוחד נכונים הדברים כאשר בלעדי הנמקה, ההחלטה לא תהיה ברורה.

עיכוב במתן פסקי דין או החלטות

בית המשפט ייתן החלטות ופסקי דין במועד. בית המשפט יימנע מעיכוב החלטות ופסקי דין תחת ידיו. במיוחד יש להקפיד לתת החלטות בעניינים הנושאים אופי דחוף או כאשר העיכוב במסירתם מסב נזק לצדדים או כשלהחלטות יש השלכה על המשך קיום וניהול הדיון. בית המשפט ישיב לפניויותיהם של צדדים הממתינים בציפייה לקבלת ההחלטות או פסקי הדין בעניינם. בית המשפט יימנע מהבטחות שזווא אשר נוטעות בצדדים ציפייה כי פסק הדין יינתן בהקדם, כשלא כך הוא. עיכובים כאמור פוגעים בתדמית מערכת המשפט ובאמון הציבור בה.

בית המשפט יאחז במושכות הדיון. החלפת מותבים המובילה לעיכוב במתן פסק דין אינה תקינה; תרומת הצדדים לעיכובים אינה מצדיקה עיכוב במתן החלטות ופסקי דין. גם דחיות שנראות כדחיות שכוונתן טובה והן לטובת הצדדים או מי מהם, אינן תמיד מוצדקות. לעיתים עצם העיכוב במתן החלטה או פסק דין מוביל לעיכובים נוספים, ומכך יש להימנע.

בית המשפט ישים לב להוראות חוקיות הקובעות אינהרנטית מועדים למתן החלטות ופסקי דין. עיכוב במתן החלטות או פסקי דין בעניינים דחופים גורם נזק לצדדים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע לדיונים בענייני משפחה ואפוטרופסות, ביני העבודה ויחסי העבודה, ביחס לקורבנות עבירה, בעיקולים זמניים ובצוויו עיכוב יציאה מהארץ.

חובה ליתן פסקי דין או החלטות

כאשר מתחייבת קבלת החלטה או פסק דין, יש לתת אותם במפורש, גם אם בית המשפט סבור כי אין בבקשה צדק כלשהו.

תיקון החלטות, פסקי דין ופסיקות ("בית המשפט קם מכיסאו")

בית המשפט יפעל בהתאם להוראות הדין בכל הקשור לתיקון החלטות ופסקי דין. בית המשפט מנוע מעשיית שינויים מהותיים בפסקי דין ובהחלטות לאחר שקם מכיסאו. כאשר בית המשפט יוזם את התיקון, מן הראוי שיקבל את תגובת הצדדים, אף אם הדבר אינו מחויב. כאשר יש מקום לתקן נוסח של החלטות, פסקי דין ופסיקות, אל לבית המשפט "להתבצר" בעמדתו ולהימנע מתיקונם, במיוחד אם בית המשפט הוא אשר יצר את הטעון תיקון.

פרסום פסקי הדין

בית המשפט יבדוק בקפידה החלטות שהוא מוציא תחת ידיו, לרבות הגהות; במקרים המתאימים, בית המשפט יקפיד על חסיון זהותם ופרטיותם של הצדדים טרם פרסומו של פסק הדין.

2.3 התערבות ביישום פסקי דין והחלטות

במקרים המתאימים, בית המשפט יפעל כדי שפסק דין שנתן ייאכף, וכי שכר טרחה של המומחה שמונה מטעם בית המשפט, ישולם.

3. שופט וסביבתו: התנהגות מחוץ לכס השיפוט ויחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט

על שופטים להקפיד בהתנהגותם ובהתנהלותם בדִּלְת אַמוֹת הסביבה השיפוטית, קרי עם עובדי בית המשפט, עם מתמחים, עם שופטים עמיתים ועם ערכאת הערעור; מבחינת הזמן והמקום - כללי האתיקה וההתנהגות חלים על השופטים ונאכפים על ידי הנציבות בכל הקשור להשלמת מחויבויותיהם מן התקופה שקדמה למינויים כשופטים וכן להשלמת מחויבויותיהם כשופטים בתקופה שלאחר פרישתם משיפוט וגם מחוץ לאולם בית המשפט ומחוץ לעבודה המשפטית. על שופטים להקפיד בהתנהגותם גם בזירות אלו.

3.1 הסביבה השיפוטית – התנהגות שופטים ויחסייהם עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט

השופטים יכבדו את עמיתיהם השופטים, את המתמחים, את המזכירות, את פקידי העזר, את הקלדניות ואת כלל עובדי בית המשפט. עליהם להעניק יחס מכבד גם כלפי שופטים עמיתים

וכלפי ערכאת הערעור והחלטותיהם של אלו. התנהגות כזו מכבדת את השופטים עצמם ואת מערכת השיפוט כולה. על שופטים לשמור על כללי מנהל תקין.

3.2 הסביבה החוץ־שיפוטית – התנהגות בלתי ראויה מחוץ לכס השיפוט

השופטים יקפידו גם בהתנהגותם ובהתנהלותם מחוץ לכס השיפוט, לרבות בעניינים שקדמו למינויים (כגון הבטחת המשכיות הטיפול בתיקי משרדם) ובעניינים שלאחר פרישתם (כגון סיום הכנת פסקי דין או איסור טיפול בתיקים שבהם טיפל כשופט), במעורבותם בזירה המשפטית כמתדיינים (כגון כיבוד החלטות בית המשפט בעניינם), כעדים וכקרובים (הנחלצים לעזרת קרוביהם ומכריהם); במעורבותם בזירה התקשורתית (באמצעות דוברות בית המשפט) והציבורית בפעילות חוץ־משפטית; ובענייניהם הפרטיים.

על השופט להשלים את מחויבותיו ולפרוע את חובותיו טרם מינויו.

על השופט לסיים הכנת החלטות ופסקי דין. אל לשופט להשאיר "ספחים" מתקופת השיפוט, ואל לו להעביר תיקים לטיפולו מתקופת השיפוט.

השופט ירחיק את עצמו ממעורבות ישירה עם בעלי ריב ועם בעלי דין של קרובי משפחה, יימנע מהתערבות אקטיבית בסכסוכים מעין אלו, יימנע מעשיית פעולה המיוחדת לעורכי דין, ובוודאי משימוש במעמדו כשופט. דאגה ועצה - כן; התערבות וניסיונות השפעה - לא.

השופט יכבד את הוראות בית המשפט ואת החלטותיו; על שופט שנפסקו לחובתו הוצאות כבעל דין - לכבד את החלטת בית המשפט ולשלמן במועד; השופט יקפיד לקיים את החוק.

השופט יימנע מהתערבות בבחירה או בהליכי בחירה למשרות ציבוריות, ויבטיח כי פעילות חוץ־שיפוטית לא תגזול מזמנו כשופט.

שופט אינו צריך לנתק את קשריו החברתיים, אך עליו לנקוט זהירות בקשרים אלו. כמובן אם הדבר מהווה חשש ממשי למשוא פנים, על השופט לפסול עצמו; השופט יקדיש את זמנו למלאכת השיפוט בעדיפות ראשונה ביחס לקשרים ולאירועים חברתיים.

ד. כללי התנהגות לשופטים

כללי ההתנהגות וההתנהלות הנגזרים מהחלטות הנציבות יוצגו להלן בשלוש חטיבות מרכזיות: (א) התנהגות והתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי (על בית המשפט להפגין "מזג שיפוטי"; לנהל את המשפט בדרך ראויה; ולשמור על עיקרי הצדק הטבעי); (ב) החלטות ופסקי דין (על בית המשפט לחתור ליתן החלטות ופסקי דין במועד; להקפיד על דרך ההתבטאות בפסקי דין ובהחלטות; לפעול בהתאם לדין באשר לתיקון החלטות, פרוטוקולים, פסקי דין ופסיקות; להכין ולקבל החלטות רק לאחר שמיעת הצדדים ותוך עיון יסודי בכתבי בי הדין; על בית המשפט להקפיד לנמק את החלטותיו או לספק הסבר בצידן [ולפי העניין גם פירוט זכות ערעור]; על בית המשפט להקפיד בפרוצדורה הקשורה בפרסום פסקי הדין. על בית המשפט להתערב לעיתים ביישום פסקי הדין שיצאו תחת ידיהם; ג) על שופטים להקפיד ביחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט; להימנע מהתנהגויות בלתי ראויות מחוץ לכס השיפוט, בין אם בזירה המשפטית (למשל, כמתדיינים); בזירה הציבורית; ובענייניהם הפרטיים.

1. התנהגות והתנהלות שופטים באולם הדיונים או בקשר לדיון המשפטי

במהלך ובמסגרת הדיון יפגין בית המשפט "מזג שיפוטי", ינהל את הדיונים בדרך ראויה, ויקפיד לשמור על עיקרי הצדק הטבעי.

1.1 "מזג שיפוטי"

בית המשפט יפגין "מזג שיפוטי", ובכלל זה יימנע מהתבטאויות פוגעניות כלפי הצדדים, באי כוחם, עדים ומומחים, נאשמים, באי אולם הדיונים ומבקריהם ואף כלפי מי שאינם נוכחים בו. על בית המשפט להימנע מהתבטאויות הפוגעות במרקם היחסים בין עורכי הדין ללקוחותיהם או מהתבטאויות המעודדות החלפת ייצוג. כמו כן יש להימנע מאמירות מכיליות. יש להקפיד בסיטואציות שבהן נדרשת רגישות מיוחדת כלפי הצדדים, בין אם משום מהות הדיון (כגון סכסוכי משפחה) ובין אם משום היות הצדדים בעלי מוגבלויות, לקויות, במצב רגשי או נפשי מורכב או הסובלים מקשיי תקשורת ושפה.

יש לשמור על כבודם של הנוכחים בדיון ועל כבודם של צדדים שלישיים ולהבטיח התבטאות נאותה מצידם אלה כלפי אלה וכלפי בית המשפט עצמו.

תגובתו של בית המשפט להתנהגויות שליליות צריכה להיות מאופקת, מתונה, ממתנת ובלתי

מבזה. בית המשפט רשאי להשתמש באמצעים העומדים לרשותו נוכח הפרות התנהגותיות שונות, אך תגובה זו צריכה להלוּם את הנסיבות. הרחקת צד מן האולם צריכה להיעשות במשורה. הוצאת בא כוח מן האולם אסורה. לעיתים על בית המשפט לדווח לגורמים המוסמכים באמצעות הצינורות המקובלים על התנהגויות שליליות של הצדדים. אם נפלה שגגה מתחת ידיו של בית המשפט, עליו להודות בטעות, להתנצל ולפעול בשקיפות לתיקונה.

1.1.1 התבטאות שופטים במהלך הדיון 1.1.1.1 התבטאויות לגיטימיות ובלתי לגיטימיות

סעיף 11 לכללי האתיקה לשופטים קובע:

"(א) בשבתו לדין ינהג שופט בנוכחים בדיון לפניו – בעלי דין, באי כוחם, עדים ובאי בית משפט אחרים – באורח מכובד, באורך רוח, במתינות, בסובלנות ובאדיבות, וישרה באולם בית המשפט אווירה נינוחה.

....

(ג) במהלך המשפט ובהחלטותיו בכתב יימנע שופט מהערות פוגעניות או מעליבות כלפי כל אדם.

....

(ה) בהביעו דעה על אדם שלא היה צד להליכים, ייתן השופט דעתו לשאלה אם ניתנה הזדמנות לאותו אדם להציג ענינו כהלכה לפני בית המשפט".

בית המשפט יקפיד בכבודם של הצדדים. יש להימנע מהתבטאויות פוגעניות,⁵⁵ מיותרות⁵⁶ ובלתי רלוונטיות. ביקורת מבוססת⁵⁷ על הצדדים היא לגיטימית, אך עליה להיות עניינית ובשפה ראויה ובלתי מתלהמת.⁵⁸ יש להקפיד במיוחד בביקורת כלפי מי שאינו נמצא בבית המשפט⁵⁹ (ע"ע חובת התייעוד בפרוטוקול; ע"ע התבטאויות שופטים בפסקי דין ובהחלטות; ע"ע איסור העדפת צד והחובה לנהוג בשוויון בין בעלי הדיון) וכן להקפיד במיוחד כאשר הביקורת נשמעת בפומבי, בפני קהל.⁶⁰

55 למשל, 195/19; 145/19; 219/19.

56 ביטוי שגור בהחלטות הנציבות בהקשר זה.

57 446/18.

58 ראו 99/13. "אין פסול שבית המשפט יביע מורת רוחו מהתנהגות של בעל דין... אולם מצופה משופט כי את מורת רוחו יביע באיפוק". ביטוי המופנה לצדדים בנוסח "נמאסתם עליי" אינו עומד בדרישה זו.

59 שם; 683/17 (כגון התבטאות שהופנתה לאביו של תובע אשר התייצב במקומו: "התפוח לא נופל רחוק מהעץ").

60 162/14; 509/10; 207/15; 799/17.

להלן דוגמאות להתבטאויות לגיטימיות למול התבטאויות בלתי לגיטימיות: הערת בית המשפט לעורכת דין כי "כאן זה לא שוק באר שבע" נמצאה לגיטימית, שכן "שימשה כמטאפורה וכקריאה להשלטת סדר בבית המשפט". לפי עמדת הנציבות "לשוק באר שבע חן מיוחד משלו, אך מה שיאה לשוק אינו מתיישב, בהכרח, עם סדרי הדיון בבית המשפט".⁶¹ לעומתה, ההערה של בית המשפט ולפיה "באר שבע לא מעניין אותי", ומענה "בשבילי לא", לשאלת עורך הדין האם "באר שבע אינה חלק ממדינת ישראל", היא בלתי מקובלת.⁶² גם הרמת קול או התלהמות מצד בית המשפט⁶³ ואמירה: "אני לא משחקת פה בקקי ובפיפי" היא אסורה, ובוודאי אינה מעודדת את הרגעת הרוחות בבית המשפט,⁶⁴ במיוחד כאשר יש להפגין רגישות רבה יותר בבית המשפט לענייני משפחה.⁶⁵ למשל, אמירות כלפי צד בבית המשפט לענייני משפחה, דוגמת: "אם היית יודעת מה שהבן שלך אמר עלייך"; "את צריכה למצוא את מקומך בחיים, את צריכה למצוא לעצמך בן זוג..."⁶⁶ ובדומה הצעת בית המשפט לענייני משפחה למתלוננת: "... כי תמצא בעתיד גבר עשיר";⁶⁷ או אמירה כגון: "אדם שהוא לא גבר", לצד לדיון.⁶⁸ או שאלה לאישה מדוע נחוץ לה גט במצב שבו אי הימצאות הנתבע אינה מפריעה לה להמשיך בחייה.⁶⁹ או אמירה של בית המשפט לתביעות קטנות כלפי נתבע: "הטיפוס הזה".⁷⁰ או אמירה מצד בית הדין לעבודה כלפי שוטר שהורשע קודם לכן בפלילים "כי אם היה שופט פלילי אזי היה גוזר עליו מאסר בפועל".⁷¹ או למשל אמירה של בית הדין הרבני: "אני פסיכולוג יותר גדול מכל הפסיכולוגים ואף אחד לא ישכנע אותי שזה לא לטובתה [של הילדה] לפגוש את אביה".⁷² אין ראוייה גם אמירה של בית המשפט לצד המסביר כי הוא מבקש צדק, "כי צדק נופט הם אותו דבר, ולמצוא אותם זה נדיר".⁷³

במתחם הלגיטימיות קביעה לפיה, למשל, אי הגשת תגובה לבקשה במועד היא בגדר

61 369/16

62 521/18

63 ראו למשל 466/11, על התלהמות שופט ו"הנפת ידיים"; וכן 55/05; 162/14; 881/13; 197/11.

64 452/18

65 שם. "משופט משפחה נדרשת זהירות ורגישות מיוחדת, נוכח הסכסוכים המורכבים המובאים בפניו, על המטענים הרגשיים הכרוכים בהם."

66 262/18

67 353/08

68 61/16. לפי גרסה אחרת אמרה השופטת לצד כי "אינו גבר הגון". כך או כך, קבעה הנציבות, מדובר באמירה בלתי הולמת.

69 592/05

70 683/09

71 744/16

72 225/04. מדובר בדיון רווי מתח, כאשר הרמת הקול מצד בית הדין וההצהרות הללו לא הוסיפו; ראו גם 574/04;

568/04; 42/04

27/08 73

התרשלות.⁷⁴ לעומת זאת, אמירה "על ראש הגנב בוער הכובע" שהופנתה לעורך דין שלדבריו ביקש להבהיר לבית המשפט כי האיחור בהגשת תצהירים מטעם מרשיו אינו באשמתם, נמצאה בלתי ראויה ומיותרת: "התנהגות ראויה ומכובדת של שופט באולם הדיונים מחייבת הימנעות מהערות מיותרות, על אחת כמה וכמה כשאלה עלולות להתפרש כבאות לפגוע במי שאליו הופנו".⁷⁵ ואמירה "אוף איך אתה מרגיז" נמצאה בלתי הולמת, גם אם לדעת השופטת "היה המתלונן טרחן וקטנוני".⁷⁶ וכך גם אמירה לבעלת דין: "תצאי מהאולם, תלכי לעשות פיזיותרפיה ותירגעי".⁷⁷ ובדומה גם הערה לתובע כי עליו "לתת כדורים" לאימו.⁷⁸ אמירה לנוכחת באולם בית המשפט: "הגברת שם עם האדום... את זונה?" היא בלתי ראויה, גם אם הכוונה הייתה להמחיש סוגיה משפטית באמצעות השאלה.⁷⁹ קריעת פרוטוקול מול הנוכחים באולם, מהטעם שְׁעֵד (שלא היה צד לתביעה) אשר התבקש לחתום על הפרוטוקול, הוסיף הסתייגות בכתב ידו, אינה התנהגות ראויה.⁸⁰

1.1.1.2 התבטאויות כלפי עורכי דין ו(איסור) עיזוד החלפת ייצוג⁸¹

בית המשפט יכול לבקר את התנהלותם והתנהגותם של עורכי הדין בייצגם את לקוחותיהם, כל עוד ביקורת זו עניינית, מידתית, מובעת במתינות ומבוססת על עובדות. אל לבית המשפט לפגום ביחסי האמון שבין עורך הדין ללקוח או לפגוע במעמדם של עורכי הדין בכלל. אין מקום "לרדת לפסים אישיים", להתנצח ולהתנגח בעורכי הדין המופיעים מולו.

מספר לא מבוטל של החלטות עסק בשאלות הקשורות בדרך הייצוג, קיומו או היעדרו (ע"ע שאלות של ייצוג וייפוי-כוח). שאלות של ייצוג הן לעיתים רלוונטיות, כגון במקרה שבו בית המשפט הביע דעתו בשאלת ייצוג קטינה, אך דרך ההתבטאות באותו מקרה הייתה בלתי ראויה: "אין ספק, כי בית המשפט רשאי היה להביע את דעתו על ייצוג הקטינה בתביעה נפרדת מטעמה, אולם התרשמתי כי לשון הביקורת חרגה מן הראוי בנסיבות העניין".⁸²

74 71/16. התרשלות שאין בה כדי לקבוע כי מדובר בביצוע עוולה אזרחית; הדבר נכון הן באמירות בדיון והן בהחלטות ובפסקי דין (ע"ע). 701/14.

75 509/10.

76 670/12.

77 851/12.

78 321/19.

79 75/14.

80 338/16; גם קריעת שיקים אותם הציע בעל במסגרת הצעת קיזוז, אף אם הצעה זו לא נראתה לדיינים, אינה מקובלת. 394/11.

81 881/13.

82 76/15.

התבטאויות כאמור אסור שיפגעו ביחסי עורך דין - לקוח ובמעמדו של עורך הדין, במיוחד מול הלקוח שלו.⁸³ להלן כמה דוגמאות של אמירות הנוגעות ליחסים בין עורך הדין ללקוח שלו: "תגישו, תגישו את התביעה..."; "תהיה לך עוד פרנסה זה טוב".⁸⁴ ובמקרה שבו נפסלו שאלות של עורך דין בנימוק חוזר ולפיו "השאלה אינה שווה קליפת שום".⁸⁵ או אמירה "את יכולה לתבוע את עורך הדין שלך" במקרה שבו עורך הדין ביקש דחיית מועד דיון עקב מצבו הנפשי הקשה.⁸⁶ וכן אמירה מצד בית המשפט ללקוח, ביחס לעורכת הדין שלו: "במציאות יש מחיר לכל בחירה בנותן שירותים מקצועי שעלול לטעות".⁸⁷ אל לבית המשפט לרמוז כי באת כוח אינה כשירה לייצג את מרשתה, גם אם סבור כי זו טועה בטיעוניה.⁸⁸ אסורה גם אמירה לעורך דין "כי גם לשופטים אחרים, ולא רק לו, יש טענות לגבי התנהלותו כעורך דין".⁸⁹ עמדת הנציבות היא ש"אפילו הגדיש המתלונן את הסאה בהתנהגותו, לא היה על השופט להיגרר להתבטאות מיותרת ופוגעת. אין זו הדרך לנסות לזעזע עורך דין שאינו מתנהג כראוי...".⁹⁰ אין מקום להעיר על הוותק או על מוסד הלימודים של עורך הדין.⁹¹ גם כאשר בית המשפט מתרשם כי בפניו מופיע עורך דין בתחילת דרכו וכי לכאורה אינו מנוסה או בקיא בדיון, יש "לנהל דיון באווירה שאינה פוגענית".⁹²

פנייה של שופט לעורך דין בעניינו של נאשם שלא ייצג: "יש לי הצעה אליך, אל תיכנס למיטה החולה הזו".⁹³ בהקשר זה הוסיפה הנציבות כי "אין זה מעניינו של בית המשפט מי ייצג את הנאשם ואל לו לנסות להתערב בשיקול דעתו של עורך דין, בהמליצו אם לקבל את ייצוגו של נאשם זה או אחר אם לאו".⁹⁴ כך גם התבטאות בית המשפט כלפי בעל דין אשר ביקש לייצג

83 ראו גם 55/03.

84 192/18.

85 799/17.

86 321/08. הנציבות הוסיפה: "עליו להשתכנע שיש תשתית אובייקטיבית בטרם יאשים את עורך הדין בחוסר תום לב ובטרם יעיר למרשתו כי יכולה היא לתבוע את עורך דינה".

87 526/09. הנציבות הדגישה במקרה זה כי: "כשם שעל עורך דין להיזהר בכבודו של בית המשפט, על בית המשפט לשמור על כבודו של עורך הדין. על כן, חומרה יתרה ראה הנציב באמירה המיותרת בה הביע השופט את דעתו בפני המתלונן על השירות המקצועי הלקוי שנתנה לו המתלוננת. אמירה כזאת מערערת את המסד ליחסים שבין הלקוח ועורך-דינו, שהוא האמון במקצועיותו של עורך הדין, וכי הוא עושה את מלאכתו נאמנה".

88 797/16.

89 625/10; בדומה, אף שלא בדיון אלא בהחלטה, אמירת דיינים על עורך דין: "כולם היו שותפים להגדרת המתלונן כאדם יהיר, שחצן וגס רוח". 696/14.

90 שם. ראו גם 543/19.

91 1153/06.

92 218/15.

93 207/15.

94 שם.

את עצמו: "אני בטוח שהסניגוריה הציבורית שמחה מאוד להיפטר מאחד כמוך".⁹⁵

אין להתנצח עם עורכי הדין ויש להימנע "מלרדת לפסים אישיים"⁹⁶ (ע"ע תגובה להתנהגויות שליליות של עורכי דין או של צדדים). למשל כאשר בית המשפט ביקש מעורך הדין להתנצל על "שאימו אינה יודעת כיצד לחנך אותו", הנציבות קבעה כי "גם אם נהג המתלונן שלא כראוי, עירוב אימו, או הוריו, על ידי השופטת, בכל נוסח שהוא, היה מיותר ובלתי ראוי".⁹⁷ אין זה ראוי גם לבקש מצדדים שלישיים הנוכחים באולם לומר לפרוטוקול מהי דעתם על התנהגותו של עורך הדין באולם: "אכן, שופט הוא אדם ככל האדם, וניתן להבין לליבו כשהוא נאלץ להתמודד עם התנהלות חריגה, חצופה או בלתי מכבדת מצד עורך דין, אך עליו להתעלות מעבר לכך, לשמור על קור רוח, לצנן את הרוחות ובמידת האפשר, לקיים דיון מכובד וענייני".⁹⁸

כמו כן אסורות אמירות כלפי עורך דין שהציג את הצעת מרשו לתשלום סכום כתובה: "זו חוצפה, כי הוא מבזה את בית הדין, ואם היו בבית הדין מדרגות הוא היה זורק אותו החוצה מכל המדרגות". על בית הדין היה להגיב במתינות, גם אם סבר שההצעה אינה סבירה.⁹⁹ ובדומה, אמירה חמורה ובוטה "מספיק דם עבר לך בין האצבעות בעיקרי הטיעון ושם כבר הגעת לקתרזיס שלך".¹⁰⁰ גם פנייה לעורך דין מצד בית המשפט בכינוי "מותק", אף אם הכוונה לא הייתה לעלוב בו, אינה מקובלת.¹⁰¹

בית המשפט לא יבדוק פיזית את יומניהם של עורכי הדין כדי לברר את אמינותם.¹⁰² התבטאויות בית המשפט כלפי עורך דין שלא התייצב לדיונים: "התנהלותו גובלת בשערורייתיות" לא הובילה לקביעה כי התלונה מוצדקת, אך זאת בשל התנהלותו של עורך הדין שגרמה לבזבז זמן שיפוטי.¹⁰³ כמו כן בלתי ראוי אמירה לעורך דין אשר ביקש כי יפסקו הוצאות במסגרת

95 335/15. הנציב קבע כי: "כי האמירה נאמרה וכי מדובר בהתבטאות קשה, מעליבה, פוגענית, בוטה ומיותרת, ממנה ראוי היה להימנע".

96 662/17; 507/19.

97 847/10; כך גם דחתה הנציבות ניסיון של בית הדין הרבני "לחנך" מתדיין בלתי מיוצג, אשר טען כי בית הדין אילץ אותו לומר "אני גולם". "אולם גם אם המתלונן הוא שגרם לאווירה זו, וגם אם ביקש בית הדין "לחנך" את המתלונן שלא נהג כראוי, לא ניתן לאמץ את הצעד בו נקט בית הדין, כשהחובה לנהוג באיפוק חלה אף במקרים קיצוניים". 189/11.

98 385/19. כך גם אין זה ראוי להשמיע בפני עורך דין אמירה נוסח: "אני לא בל ב ל [LEVEL] שלך", גם אם כוונת הדברים הייתה להדגיש את העובדה כי בית המשפט הוא מנהל את הדיון, בנסיבות שבהן עורך הדין הפריע לדיון. 682/19.

99 524/10.

100 201/17.

101 80/09. פרטי התלונה הובאו גם בעמדת נציב מס' 5/09.

102 712/17.

103 528/17. אך היה על בית המשפט ליתן לעורך הדין את זכות הטיעון כדי לברר את התשתית העובדתית להיעדרותו.

הסדר פשרה: "אמר לי אדוני: באיזה מחיר אפשר לקנות את אדוני?"¹⁰⁴

1.1.1.3 אמירות מכלילות

ראוי להימנע מאמירות מכלילות המתייחסות לאדם, למקצועו ולנטייתו. יש להימנע גם מאמירות העלולות להתפרש ככאלה.

גם בהקשר זה, המבחן הוא מבחן הרלוונטיות של הדברים ושל השפה הראויה. הנציבות קבעה כי "התייחסותו של שופט לטיב הניהול של מערכת הבריאות בישראל במהלך עתירה שדנה בתכונות הנדרשות ממנהל בית חולים, אינה חורגת מהתבטאות לגיטימית של שופט"¹⁰⁵; אך אמירה "... לפיה הנתבע, כמו רופאים רבים אחרים, מתנהג ביהירות ובהתנשאות", אינה לגיטימית.¹⁰⁶ בדומה, אמירה נוסח: "הנאשם ערום כנחש, פיקח כשועל, ערמומי כזיקית שאמנם איננו עורך דין, אך לו היה עורך [דין]... היה בשורה הראשונה שבהם..."¹⁰⁷; ובמקרה אחר, התבטאויות המזלזלות באיכותם המקצועית של סניגורים ציבוריים.¹⁰⁸ כך גם הנציבות העירה בנוגע ליחס בית המשפט למתלוננת (מורה), כי "מוטב לו לשופט למעט בהשמעת הערות העשויות לפגוע בבעל דין בכלל ובכל הנוגע למקצועו ועבודתו, בפרט"¹⁰⁹. וכן, אמירה למתלוננת נוסח: "את יועצת חינוכית, איפה הבנת הנקרא שלך?". כך נמצאה פסולה שאלתו של בית המשפט במסגרת בקשה לצו בדיקת רקמות לילדים שנולדו בהליך פונדקאות בחו"ל: "איזו ערובה יש שהילדים יזכו להיות אזרחים מועילים למדינה?" הנציבות קבעה כי שאלה זו לא הייתה רלוונטית וכי "בהתבטאות זו הייתה הבעת דעה שלילית מצד השופט על נטייתם המינית של האבות והשלכתה על עתידם של הילדים, ללא קשר עם מהות הבקשה. ההתבטאות הייתה מיותרת, פוגעת וחורגת מהתנהגות ראויה"¹¹⁰. ובדומה, אמירה מצד בית הדין הרבני "כי המתלונן אינו יהודי ואינו שייך לעם היהודי". הנציבות קבעה כי "מדובר בהתבטאויות פוגעניות ובוטות, אשר אינן הולמות מעמדו של דיין בישראל ומקומן לא יכירן בבית דין ממלכתי בישראל. במיוחד יש להצטער על הפגיעה הקשה במתלונן כשהדיין הטיח בו כי אינו שייך לעם היהודי"¹¹¹. גם אמירה "לפיה הסכסוך בתיק נובע מפער תרבותי שלא

104 263/06. אף שהדברים נאמרו בבדיחות הדעת, אין לקבלם. ובדומה אמירה נוסח: "חבל שהתיק לא טבע יחד עם היאכטה". 564/05.

105 823/16.

106 268/15. יש לציין כי אמירה זו נכתבה בפסק דין (ע"ע התבטאויות בפסקי דין ובהחלטות).

107 134/04. אמירה זו נתפסה כפוגעת בציבור עורכי הדין.

108 404/06.

109 1117/07.

110 382/10.

111 852/08.

לומר עדתי" עלולה להתפרש כבעייתית, גם אם באותו מקרה הכוונה בדברים הייתה שונה.¹¹² וכן אמירה לעורכות דין שהתפתח ביניהן ויכוח ענייני: "תכף תלבשו ביקיני ונפתח לכן כאן בריכת בוך".¹¹³ כך גם התבטאות נגד קציני צה"ל;¹¹⁴ או התבטאות נגד העדה החרדית.¹¹⁵

1.1.1.4 התבטאויות כלפי מומחים

יש לשמור על כבודם של מומחים המופיעים בפני בית המשפט. כמוכן אין הדבר גורע מהצורך לאפשר חקירה נגדית עניינית על חוות דעתם המקצועית של אלו.

מומחית שהעידה בבית המשפט, נתקלה לדבריה ביחס מעליב מצד שופטי ההרכב שאפשרו גם "חקירה נגדית אגרסיבית וארוכה".¹¹⁶ לדבריה, עוד טרם העידה, פנה אליה אחד השופטים בהתרסה, נופף בחוות הדעת ואמר כי אינו מסכים לכתוב בה. הנציבות, אף שלא קבעה חד משמעית אם אלו הדברים שנאמרו מפי השופטים, טענה כי "יש לשמור על כבודו ומעמדו של העד. אין להלום מצב בו מומחה חש כי הפך 'למעין נאשם'. שומה איפוא על היושבים בדין, לא כל שכן בתיקים טעונים ורגישים, להפגין איפוק וסובלנות יתר ואף להעיר לבאי כוח הצדדים להקפיד בשמירת כבודם של המומחים. בכל אלה, להתרשמותנו, לא נהג כראוי הרכב השופטים. אין בדברינו אלה כמוכן כדי לגרוע מן הצורך בחקירה נגדית הוגנת וראויה, שלעיתים עשויה להיות ארוכה, נוקבת ובלתי נוחה למומחה, שהרי על בית המשפט מוטלת החובה לרדת לחקר האמת ולפסוק נכונה בדין".¹¹⁷ בלתי ראויים נמצאו גם דברים שהשמיע בית המשפט על חוות דעת מומחה שלא נכח בדין, ולפיהם "יהיה מוכן לכתוב כל מה שיתבקש ממנו".¹¹⁸

1.1.1.5 כבודם של נאשמים

יש להבטיח את שמירת כבודם של נאשמים המובאים בפני בית המשפט. ככלל, ברירת המחדל היא שעצירים לא יהיו כבולים במקום ציבורי, וככלל זה באולם בית המשפט, למעט המקרים החריגים הקבועים בחוק, לפי שיקול דעתו של בית המשפט.¹¹⁹

112 148/13. והשוו לתיק 782/11 לענין שיחה בלתי פורמלית, שלא כחלק מהדיון, בין שופט ומתדיין באשר להגייית "ח" ו-"ע", אשר גרמה למתדיין לחוסר נוחות: "... מיטיב היה... אם היה נמנע מהתבטאות שאינה נצרכת לדיון עצמו, קל וחומר מהתבטאות שעלולה להתפרש, אף שלא ככוונת אומרה, כהבעת דעה בנושא חברתי "טעון".

113 26/13.

114 38/07.

115 124/07.

116 520/14.

117 ש.ס.

118 863/10. יש להקפיד במיוחד בהתבטאויות כלפי מי שאינם נוכחים באולם בית המשפט. ראו למשל 852/08, התבטאות דיין ולפיה "אי אפשר לסמוך על רב שהזכיר המתלונן".

119 חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו - 1996 (להלן: חוק סדר הדין הפלילי - מעצרים), בסעיף

הנציבות עסקה בסוגיה זו בשתי החלטות. הראשונה, משנת 2007 קבעה כי "הכלל הוא שאין לכבול עצור באולם בית המשפט, אלא במקרים חריגים, שבהתקיים, על השוטר המלווה את העצור לבקש את רשות בית המשפט להותיר את העצור בכבליו. לשופט סמכות להורות על שחרור מכבילה אף בהתקיים החריגים ואזי ישוחרר העצור מכבליו"¹²⁰; השנייה, משנת 2018, בתלונה של עצור, וממנה עלה כי "כל העצורים אשר הובאו לאולם בית המשפט היו כבולים בעת הדיון באזיקים ברגליהם"¹²¹ וזאת גם בהיעדר טעמים ספציפיים לכבילת רגליהם". הנציבות מצאה את התלונה מוצדקת. הנציבות הדגישה כי הכבילה פוגעת בכבוד האדם. במקרה שבו הוצא צו הבאה נגד סרבן גט, היה זה בית הדין שנזף בשוטר על שאינו אוזק את סרבן הגט. השוטר אזק אותו. הנציבות קבעה כי אם לא היה חשש שהמתלונן יברח, לא היה מקום להורות על אזיקתו.¹²²

9א. קובע:

"עצור לא יהיה כבול במקום ציבורי אלא לפי הוראות אלה:

(1) שוטר סבר כי קיים חשש סביר שהעצור עלול לעשות אחד מאלה:

(א) להימלט או לסייע לאחר להימלט;

(ב) לגרום נזק לגוף או לרכוש;

(ג) לפגוע בראיות או להעלימן;

(ד) לקבל או למסור חפץ שעשוי לשמש בביצוע עבירה או לפגוע בסדרי מקום המעצר;

(2) העצור חשוד או שהוגש נגדו כתב אישום, בעבירה לפי הוראות סעיף 23(א)(5), אלא אם כן סבר שוטר שבנסיבות העניין לא קיים חשש כאמור בפסקאות משנה (א) עד (ד) של פסקה (1);

(3) המפקח הכללי של המשטרה יקבע סוגי עצורים שכבילתם טעונה אישור של קצין משטרה אף אם התקיימו לגביהם הנסיבות האמורות בפסקאות משנה (1) ו-2; קביעה לפי פסקה זו יכול שתיעשה בפקודות משטרת ישראל כהגדרתן בפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א-1971, ויכול שתיעשה בנהלים בידי המפקח הכללי או בידי קצין משטרה שהוא הסמיכו לכך;

(4) על אף האמור בפסקאות (1) ו-2, שופט רשאי להורות על שחרור עצור מכבילה כשהעצור שוהה באולם בית המשפט;

(5) לענין סעיף זה, "מקום ציבורי" - מקום שלציבור או לחלק ממנו גישה אליו".

120 חוות דעת 1/07. זאת גם על יסוד סעיף 13 לפקודת המטה הארצי של משטרת ישראל מספר 12.03.04, וסעיף 4(ג) לפקודת המטה הארצי מספר 12.03.03 ונוהל מחלקת סיוור מספר 02.220.044; 1088/06; ראו גם 827/12.

121 697/18. יש לציין כי החלטה בדבר המשך איזוק, כגון כאשר בית המשפט משתכנע כי נסיבות המקרה מצדיקות את הדבר, היא החלטה שיפוטית שאינה נתונה להתערבות הנציבות.

122 11/11.813. וכן 262/09 על כבילתו של עד אשר לא היה חשש שיברח, במיוחד אילו בית המשפט היה מברר טרם הוצאת צו ההבאה אם המתלונן זומן כדן (ע"ע אישור מסירה); וראו גם 276/12, בעניין צו הבאה שגרום לכך שהבעל ישהה במעצר במהלך הלילה עד לדיון בבית הדין. הגם שכוונת בית הדין הייתה טובה (מניעת עגינות מהאישה), בית הדין ידע כי הבעל אמור להגיע לארץ וקבע את הדיון ליום לפני הגעתו ולא ליום לאחר הגעתו. ראו גם 31/07 (על אי עדכון בביטול צו הבאה) וכן 331/07.

1.1.1.6 התבטאויות ודקדוקי עניות במקום שבו נדרשת רגישות מיוחדת¹²³

בית המשפט ראוי שיפגין תבונה, חמלה ורגישות כלפי הצדדים לדיון, כלפי באי כוחם וכלפי העניין שהביאו לבית המשפט. במיוחד נכונים הדברים כאשר מדובר בצדדים בעלי מוגבלויות, לקויות, במצב רגשי או נפשי מורכב, בקטינים או באנשים הסובלים מקשיי תקשורת ושפה. כמובן, לעיתים על בית המשפט להקשות, לשאול שאלות ולהזהיר אזהרות, אך את כל אלו יש לעשות באמפתיה וברגישות. בסגנון ובטון הדברים יש חשיבות יתרה במקרים אלו. יש גם להקפיד לשמור על פרטיותם של הצדדים (ע"ע שמירה על פרטיות וסודיות בפסקי דין ואיסור פרסום).

למותר לציין כי יש לגלות רגישות כלפי בעלי מוגבלויות, דוגמת עד הסובל מגמגום שבא לידי ביטוי גם במהלך עדותו: "אף אם טעתה תחילה השופטת כשביקשה מהקלדן לתעד את גמגומיו של המתלונן, הרי משנוכחה בטעותה, היה עליה לגלות רגישות כלפי המתלונן בשל מוגבלותו ולהתנצל בפניו כבר במעמד הדיון, תחת לתת לו את ההרגשה שעדותו אינה אמינה בשל כך".¹²⁴ במקרה אחר, צחוק מתגלגל אשר סחף את הנוכחים ואת השופטת, התפרש על ידי הנאשם כצחוק ש"נבע מלעג למבטאו של הנאשם ובשל מוצאו". הגם שהתלונה נדחתה, קבעה הנציבות כי על בית המשפט היה להימנע מכך, ולכל הפחות היה עליו להתנצל בפני הנאשם על אי הנעימות, ולהסביר כי לא הייתה כוונה להעליבו: "זה המקום שבו נדרש השופט לנהוג בתבונה, בזהירות ובשיקול דעת, תוך שמירה על כבוד המתדיינים בפניו ועל תדמיתו ומעמדו של בית המשפט".¹²⁵ ובדומה, השימוש במילה "כושי" במסגרת הסבר לבעלת דין על אודות המושג "עבדות".¹²⁶

קשיי שפה מחייבים סבלנות מיוחדת מצד בית המשפט. כך במקרה שבו עובדת זרה נתבעה בגין הלוואה שלקחה בשוק האפור, הלינה על שבית המשפט התייחס אליה "בגסות ובקוצר רוח, בשל קשייה להתבטא בשפה האנגלית, באומרו לה, בין היתר, 'נמאס לי, עוד מעט אני אוריד אותך מן הדוכן'", עד שהגיעה לסף דמעות.¹²⁷ הגם שהדיון היה דיון מתוח, נקבע כי "שומה על שופט הדין בתביעה קטנה להפגין אורך רוח כלפי בעלי דין שאינם מיוצגים ואינם בקיאים בדיון. יפים הדברים שבעתיים שעה שמדובר בעובדת זרה, שלטענתה סבלה פגיעה פיזית מידי התובע, מלווה בשוק האפור, ואשר עדותה מאופיינת בקשיי שפה ובקשיי

123 וראו גם: "היצמדות לטעמים פורמליים המנציחים טעות אדמיניסטרטיבית הגורמת לעוגמת נפש מיותרת אצל בעל דין, אינה מתיישבת עם האתיקה המחייבת שופט בהתנהלותו. כללי האתיקה, כפי שיש לפרשם נכוחה, כוללים גם את החובה לשלב אנשיות מול פורמליסטיקה, ותושיה מול שגרה". 782/15.

338/18 124

515/18 125

263/19 126

363/08 127

התבטאות¹²⁸. במקרה אחר, שופט הרים קולו על מתדיין, ונהג בו בחוסר סבלנות על שלא הבין את השפה העברית. גם כאן נקבע כי "על השופט היושב על כס המשפט לנהוג בבעלי הדין באורך רוח, בסבלנות ובמזג שיפוטי..."¹²⁹. לעומת זאת, במקרה שבו התרשם בית המשפט כי טענה של קשיי שפה וצורך בתרגום הועלו שלא בתום לב (כדי שעורכת הדין תוכל לטעון בשמה של המתלוננת), נדחתה התלונה.¹³⁰

לעיתים שאלות שבית המשפט שואל את בעלי הדין גורמות לתחושה בלתי נעימה אצל בעלי הדין, אף שהשאלות מחויבות. עם זאת, קובעת הנציבות כי "על בית המשפט להקפיד תמיד על גישה נבונה ועל התנהלות רגישה..."¹³¹. למשל, אזהרת עדה קטינה שנשאלה אם היא מבינה את ההבדל בין אמת לשקר ואת החובה להעיד אמת, נתפסה אצלה ואצל קרוביה כיחס עוין מצד בית המשפט. ככל הנראה העדה הוזהרה אזהרה רגילה, ומשהתברר לבית המשפט כי מדובר בקטינה, חזר בית המשפט על האזהרה בנוסחה המפורטת.¹³² גם כאן נהג בית המשפט כדין, אך ראוי היה להסביר את סיבת ההתעמקות באזהרה החוזרת.

במקרה אחר, מתלוננת פנתה להתמנות כאפוטרופסית לגוף של בת דודתה שלקתה בהפרעת אכילה קשה ומסכנת חיים. היא נתקלה בקשיים במילוי תפקידה וביקשה תמיכה והכוונה מבית המשפט. "אלא שתחת זאת, זכתה לגערות, נזיפות וחוסר אמפתיה. הערותיה הבלתי ראויות של השופטת אף גרמו לכך שהמתלוננת לא הצליחה להתבטא בחופשיות ולומר את דבריה"¹³³. הנציבות העירה "כי שופט בית המשפט לענייני משפחה נדרש, מתוקף תפקידו, לגלות רגישות רבה, אורך רוח ושכל ישר, מעבר לאלה הנדרשים בעת בירור סכסוך רגיל"¹³⁴. כך גם במפגש בין שופט ובין קטינה ביחידת הסיוע במסגרת סכסוך משמורת, במסגרתה ראה בית המשפט את התנהגות הקטינה כ"רעה". במקרה זה קבעה הנציבות כי "על השופט לגלות אורך רוח, שכל ישר ורגישות החורגים מאלה הנדרשים ממנו בעת בירור סכסוך רגיל. האפשרות שקטינים ייפגעו במהלך בירור משפטי בבית המשפט לענייני משפחה קיימת, ויש ליתן לה את הדעת ללא הרף"¹³⁵.

במקרה שבו הוגשה בקשה מוסכמת לבית המשפט לגבי דרך העדתה של עדה במצב רפואי סופני ומתדרדר, בקשה שלא קיבלה מענה מיטבי, "הנציב הביע את צערו על כך שהמימד

128 ש.ס.

594/04 129

421/05 130

708/17 131

132 דבר התרחשות זו לא בא לידי ביטוי בפרוטוקול, ובהקשר זה נמצאה התלונה מוצדקת. 499/09.

253/15 133

ש.ס. 134

136/15 135

האנושי נעדר מדרך הטיפול של השופט הנילון. טוב לו לשופט שיניח לדקדוקי ניסוח במקום בו החיים עצמם הולכים ואזלים".¹³⁶ כך גם הערה כלפי עורך דין שביקש פטור מהגשת עיקרי טיעון ונענה כי "היה מסוגל להגיש עיקרי טיעון, כשם שעמדה לו בריאותו להכין את הבקשה למתן פטור מהגשת עיקרי הטיעון", זאת בנסיבות שבהן המבקש "עבר מספר אירועים מוחיים, סובל ממחלת לב שיגרונן וחסימת ריאות חמורה, מונשם בחמצן רפואי ותנועותיו מוגבלות". הנציבות סיכמה מקרה זה במילים "גם ממרום הכס ניתן לגלות חמלה".¹³⁷

דוגמאות נוספות לאמירות שונות המשקפות חוסר תשומת לב ורגישות: במסגרת בקשה לצו הגנה, בית המשפט, שלא מכוונה רעה, הפגין חוסר רגישות כלפי אישה ששהתה עם ילדיה במעון לנשים מוכות לאחר שסבלה התעללות. בית המשפט השתמש בביטוי כאילו האישה נראית "בריאה ושלמה",¹³⁸ אמירה לנאשם שביקש כי ייעשה עימו צדק נוסח כך: "בבית המשפט עושים משפט ו'צדק' הוא שם של כוכב בשמיים", גם הם אינם ראויים בנסיבות העניין. כך גם אמירה "לא מתאבדים בבית המשפט";¹³⁹ הערה של בית המשפט לגבי "עוביו" של תיק שבו ערך התביעה נמוך, "יכולה הייתה להתפרש על ידי המתלוננת כהבעת מורת רוח ממנו, ושמה על אי רצונה של השופטת לעסוק ב"זוטות". "בכך", סיכם הנציב, "היה כדי לתרום לתחושת הניכור שחשה המתלוננת מצד השופטת, ומכך ראוי היה להימנע";¹⁴⁰ אמירה למתלוננת שטענה כי סכום המזונות אינו מספיק לגידול ילדיה: "עוד מעט יהיו לך 35 אלף דולר, תוכלי לשרוף אותם כמה שאת רוצה", אינה ראויה. לדברי המתלוננת, בדברים יש "חוסר רגישות למצבה הכספי ולכך שהיא עושה ימים כלילות לגידול ילדיה".¹⁴¹

הרגישות צריכה להיות גם לפרטיותם של הצדדים ולמידע שהם מעבירים לבית המשפט. במקרה שבו סבר בית המשפט כי נאשם זקוק לעזרה נפשית, טוב עשה שפינה לשם בירור העניין את הנוכחים באולם, אך היה עליו להימנע מפירוט הדברים בפרוטוקול הדיון עצמו;¹⁴² על בית המשפט להביע אמפתיה ורגישות לגבי העברת חומר חקירה למומחה רפואי, מידע

136 395/16.

137 671/15.

138 262/05. וראו גם 318/05 בנוגע להתבטאויות במסגרת בקשה לצו הגנה.

139 517/15.

140 321/19; 178/18; וראו גם 825/17. "מה שנחזה סכום של מה בכך אצל העשיר הוא לעיתים כל עולמו של הדל. במקרה דנן מצאה השופטת לנקוט יד קשה מדי כלפי החלש. סגנון כתיבתה והאמור בהחלטותיה הוסיפו לתחושת הניכור של המתלונן כי אין הוא כה נחשב בעיניה, בשים לב גם לסכום המחלוקת שבין הצדדים שנראה לה זניח ובלתי מצדיק משאבים נוספים מצדה של מערכת המשפט. מכך ראוי היה להימנע".

141 1162/06.

142 116/17; וראו גם 901/07. באותו מקרה בית המשפט לא ציין בפרוטוקול בקשה של צד לחסות את שמה בפרוטוקול עצמו, דבר שהוביל לתקלה.

אשר פגע בפרטיות של אחת המתדיינות (צילום איבר מוצנע),¹⁴³ במקרה שבו ביקש צד ביטול פסק דין, ולבקשה צירף אישור רפואי שביקש לא להעביר לצד שכנגד, הבקשה הועברה ככל הנראה אוטומטית לצד שכנגד. הנציבות קבעה כי לצד ההיבט המערכתי "בית המשפט מוחזק כמי שקורא את הבקשות על פרטיהן".¹⁴⁴

1.1.2 הבטחת התבטאות והתנהגות נאותה מצד הצדדים לדיון ובין צד אחד לרעהו¹⁴⁵

על בית המשפט להתערב לפי הצורך ולמנוע אמירות והתנהגויות פוגעניות או מעליבות של צד אחד נגד רעהו. יש לשמור על תרבות הדיון¹⁴⁶ באולם בית המשפט.

סעיף 11 (ב) לכללי האתיקה לשופטים קובע: "שופט יעשה כי גם אחרים ישמרו על כבודם של הנוכחים בדיון".

האם וכיצד על בית המשפט להתערב ביריבות בין הנוכחים בבית המשפט?¹⁴⁷ הנציבות קובעת כי טוב עשה בית המשפט כאשר לא נגרר אחר השמצות בין עורכת דין ומומחה מטעם בית המשפט, השמצות שלא היו רלוונטיות למחלוקת בין בעלי הדיון.¹⁴⁸ זאת לעומת מקרה שבו בית המשפט לא שלט בדיון ולא העמיד במקומו בעל דין מתלהם שאיים להשליך נעל על עורך הדיון שחקר אותו.¹⁴⁹ על היושב בדיון להעמיד צד על החובה "לנהל דיון בדרך ארץ ולהימנע מהטחת עלבונות [כלפי הצד שכנגד]".¹⁵⁰ כך גם במקרה שבו רופא, נתבע, חש כי בית המשפט לתביעות קטנות לא הגן עליו ועל שמו הטוב מפני טענותיו של התובע, חולה במחלה קשה. במקרה זה קבעה הנציבות: "אכן, ההליך המשפטי (ובמיוחד זה שבמסגרתו מתבררות תביעות קטנות), נועד לעתים לאפשר "שחרור" מבוקר של תרעומת מצד הצדדים; אלא שבשום מקרה אין לוותר על הצורך לקיים דיון באורח תרבותי. יש גם להבחין בין מתן זכות טיעון לגופו של עניין לבין אדישות מצד בית המשפט לאמירות פוגעניות מיותרות בבעל דין כשהן נאמרות על ידי הצד שכנגד. מחובתו של בית המשפט לנהל את הדיון לפניו באופן מקצועי וענייני, תוך הקפדה על שיוויון בין בעלי הדיון, ושמירת מסגרת מכובדת לדיון. לא

143 30/17. בסוגיית פרטיות ומסמכים רפואיים ראו גם 36/18.

144 246/15.

145 ראו למשל, אייל כתבן, בועז שנור, "תרבות הדיון ובין השם הטוב של האדם (בעקבות רע"א 1104/07)", המשפט ט"ז (תש"ע) 71 (להלן: **כתבן ושנור**).

146 ראו **דין וחשבון הוועדה לקידום התנהלות דיונית תרבותית בבית המשפט**, (תשע"א).

147 ראו למשל סעיפים א2 ו-ב2 **לחוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים)**, התשי"ז - 1957.

148 589/16. באותו מקרה התלוננה עורכת הדיון על כך שבית המשפט לא גער במומחה על דברים שכתב נגדה, לטענתה, בבקשה שהגיש.

149 503/15. באותו מקרה נוצרה תחושה של איפה ואיפה כלפי אותו צד (ע"ע).

150 366/07; 98/15.

היה נגרע מאומה מהרגישות שגילה כב' הרשם למצוקתו של התובע, אם לצידה, ותוך מתן "במה" לטענותיו, היה מעיר לו להימנע מגלישה ל"פסים אישיים", והיה גם מעיר למתלונן על התנהגותו שלו ש"זיעזעה" אותו.¹⁵¹ כאשר צד "משמיע אמירות בגנות מוצאם" של הצד שכנגד ואביה, קבעה הנציבות כי אל לו לבית המשפט "... לעבור לסדר היום על הערות המושמעות באולם בעניין מוצאו של אדם".¹⁵² כאשר בית המשפט מתבקש לברר בדיון טענה של עורך דין ולפיה בא כוח הצד שכנגד משתלח בו ובתובעת, ובית המשפט החליט כי עליו לטעון לעניין זה בסיכומים, הרי שעל בית המשפט להתייחס לכך במפורש בפסק הדין.¹⁵³

בעניינה של מומחית אשר העידה בבית המשפט וחשה "מותקפת", לרבות כשלדבריה "הרכב השופטים גם לא הגיב להערה בוטה שהשמיעה באת כוח הצד שכנגד כלפיה שנרשמה בפרוטוקול לפיה היא... "לא סיפקה את הסחורה", נמצאה התלונה מוצדקת: "מחדלם של כב' השופטים להפגין איפוק, סבלנות וסובלנות כלפי העדה ומחדלם להעמיד את ב"כ הצדדים על החובה להקפיד בשמירת כבודם של מומחים המוזמנים להעיד בבית המשפט".¹⁵⁴

1.1.3 תגובה להתנהגויות שליליות של עורכי דין או של צדדים לדיון (ע"ע תיעוד התנהגויות בלתי ראויות)

1.1.3.1 כללי

כאשר מדובר בתגובה של בית המשפט להתנהגויות בלתי ראויות של הצדדים - תגובה זו צריכה להיות מאופקת, מתונה, ממתנת¹⁵⁵ ובלתי מבזה.¹⁵⁶ יש להדגיש כי "ככל שמי מהנוכחים מפר את הכללים הללו [לנהוג בכבוד באולם בית המשפט, לבקש את רשות הדיבור, ועוד], רשאי בית המשפט לעשות שימוש באמצעים העומדים לרשותו, ובמידת הצורך אף לבקש את עזרתם של גורמי האבטחה". אך תגובה זו צריכה להלום את הנסיבות.¹⁵⁷ האחריות לניהול

151 506/14. וראו 766/15 על תלונה של מתדיינים בבית המשפט לתביעות קטנות על כך שבית המשפט התעלם מצעקות ואיומים של הצד שכנגד כלפיהם. הנציבות קבעה כי היה על בית המשפט להתערב, גם אם לשיטתו השיח לא חרג מהסביר. באותו מקרה בית המשפט אף הקדים והזמין מאבטחים לאולם. 833/12. רצוי לתעד בפרוטוקול את ההערות ואת תגובת בית המשפט עליהן. 95/13 153

154 326/17; 520/14

155 683/17; 446/18

156 גם אם צד אינו שועה להוראות בית המשפט, תגובה נוסח "לא, לא, לא, לא, לא" שמשמעה "אינני שומע אותך ויהי מה", אינה מקובלת. 300/14.

157 באותו מקרה, בית המשפט איים לאזוק את בעל הדין אשר הפריע במהלך הכתבת פסק הדין. עם זאת, אין מדובר במי שנהג באלומות או היווה איום ולכן "עצם העלאת האפשרות מצידה של השופטת לאיזוקו של המתלונן, אינה

המשפט היא על בית המשפט, ואף אם הדין מתקיים באווירה מתוחה, על בית המשפט להגיב באיפוק. יש לשמור על אווירה מכבדת ומכובדת אשר תבטיח את אמון הציבור בבית המשפט ואת כבודו של בית המשפט.

אכן, ניתן להתרשם כי בחלק נכבד מהתלונות הקשורות בהתבטאויות בלתי ראויות מצד בית המשפט או בהרמת קול מצד בית המשפט,¹⁵⁸ מדובר היה בדיונים מתוחים אשר האווירה בהם הייתה קשה. ועדיין, האחריות היא על בית המשפט להרגיע את האווירה ולא להוסיף לה מתח: "האחריות לניהול המשפט היא על השופט. בידיו מופקד התיק. עליו לנהלו בצורה מכובדת ומאופקת ולהתייחס בכבוד לבעלי הדין ולעורכי הדין המופיעים בפניו, גם כאשר הרוחות מתלהטות ואף כאשר השופט עומד מול פרובוקציה."¹⁵⁹ התנהגות שאינה מכובדת, פוגעת בתדמית השופט ועלולה להוציא את דיבת המערכת רעה ולפגוע באמון הציבור בה.¹⁶⁰ על בית המשפט "להקפיד על אווירה מכובדת וראויה ועל התנהגות מרוסנת ומאופקת" גם כאשר האווירה בבית המשפט מתוחה או סוערת, לרבות בשל התנהגות שלילית של הצדדים לדין.¹⁶¹

לבית המשפט הסמכות להעיר לצדדים אשר אינם מתנהגים כראוי "ואף חובה מוטלת עליו לעשות כן על מנת לשמור על התנהלות ראויה מקצועית ותרבותית של הדין".¹⁶² "על היושב בדין להימנע מלרדת לפסים אישיים או להתנצחות בלתי מכובדת עם עורך דין המופיע בפניו".¹⁶³ ביטויים נוסח "אני כותב פרוטוקול ולא עובד אצלך אני לא פקיד שלך", "תשתקי", "אני אכתוב מה שארצה שמענו אותך תפסיקי", אינם לגיטימיים, אף אם הנמענת גרמה לכך

במקומה". 603/18. בכמה מקרים נדחו תלונות בגין הרמת קול או הרחקה מהאולם, וזאת כאשר בית המשפט התרה קודם בצדדים אשר הפריעו לניהול הדין. 948/07; 930/07; 695/07. 158 ראו גם 198/04, 294/04, 395/04 המובאים בדוח 2004; 611/05. 159 224/07.

160 931/07; וראו גם מקרים שבהם נדחו תלונות כגון דא, כאשר עורכי הדין תרמו לאווירה המתוחה 435/04; 484/04, ובכל זאת ציינה הנציבות כי על בית המשפט החובה לנהל את המשפט "בסבלנות ובאיפוק"; וראו גם את ההחלטות המפורטות בעניין זה בדוח 2006, בעמ' 66 (75/06; 112/06; 205/06; 689/06; 760/06; 811/06; 813/06; 818/06; 1020/06).

161 דוח 2008, בעמ' 45; וראו גם בדוח 2004, בעמ' 46, המפנה לע"פ 1988/94, **דני בראון נ' מדינת ישראל**, פ"ד מוח(3) 608, 633.

162 166/16. תפיסה זו מאפשרת למנוע את הסלמת המצב. ראו שם. וכן: "כבודו של היושב בדין ושל הדין המתנהל באולמו אינו אך כבודו האישי של השופט אלא של המערכת כולה"; וראו 20/18, "בית הדין לא הטיל את מרותו על הנוכחים באולם, אשר הרשו לעצמם לגחך על התראות בית הדין; בית הדין "נגרר" אחר התנהלות בעלי הדין והעדים".

163 662/17; וראו גם 146/10: על התנצחות והתנצחות בין עורך דין ושופט: "גם אם לדברי השופט, המתלונן הוא ש"התחיל", היה עליו להימנע מכניסה למעגל שוטה כזה".

שהדיון היה רווי מתח.¹⁶⁴ אמירה של שופטת למתדיינת כי היא "תעיף אותה על טיל", אינה לגיטימית, גם לאור התנהגותה של המתלוננת בבית המשפט. כך גם אל לבית המשפט להציע לצד לפנות לקבלת טיפול פסיכולוגי, גם אם אותו צד מפריע לדיוני בית המשפט.¹⁶⁵ בעניין זה מוסיפה הנציבות: "אכן ניתן להבין את הקושי להתמודד עם התנהגות חריגה של בעלי דין - אלא שזהו גורלו של שופט ועליו לנהוג באיפוק".¹⁶⁶

כמו כן אין לנקוב בסכום של "קנס" בגין כל הפרעה.¹⁶⁷ עומס ומצוקת זמן אינם מצדיקים שימוש בביטויים בלתי ראויים.¹⁶⁸ יש לתעד התנהגות חריגה בפרוטוקול (ע"ע תיעוד התנהגויות בלתי ראויות).¹⁶⁹

תגובה לאיחורים של באי כוח הצדדים, אף שאינם רצויים, צריכה להיות מידתית תוך התחשבות בנסיבות. למשל כשמדובר באיחור של כמה דקות של עורכת הדין אשר הודיעה על העיכוב לצד שכנגד;¹⁷⁰ דחיית דיון בכמה חודשים בעקבות איחור של רבע שעה אינה מידתית.¹⁷¹

על בית המשפט לשמור גם על כבודו של בית המשפט עצמו. לדוגמה, הערה על לבוש בלתי מכבד בבית המשפט היא לגיטימית.¹⁷² עם זאת, יש להימנע מלהביך ולבזות את המבוקר בפני הקהל בבית המשפט, כגון באמירה לשוטר (נציג התביעה) אשר הגיע בלבוש שהיה לדעת בית המשפט "מְהוּהָה".¹⁷³ לבית המשפט סמכות לבקש הבהרה מצד מדוע איחור או נעדר מדיון,¹⁷⁴ אך גם לאפשר למאחר להסביר את סיבת האיחור¹⁷⁵ ולא להתעלם ממנו באמירות כמו "בשבילי אתה לא קיים".¹⁷⁶

164 453/13

165 655/19

166 33/14

167 1020/06

168 34/09 (שימוש בביטוי "חצופה" כלפי המתלוננת).

169 662/17; 166/16

170 624/07

171 81/07

172 עמדת הנציב 11/09.

173 559/12

174 ש.ס.

175 117/12

176 167/12

1.1.3.2 דיווח לגורמים שלישיים על התנהגויות שליליות או פליליות

במקרים הראויים, בית המשפט יעביר דיווח על התנהגויות שליליות או פליליות גם לגורמים נוספים, דוגמת היועץ המשפטי או לשכת עורכי הדין, באמצעות הנהלת בתי המשפט. לפי העניין, יש לאפשר לצד את זכות הטיעון טרם יועבר החומר או התלונה כאמור, והכול על פי שיקול דעתו של בית המשפט ובכפוף לנסיבות, להוראות החוק ולנוהל.

לפי עמדת הנציבות: "במידת הצורך בידי היושב בדין לנקוט באמצעים נוספים לרבות העברת הפרוטוקול לעיונם של גורמים שונים ובהם וועדת האתיקה של לשכת עורכי הדין".¹⁷⁷ הדבר תלוי נסיבות. לשיטת הנציבות "אין לקבוע שככלל אין מקום שבית המשפט יתייחס בפסק הדין לדברים שעלו מן החומר שבפניו ולא יורה להעביר העתק מפסק הדין לגורמים המתאימים. וודאי שכך ראוי לעשות שעה שנגלית, על פני הדברים, הפרה ברורה וחמורה של הוראות החוק או התנהגות אתית בלתי ראויה כאמור. במקרים כאלה אין בית המשפט יכול להחריש".¹⁷⁸ כאשר לשופט מתברר כי נעברה עבירה מסוג פשע, "הסדר הציבורי הוא שמחייב את המסקנה כי ראוי הוא, במקרה כזה, כי השופט יורה שפסק הדין המבטא את העובדה האמורה יועבר על ידי המזכירות ליועץ המשפטי לממשלה, גם אם אין מוטלת עליו חובה שבדין לעשות כן".¹⁷⁹

בכפוף לנסיבות, להוראות החוק ולנוהל, בית המשפט ייתן לעורך הדין זכות תגובה בטרם תלונה: "שומה על בית הדין לנהוג זהירות מיוחדת, כאשר שמו הטוב ומעמדו המקצועי של עורך הדין עלולים להיפגע. אלה מצדיקים מתן הזדמנות לעורך הדין לומר את דברו, בטרם יחליט בית הדין להגיש תלונה ובכך גם תמנע תחושת התנכלות מצד בית הדין".¹⁸⁰ תלונה כאמור תוגש באמצעות הנהלת בית המשפט.

1.1.3.3 הרחקת עורכי דין וצדדים מן האולם

הוצאת צד מאולם בית המשפט היא אמצעי קיצוני ויש לנקוט בו במשורה, ורק לאחר שבית המשפט בחן את כל החלופות האחרות לכך, ולאחר התראה ואזהרה. הוצאת בא כוח מן האולם אסורה. אמצעי זה פוגע בזכות הייצוג ובזכות להיות מיוצג, ויש בה פגיעה בזכות להליך הוגן. בנקיטה באמצעי זה יש גם משום ביוש.

בדומה להתבטאויות בלתי ראויות מצד בית המשפט בשעת דיון האופייניות לדיונים רוויי

177 662/17, וראו גם רעא 9930/17, אל מדאמין בע"מ נ' חביב שחאדה חנא (28.3.2018).
178 21/15

179 1132/08; עמדת נציב 1/09; עמדת נציב 2/09; עמדת נציב 6/09; עמדת נציב 6/09 (הבהרה).
180 926/07; 1158/07

מתיחות, ובדומה להתנהגות בלתי תקינה מצד הצדדים או מצד באי כוחם, רבות מהתלונות בעניין הרחקת צד או מייצג מאולם הדיונים, קשורות בהפרעה לדיון. השאלה היא מתי הוצאת צד היא תגובה מותרת להתנהגויות הנ"ל.

באחד המקרים הוצא עורך דין בידי מאבטחים לאחר שהפריע למהלך הדיונים, ולאחר שסירב להוראת בית המשפט לצאת מהאולם. הנציבות קבעה כי "התנהגותו של המתלונן אכן הפריעה לדיון ועל המתלונן היה להבין זאת. עם זאת, היה, על השופט להימנע משימוש באמצעי של הוצאת עורך דין מן האולם, משנתברר לו כי מדובר בעורך דין. הוצאת עורך דין הנמצא באולם לרגל תפקידו, הינה צעד קיצוני שאינו עולה בקנה אחד עם הוראת סעיף 72(ג) לחוק הנ"ל".¹⁸¹ יש לזכור, כי הוצאת סניגור פלילי מן האולם גם עלולה לפגוע בנאשם שלצורך ההגנה עליו הופיע עורך הדין בבית המשפט. ראוי הוא כי במצבים אשר כאלה יתרה בית המשפט בעורך הדין כי ישקול להגיש תלונה ללשכת עורכי הדין אם ההפרעה לא תפסק, ואם גם בכך אין די, יכריז על הפסקה קצרה להרגעת הרוחות, ולאחר מכן ישקול אם אכן ייפנה בתלונה ללשכת עורכי הדין. כשהוברר לשופט כי מדובר בעורך דין הנמצא באולם לרגל תפקידו, היה עליו לחזור בו מכוונתו להוציא את המתלונן מהאולם, ולבחור בחלופה האחרת הנזכרת לעיל".¹⁸² במקרה שבו עורך דין ייצג בהליך אזרחי והפריע למהלך הדיון, גם לאחר שבית המשפט התרה בו ולכן הוצא מן האולם, קבעה הנציבות כי לאור הוראת סעיף 72(ג) **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984, "הוצאת עורך הדין מן האולם, ולו ל-10 דקות, והמשך הדיון בהעדרו... אינה הפתרון הראוי".¹⁸³ עמדה דומה נשמעה בנוגע להוצאתו של עורך דין שלא התנהג כיאות והתעלם מאזהרות בית הדין הרבני: "... אופן ניהול המשפט מסור בידי של בית הדין ועליו מוטלת חובה לנהל את הדיונים בצורה מכובדת

181 סעיף 72 לחוק בתי המשפט קובע:

"(א) אדם שבעת דיוני בית משפט עושה באולם בית המשפט, בלשכתו של שופט או סמוך למקום הדיון, אחד המעשים שלהלן, רשאי בית המשפט לצוות על הרחקתו, ורשאי הוא, לאחר שהתרה באדם שיימנע מהפרעה והוא לא שעה להתראה, להענישו על אתר במאסר עד שלושה חדשים או בקנס:

- (1) מתנהג בדרך של אלימות או איומים או בדרך פרועה או מבישה;
- (2) מקים רעש כדי להביע הסכמה או אי-הסכמה לפעולה משפטית או להחלטה של בית משפט;
- (3) מאיים על פקיד בית המשפט או מפריע לו בצורה אחרת למלא תפקידו;
- (4) מפריע בדרך אחרת לדיוני בית המשפט.

(ב) על עונש שהוטל לפי סעיף קטן (א) יתן בית המשפט מיד הודעה בכתב לנשיא בית המשפט העליון; הנשיא, או שופט אחר של בית המשפט העליון שהנשיא קבע לכך, רשאי, לאחר שזימן את הנידון אם ביקש זאת, לבטל את העונש או לשנותו לקולה.

(ג) סעיף זה לא יחול על מי שנתון באותו ענין לשיפוט משמעת על פי חוק לשכת עורכי הדין, והוא נמצא באולם בית המשפט לרגל תפקידו".

182 806/08. ההחלטה הובאה בעמדת נציב מס' 4/09; 1153/06 הוצאת עורך דין היא סנקציה חריגה; ראו גם 988/06. 183 עמדת הנציב מס' 13/09. יצוין, כי הנציב פנה בהצעה לחשיבה מחודשת באשר לסעיף זה. ראו גם 595/13.

ובאופן שלא יהיו הפרעות במהלך הדיון. כאמצעי קיצוני ואחרון, יש בידי בית הדין להוציא מאולמו אדם אשר מפריע למהלך הדיון, לאחר שהזהירו קודם לכן לחדול מההפרעה. עם זאת, הוצאת עורך דין הנמצא באולם לרגל תפקידו, הינה צעד קיצוני שאינו עולה בקנה אחד עם הוראת סעיף 2(ג) לחוק בתי דין דתיים (מניעת הפרעה) תשכ"ה - 1965, אשר אוסרת על בית הדין להרחיק עורך-דין אם הוא נמצא באולם בית הדין לרגל תפקידו. גם אם יש להבין לליבם של כב' הדיונים, לא ניתנה בידם הסמכות גם במקרים קיצוניים לפעול בניגוד להוראה האמורה.¹⁸⁴ עם זאת, במקרה שבו בית המשפט הורה לכל עורכי הדין שהופיעו בדיון לצאת מהאולם כדי להרגיע את הרוחות, קבעה הנציבות כי "היטיבה השופטת לעשות, אם כי באיחור, כשבאווירה שנוצרה החליטה להפסיק את הדיון, לעסוק בפסק הזמן בתיק אחר שהיה קבוע בפניה, ולחזור לאחר מכן לתיק בו הופיע המתלונן".¹⁸⁵

כאשר מדובר במתדיינים עצמם, הרי במקרה שבו נתבעים הוצאו מהאולם בשעת חקירת התובעים - חקירה שבה השמיצו התובעים את הנתבעים שלא יכולים היו להגיב - קבעה הנציבות כי "זכותו של בעל דין להיות נוכח במשפטו היא זכות בסיסית" (ע"ע שמירה על עיקרי הצדק הטבעי).¹⁸⁶ הנציבות הוסיפה כי במקרה חריג כזה יש צורך בהנמקה, בתגובת בעל הדין ובתיעוד בפרוטוקול (ע"ע).¹⁸⁷ במקרה אחר, מתדיינת נאלצה להמתין מחוץ לאולם משום שהדיינים הורו לקיים את הדיון בנוכחות עורכי הדין וכונס הנכסים בלבד. הנציבות קבעה "כי שלילת זכותו של בעל דין להיות נוכח בעת הדיון הינה פגיעה באחד מעיקרי הצדק הטבעי, שבו מחויבים לנהוג גם בתי הדין הרבניים".¹⁸⁸ אכן, לבית הדין סמכות להוציא בעלי דין המפריעים לדיון,¹⁸⁹ אך במקרה זה לא הייתה כל הפרעה. גם כאשר מדובר בבעל דין שבחר לא להעיד תחילה, עד אשר יעידו העדים מטעמו, קבעה הנציבות כי "זכותו של בעל דין להיות נוכח במשפטו. אכן, ייתכנו מקרים בהם נוכחותו של בעל דין, שטרם העיד, בזמן מתן עדותם של עדיו, עשויה, להפחית מהמשקל שבית המשפט יתן לעדותו שלו, אולם מכאן ועד להרחקתו מאולם בית המשפט, המרחק רב. הותרתו של עורך הדין של בעל הדין לבדו באולם, בלא שמרשו יוכל להתייחס לדברי העדים ולהנחות אותו במהלך חקירתם הנגדית או

184 38/09. גם כאן קובעת הנציבות כי: "ראוי הוא כי במצב אשר כזה יתרה בית הדין בעורך הדין כי ישקול להגיש תלונה נגדו ללשכת עורכי הדין אם ההפרעה לא תפסק, ואם גם בכך אין די יכריז על הפסקה קצרה להרגעת הרוחות, ולאחר מכן ישקול אם אכן ייפנה בתלונה ללשכת עורכי הדין".

185 125/09. באותו מקרה קבע הנציב "כי את ה"דו-קרב" המילולי שהתפתח היה על השופטת לקטוע מיד, דבר שלא עשתה".

186 250/11.

187 ש.ס.

188 173/11. תקנות נ"ז וס'1) לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג.

189 חוק בתי-דין דתיים (מניעת הפרעה), התשכ"ה - 1965.

החוזרת, פוגעת בזכותו של בעל הדין להליך הוגן.¹⁹⁰

הוצאת מייצג או צד מבית המשפט עלולה להיות בעיני המורחק משום ביוש. כך למשל מתמחה שהוצאה מדיון לאחר שנחשדה, בלי שהדבר נבדק, כי היא מקליטה אותו,¹⁹¹ או טובע משטרתי שהוצא מהאולם בכוח פנים מול קהל רב, משום שלא התייצב בשעה היעודה.¹⁹²

1.1.4 חשיבות הודאה בטעות ופעולה בשקיפות לתיקונה

כאשר מתרחשת תקלה של השופט או של המזכירות או של המערכות הממוחשבות, יש להודות בה, לפעול בשקיפות ולפעול לתיקונה. בדרך זו יגבר אמון הציבור במערכת השיפוט. יש בכך גם למנוע עוגמת נפש של הצדדים.

כך למשל כאשר צד מסב את תשומת לב בית המשפט לרישום שגוי של קטין בפרוטוקול, קבעה הנציבות "כי בין אם מדובר בטעות של מזכירות בית המשפט, ובין אם מדובר בטעות של הקלדנית או של השופטת, אשר לא שמרה לב לרישום השגוי בפרוטוקול, ברור, כי האחריות אינה רובצת לפתחו של המתלונן. מבחינתו, די בכך שהסב את תשומת ליבו של בית המשפט לרישום השגוי... כדי שבית המשפט יפעל לתיקון הטעות לאלתר, בלי להטריח את המתלונן ולא לצו לפנות בשנית לבית המשפט".¹⁹³ כך גם במקרה שבו בית המשפט לא שם ליבו לבקשת הארכה שהגיש המתלונן, קבעה הנציבות "על שופט לעיין כדבעי בכל החומר שבתיק לבל תיפול שגגה מלפניו. אנושי לשגות וראוי הוא להודות בשגגה. בכך אך יגדל אמון הציבור במערכת המשפט. ניסיונו של היושב בדין למלט עצמו מהכרה בשגגה עשוי לפגוע באמון חיוני זה, נשמת אפה של המערכת, ויכול הוא גם חלילה ליצור בציבור תחושה של ניכור כלפי היושב על מדין. לעיתים ניסיון המילוט אך יסבך את השופט בשגגה נוספת וחוזר חלילה. ההקפדה על צניעות אף תוסיף לתחושת הכבוד שרוחש הציבור לבית המשפט".¹⁹⁴ וכן ראו: "תחת תיקון שגגה, שעשויה לקרות, בחרה שופטת להצדיקה בנימוקים שאינם מדויקים, ובכך אך העצימה את השגגה, אותה ניתן היה לתקן בלא כל קושי".¹⁹⁵ ולמשל כאשר טיטת החלטה (שתוצאתה הייתה הפוכה מהחלטה המקורית) נשלחה לצדדים ועלתה לאתר בית המשפט. לא ניתן הסבר או הודעה לצדדים על דבר התקלה. הנציבות סיכמה בעניין זה כי

190 356/14. במקרה זה אין מדובר על תגובה להפרעה.

191 24/18; וראו גם 702/14 על חיפוש בכליה של מתלוננת אחר מכשיר הקלטה.

192 389/17

193 96/17

194 575/16

195 105/16; וראו גם 612/06: "טוב היה אילו הודה בית הדין בשגגה שיצאה מלפניו, תחת אשר יתקוף את האישה ואת בא כוחה".

"שקיפות ותייעוד התקלה בהחלטה לצדדים בעוד מועד היה מונע את עוגמת הנפש לצדדים ותמיהתם על מתן החלטות סותרות בעניינם".¹⁹⁶ במקרה שבו עורכת דין הסבה את תשומת לב בית הדין לעבודה, כי בקשות שהוגשו מרחוק באמצעות "נט המשפט" לא טופלו, ונענתה בכעס מצד בית הדין, קובעת הנציבות כי "בידי השופטת היה להביע צער על שהבקשות לא הובאו לידיעתה ולמצער להורות על בדיקת הישנות התקלה הזו... עורך דין יוצא ידי חובתו "בהגשה מרחוק" והקצף צריך שיצא על המנגנון המיחשובי במקרה של תקלה ולא על מגיש הבקשה או התזכורת".¹⁹⁷ במקרה אחר, מתלוננת הגיעה להעיד, בעוד הצד שכנגד איחר. השופט סירב לשמוע את עדותה "שאל אם "הגיעה מחו"ל" ודחה את שמיעת ההוכחות". הנציבות קבעה כי "... משציית עד להזמנה... ועדותו לא נשמעה מסיבה כלשהי, חב בית המשפט כלפיו חובת הסבר והתנצלות על שום מה עליו להטריח עצמו פעם נוספת לבית המשפט... לא זו בלבד שלא הייתה כל התייחסות מצד השופט אל המתלוננת, שחזרה מבית המשפט כלעומת שבאה, אלא שהוא אף הוסיף שאלה צינית...".¹⁹⁸ גם כשצד לא זומן לדיון יש לבחון בקשת ביטול פסק דין שניתן בהיעדרה, במקום להורות לה להגיש תביעה מחודשת או להגיש ערעור.¹⁹⁹ גם כאשר תיקים נסגרו מחמת טעות, אפילו בשל תרומתם של הצדדים לדבר, לא היה מקום "להענישם" ולחייבם לפתוח תיקים חדשים.²⁰⁰

התנצלות חשובה גם כאשר מתגלעים עיכובים במתן פסק דין והחלטות²⁰¹ (ע"ע).

1.2 דרך ראויה לניהול המשפט

המושג "דרך ראויה לניהול משפט" כולל היבטים רבים ומורכבים של מלאכת השפיטה. בכלל זה, חובת הרישום והתייעוד בפרוטוקול (במרבית הערכאות) המוטלת על בית המשפט; מושג זה כולל גם את האיסור על הפעלת לחץ על הצדדים, בעיקר לחץ לפשרות או לויתורים שנעשים שלא מרצון חופשי; רכיב נוסף בניהול המשפט בדרך ראויה נוגע לגבולות ההתערבות של בית המשפט כגון ביוזמת העברת תיק מחמת סמכות עניינית או מקומית והתערבות (או איסור התערבות) בהסכמות הצדדים; רכיב מרכזי בניהול ראוי של המשפט הוא זה של ניהול הזמן השיפוטי וזמנם של הצדדים; ניהול ראוי של הדיון נוגע גם באכיפת הכללים בדבר הקלטה באולם בית המשפט וכן הבטחת שכר טרחה למומחים מטעם בית המשפט. יש להבטיח את פומביות הדיון וכל בכפוף לחריגים הקבועים בדיון.

196 424/16, וראו גם 814/09; 112/19.

197 453/18.

198 269/13.

199 152/17.

200 90/19.

201 195/17; 664/12 - התנצלות במקרה של עיכוב - חשובה, אף אם לא מספיקה.

1.2.1 חובת התיעוד בפרוטוקול, ליקויים ברישום הפרוטוקול

לפרוטוקול הדיון תפקידים חשובים. במישור הציבורי הוא מבטיח שקיפות, את פומביות הדיון ואת זכות הציבור לדעת; במישור המשפטי הוא משרת את הצדדים לדיון. הוא משמש את הערכאה הדיונית, במיוחד במציאות רוויית דיונים. הוא משרת גם את ערכאת הערעור. כמו כן יש לפרוטוקול משמעות ראייתית.²⁰²

יש להבטיח את הרישום בפרוטוקול, ועל הפרוטוקול לשקף את כל ההתרחשויות בדיון, לרבות חילופי דברים, בקשות של הצדדים (לרבות בקשות לתיקון פרוטוקול), בין אם התקבלו ובין אם סורבו; עליו לשקף תיעוד של התנהגויות בלתי ראויות, של הצעות פשרה, של דיונים במעמד צד אחד או במותב חסר. אף שבבית המשפט לתביעות קטנות אין חובת פירוט כאמור, עדיין על בית המשפט להבטיח תיעוד מלא ככל האפשר בכפוף להוראות הדיון.

בהקשר זה באות לידי ביטוי גם ההוראות בדבר הדרך הנאותה לשינוי ולתיקון פרוטוקול, איסור "שכתוב" הפרוטוקול, והחובה למסור את הפרוטוקול לידי הצדדים בסמוך לאחר הדיון.

1.2.1.1 מבוא

כמה חיקוקים מסדירים את חובת ניהול הפרוטוקול ואת דרך ניהולו על ידי בית המשפט. בראשם, **חוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984, כפי שתוקן בשנת 2008.²⁰³

202 ראו בהרחבה חוות דעת 14/04. סעיף 29 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971.
203 סעיף 68 לחוק בתי המשפט:

"(א) בדיון בבית משפט ינהל פרוטוקול שישקף את כל הנאמר והמתרחש בדיון והנוגע למשפט, לרבות שאלות והערות בית המשפט, ואולם בקדם משפט, בישיבה מקדמית או בדיון מקדמי אחר רשאי בית המשפט, בהסכמת בעלי הדיון, לכלול בפרוטוקול את עיקרי הדברים שבדיון; בית המשפט יקבע את דרך רישום הפרוטוקול; בסעיף זה, "דיון מקדמי" - לרבות דיון שאין בו שמיעת ראיות בעל פה או שמיעת טענות בעלי הדיון ושנועד לבחון את האפשרות לסיים את ההליך בהסדר מוסכם בין בעלי הדיון.

(ב) בית המשפט רשאי להורות שלא יירשמו בפרוטוקול דברי גידוף, נאצה, השמצה או ביזוי, ובלבד ששוכנע כי אין טעם המצדיק את רישומם בפרוטוקול.

(ג) בעל דין זכאי לקבל, בתום הדיון או בסמוך לאחר מכן, עותק של הפרוטוקול.

(ד) בית משפט רשאי, לפי בקשת בעל דין ולאחר שנתן לשאר בעלי הדיון הזדמנות לטעון את טענותיהם, לתקן רישום בפרוטוקול כדי להעמידו על דיוקו; בעל דין רשאי להגיש בקשה לתקן רישום בפרוטוקול בתוך עשרה ימים מיום שהומצא לו הפרוטוקול.

(ה) כתבי טענות וכל תעודה או מסמך שהוגשו בדיון ושביית המשפט קיבל אותם, יצורפו לפרוטוקול ויהיו חלק ממנו, למעט לעניין סעיפים קטנים (ב) עד (ד).

(ו) הוראות סעיף זה יחולו על כל דיון בבית משפט, לרבות בבית המשפט העליון, אלא אם כן נקבעה בחיקוק הוראה מפורשת אחרת באותו עניין.

וראו גם תיקון מס' 4 לחוק בתי דין דתיים (כפיה ציות ודרכי דיון), התשט"ז - 1956.

האחריות לרישום הפרוטוקול על בית המשפט.²⁰⁴ הנציבות מדגישה בסדרה של החלטות כי על הפרוטוקול לשקף את האמור בדיון.²⁰⁵ "עמדת הנציבות היא, כעולה מהחלטותיה, שבמסגרת החובה לנהל פרוטוקול שישקף את כל המתרחש בדיון הנוגע למשפט, יש ליתן ביטוי גם לחילופי דברים בין בית המשפט לצדדים המופיעים בפניו (בעל דין, בא כוח או עד), לרשום בו בקשות או הסתייגויות המועלות בפני בית המשפט, לתעד בו את הוצאתו של בעל עניין בהליך (בעל דין, עורך דין, עד וכיו"ב) במהלך הדיון ואת הנסיבות שהובילו לכך". יש לציין בפרוטוקול גם את דבר היכרותו של השופט עם נציג אחד מבעלי הדין, אף שהדבר אינו מחייב לפסול עצמו לשבת בדיון.²⁰⁶ גם התרחשות במקרה של אזהרת עדה אשר התברר לבית המשפט כי היא קטינה, צריכה לבוא לידי ביטוי בפרוטוקול.²⁰⁷

כאשר בעל דין מבקש רישום מפורש בפרוטוקול (כגון חילופי דברים והתבטאויות בין בית

דברים דומים נקבעו בחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 (להלן: **חוק סדר הדין הפלילי**), בסעיף 134:

"(א) במשפט פלילי ינהל פרוטוקול שישקף את כל הנאמר והמתרחש בו והנוגע למשפט לרבות שאלות והערות בית המשפט, ואולם בדיון מקדמי רשאי בית המשפט, בהסכמת בעלי הדין, לכלול בפרוטוקול את עיקרי הדברים שבדיון.

(ב) בית המשפט רשאי להורות שלא יירשמו בפרוטוקול דברי גידוף, נאצה, השמצה או ביזוי, ובלבד ששוכנע כי אין טעם המצדיק את רישומם בפרוטוקול.

(ג) בעל דין זכאי לקבל, בתום הדיון או בסמוך לאחר מכן, עותק של הפרוטוקול.

135. הפרוטוקול יירשם ביד השופט, ביד רושם שקבע בית המשפט, במכשיר הקלטה, באמצעי מיכני אחר או ביד עובד בית המשפט אשר נשיאו או שופט ראשי של בית משפט שלום, לפי הענין, אישרו כקצרן - הכל כפי שיקבע בית המשפט; ורשאי בית המשפט, לבקשת בעל דין, להרשות רישום הפרוטוקול ביד קצרן אחר.

136. כתב האישום, מסמכים שהוגשו ושקיבל אותם בית המשפט וכל תעודה הנוגעת למשפט יצורפו לפרוטוקול ויהיו חלק ממנו.

137. בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין ולאחר שנתן ליתר בעלי הדין הזדמנות להשמיע את דבריהם, לתקן רישום בפרוטוקול כדי להעמידו על דיוקו; בית המשפט ייזקק לבקשת תיקון כאמור גם אם הוגשה לאחר מתן פסק הדין וכל עוד לא עברה התקופה לערעור עליו.

138. בקשה לתיקון של פרוטוקול וכל החלטה על בקשה כזאת יירשמו בפרוטוקול וההחלטה תיחתם בידי בית המשפט.

139. פרוטוקול ישמש ראיה לכאורה למהלך המשפט, אולם בערעור באותו ענין אין לטעון נגד דיוקו של הפרוטוקול ואין להביא ראיות לטעות בו, אלא ברשות בית המשפט שלערעור".

וראו גם סעיף 143א(ו) **לחוק סדר הדין הפלילי**.

204 ולא, למשל, על הקלדנית. 805/17.

205 ראו למשל 851/10. עומס עבודה אינו מצדיק רישום חסר בפרוטוקול. גם טופס מודפס שאינו מתאים לרישום פרוטוקול אינו מצדיק רישום חסר. 851/10. ראו גם 799/17. וכן 90/19, לפיו "כאשר הדיון הוא off the record, מן הראוי שבית המשפט יאמר זאת, על מנת למנוע אי הבנות".

400/10 206

499/09 207

המשפט לעורך דין), ובית המשפט מסרב, על בית המשפט לתעד את הבקשה ואת הסירוב.²⁰⁸ יש לציין בפרוטוקול בקשות של בעלי הדין. למשל דברי נאשם טרם הכרעת הדין בעניינו לא תועדו בפרוטוקול. הנציבות קבעה כי "אין ספק שדברי המתלונן לשופט לפני הקראת הכרעת הדין היו צריכים למצוא את ביטויים בפרוטוקול הדין".²⁰⁹ על בית המשפט היה לתעד בפרוטוקול את בקשתו של מנהל הנתבעת לדחות את חקירתו בשל פגישה חשובה. בית המשפט היה צריך לתעד את דבריו על מידת חשיבותה של הפגישה ואת הנימוק להיענות בית המשפט לבקשה.²¹⁰

יש למסור לצדדים את פרוטוקול הדין בתום הדין או בסמוך לאחר מכן, כמצוות המחוקק.²¹¹ אשר לניהול פרוטוקול בבית המשפט לתביעות קטנות. "תיקון מס' 51 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984 (סעיף 68 לחוק בתי המשפט) אינו חל על בית משפט לתביעות קטנות. בבית משפט זה חלה תקנה 14 לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976, ולפיה: "בפרוטוקול הדיונים יירשמו תמצית דברי העדים ושאר הדברים שנאמרו בעת הדין". על אף זאת, לא אחת הדגיש הנציב בהחלטותיו את החשיבות שהתיעוד בפרוטוקול יהיה מלא ככל האפשר גם בבתי משפט לתביעות קטנות".²¹² הנציבות אף מוסיפה כי "אף יתכן, כי הסכמת הצדדים לאי רישומו של פרוטוקול, משאין הם מיוצגים, אינה הסכמה מדעת".²¹³ ובדומה, בנוגע לאמירות בית המשפט לתביעות קטנות כי יעביר את התיק לבית משפט השלום, אם התובע לא יחזור בו מתביעתו: "לאור מהות הדברים שהוסברו למתלונן באריכות רבה, ודווקא בשל העובדה שהם נאמרו במהלך דיון בבית משפט לתביעות קטנות, בו המתלונן אינו מיוצג, נודעת חשיבות רבה להיקף התיעוד בפרוטוקול".²¹⁴ יש לתעד גם את קורות הדין לגבי הבקשה לדחות את הדין, כגון בשל מצבו הרפואי של אחד הצדדים.²¹⁵ כמו כן חשוב התיעוד בשאלות של ייצוג בפני בית המשפט לתביעות קטנות (ע"ע).²¹⁶ וכן בכל הקשור להצעות פשרה (כאמור לעיל).²¹⁷ במקרה נוסף החליט בית המשפט לתביעות

.478/17 208

.97/09 209

.361/12 210

14/05; 356/14 211; וראו חוות דעת 14/05. תלונות שהוגשו בעניין מגלות כי פרוטוקולים כגון אלו הנמסרים בשעת הפסקה בדיון, נחתמים בחתימה הגרפית של השופט, אף שאינם סופיים. 860/18.

212 דוח לשנת 2011 (בעמ' 58). וראו גם 176/18.

.732/15 213

.657/09 214

317/16; 271/16 215; באותו מקרה התיעוד לא נעשה כדבעי, והשתמע מהפרוטוקול כאילו הדין נדחה רק בשל בקשת המתלונן ולא בשל מצבו הרפואי ומחמת גילו.

.278/17; 670/17; 74/15 216

217 ראו גם עמדת נציב 1/12.

קטנות כי פסק הדין יישלח לצדדים בדואר. בית המשפט טרם קם מכיסאו, ונציגת אחד הצדדים הסבה את תשומת לב בית המשפט כי הוא אינו מוסמך לדון בתיק. לפיכך החליט בית המשפט להעביר את הדיון בתיק. הנציבות קובעת כי אף שבית המשפט היה מוסמך ליתן את ההחלטה, היה עליו לתעד את הדברים בפרוטוקול.²¹⁸

1.2.1.2 תיעוד התנהגויות בלתי ראויות והוצאה של צדדים מהאולם

יש לתעד בפרוטוקול התנהגויות שליליות של הצדדים, לרבות נסיבות הוצאתו של צד. התייעוד צריך להיות מפורט ולא לקוני (ע"ע תגובה להתנהגויות שליליות).

תיעוד זה חשוב גם לצורך הוכחה מאוחרת של התנהגות כאמור, כגון במוסדות הלשכה. לפיכך דברי הביקורת צריכים "למצוא תיעוד ראוי ומכובד בהחלטה בפרוטוקול".²¹⁹ במקרה שבו בית המשפט מורה בהחלטה להעביר תלונה ללשכת עורכי הדין, גם דברי בא כוח הצד שכנגד המבקש מהשופטת לשקול מחדש את החלטתה ביחס לחברתו, צריכים להיות מתועדים בפרוטוקול.²²⁰

יש להקפיד במיוחד ברישומו של פרוטוקול "בדיון בו מוטחת ביקורת ומובעת עמדת בית המשפט" באותו עניין²²¹ או במקרה שבו התנהג הנתבע התנהגות בריונית באולם. במקרים אלו קבעה הנציבות כי יש לתעד את הדבר "בפרוטוקול על מנת שזה ישקף את מה שהתרחש באולם".²²² לא די בתיאור לקוני של הדברים כגון "בא כוחה של המתלוננת מתנהג בדרמטיות רבה".²²³ בתיעוד כאמור יש גם כדי למנוע תלונות, טענות סרק²²⁴ וחילוקי דעות, דוגמת הוראת בית המשפט להסיר אזיקים מאסיר בעל דין אשר ביקש להפסיק את הדיון בשל מצבו הבריאותי.²²⁵

יש לתת דגש מיוחד בנוגע לתיעוד בפרוטוקול הדיון של הוצאת צד לדיון או בא כוחו מאולם הדיונים (ע"ע).²²⁶ הערות בית המשפט על התנהגותו של צד עד ההחלטה להוציאו, צריכות

205/13 218

.662/17 219

638/11 - 564/11 220

.446/18 221

.560/18 222. באותו מקרה סירב בית המשפט לבקשת בא כוח התובע לתעד את ההתנהגות בפרוטוקול; וראו גם 198/05.

.448/09 223

.166/16 224

.872/12 225

.595/13 ;201/11 226

לבוא לידי ביטוי בפרוטוקול.²²⁷ גם את נסיבות הוצאתו של צד מן האולם, אף אם תחילתן בדיון קודם, ראוי לפרט בפרוטוקול הדיון.²²⁸ כמו כן יש לתעד הפסקות בדיון והוצאת באי כוח הצדדים או אחד מהם במהלך ההפסקה ולאחריה.²²⁹ גם הוצאתו של נפגע עבירה מהאולם יש לתעד בפרוטוקול.²³⁰

1.2.1.3 תיעוד הצעות פשרה

אין לפרט בפרוטוקול תוכן הצעות פשרה שנדחו, אך ראוי לציין בפרוטוקול את עובדת קיומו של נסיון פשרה; את הצעות בית המשפט לסיים את ההליך בפשרה; ואת ההסבר שנתן בית המשפט במסגרת הצעות פשרה לפי סעיף 79 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984. ככלל, ניתן לפרט את הצעת הפשרה לצורכי שימור הזיכרון, כאשר מדובר בהצעת פשרה אשר הצדדים נדרשים להגיב לה במועד מאוחר יותר.

הנציבות קובעת כי אין לתעד בפרוטוקול פרטי הצעת פשרה שנדחתה על ידי אחד הצדדים.²³¹ במקרה אחר קבעה הנציבות: "שעה שכשל ניסיון לפשרה הרי שאין מקום לציין בפרוטוקול את תוכנו ופרטיו של הניסיון שכשל אך ראוי לציין בו את עצם דבר קיומו של ניסיון כזה. רישום זה משקף נאמנה את כל שהתרחש באולם, גם אם המשא ומתן כשל".²³² דברים דומים נאמרו על שופטת אשר סירבה לבקשה לרשום בפרוטוקול הצעת פשרה שהציעה.²³³ הנציבות מציעה "כי יש לנסח הצעות פשרה מטעם בית המשפט, בצורה ברורה ובאופן שלא יותיר מקום לפרשנויות ולויכוחים סביב ההצעה. כל זאת, על מנת למנוע אי בהירות לגבי מהות הפשרה שהוצעה ולגבי עמדתו בשאלת הפשרה של בעל דין זה או אחר, לא כל שכן שעה שמדובר בבעל דין שאינו מיוצג".²³⁴ כך יש לציין בפרוטוקול "כי הסכמת הצדדים הושגה לאחר ששמעו את הערות בית המשפט".²³⁵ יש לשים לב שכאשר מדובר בדיון מקדמי, לפי סעיף 68 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984, "רשאי בית

.448/09 227

.635/09 228

.844/09 229

.427/14 230

305/17 231. באותו מקרה תיעד השופט בפרוטוקול כי יופחת שיעור ההוצאות, אם יוטלו כאלה, על הצד שהסכים לפשרה. גם זאת, קבעה הנציבות, אינו מהלך תקין.

305/17 232; 441/15; ובדומה 742/12; 749/11; 302/19.

233 76/15; 112/09; 356/10; יש לתעד גם לחץ מצד בית המשפט לפשרה. 651/10. גם דברי איום מצד בית המשפט יש לתעד בפרוטוקול. 666/10.

.82/19 234

.258/10 235

המשפט, בהסכמת בעלי הדין, לכלול בפרוטוקול את עיקרי הדברים שבדיון". כאשר החרגה זו אינה חלה, קובעת הנציבות כי "יש לתעד בפרוטוקול גם הצעת פשרה שהעלה בית הדין, בלי לפרט בפרוטוקול את תוכנה (אם היא נדחית על ידי הצדדים או מי מהם), שכן פירוט כזה מיותר, מאחר שהדיון ממשיך ובסופו יינתן פסק דין".²³⁶ הדברים נכונים גם במשפט הפלילי (סעיף 134(א) **לחוק סדר הדין הפלילי** [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982), כגון במקרה שבו בית המשפט הציע כי נאשם יזוכה מחמת הספק, והנאשם שקודם לכן עמד על כך שזיכויו יהיה מוחלט, הסכים להצעה זו. כל אלו צריכים היו לבוא לידי ביטוי בפרוטוקול.²³⁷ הנציבות מדגישה את החובה לציין בפרוטוקול את ההסבר שניתן לצדדים להצעת פשרה לפי סעיף 79 **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984.²³⁸ ככלל, ניתן לפרט את הצעת הפשרה לצורכי שימור הזיכרון, כאשר מדובר בהצעת פשרה אשר הצדדים נדרשים להגיב לה במועד מאוחר יותר.²³⁹

ניהול דיון "מחוץ לפרוטוקול", בהסכמת הצדדים, על מנת לאפשר לבאי כוח הצדדים לברר את עמדתם בנוגע לניהול התיק ולאפשרות העברתו לגישור פלילי, הוא לגיטימי.²⁴⁰

1.2.1.4 תיעוד דיונים שנערכו בהיעדרו של צד (ע"ע דיונים והחלטות במעמד צד אחד) או במותב חסר (ע"ע)

חשיבות מיוחדת נודעת לתיעוד דיונים שהתקיימו בהיעדרו של צד או במותב חסר.

הנציבות מדגישה כי יש חשיבות יתרה בקיום פרוטוקול בהיעדרו של אחד הצדדים.²⁴¹ כאשר בית המשפט החליט לא להמתין לבא כוח משיב בערעור שאיחר לדיון והחל לשמוע את הצד שכנגד, היה עליו להחליט החלטה פורמלית בפרוטוקול בעניין זה ולהבטיח כי הפרוטוקול ישקף את דברי בא כוח הצד שכנגד.²⁴² קיום דיון ללא נוכחות צד (האישה) בבית הדין הרבני, עובדה חמורה לכשעצמה באותן נסיבות, ללא עריכת פרוטוקול, נמצא ככשל חמור על ידי הנציבות.²⁴³ כאשר בית הדין לעבודה קיים ישיבת הוכחות בהיעדרם של נציגי הציבור, היה על בית הדין לציין עובדה זו בפרוטוקול.²⁴⁴ יש להקפיד במיוחד בהליכים פליליים, כאשר

798/10 236

279/09 237. וראו גם 718/10; גם חזרה מהודאה יש לתעד בפרוטוקול. 851/10.

238 עמדת נציב מס' 1/10; 850/09; 788/10; 623/12.

118/19 239

821/18 240

133/09 241

537/11 242

893/12; 347/17 243 (לפי הפרוטוקול, כל צד נכנס בנפרד לאולם, כשבפועל בית הדין הורה למתלוננת לצאת מהאולם).

126/10 244

מהדיון נעדר סנגורו של הנאשם אשר ביקש מצידו לקיים את הדיון בהיעדר הסנגור. הנציבות קבעה כי אין לנהל שיחה עם הנאשם "מחוץ לפרוטוקול", במיוחד במקרה כאמור.²⁴⁵

1.2.1.5 "שכתוב", שינוי ותיקון פרוטוקול

רצוי שהפרוטוקול יוקלד בידי קלדנית "בזמן אמת". אין לערוך שינויים, תיקונים או מחיקות בפרוטוקול, בלי להחליט החלטה בעניין זה, והדבר ייעשה רק לאחר קבלת עמדת הצדדים אשר יתועדו אף הם בפרוטוקול.

שופט יכול לכתוב פרוטוקול בכתב ידו,²⁴⁶ אף שמוטב שייעשה הדבר בידי קלדניות בית המשפט. במקרים אלו, קובעת הנציבות, "אין זה ראוי שהפרוטוקול ינוהל על דרך של רישום על ידי השופט, בכתב ידו, ויעובד ויערך על-ידו לאחר מכן, בלשכתו, ויוקלד הקלדה מאוחרת על-ידי קלדנית". זאת על מנת שהפרוטוקול ישקף נאמנה ו"בזמן אמת" את מצב הדברים באולם, וכדי שהצדדים לא ייאלצו להמתין לקבלת הפרוטוקול.²⁴⁷

אל לבית המשפט להורות לקלדנית למחוק טיעוני עורכי דין שנשמעו בדיון: "אפילו היו בניגוד להנחייתו של בית המשפט. אדרבא, ראוי היה לתעד בפרוטוקול את הטיעונים שהושמעו ואת הערת השופט לעורכי הדין כפי הנטען על ידו".²⁴⁸ אל לבית המשפט להוסיף מילה (המשנה את משמעות הדברים) לתמליל הקלטה, בלי שהשווה את ההקלטה לתמליל.²⁴⁹ אל לו לבית המשפט לשנות החלטת מעצר, ללא תיעוד כדבעי בפרוטוקול את דברי הצדדים ואת ההחלטה לשנות את החלטת המעצר המקורית, והכול תוך השמדת פרוטוקול הדיון המקורי.²⁵⁰ כך גם בדיון בפני בית הדין הרבני, כאשר הורה בית הדין על השמדת פרוטוקול בעקבות בקשת אשת המתלונן, קבעה הנציבות, כי גם בהנחה שבית הדין התכוון למחוק שורות בפרוטוקול ולא להשמיד את הפרוטוקול כולו, הרי לפי תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג, "אין התקנה מסמיכה את בית הדין להעתיק לבקשת אחד הצדדים בלי לשמוע את עמדתו של הצד האחר לתיקון, שהוא כלל בסיסי במשפט. אומנם בהתאם

307/19 245

246 כאשר לרשותו של הדיין אין מזכיר או קלדן, והפרוטוקול נכתב בכתב ידו, עליו למלא פרטים בסיסיים דוגמת שם הדיין, תאריך הדיון, שמות הצדדים ועוד. וראו גם 895/18: גם אם בית המשפט ערך פרוטוקול בכתב יד ולאחר מכן הכתיב לקלדן את ההחלטה, יש לציין את הדבר בתרשומת כדי למנוע אי הבנה בנוגע לסדר הדברים.

247 חוות דעת 7/07 חלק א'; הבהרה לחוות דעת 7/07 חלק ב'.

579/15 248

219/15 249

250 749/17: באותו מקרה, בית המשפט ביקש את הפרוטוקול המקורי מהצדדים, והורה על השמדתו. אז "השופטת הקלידה בעצמה פרוטוקול אחר היוצר מראית עין לא נכונה של החלטה שניתנה על ידי בית המשפט לארוך את מעצרו של החשוד ביומיים לאחר שמיעת טיעוני הצדדים, שעה שלא כך היו הדברים באולמה".

לתקנה ר"י לתקנות הנ"ל רשאי בית הדין להחליט על השמדת החומר שבתיק או חלק ממנו, אולם החלטה שכזו תינתן רק בהסכמת הצדדים.²⁵¹

תיקון פרוטוקול ייעשה בכפוף לסעיף 68א **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], תשמ"ד - 1984. לבעל דין זכות לבקש לתקן את הפרוטוקול, ואם סורבה בקשתו, עומדת לו זכותו שהבקשה והסירוב יתועדו בפרוטוקול.²⁵² יש לבקש את עמדת הצד שכנגד לבקשה לתיקון פרוטוקול.²⁵³ גם את ההחלטות בבקשות לתיקון פרוטוקול יש למסור סמוך לאחר הגשתן, "כל עוד מהלך האירועים טרי בזיכרונו של השופט".²⁵⁴ כך גם במקרה שבו צד הסב את תשומת לב בית המשפט לרישום שגוי של קטין בפרוטוקול. במקרה זה חייב בית המשפט את המתלונן להגיש "בקשה" ולא "הודעה", אף שהאחריות לטעות הייתה של בית המשפט. הנציבות קבעה כי על בית המשפט היה לתקן את הטעות בלי להטריח את המתלונן.²⁵⁵

1.2.2 איסור הפעלת לחץ על הצדדים (לרבות הפעלת לחץ לפישור, לגישור ולפשרה)

יש להימנע מהפעלת לחצים בלתי ראויים על הצדדים. הפעלת לחצים אלו יכולה להיגרם מאיומים (בהוצאות, בסנקציות או בתוצאות אחרות), מאווירה של לחץ, מהפצרות חוזרות ונשנות ומאמירות מצד בית המשפט על תוצאות אפשריות של פסק הדין. ניתן להעמיד בעל דין על העובדה שעלולים להיפסק נגדו הוצאות, אך ככלל, אין לציין כי הן יהיו גבוהות ואין לנקוב בשיעורן. כל אלו עלולים לגרום לתחושת "אין ברירה" בקרב הצדדים. בית המשפט יבטיח כי הסכמתם של הצדדים לפשרה או לגישור היא הסכמה מודעת לטיב ההליך, לזהות המגשר וכן הלאה. בהקשר זה יש להקפיד לא לטשטש את קו הגבול בין תפקיד השופט ותפקיד המגשר. הקפדה יתרה מתבקשת כאשר ישנם צדדים שאינם מיוצגים.

1.2.2.1 לחצים לויתור

בית המשפט יימנע במישרין או באמצעות יצירת אווירה או איום, מהפעלת לחץ על הצדדים לויתור, כגון ויתור על תובענות, על העדת עדים, על כפירה באשמה ועוד.

.452/09 251

252 חוות דעת 14/04; 549/15 הוראות החוק חלות גם על בית המשפט העליון.

.201/17; 555/18 253

.639/18 254

.96/17 255

האיסור חל למשל על לחצים למחוק תובענות, לוותר על העדת עדים²⁵⁶ או לשקם קשרים עם הצד שכנגד.²⁵⁷ במקרה שבו בית המשפט "יצא מגדרו" כדי לשכנע בא כוח נאשם לוותר על עדות של עד תביעה, קבעה הנציבות כי "הרמת קול ודפיקה על הדוכן מצד שופט אינן ראויות לשמש אמצעי שיכנוע".²⁵⁸ לבית המשפט (לתביעות קטנות) סמכות להסביר לתובע כי תביעה היא חסרת בסיס, ו"כי טוב יעשה אם יחזור בו מתביעתו, וכי בגין תביעה בלתי מבוססת ומוגזמת יש להטיל הוצאות", אך "לא היה כל מקום להוסיף כי במקרים מסויימים הוטלו הוצאות באלפי שקלים", שכן אמירה זו כמוה כאיום.²⁵⁹ ובמקרה דומה, "מתלונן הלין כי נאלץ להסכים להצעת שופטת למחוק את התביעה שהגיש, לאחר שהשופטת נתנה לו תחושה של איום שלא כדאי לו להתנגד להצעה".²⁶⁰ בשני המקרים האחרונים, פרוטוקול הדיון לא שיקף את דברי בית המשפט, את הצעותיו ואת תוצאותיהם (ע"ע חובת התיעוד בפרוטוקול). תיעוד כזה יש בו כדי למנוע תלונות, במיוחד במקרה שבו נטען כי לא ניתן הסבר לדברי בית המשפט בנוגע לאפשרות להעביר את התיק לבית משפט השלום, אם לא יסכים המתלונן למחוק את התביעה.²⁶¹ גם איום על עורך דין בהוצאות אישיות, אם לא יודה בשם מרשו בעובדות כתב האישום אינה ראויה והיא בגדר לחץ בלתי הוגן.²⁶² כמו כן איום כי "מי שכופר בכתב האישום יוטלו עליו סנקציות כדי שיורתעו האחרים" היא אמירה חמורה.²⁶³

1.2.2.2 לחץ בלתי ראוי לפשרה

בית המשפט ימנע מהפעלת לחץ לפשרה. איומים, אווירת לחץ ושידול אסורים בהקשר זה. על בית המשפט לוודא כי פשרה הושגה ונעשתה בהסכמה חופשית ומודעת.

יש יתרונות בסיומו של תיק על דרך הפשרה,²⁶⁴ אך לא בכל מקרה יש לעשות כן.²⁶⁵ לעיתים שכרה של פשרה בהפסדה, אם זו נעשית בדרך של לחץ, שידול ואיום על הצדדים או בהיעדר

256 יש לשים לב כי רשם בכיר אינו מורשה לדון בתובענות שונות המפורטות בסעיף 85 לחוק בתי המשפט, ולפיכך גם אינו מוסמך להציע פשרות. 237/15. כמו כן אין להסמיך קלדנית להציע לצדדים פשרות. 626/17.

257 במקרה זה הפעיל בית המשפט לחץ על בתו הבגירה של הנתבע, לחיבוק באולם הדיונים.

258 881/13; 107/11 258

339/11 259

373/11 260

657/09 261

262 724/05 יצוין, כי הנציבות לא מתערבת בעצם פסיקת ההוצאות.

69/14 263

264 עם זאת, לא כל הצעת פשרה תהא לגיטימית במהותה. ראו למשל 76/15. על הצעת בית המשפט כי המתלוננת המתגוררת בארה"ב תוותר על מזונות קטינה. עם זאת, הנציבות לא התערבה בסוגיה זו.

265 441/15. "... יש תועלת בעריכת ניסיון להביא את הצדדים לידי פשרה, אולם בתיקים מסויימים לעיתים יש תבונה להימנע כליל מלקיים דיון "לא פורמאלי" ולו גם לצרכי פשרה".

הסכמה מדעת.²⁶⁶ (יש לזכור גם את קו הגבול בין בית המשפט לבין תפקיד המגשר (ע"ע)).
"אף שהסדרת סכסוך בדרך של פשרה היא דרך מבורכת לסיום סכסוך, על בית המשפט להקפיד שהפשרה תיעשה בהסכמה חופשית ומדעת. הפעלת לחץ על הצדדים להתפשר אינה עולה בקנה אחד עם עקרונ זה ואין היא מתיישבת עם כלל 13 לכללי האתיקה לשופטים, התשס"ז - 2007".²⁶⁷ כללים אלו קובעים:

(א) שופט המציע פשרה או העברה של ההליך לגישור או לבוררות, לא יכפה דעתו על בעלי הדין, ויוודא שבעלי הדין יודעים כי אי קבלת הצעתו לא תשפיע על הליכי הדיון שלפניו.

(ב) בהתנהל שיג ושיח לפשרה יסייע שופט בידי בעלי הדין, ובלבד שהדבר ייעשה תוך שמירת כבודו של בית המשפט.

יש להימנע מ"אווירה" של לחץ לפשרה.²⁶⁸ יש להימנע מאמירות בעלות "גוון מאיים" היוצרות לחץ בלתי ראוי.²⁶⁹ למשל, בית משפט (לענייני משפחה) הפעיל על צד לחץ לפשרה, לדברי המתלונן, "בצעקות רמות", באיום בהוצאות גבוהות ובפרסום פסק הדין. הנציבות מצאה כי אמנם לבית המשפט סמכות להורות על פרסום פסק הדין,²⁷⁰ אך הדבר נעשה במקרה זה כדי להפעיל לחץ בלתי ראוי להשגת פשרה;²⁷¹ במקרה אחר, טען מתלונן כי בית המשפט (לענייני משפחה) לחץ עליו להתפשר באיום כי יקצר את זמני השהות שלו עם בנו. הנציבות התקשתה להכריע בין גרסה זו לגרסת בית המשפט, אך מצאה כי בית המשפט אכן הפגין יחס שלילי כלפי המתלונן, לרבות ביקורת שהשמיע בנוגע לחברותו של האב בקבוצת אבות. הלחץ שהפעיל בית המשפט נמצא אפוא בלתי ראוי.²⁷² ובמקרה נוסף, בית המשפט (לענייני משפחה) הפעיל לחץ בלתי ראוי להתפשר, תוך איום כי ידחה בקשה לתיקון כתב תביעה וחייב בהוצאות, לדברי המתלוננת.²⁷³ וכך גם אמירה בדבר הסיכונים הצפויים של הכבדה בהסדרי ראייה, שלא עלו כלל מהתשתית העובדתית של המקרה.²⁷⁴ גם אמירה לצד, שנועדה לעודד

266 326/19. במקרה זה התרשמה הנציבות כי הצדדים לא הסכימו להצעת הפשרה, ולמרות זאת ניתן פסק דין "על דרך הפשרה" על-ידי בית המשפט.

267 353/08; וראו 80/03, למקרה שבו הנציבות התרשמה כי מבחינה אובייקטיבית לא היה מדובר בלחץ לפשרה.

268 115/07; יש להימנע מהרמת קול. 238/07; 613/07.

269 566/05.

270 ראו בוגוש, הלפרין-קדרי, כתבן, לעיל הערה 28 לעניין בית המשפט לענייני משפחה; יואב שוטן-גושן וזיו לירדור, "צדק עיוור, זכויות נראות, האנונימיות בבית הדין לעבודה כאמצעי הכרחי לשמירת זכויות עובדים בעידן גוגל",

תיקון 71 (2015) לעניין בית הדין לעבודה (להלן: שוטן וזיו לירדור). וראו גם 441/15.

271 296/18; וראו דוח 2004, בעמ' 67 (520/04; 422/04; 265/04).

272 683/15.

273 353/08.

274 458/05.

אותו להתפשר, ובה נאמר כי אם יבוטל פסק הדין נגדו, אזי "תעמוד נגדו ונגד בתו (שהיתה גם היא נתבעת) [וגם נושאת משרה שיפוטית] תביעה, וכי הדבר עלול לעלות במשרתה של הבת". הנציבות קבעה כי ספק אם הדברים היו הכרחיים.²⁷⁵ בדומה, התנגדות של צד לגישור נתקלה בהתבטאות ולפיה צפויה הסרבנית "להוצאות נוספות לא מבוטלות בניהול התיק". התבטאות זו נתפסה בעיניה כ"עונש" בגין אי הסכמתה להליך וולונטרי, אף שבית המשפט לא כיוון לכך.²⁷⁶ גם הפעלת לחצים על אישה מבוגרת, אשר גילה אוזכר על ידי בית המשפט במסגרת ההפצרות לסיום ההליך בפשרה או בגישור, אינה לגיטימית.²⁷⁷

בנוגע לאיום בהוצאות כספיות, הנציבות קובעת כי ניתן ליידע בעל דין שעלולים להיפסק נגדו הוצאות,²⁷⁸ "אולם אם בנוסף לכך נוקב בית המשפט בסכום ההוצאות הגבוה שיושת על המערער אם לא יקבל את הצעת בית המשפט לפשרה וערעורו יידחה, כי אז לא ניתן להתעלם מן החשש, כי האיום בהטלת ההוצאות יצר לחץ בלתי ראוי על המערער שלא הותר בידו ברירה, אלא להסכים להצעת בית המשפט".²⁷⁹ כך גם שופט שגרם "לתחושת 'אין ברירה'" כאשר איים בהוצאות גבוהות פי כמה מגובה התביעה, עד כדי כך שנסוגו מהתביעה.²⁸⁰ לחץ לפשרה עלול אף לפגוע במרקם היחסים והאמון שבין עורך הדין ללקוח.²⁸¹ מכאן, שלא ראוייה גם התבטאות כלפי עורכת דין שסיכלה הצעת פשרה "בשביל 1,000 ש". השופט אמר כי "... בישיבת השופטים הקרובה בדעתו לספר על כך כבדיחה"²⁸² ("ע"ע התבטאות כלפי עורך דין).

1.2.2.3 הפצרות חוזרות ונשנות (שכר הפשרה בהפסדה)

גם הפצרות חוזרות ונשנות, או ניסיונות ממושכים לפשרה, עלולים להיתפס כלחץ בלתי ראוי לפשרה ולתחושת "אין ברירה" בקרב הצדדים. אם סירבו הצדדים לפשרה - יש להכריע בסכסוך.

"על השופט להימנע מלהיטות יתר לסיום הסכסוך בפשרות".²⁸³ גם כאשר ההצעות הופכות

.291/17 275

.83/15 276

.269/05 277

278 במיוחד כאשר מדובר בבעלי דין מיוצגים.

119/10 279; ובדומה 165/10, שם אזכר בית המשפט סכום הוצאות בסך 20,000 ש"ח; וכן 850/09; 518/06 הצעת בית המשפט להתפשר על 1,000 ש"ח, אחרת ייפסקו הוצאות של 20,000 ש"ח יוצרת אווירה של לחץ וכפייה; 204/12; 86/05.

248/06; 311/06; 292/04 280

.881/13; 542/12 281. באותו מקרה אמר בית המשפט לצד כי עורך הדין אינו טוב לו; וראו גם 409/07.

.215/13 282

.86/05; 464/04 283

להפצרות חוזרות ונשנות - יש בכך טעם לפגם ומראית עין של לחץ לפשרה, ולפיכך שכרה של פשרה - בהפסדה: "משמסרבים הצדדים להצעת בית המשפט יש להכריע בתיק לגופו, ולו רק כדי למנוע מראית עין של הפעלת לחץ והשמעת טענות על ידי מי מבעלי הדין, בדיעבד. תכופות הזמן והמשאבים המוקדשים לניסיונות הפשרה מוציאים את רווח הפשרה בהפסד המתבטא באמון המתדיינים במערכת הצדק, ולעיתים מתבטא גם בזמן השיפוטי שאינו נחסך".²⁸⁴ וכן: "עלול ניסיון שמתמשך יתר על המידה להיראות ככפיית הצעת ההסדר על הצדדים שלא ברצונם".²⁸⁵ קרי, הצעות חוזרות ונשנות לפשרה עלולות להוביל לתחושת "אין ברירה" אצל הצדדים, והסכמתם לוותר: "ניסיונות הפשרה מצד השופט החלו לפני שמיעת ההוכחות בתיק, נמשכו לאורך שמיעת ההוכחות, ולא פסקו גם לאחר שהשופט נכח לדעת, כי המתלונן איתן בדעתו להמשיך במשפט. במהלך חמש ישיבות, חזר השופט, מידי ישיבה, על עמדתו נגד סיכויי התביעה, וכי על המתלונן לסיים את המשפט בפשרה. הבעת עמדה כאמור, פעם אחר פעם, נטעה בליבו של המתלונן את התחושה, שעמדתו של השופט ביחס לתביעתו "נעולה", באופן שאין עוד טעם בניהול ההליך. לא בעצם ההצעה לפשרה נעוץ הפגם, כי אם בעובדה, שהשופט לא הרפה מהצעתו, שעה שהמתלונן היה משוכנע בצדקת תביעתו..."²⁸⁶ יש להימנע גם מהפעלת לחץ לפשרה מיידית, במיוחד במצב שבו לא ניתן לקבל את הסכמת הצדדים במקום (כגון כאשר הצדדים אינם בארץ).²⁸⁷

1.2.2.4 אמירות מותרות ואסורות בנוגע לתוצאות האפשריות של פסק הדין

ניסיונות לסיים את ההליך המשפטי בפשרה, קשורים פעמים רבות באמירות על התוצאה האפשרית של המשפט. יש להישמר שאמירות אלו לא יהפכו ללחץ על הצדדים להסכים לפשרה. ניתן להשמיע עמדה לכאורית בדבר תוצאת ההליך, אך זאת בתלות בשלב שאליו הגיע ההליך המשפטי, תוך הסתייגות ובלי לחץ או איום כלל. וזאת על מנת שלא ליתן תחושה כי פסק הדין הוכרע או כי דעתו ועמדתו של בית המשפט "ננעלה".

על בית המשפט להימנע מאמירות שמהן עלול צד או עלולים הצדדים להתרשם כי עמדתו של בית המשפט "ננעלה".²⁸⁸ למשל אמירה של בית המשפט "כי הוא נותן משקל של 51% לדבריו של איש החוק ולדבריו של הנאשם הוא נותן משקל של 49%" היא אמירה בעייתית

.843/07 ;41/16 284

.114/17 ;651/10 285

.492/09 286 "במצבים חריגים", מציינת הנציבות, "עלול לחץ בלתי ראוי לקראת פשרה אף להוביל לפסלות שופט".

.805/10 287

.107/07 288

כי היא "משדרת מסר עוד לפני הדיון כי דעת בית המשפט ננעלה להרשיע את הנאשם".²⁸⁹ ובדומה, אמירות של בית המשפט לגבי אחוזי הזיכוי באולמה של השופטת.²⁹⁰ כמו כן אמירה בשלב מקדמי של הדיון ולפיה ייתכן והתביעה תידחה בשל אשם תורם מלא, עלולה לשדר מסר כאילו "ננעלה" עמדתו של בית המשפט.²⁹¹ גם אמירות הקשורות לדברי עד, תוך כדי עדותו, על כך שדבריו אינם "... משקפים את הנורמה הנכונה לנהיגה ברכב" עלולות להותיר רושם שבית המשפט גיבש את עמדתו.²⁹²

לבית המשפט זכות להשמיע עמדה לכאורית בדבר תוצאת הערעור טרם שמיעת הטענות, ובעקבותיה להציע פשרה, אך זאת בלי לאיים בהטלת הוצאות כספיות לאחר שמיעת הטענות.²⁹³ ובדומה, קבעה הנציבות כי אין "... פסול בעצם העמדת בעל דין על כך שסיכויי הערעור שהגיש הם לכאורה נמוכים, וכי אם יפסיד בערעור עלולים להיפסק נגדו הוצאות, במיוחד כשהצדדים מיוצגים וניתן להם להתייעץ עם עורכי דינם בנוגע להצעת בית המשפט".²⁹⁴ גם בבקשה למתן סעד זמני, נדרש בית המשפט לגבש "... מסקנות לכאוריות באשר להליך הסופי, ובכלל זה 'קביעה כי סיכויי התביעה קלושים או כי הבקשה הוגשה שלא בתום לב'".²⁹⁵

יש לשים לב לשלב שבו נאמרים הדברים. הצגת סיכויים וסיכונים משפטיים בתיק היא פעולה לגיטימית, בעיקר לקראת סוף שמיעת הראיות,²⁹⁶ וכל עוד בית המשפט אינו קובע מסמרות.²⁹⁷ יש להשמיע את הדברים בזהירות, ברגישות²⁹⁸ ובהסתייגות. למשל, בפתח דיון בערעור אמרה השופטת "כי לפי דעתה פסק הדין נשוא הערעור אינו יכול לעמוד... " והציעה לבא כוח המשיבה להסכים לביטולו. בסופו של דבר נדחה הערעור (קרי, ערכאת הערעור אשררה את פסק הדין). לשיטת הנציבות "על בית המשפט לנקוט משנה זהירות בהתבטאויותיו באשר לתוצאתו הסופית של ההליך המתנהל בפניו. גם כשהוא עומד על בעייתיות שקיימת בתיק, עליו להיזהר שמא דבריו יתפרשו שלא כהלכה או ייצרו ציפיית שווא אצל מי מבעלי הדין"

.880/11 289

.357/13 290

.896/06 291

.435/05 292. כך גם דברים המושמעים כלפי בא כוח. 93/05

.12/07; 165/10 293

780/18 294: "אין מניעה כי שופט, שחזקה עליו כי הוא בקיא בפרטי התיק... יביע את עמדתו הלכאורית לגבי אותה בקשה, ויבהיר את הקושי הקיים, לדעתו, להיעתר לה... מובן כי אין בהבעת דעה זו משום קביעה סופית ונחרצת...".

וראו גם 119/10.

.83/15 295

.698/17 296

.247/18 297

.1226/06 298

ומכאן קבעה: "אכן, רשאי שופט לגבש את דעתו הסופית עובר לכתיבת פסק הדין. אולם, מן הראוי היה כי השופטת תבהיר בדבריה, שמדובר בעמדה לכאורית שעשויה להשתנות טרם כתיבת פסק הדין".²⁹⁹ במקרה אחר, התלונה הייתה כי בית המשפט הבטיח לכאורה כי העתירה תתקבל, ואילו זו נדחתה לבסוף. הנציבות קבעה כי על בית המשפט להימנע מאמירות היוצרות ציפיות אצל הצדדים.³⁰⁰ ובמקרה אחר: "את המסקנות העובדתיות והמשפטיות שהיא עשויה, ואת שמותר לה, ואת שחובה עליה לכתוב בפסק הדין היא רשאית להביא בפני הצדדים, כדי לנסות להביאם לפשרה. עם זאת קבע הנציב, כי בשלב בו נעשה הדבר במקרה זה נדרשה השופטת לזהירות משאין בידי היושב בדין להתיימר להציג דעה נחרצת או מסקנה סופית בטרם הוגשו הסיכומים ובטרם עיין בהם. על השופטת היה להבהיר איפוא בדבריה, כי מדובר בעמדה לכאורית שעשויה להשתנות בטרם תפנה לכתיבת פסק הדין".³⁰¹ לעומת זאת, במקרה שבו דברים נאמרו על ידי שופטת בתפקידה כשופטת מוקד, קבעה הנציבות כי מדובר בהתבטאות לגיטימית, שכן השופטת אינה דנה בתיק עצמו ואינה שומעת את ההוכחות.³⁰²

1.2.2.5 הסכמה מדעת לפשרה או לגישור

ככלל, "על בית המשפט להקפיד שהפשרה תיעשה בהסכמה חופשית ומדעת".³⁰³ על בית המשפט להסביר לצדדים על דבר ההליך המוצע (פשרה, גישור או בוררות) ומשמעויותיו, ולתעד את ההסבר בפרוטוקול.

כלל 13 לכללי האתיקה לשופטים קובע כי:

(א) שופט המציע פשרה או העברה של ההליך לגישור או לבוררות, לא יכפה דעתו על בעלי הדין, ויוודא שבעלי הדין יודעים כי אי-קבלת הצעתו לא תשפיע על הליכי הדיון שלפניו.

(ב) בהתנהל שיג ושיח לפשרה יסייע שופט בידי בעלי הדין, ובלבד שהדבר ייעשה תוך שמירת כבודו של בית המשפט.

561/18 299. באותו מקרה טענו המתלוננים כי פסק הדין שיקף תוצאה הפוכה מזו שבית המשפט הציג בפתח הדיון (ביטול פסק הדין של בית המשפט קמא).

705/16 300

441/15 301. במקרה זה הנציבות מדגישה כי יש לשים לב לטיב ולמהות ההליך, שכן לא בכל מקרה יש מקום להצעות פשרה מסוג זה.

217/05 302. זאת כאשר העמדה לא הובאה בפרוטוקול.

353/08 303

חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984 קובע כי בית המשפט יכול, בהליך אזרחי, לפסוק על דרך הפשרה או להעביר את העניין לבוררות או לגישור, בכפוף לתנאי החוק.³⁰⁴ לפי סעיף 3(ב) **לתקנות בתי המשפט (גישור)**: "בית המשפט יסביר לבעלי הדין כי דברים שיימסרו במסגרת הליך הגישור לא ישמשו ראיה בהליך משפטי אזרחי, וכי אי הסכמתם להעברת העניין לגישור או הפסקת הגישור לא ישפיעו על תוצאות הדיון בבית המשפט". סוגיה זו הגיעה לפתחה של הנציבות בכמה הזדמנויות, במיוחד כאשר בית המשפט לא קיבל את הסכמתם המודעת של הצדדים ו/או לא תיעד הסכמה זו בפרוטוקול (ע"ע).³⁰⁵ הנציבות הדגישה: "בית המשפט אינו יכול להקל ראש בקבלת הסכמה חופשית ומדעת של הצדדים ליישב את הסכסוך שביניהם בדרך של גישור ... זאת ועוד. מטרתו הראשונית של הליך הגישור היא לסייע לבעלי הדין עצמם, במקרים המתאימים. בעלי הדין רשאים, כמובן, לנהל משא ומתן מיוזמתם ולהחליט על הפניית הסכסוך שביניהם לגישור. אולם משהגיעו לאולם בית המשפט בציפייה כי יתקיים דיון בעניינם, כמו במקרה שלפנינו, על בית המשפט להסביר להם את עיקריו של הליך הגישור, כאמור בתקנות, ולקבל מהם הסכמה חופשית ומדעת לפנות לגישור, במיוחד אם הם בלתי מיוצגים, כפי שהיה בענייננו. הסבר זה ראוי כי יתועד בפרוטוקול ... זאת ועוד, על פי התקנות, היה על בית המשפט לקבל את הסכמת הצדדים לזהות המגשר".³⁰⁶

תלונות רבות הוגשו בקשר לסעיף 79א(א), **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד

304 סעיף 79א. **לחוק בתי המשפט**:

(א) בית משפט הדין בענין אזרחי רשאי, בהסכמת בעלי הדין, לפסוק בענין שלפניו, כולו או מקצתו, בדרך של פשרה.

(ב) אין באמור בסעיף קטן (א) כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט להציע לבעלי הדין הסדר פשרה או לתת, לבקשת בעלי הדין, תוקף של פסק דין להסדר פשרה שעשו ביניהם.

379. (א) בית משפט הדין בענין אזרחי רשאי, בהסכמת בעלי הדין, להעביר ענין שלפניו, כולו או מקצתו, לבוררות, וכן רשאי הוא, בהסכמתם, להגדיר תנאי הבוררות.

(ב) בעלי הדין, באישור בית המשפט, ימנו את הבורר; לא באו בעלי הדין לידי הסכמה על הבורר, רשאי בית המשפט למנותו מתוך רשימה שהגישו לו בעלי הדין, או לפי בחירתו - באין רשימה כזו.

(ג) הוראות חוק הבוררות, התשכ"ח-1968, יחולו על בורות לפי סעיף זה.

79ג. (א) בסעיף זה, "גישור" - הליך שבו נועד מגשר עם בעלי הדין, כדי להביאם לידי הסכמה ליישוב הסכסוך, מבלי שיש בידו סמכות להכריע בו.

"הסדר גישור" - הסכם בין בעלי הדין על יישוב סכסוך שביניהם שהושג בסיומו של הליך גישור;

"מגשר" - מי שתפקידו לסייע בידי בעלי הדין להגיע להסכמה על יישוב סכסוך שביניהם בהליך גישור בדרך של ניהול משא ומתן חופשי.

(ב) בית המשפט רשאי, בהסכמת בעלי הדין, להעביר תובענה לגישור.

2006; 273/06; 292/06; 579/06, המאזכרים בדו"ח 2006.

306 עמדת נציב מס' 1/12.

- 1984, בטענה כי בית המשפט לא הסביר לצדדים את משמעות הסעיף, ³⁰⁷ והסכמתם נעשתה שלא מרצון חופשי ושלא מדעת. ³⁰⁸ כך קבעה הנציבות באחד המקרים: "כדי שתהיה הסכמה מדעת להצעה כי בית המשפט יפסוק לפשרה לפי סעיף 79א, על בית המשפט להסביר גם כשצדדים מיוצגים, שהרי הם אלה שאמורים לתת את הסכמתם לכך, כי מובנה של ה"פשרה" בה מדובר אינו בהכרח פשרה בה ייחתך הפער בין עמדות הצדדים בנקודה כלשהי, ואפשר שאחד הצדדים יזכה בכל, או יפסיד הכל. הסבר כזה צריך למצוא את ביטויו גם בפרוטוקול". ³⁰⁹ בכלל זה יש להסביר גם כי "פסק הדין שיינתן יהיה ללא נימוקים וסיכוי הערעור עליו אפסיים". ³¹⁰ אם בית המשפט פוסק על דרך הפשרה בערעור, יש להקפיד כי כל מי שהיה בעל דין בתובענה יהיה משיב בערעור, שכן אפשר שמי שלא צורף לערעור עלול להיפגע מהפשרה. ³¹¹

1.2.2.6 השופט כמגשר בהליך אזרחי (קו הגבול)

בית המשפט אינו מוסמך לשמש מגשר או בורר בסכסוכים המובאים בפניו (למעט בורר בבית המשפט לתביעות קטנות).

בעוד בית המשפט הדן בהליך אזרחי רשאי לפסוק (בהסכמת הצדדים) על דרך הפשרה או להציע לצדדים הסדר פשרה או ליתן תוקף של פסק דין להסדר פשרה ביניהם, ובעוד בית המשפט רשאי להעביר, בהסכמת הצדדים, תובענה לבוררות או לגישור, הרי שבית המשפט אינו מוסמך לשמש מגשר בסכסוכים המובאים בפניו. ³¹² הדבר נכון גם בנוגע לבתי הדין

307 עמדת הנציב 1/10. יש לשים לב במיוחד כאשר הצדדים אינם מיוצגים (ע"ע). 455/15.
308 "הרצון החופשי משמעו הסכמה שניתנה ללא לחץ וכפייה מצד בית המשפט וללא תחושת "אין ברירה". הסכמה מדעת פירושה שהצדדים יבינו את טיבו ומהותו של ההליך המוצע להם". 287/10; וראו גם 473/09: "חובה על השופט להקפיד ולהיזהר שלא ליצור בדבריו אצל בעלי-הדין תחושת אין ברירה מצדם להסכים למתן פסק דין על דרך הפשרה".

309 850/09, המפנה גם ל- ח' בן-נון ול- ע' גבריאל "ייקוב הדין את הפשרה?", הפרקליט מו, 257 (2002). וראו גם 609/19: "...ככלל, ובהעדר נסיבות יוצאות דופן, יש לאפשר לבעלי הדין להיות נוכחים בדיון המתקיים בעניינם ולקבל את הסכמתם להצעות המועלות על ידי בית המשפט".

310 788/10. ראו בהרחבה חוות דעת 8/04 לעניין ההסבר שיש ליתן לצדדים.
311 754/11. תקנה 424 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984.

312 154/15; 982/06; וראו גם 325/14 לעניין סמכותו של שופט להציע לצדדים להתפשר לאחר שפסל עצמו מלשבת בדין. עם זאת, ראו לעניין בית המשפט לתביעות קטנות, סעיף 65 לחוק בתי המשפט.

(א) הוגשה תביעה לבית משפט לתביעות קטנות, רשאי שופט בית המשפט, בהסכמת בעלי הדין, לדון בתביעה כבורר או להעבירה לבורר אחר שהסכים לדון בה בלי לקבל שכר מן הצדדים.

(ב) הוראות חוק הבוררות, תשכ"ח-1968, למעט סעיפים 23 עד 29 ו-31 עד 35, יחולו על בוררות לפי סעיף זה, ככל שהן נוגעות לענין, אולם -

(1) כל מקום שנאמר בו "בית המשפט" ייקרא כאילו נאמר בו "שופט בית משפט לתביעות קטנות";

הרבניים ולאיסור פעולתם כבוררים.³¹³ ובדומה גם לגבי הליך של גישור, המשקף יחס חוזי בין המגשר ובין הצדדים, ובזאת גורם למגשר להיות חשוף גם לתביעות, וגורם לשופט ההופך למגשר, למי שעוסק בעיסוק נוסף, בניגוד לכללים. לשיטת הנציבות: "יש להבחין הבחנה חדה וברורה בין הליך שיפוטי המתנהל בבית המשפט לבין הליך גישור, הנערך מחוצה לו. שני הליכים אלה שונים שוני מהותי: תכליתם שונה, מאפייניהם שונים, דרך התנהלותם שונה והסמכויות שהוענקו במסגרתם שונות... מן ההסדר שבחוק לעניין הליך גישור, עולה ברורות כי אין הוא מתקיים בפני השופט המנהל את המשפט. אין לשופט המטפל בתיק סמכות לכהן כמגשר ולא ניתנה לשופט סמכות לקיים פגישה נפרדת עם מי מבעלי הדין".³¹⁴ הדברים עולים גם מפסיקת בית המשפט העליון: "ערכאות השיפוט למיניהן לא הוסמכו על פי הדין בהסמכה כללית לדון ולהכריע מכח הסכמת הצדדים בעניינים שאינם כלולים במסגרת סמכותם העניינית, בין כבוררים ובין בדרך אחרת... כל אשר לא ניתן לערכאה השיפוטית, מצוי מחוץ ומעבר לכוחה, ואל לה לחרוג מגדרי פעולתה המוכרים אל עבר תחומים שלא הופקדו בידיה, ובאחריותה". ומוסיף פסק הדין: "יש לשמור ולהגן מפני טשטוש גבולות בין מערכות השיפוט הממלכתיות לבין מערכות ההכרעה החלופיות, הבנויות על הסכמת הצדדים, כדי להגן על תקינות פעולתה של מערכת השיפוט על זרועותיה השונות, ועל אמון הציבור בדרך הפעלת סמכויותיה והכרעותיה".³¹⁵

במסגרת סכסוכי עבודה קיבוציים, בית הדין לעבודה מנסה להביא ליישוב הסכסוך בהסכמה. עם זאת, עלו תלונות בנוגע "לטשטוש בין חלק הדין הפורמאלי לבין הדין הבלתי פורמאלי והמגיעים לפשרה שהתנהלו בו". בשנת 2007 קבעה הנציבות כי "ראוי הוא שיישום המדיניות האמורה ייבחן על-ידי בית הדין מחדש, באשר לאופי ההליך, דרך ניהולו, תפקידו של בית הדין בו, זהות המשתתפים בו וגבולותיו".³¹⁶ בשנת 2018 עלתה הסוגיה אשר לסמכות בית הדין הארצי לעבודה לקיים הליכי גישור או פישור במסגרת סכסוכי עבודה קיבוציים. הנציבות קבעה כי החוק אינו מסמיך את בית הדין לעשות כן.³¹⁷

(2) דין פסק בורר לפי סעיף זה, פרט לערעור, כדין פסק דין של בית משפט לתביעות קטנות.

(ג) אין סעיף זה גורע מהסכם בורות שבין הצדדים.

313 וראו גם 523/14 לעניין איסור בית הדין להכריע כבורר; 848/07.

314 חוות דעת 9/07; וראו 154/15; 327/15. על הפסקת פרקטיקת גישור על ידי שופטים, 187/14.

315 בג"ץ 8638/03, סימה אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים פ"ד סא(1) 259 (2006).

316 1140/07 316.

317 348/18 317. אשר לבית המשפט לענייני משפחה, יש לשים לב להוראות חוק להסדר התדייניות בסכסוכי משפחה

(הוראת שעה), תשע"ה - 2014. והשוו 187/14, על הליכי גישור בפני שופט בבית המשפט לענייני משפחה.

1.2.3 גבולות התערבות בית המשפט

ההליך המשפטי הוא אדברסרי. בית המשפט רשאי במקרים מסוימים לבחון את נושא הסמכות המקומית והעניינית, אך ראוי שיעשה כן ויהיה ער לסוגיה זו בשלב מוקדם ככל האפשר של ההליך. על בית המשפט להימנע מהתערבות בתוכן הסכמי מומן (לרבות אמירות על ההסכם ועל מנסחיו), ועליו לוודא רק את הסכמתם החופשית של הצדדים להסכם. בית המשפט מנוע גם מלהתערב בגיבוש הסדרי טיעון.

1.2.3.1 התערבות בעניין סמכות עניינית ומקומית (יוזמת בית המשפט)

במקרה שבו בית המשפט דן ביוזמתו בשאלה "מדוע הוגשה תביעה בסדר דין רגיל ולא בסדר דין מהיר" קבעה הנציבות כי "בשיטתנו האדברסרית ייטיב בית המשפט לעשות, למעט במקרים היורדים לשורש סמכותו העניינית לדון בתובענה, אם לא יעורר ביוזמתו שאלות שלא העלה הצד שכנגד".³¹⁸

בנוגע לסמכות העניינית (ע"ע חובת התייעוד בפרוטוקול, במיוחד בבית המשפט לתביעות קטנות) - סוגיית ההתערבות בשאלת הסמכות העניינית עלתה בעיקר בקשר להעברת תיקים מבית המשפט לתביעות קטנות לבית משפט השלום.³¹⁹ יש לקבל החלטה בעניין זה מוקדם ככל האפשר.³²⁰ הנציבות קבעה בחוות דעתה כי "ראוי הוא כי בהפעלת שיקול דעתו לעניין העברת תובענה לבית משפט השלום, ישווה השופט לנגד עיניו את מיהותה של התובענה המיועדת-להעברה ואת השלב אליו הגיעה ההתדיינות בה, באופן העולה בקנה אחד עם תכליותיו של מוסד זה. על השופט להימנע מלשלול מהמתדיין את ההקלות להן הוא זוכה בהגשת תביעה קטנה, אלא אם כן דרוש הדבר באופן מהותי".³²¹ במקרה אחד, קבעה הנציבות כי ראוי היה על בית המשפט, שלא היה מוסמך לתת צו לתיקון ליקויים בדירה,³²² שנבעו מדירה שכנה, להסב "..." את תשומת לבה של המתלוננת להעדר הסמכות העניינית בשלב המוקדם ביותר. התיק הובא לא אחת לשופטת, והיו לה מספר הזדמנויות להאיר את עיניה של המתלוננת לעניין. חרף זאת, גרמה השופטת למתלוננת להאמין משך

246/17 318

319 סעיף 60 (ב) לחוק בתי המשפט קובע: "בית המשפט רשאי לא לדון בתביעה או בתביעה-שכנגד ולהעביר לבית משפט שלום או לבית המשפט המוסמך לדון בהן, לפי העניין, אם ראה שהדיין בבית משפט לתביעות קטנות אינו מתאים להן, או אם ראה שהתביעה הוגשה בידי תובע שכבר הגיש באותה שנה באותו בית משפט יותר מחמש תביעות". יש חשיבות רבה לתייעוד ההסבר באשר לסיבות להעברת התיק, בפרוטוקול. 657/09.

320 684/18 320. גם בשאלת פסלות שופט יש לדון מוקדם ככל האפשר (ע"ע חובות גילוי וברור המוטלות של שופט; ע"ע מועדים שנקבעו בחוק).

321 חוות דעת מס' 1/06; 125/06.

322 על פי סעיף 60(א)(1) לחוק בתי המשפט.

כחצי שנה כי תביעתה תבורר, זולת אם יימצא כי היא מתאימה יותר לבירור בבית משפט השלום (שלא בשל הסמכות העניינית). בשל כך לא מיהרה המתלוננת להגיש תביעה לבית משפט השלום, למרות שמדובר בנושא דחוף של נזילת מים לדירתה, ולא בכדי יצאה מבית המשפט בתחושה קשה³²³. במקרה אחר, החליט בית המשפט לתביעות קטנות להעביר את התיק לבית משפט השלום, אך זאת כאשר הדיון כבר הסתיים. הנציבות קבעה כי "ומשהדיון החל ואף הסתיים, נראה כי הצדק עם המתלונן בטענתו, כי לא ניתן היה להעביר את הדיון לערכאה אחרת. הברירה לעשות כן מתקיימת טרם שנתקיים דיון, שאז רשאי בית המשפט להחליט שלא לדון בתביעה ולהעבירה לבית המשפט המוסמך"³²⁴. מקרה דומה עלה בבית המשפט לענייני משפחה, אשר החליט להעביר תיק לבית משפט השלום, לאחר החלטה לצרף נתבע מסוים לכתב התביעה. התמשכות ההליכים בעניין זה, שבסופם הוחלט להעביר את התיק, הובילה לביקורת מצד הנציבות³²⁵.

אשר להעלאת נושא **הסמכות המקומית**, קבעה הנציבות כי "ראוי הוא כי בית המשפט יהיה ער לסוגיית הסמכות המקומית וישקול במקרים המתאימים, לעורר אותה מיוזמתו ולבקש תגובתם של הצדדים או מי מהם בטרם יקבל החלטתו. כך למשל, שעה שעולה מכתב התביעה עצמו, כי לבית המשפט אין סמכות מקומית. התייחסות כזו, עשויה למנוע בעיות, קשיים, תקלות, הוצאות, טרחה והטרחת בעלי דין ובאי כוחם ממקום מרוחק, שלא לצורך"³²⁶.

1.2.3.2 איסור התערבות בהסמכות הצדדים

בהליך לאישור הסכם או לשינוי הסכם בענייני משפחה והסכם יחסי ממון, ראוי שבית המשפט יסביר לצדדים את משמעות הוראות ההסכם ויוודא כי הוא נערך בהסכמה חופשית ובהבנת משמעות תוצאותיו.³²⁷ אין בית המשפט אמור לאשר את תוכנו של ההסכם ו"אין על

170/16.592/10 323

329/15 324

91/10 325

1082/07 326; חוות דעת 11/07. הנציבות הוסיפה כי "נושא הסמכות המקומית מוסדר בתקנה 3 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984 (להלן: **תקנות סדר דין האזרחי**), ככל שאין הסדר ספציפי אחר. סעיף 79(א) לחוק בתי המשפט מקנה לבית המשפט את הסמכות לבחון את הנושא:

"מצא בית המשפט שאין הוא יכול לדון בעניין שלפניו מחמת שאינו בסמכותו המקומית או העניינית, והוא בסמכותו של בית משפט או בית דין אחר, רשאי הוא להעבירו לבית המשפט או לבית הדין האחר... [הדגשה הוספה ט' ש' כ']". נושא הסמכות המקומית יכול ויעלה מפי אחד הצדדים, או ביזמת בית המשפט. אף שבית המשפט רשאי, אך אינו חייב לבדוק נושא זה (ע"א 487/64 **רוט נ' פישר**, פ"ד יט(2) 148), יש מקרים בהם ראוי הוא שהנושא ייבחן על ידו".³²⁷ ראו הוראות תקנה 258כ. **לתקנות סדר הדין האזרחי**: "הוגשה תובענה לאישור הסכם או לשינוי הסכם בענייני משפחה לפי סעיף 3(ג) לחוק, יסביר בית המשפט לבעלי הדין, לפני אישור ההסכם, את משמעות הוראות ההסכם, ויברר שהם ערכו אותו בהסכמה חופשית, ואולם ראה בית המשפט כי נבצר מבעל דין להתייצב לפניו, רשאי הוא

בית המשפט להתערב בהסדרים הרכושיים הקבועים בו מתוך ניסיון לשנותו או להשיג איזון רכושי אחר ממה שהסכימו עליו הצדדים".³²⁸ כך למשל תלונה על מקרה שבו בית המשפט הביע דעתו כי ההסכם גרוע (בלי לפרט מדוע) וארוך מדי, נמצאה מוצדקת.³²⁹ ובדומה במקרה שבו התערב בית המשפט התערבות בוטה בתוכן ההסכם.³³⁰ בשני המקרים נקט בית המשפט בלשון ובאמירות פוגעניות כלפי ההסכם. בדומה, ניסיון של בית המשפט לשכנע את האישה כי ההסכם מקפח אותה, תוך שימוש בביטויים שונים ובהתערבות ביחסים בין בני הזוג.³³¹ או הטחת האשמות בעורך הדין שניסח את ההסכם.³³² גם דברים בוטים מצד בית המשפט על הסכם המשמורת ועל תפקוד ההורים, דברים אשר בגינם חשו הצדדים "השפלה וחוסר כבוד מצד השופטת לרצון המשותף של בני הזוג", נמצאו בלתי ראויים ופוגעים בתדמית בית המשפט.³³³

1.2.3.3 התערבות בגיבוש הסדרי טיעון

אשר להסדרי טיעון, קובעת הנציבות כי "בית המשפט אינו צד לעריכת הסדר טיעון, שגיבושו נתון כולו לתחום פעילותם של התביעה, הנאשם וסניגורו. רק לאחר גיבושו, וידיעו הצדדים על כך לבית המשפט... ובית המשפט לא יתערב קודם לכן, גם אם פרטי ההסדר המתגבש מובאים לידיעתו מסיבה זו או אחרת.... על בית המשפט להפעיל את שיקול דעתו לעניין הסדר טיעון לאחר שזה גובש על-ידי הצדדים ומובא לאישורו, ולא קודם לכן. ייזום ומעורבות בית המשפט פסולים בכל שלב משלבי ההליך הפלילי ועל אחת כמה וכמה לאחר סיומו של המשפט ולפני מתן פסק הדין".³³⁴ יש לשים לב בהקשר זה להוראות **חוק זכויות נפגעי עבירה**, התשס"א - 2001 **ותקנות זכויות נפגעי עבירה**, התשס"ב - 2002. עמדת הנציבות בעניין זה היא כי "משמובא לאישורו של בית המשפט הסדר טיעון שנרקם בין התביעה לנאשם, ראוי הוא כי בית המשפט יברר האם נתקיימו הוראות החוק לעניין זכותו של נפגע עבירת מין

לערוך את הבירור האמור באמצעות בא כוחו או בדרך אחרת, זולת לגבי בירור לפי סעיף 2(ב) **לחוק יחסי ממון בין בני זוג**, התשל"ג-1973, שעריכתו באמצעות בא כוח או בדרך אחרת תיעשה מטעמים מיוחדים שיירשמו"; ראו סעיף 2 **לחוק יחסי-ממון בין בני-זוג**, התשל"ג-1973; וראו גם 723/13; 276/16; למעט חריגים, בית הדין המאשר הסכם ממון, לרבות במסגרת פסק דין לגירושין, צריך לעשות כן בנוכחות הצדדים בפני בית הדין. 797/10. והשוו 609/19.

328 חוות דעת 14/05.

329 326/07; 413/18.

330 198/17.

331 155/06.

332 723/13.

333 405/11.

334 חוות דעת 12/06; 639/06.

או אלימות חמורה להביע בפני התובע את עמדתו לעניין הסדר הטיעון וייתן דעתו לאותה עמדה, בין אם הסדר הטיעון מושג במהלך הדיון המקדמי ובין אם לאחר מכך.³³⁵

1.2.4 שאלות של ייצוג ויפוי כוח (ע"ע התבטאויות כלפי עורכי דין; ע"ע מתן הסבר לבעל דין לא מיוצג)

1.2.4.1 זכות הייצוג ושחרור מייצוג

זכות הייצוג היא זכות יסוד בשיטת המשפט שלנו. יש להימנע מפגיעה בזכות הייצוג. יש להתיר (או למנוע) שחרור מייצוג, לפי הוראות הדין השייכות לעניין. אם שוחררו עורכי דין מהייצוג בתיק, אין לשמוע עוד את בקשותיהם בקשר לתיק. על בית המשפט לאפשר העברת ייצוג, בהתאם להוראות הדין.

יש להימנע מפגיעה בזכות הייצוג (ובכלל זה להימנע משימוש באפשרות להוציא עורכי דין מאולם הדיונים (ע"ע)). יש לאפשר לצד שהות להעמיד לרשותו ייצוג.³³⁶ אף שלבית הדין הרבני יש סמכות להפסיק הופעתו של מייצג, יש להפעיל סמכות זו במשורה בלבד.³³⁷ כאשר צד מבקש להשתחרר מייצוג עורך הדין או כאשר עורך הדין מבקש להתפטר מהייצוג, על בית המשפט לפעול בהתאם להוראות הדין.³³⁸ אם לקוחות ביקשו לפטר את עורכי דינם, ובית המשפט נעתר לבקשה, אל לבית המשפט להיעתר לבקשות של עורכי הדין שפוטרו, כגון בקשה למחוק נתבעים מכתב התביעה.³³⁹

לפי סעיף 92 לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א - 1961, רשאי עורך דין "... בהסכמת הלקוח להסמיך בכתב עורך דין אחר לפעול במקומו. בהיעדר הוראה אחרת של ביהמ"ש, אין מניעה כי עו"ד יופיע במקום חברו³⁴⁰ לפי הוראת סעיף 92, אך אז על עוה"ד לעמוד בדרישות הסעיף (קרי, הסכמה של הלקוח בכתב).³⁴¹ אין זה רצוי כי ביהמ"ש יקבע כי בכל מקרה בו משרד עו"ד מסוים מבקש להסמיך לדיון עו"ד אחר, בכל אחד מתיקי המשרד, יהא עליו להגיש בקשה

335 חוות דעת 14/06; וראו גם 510/06 - ראוי שבית המשפט יברר אם התקיימו הוראות החוק בעניין נפגעי עבירה. וראו

גם הוראות סעיף 143א(ז) לחוק סדר הדין הפלילי.

336 זכות הייצוג חשובה במיוחד בבית הדין. 131/12.

337 530/06; 80/06; 702/06 (תקנה נ"א לתקנות הדיון).

338 900/11. ראו לעניין זה תקנה 473 לתקנות סדר הדין האזרחי; סעיפים 17, 18 לחוק סדר הדין הפלילי, תשמ"ב - 1982.

ראו גם 307/19 לעניין נאשם מיוצג שהופיע בהיעדרו של סניגורו וביקש שלא להיות מיוצג על ידי זה.

339 801/18.

340 לעניין ייצוג על ידי מכר, ראו החלטה 648/10.

341 עמדת הנציב 10/09.

ספציפית: "הוראת קבע" זו לא היתה צריכה לעניין, והיא שרירותית, לא מידתית, ונגועה באפליה לעומת עורכי דין אחרים שלגביהם לא נתן השופט הוראה כללית שכזו.³⁴²

1.2.4.2 ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות (ע"ע חובת התייעוד בפרוטוקול; ע"ע התבטאויות כלפי עורכי דין ו(איסור) עידוד החלפת ייצוג)

ייצוג על ידי עורכי דין בבית המשפט לתביעות קטנות הוא בגדר חריג, ויתאפשר רק ברשות בית המשפט מטעמים מיוחדים, על מנת למנוע פגיעה בסימטריה ובשוויון בין הצדדים לדיון. על בית המשפט לפעול בהתאם להוראות הדין בשאלת היתר הייצוג לפי הנסיבות שמעורר כל מקרה. על בית המשפט לנהל דיון בבקשות להיתר ייצוג ולתעד את הדברים בפרוטוקול.

סוגיית הייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות עולה לעיתים קרובות הן בתלונות לנציבות³⁴³ והן בדיונים משפטיים,³⁴⁴ וחלק מהם הוגשו לבית המשפט העליון. סעיף 63 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984 מסדיר את נושא הייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות:

(א) ייצוג בעל דין בבית משפט לתביעות קטנות על ידי עורך דין יהיה רק ברשות בית המשפט ומטעמים מיוחדים שיירשמו; בעל דין רשאי, ברשות בית המשפט, להיות מיוצג על ידי ארגון שקבע לענין זה שר המשפטים, ובמקרה זה ירשה בית המשפט לבעל הדין שכנגד להיות מיוצג כפי שיוורה.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), יכול אדם, באישור בית המשפט לתביעות קטנות, לייצג בעל דין בבית משפט לתביעות קטנות, אם בעל הדין ייפה את כוחו³⁴⁵ לכך וייפוי הכוח הוגש לבית המשפט לתביעות קטנות; אין לייצג אדם לפי סעיף קטן זה -

- (1) אם המייצג עוסק בייצוג בדרך קבע;
- (2) אם הייצוג נעשה במהלך הרגיל של עסקיו של המייצג;
- (3) אם הייצוג נעשה בתמורה.

הרציונל בפעולתו של בית המשפט לתביעות קטנות הוא הבטחת דיון יעיל, גמיש, זול ובלתי פורמלי.³⁴⁶ מעורבותם של מייצגים פוגעת בסימטריה ובשוויון בין הצדדים לדיון. וכעמדת הנציבות: "לפיכך, מקום בו הותר ייצוג למי מהצדדים, ראוי, ככלל, להתירו גם לבעל הדין

10/10 342

343 ראו על כך ועל השינויים בסדרי הדין בבית המשפט לתביעות קטנות, בדוח הנציבות לשנת 2018, בעמ' 155. 344 ראו שמואל בכר ואבישי קליין, "פרדוקס הייצוג והכוח בבית המשפט לתביעות קטנות? על תביעות ביטוח, פערי כוחות וכף רגלו של השופט", הפרקליט נ (תש"ע) 327.

345 וראו לעניין זה גם סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א - 1961; וכן רע"א 1868/16, ישי רז נ' האפרתי ואח' (19.6.2016); וכן רע"א 6892/13, חיימוביץ' ואח' נ' אוריון ואח' (23.2.2014).

346 וראו גם חוות דעת 7/05.

שכנגד³⁴⁷ ומוסיפה: "התיר בית המשפט ייצוג על-ידי עורך דין או בא כוח אחר בהתאם להוראות ולתנאים הקבועים בחוק, יתן לכך ביטוי בהחלטה כתובה. בנוסף, כאשר בפני בית המשפט לתביעות קטנות מופיע מטעם חברת ביטוח או גוף אחר עורך דין העובד בחברה, אין, בעקרון, הבדל בינו לבין עורך דין חיצוני והעדר השוויון בין מעמדו ויכולתו להעלות את טענות החברה לבין מעמדו של הדיוט נטול ייצוג, ברור מאליו. בעיה דומה יכולה להיווצר גם כאשר המייצג אמנם אינו עורך דין במקצועו, אך, מעמדו וניסיונו במסגרת החברה יוצרים חוסר שוויון בינו לבין הצד שכנגד, שאז יש לשקול להרשות למקורב לו להופיע בשמו".³⁴⁸ כאשר מופיע צד ומתברר לבית המשפט לתביעות קטנות כי הצד הוא מנהל המחלקה המשפטית בחברה, על בית המשפט לברר מיוזמתו אם מדובר בעורך דין, על מנת לקבל החלטה בעניין.³⁴⁹ יש לתעד בפרוטוקול החלטה אם לאפשר למתמחה המועסק כשכיר במחלקת השירות של הנתבעת להופיע בבית המשפט לתביעות קטנות.³⁵⁰ הנציבות קבעה כי אין לאפשר הופעת עורך דין שהוא בנו של נתבע בתביעות קטנות, אשר לא התייצב לדיון בעצמו. באותו מקרה עורך הדין השמיע סיכום מטעם הנתבעים.³⁵¹

במקרה שבו אדם שאינו עורך דין וגם אינו עובד חברת ביטוח³⁵² ייצג את החברה הנתבעת בבית המשפט, נקבע כי היה בכך הפרה של סעיף 63(ב). הנציבות המליצה ביחס לבית המשפט לתביעות קטנות:

6.1" הופיע בפני בית המשפט לתביעות קטנות אדם המייצג מתדיין פרטי או גוף פרטי או ציבורי או חברה, יברר בית המשפט³⁵³ את הקשר של המייצג למתדיין אותו הוא מבקש לייצג וישקול אם לאשר את הייצוג על-ידו.

6.2 נופל המייצג לגדר החריגים שבסעיף 63(ב)(1)-(3), לא יאשר בית המשפט את הייצוג.

6.3 דיון בנושא הייצוג והחלטה בו ירשמו בפרוטוקול.³⁵⁴

6.4 הותר הייצוג, יעמיד בית המשפט מיוזמתו – ואף ללא פנייה מצד בעל הדין האחר – את

347 ש.ס.

348 ש.ס.

233/13 349

520/12 350

842/12 351

352 וראו גם 978/06 ; 428/06

353 חובת בית המשפט לברר אם ראוי להתיר את הופעת המייצג, ולתעד את הדבר בפרוטוקול. ראו: 278/17 ; 74/15 ; וכן 291/11: "ראוי הוא כי בית המשפט יקדיש את הדקות הנדרשות כדי למנוע ייצוג שלא כדין וטענות ותלונות בנדון לאחר מתן פסק הדין", במיוחד בבית המשפט לתביעות קטנות שבו הצדדים אינם מודעים בהכרח לזכויותיהם בשאלת הייצוג. 356/11, אשר להחלטה שדוחה התנגדות של צד להיתר ייצוג לצד שכנגד.

354 על חשיבות הרישום בפרוטוקול ראו 670/17.

אותו בעל דין, על זכותו לדאוג לייצוג מטעמו".³⁵⁵

בזמן האחרון דן בית המשפט העליון בפרשת דרייבר,³⁵⁶ בשאלה - כאשר אחד מבעלי הדין לתביעה קטנה הוא עורך דין (ובית המשפט אינו נדרש לתת רשות ייצוג),³⁵⁷ והדבר ידוע לצדדים ולבית המשפט,³⁵⁸ האם על בית המשפט להציג לצד שכנגד אפשרות להגיש בקשה להיתר ייצוג? בית המשפט העליון קבע במקרה זה כי אין "... להטיל חובה אפרוירית על בית המשפט לתביעות קטנות ליידע - מיוזמתו - את בעל הדין שאינו מיוצג בדבר האפשרות להגיש בקשה להיתר ייצוג ואף לדון באופן יזום במתן היתר זה".³⁵⁹ כאשר בעל דין לתביעה קטנה הוא עורך דין, בית המשפט רשאי - על פי שיקול דעתו - לערוך דיון יזום באפשרות לתת היתר לצד השני וזאת בהתאם למשמעות שימצא שיש לייחס למקצועו זה בנסיבות הפרטניות של המקרה".³⁶⁰

כאשר סורבה בקשה של צד להיות מיוצג, ולמרות זאת המסייע (לרבות עורך דין) ממשיכים להיות נוכחים בדיון כ"יועצים", קבעה הנציבות כי "אם וככל שסורבה בקשתו של צד לייצוג, אין מקום לכך שעורך הדין ימשיך לשבת באולם בית המשפט, יעיר הערות וישיא עצות וייטול - הלכה למעשה - חלק פעיל במשפט. פעילותו של עורך דין כ"יועץ" של צד בבית המשפט לתביעות קטנות כמוהו כייצוג מלא או חלקי המתנהל בצורה בלתי-תקינה על-ידי מי שלא הורשה לייצג".³⁶¹

יש להבחין בין ייצוג ובין סיוע: "הסיוע אינו דורש קבלת אישור של בית המשפט, ואילו

355 חוות דעת 7/06. וראו גם 516/15; וכן 670/17; 752/17.

356 **רעא 5234/17, דרייבר ישראל בע"מ נ' עו"ד אליהן ג'נח (4.7.2018)** (להלן: **עניין דרייבר**).

357 זאת במובחן מפרשת רע"א 5711/08 **רשל פרטוק נ' סול טורג'מן בע"מ** (17.3.2009) (להלן: **עניין פרטוק**), שם דובר בבעלים של חברה אשר היה גם עורך דין, ואשר ייצג אותה בבית המשפט לתביעות קטנות, אז עלתה שאלת היתר הייצוג.

358 עורך דין חייב ליידע את בית המשפט לתביעות קטנות ואת הצד שכנגד על עובדת היותו עורך דין, וחובת עורך דין ומתמחה להצהיר שהם פועלים כמייצגים, ולאיסור הגשת טיעונים וסיכומים מטעם עורך דין, ראו רעא **5234/17, דרייבר ישראל בע"מ נ' עו"ד אליהן ג'נח** (21.7.2018), בפסקה 10 וכן חובת צד ליידע כי הוא עורך דין: החלטה את26/13 של ועדת האתיקה הארצית "חובת ציון התואר עורך דין בבית משפט לתביעות קטנות" **אתיקה מקצועית** 50, 8 (2013).

359 וראו גם 836/07.

360 **עניין דרייבר, לעיל** הערה 356. ומוסיף בית המשפט: "כי כאשר בית המשפט הוא זה שמעלה את סוגיית הייצוג לפני בעל דין שאינו מיוצג - מיוזמתו - הדבר עלול להתפרש, אצל אותו בעל דין כ"איתות" בדבר תוצאותיו הצפויות של ההליך או להביא לפגיעה מיותרת בתחושת מסוגלותו להתמודד בעצמו עם ההתדיינות, וזאת מבלי שיש הצדקה לכך"; וראו גם 559/13 למקרה שבו התובעת הייתה עורכת דין והנתבעת (המתלוננת) יוצגה על ידי נציג שאינו עורך דין. ראוי כי בית המשפט יעמיד את הצדדים על מצב הדברים ויתעד את הדבר בפרוטוקול; וראו גם 79/14.

361 חוות דעת 7/08. וראו גם 418/08 וכן 367/08, 1154/07, 552/10. על השתתפות "פסיבית" של עורך דין כעקיפת החוק. וראו עניין פרטוק, **לעיל** הערה 357; וראו גם 564/18; 793/04; 656/05.

על המייצג לעמוד בתנאים הקבועים בסעיף 63(ב) לחוק בתי המשפט.³⁶² באותו מקרה, מתדיינת הסתייעה בסוכן הביטוח שלה. הנציבות הוסיפה כי "אכן, אין חובה על פי החוק הנ"ל להבהיר לבעל דין, המלווה באדם שהוא מבקש להעזר בו, את ההבחנה בין מסייע למייצג ואת הוראת סעיף 63(ב) לחוק בתי המשפט. אולם, כשמדובר בבית משפט לתביעות קטנות, בו המתדיינים אינם יודעים, לרוב, חוק ודין, ראוי כי הוא יסייע בידם להבין את כללי הדיון, כשנוכח לדעת כי אינם מודעים להם, ולהבהיר להם, אף אם הדבר לפנים משורת הדין, את ההבחנה האמורה".³⁶³

על בית המשפט לקיים דיון בשאלת הייצוג, ולתעד את הדברים בפרוטוקול.³⁶⁴

1.2.5 ניהול הזמן השיפוטי וזמנם של הצדדים: מניעת התמשכות ההליכים

על בית המשפט למנוע את התמשכות ההליכים ולהימנע מהם. קרי, להימנע עד כמה שהדבר אפשרי מדחיית דיונים ביוזמתו או ביוזמת הצדדים; להימנע מלהאריך את פרק הזמן שבו מתקיימים דיונים מקדמיים, לרבות לפשרה; להימנע מהטרחת שווא של הצדדים; לאכוף קיום החלטות במועדן; למנוע המתנה ממושכת מחוץ לאולם הדיונים; לצמצם תופעות של היעדרות שופטים ודיינים והרכבים חסרים.

אחת התלונות הרווחות ביותר לנציבות עוסקת בבקשות דחייה, בהיעדר אכיפה של מועדי הגשה של כתבי בי דין ועוד, אשר גורמות להתמשכות ההליכים (ע"ע עיכוב במתן פסקי דין או החלטות). תופעה זו פוגעת בבעלי הדין, בבאי כוחם, בעדים ובתדמית בית המשפט. סעיף 12 לכללי האתיקה לשופטים קובע בהקשר זה:

"(ד) בניהול המשפט יעשה שופט כמיטבו לחוס על זמנם של המעורבים במשפט: בעלי דין, באי כוחם, עדים ואחרים, וכנדרש מכך יחיש את ההליכים וימנע עינוי דין.

(ה) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (ד), ולקיום האמור בו, יעשה שופט כמיטבו למנוע המתנה של המוזמנים לדיון והתייצבותם של עדים פעם נוספת".

נושא התמשכות הדיונים וניהול הזמן השיפוטי בא לידי ביטוי בכמה הקשרים:³⁶⁵ א) דחיית דיונים ביוזמת בית המשפט או ביוזמת הצדדים; ב) ריבוי דיונים מקדמיים ופשרות; ג) הטרחת

362 283/10 הפרטים הובאו גם בעמדת נציב מס' 3/10.

363 ש.ס.

364 278/17

365 למקרה המשקף כמה סוגיות בענין זה, בתיק אשר נמשך 17 שנה, ראו 194/07.

שווא של צדדים, הנובעת בדרך כלל מדחיית דיונים ברגע האחרון; ד) התמשכות הליכים הנובעת מאי אכיפת מועדים; ה) המתנה ממושכת לתחילת הדיון; ו) ניהול הזמן במהלך יום הדיון, הנגרם גם מהיעדרות שופטים ודיינים ומהרכבים חסרים.³⁶⁶

1.2.5.1 דחיית דיונים ביוזמת בית המשפט או ביוזמת הצדדים

כלל הוא כי דיונים יש לקיים במועד. בית המשפט יימנע מדחיית דיונים ביוזמתו ויימנע מקבלת בקשות דחייה מאת הצדדים, אף אם הן התקבלו בהסכמה, ללא טעם מספיק. יש לפעול בהתאם להוראות נוהל נשיא בית המשפט העליון לעניין דחיית דיונים (ובכלל זה להימנע מקביעת מועד רחוק לתחילת הדיון; מקביעת מועדי דיון רחוקים זה מזה). יש לבחון נסיבות כל מקרה ומקרה, ולהתחשב בהן רק כשראו לעשות כן. רצוי להימנע מקבלת בקשות דחייה בסמוך למועד הדיון. רצוי להימנע מלקבוע דיונים "מהרגע להרגע". ככל שבית המשפט נאלץ לדחות דיון מיוזמתו, עליו להודיע זאת לצדדים בהקדם האפשרי.

כלל 12 לכללי האתיקה של השופטים משמש בסיס להחלטות הנציבות בעניין דחיית דיונים, וזאת לצד או על יסוד הוראות נוהל של נשיאות בית המשפט העליון בעניין זה. הסוגיה מעלה את המתח שבין הצורך ביעילות, בקידום הדיון ובמניעת התמשכותו, לבין מתן מענה לבקשות דחייה לגיטימיות מטעם הצדדים או מטעם בית המשפט. החלטת הנציבות באחד מאותם מקרים מסכמת את הדברים היטב: "יש להפעיל בשום שכל את הוראות הנוהל של נשיא בית המשפט העליון באשר לבקשות דחייה לבל יהפוך להתעמרות".³⁶⁷

מפאת חשיבות הנושא, יוצגו להלן ההתפתחויות שחלו בו בשנים האחרונות, ובמיוחד מאז הקמת הנציבות. הדוגמאות השונות יכולות לסייע בהבנת "גבולות הגיזרה" ובהבנת האיזון הראוי בין נוקשות ובין גמישות. כבר בסמוך לאחר הקמתה, הציעה הנציבות כללים למניעת התמשכות דיונים, ובכלל זה הימנעות מקביעת מועדי דיון רחוקים זה מזה; הימנעות בית המשפט מדחיית מועדים מיוזמתו שלו; הימנעות בית המשפט מדחיית מועדים, גם אם הדבר נעשה בהסכמת הצדדים,³⁶⁸ אלא אם הוצגו נימוקים כבדי משקל לדחייה; הימנעות מקבלת בקשות דחייה בסמוך למועד הדיון ועוד.³⁶⁹ נטען, כי בעקבות הכללים, אמנם נדחו מרבית בקשות הדחייה מטעם הצדדים, אך לא פחת שיעורן של הדחיות ביוזמת בית המשפט

366 ולעיתים גם מבעיות מערכתיות, דוגמת קביעת שמיעת ערעורים למועד רחוק בבית הדין הארצי לעבודה. 752/14. או חסר בתקנים בבית המשפט לענייני משפחה. 705/15; מאי מינוי דיינים בבית הדין הרבני הגדול. 586/15 ועוד. 100/17 367.

368 ראו למשל, 409/06; 117/05 (גם במציאות של בקשות דחייה מוסכמות, האחריות היא על בית המשפט לנהל את התיק ולסיימו בזמן); 155/05. 369 חוות דעת 05/04; 498/06.

עצמו.³⁷⁰ הנציבות קבעה אז כי "...יש להמנע ככל האפשר מדחיית מועדים ביוזמת בית המשפט. מן הראוי שבמקרים בהם אין מנוס מדחייה כאמור, ביוזמת בית המשפט, יעשה הדבר, ככל האפשר, זמן סביר מראש עובר לדיון ובכל מקרה ראוי שבית המשפט ינמק החלטתו בקצרה ויוודא כי תינתן הודעה דחופה לצדדים".³⁷¹

כאמור, לצד עמדה זו, ביקרה הנציבות גם דווקנות ונוקשות יתר מצד בתי המשפט אשר לא נעתרו לבקשות דחייה במקרים המתאימים.³⁷² למשל, עורכת דין בחודש התשיעי להריונה ביקשה מבית המשפט לקבוע מועד הוכחות לאחר חופשת הלידה שלה. בית המשפט קבע את מועד הדיון במסגרת חופשת הלידה של עורכת הדין, ועל כך היא הלינה. הנציבות קבעה כי "בנסיבות המקרה הרחיק השופט לכת ביעילות בה ביקש לנקוט. זאת, הן בקביעתו הראשונה כי הדיון יתקיים יומיים לאחר מועד הלידה המשוער, והן בקביעתו השניה כי הדיון יתקיים לאחר כחודש ממועד הלידה המשוער, תוך חופשת הלידה עליה הודיעה המתלוננת",³⁷³ במקרה אחר, הלין עורך דין שבקשתו לדחיית מועד דיון "עקב מצבו הנפשי הקשה, לאחר פטירת אשתו", סורבה. הנציבות קבעה כי "על הדיין היושב בדיון לנהוג באיפוק ובריסון ולגלות רגישות למצוקת עורך דין המבקש דחיית דיון מסיבות אישיות כאמור";³⁷⁴ מתלונן שביקש לדחות את מועד בירור תביעתו בבית המשפט לתביעות קטנות, בשל שהותו בחוץ לארץ לרגל שבתון, סורב "כי הדיון נקבע במסגרת מבצע לשמיעת תביעות קטנות בפגרת הקיץ ולא ניתן לשנות את מועדו". הנציב קבע כי "משהעלה המתלונן טעם מוצדק לדחיית הדיון, יש לדחות מפניו את כללי המבצע ולהעביר את הדיון לשופט אחר, על אף שהדבר יביא

370 חוות דעת 9/06.

371 שם. ראו גם רעא 5281/06, **צ'מפיון מוטורס (ישראל) בע"מ נ' שירלי עוז** (17.10.2006).

372 וראו כלל 26 לכללי **לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית)**, תשמ"ו - 1986, לעניין חובתם של עורכי הדין לגלות יחס חברי, לרבות בבקשות לשינוי מועד:

"בכל ענין מקצועי יגלה עורך דין יחס חברי כלפי חברו למקצוע ולא ימנע ממנו כל הקלה שאין בה כדי לפגוע בענינו של לקוח, ובכלל זה יסכים לבקשה לשינוי מועד כאשר חברו נקרא לשירות מילואים פעיל, מצוי בחופשת לידה או בחופשה הנובעת משמירת הריון, חלה או שרוי באבלי; לענין סעיף זה, "פגיעה בענינו של לקוח" - פגיעה משמעותית שיש בה כדי לגרום ללקוח נזק של ממש.

"חופשת לידה" -

לגבי עורכת דין - חופשת לידה לפי סעיף 6 לחוק **עבודת נשים**, התשי"ד - 1954 (להלן: חוק עבודת נשים), חופשת אימוץ או חופשה להורה מיועד, לפי הענין, כמשמעותן בחוק עבודת נשים; ואם היא עורכת דין עצמאית - תקופה שבה היתה זכאית לחופשה כאמור אם היתה עובדת שכירה;

לגבי עורך דין - חופשת לידה לפי סעיף 6(ח) לחוק עבודת נשים, חופשת אימוץ או חופשה להורה מיועד, לפי הענין, כמשמעותן בחוק עבודת נשים; ואם הוא עורך דין עצמאי - תקופה שבה הוא זכאי לדמי לידה לפי סעיף 49 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה - 1995 (להלן: **חוק הביטוח הלאומי**);

"שמירת הריון" - כהגדרתה בסעיף 58 לחוק הביטוח הלאומי."

373 1177/08. המקרה הובא בעמדת נציב מס' 3/09; ראו עוד בעניין חופשת לידה 127/07; 132/07.

374 321/08.

לשיבוש מה בעבודת בית המשפט³⁷⁵; לעומת זאת, בנוגע לבקשת דחייה עקב זימון לשירות מילואים, קבעה הנציבות "כי אמנם יש לתת ליציאה לשירות מילואים משקל יתר, אולם אין הוא שיקול שאין בלתו. בנוסף אליו על בית המשפט לשיקול שיקולים נוספים. וביניהם: פרק הזמן שנותר בין הגשת הבקשה לדחייה ועד למועד הדיון; האם ניתן בפרק זמן זה לקבוע דיון 'שווה ערך' לדיון שנדחה; ענייניו של התיק ומידת דחיפותו; האם ניתנה הסכמת הצד שכנגד לבקשה, אם לאו; האם המבקש הוא עורך הדין היחיד במשרד (ואין הרשימה סגורה)"³⁷⁶.

בשנת 2010 פורסמו הוראות נוהל של נשיאת בית המשפט העליון: "האחת, בדבר טיפול בבקשות לדחיית מועדי דיון, והשנייה, בדבר טיפול בבקשות לדחיית מועד מטעמים הקשורים בקיום דיון באותו מועד לפני שופט אחר". תלונות שהוגשו לנציבות בעקבות הנחיות אלו עוררו את שאלת הדווקנות באכיפת הכללים. למשל, במקרה שבו נאשם הגיש בקשה לדחיית מועד בשל מצבו הרפואי, וצירף לבקשתו מסמכים רפואיים. בית המשפט, לפי תפיסתו את הנחיית הנוהל האמור, קבע כי על הנאשם להגיש תעודת רופא בהתאם לפקודת הראיות. הנציבות קבעה כי היא אינה רשאית להתערב בתוכן ההחלטה, "אף שהיא נראית לכאורה כהחלטה שיש בה בנסיבות המקרה נוקשות יתרה. אשר לנוהל, ציין הנציב, כי אין בו דרישה קטגורית להמצאת תעודת רופא"³⁷⁷. במקרה אחר, שלח עורך דין הודעה לבית הדין לעבודה, ולפיה מחמת מצבו הרפואי לא יוכל להגיע לדיון שנקבע לאותו יום. הוא צירף לבקשתו מכתב שחרור ממיון. עורך הדין לא הגיש את הבקשה בטופס שנקבע לכך, וחויב בהוצאות. הוא קבל על חיובו בהוצאות. הנציבות קבעה כי "... השופט פירש בטעות את הנוהל כמכתיב לבית המשפט הנחיות שאין בידו לסטות מהן. לפיכך לא שקל את נסיבות המקרה הנדון, כשאת בקשת הדחייה הדחופה הגיש המתלונן ביום ראשון בבוקר, כשנוכח לדעת כי מצבו הבריאותי לא יאפשר לו להגיע לדיון, והוא נזקק להגיש את הבקשה מביתו, כשהטופס שבנוהל אינו בידו. שיקול הדעת של בית המשפט לא נשלל, ולא יכול היה להישלל, בנוהל. שיקול הדעת קיים בבקשה לדחיית דיון כפי שהוא קיים בכל בקשה אחרת המוגשת לבית המשפט, והוא תולדה של מכלול הנסיבות הרלבנטיות של כל מקרה ומקרה. בדרישת השופט, כי גם בנסיבות המקרה הייתה צריכה הבקשה להיות מוגשת על גבי הטופס שבנוהל, יש לראות התנהלות שאינה ראויה"³⁷⁸. במקרה אחר, הגיש עורך דין בקשת דחייה לישיבת

375. המקרה הוצג בעמדת נציב מס' 9/09; וראו גם 509/11.

376. המקרה הובא בעמדת נציב מס' 7/09; וראו עוד בעניין שירות מילואים 38/07.

377. 498/10; השוו למקרה שבו לבית המשפט היה בסיס לחשוד כי הטיעונים הרפואיים של הנתבע אינם נכונים, אז היה על בית המשפט לאכוף את מועדי הדיון, משלא הומצאו לו האישורים המתאימים. 48/05; ולמקרה שבו בית המשפט ביקר בחדר המיון את המתלונן, בעקבות טענותיו על מצב רפואי שמנע ממנו להתייצב לדיונים קודמים. במקרה זה קבעה הנציבות כי מוטב להימנע מדיונים מחוץ לאולם בית המשפט. 836/13.

378. 804/10

הקראה, מאחר ובאותו מועד שנקבע, שלא בתיאום איתו, היה עליו להופיע בישיבת הוכחות בבית משפט אחר. בית המשפט דחה את בקשתו. "הנציב קבע, כי לא היה על השופט לדבוק במועד שקבע בתיק להקראה, ומיטיב היה לעשות אם היה מונע מהמתלונן את הדילמה, איזה מבין שני בתי המשפט עליו להעדיף".³⁷⁹

בשנת 2014, פורסמו בסוגיה זו הוראות נוהל חדשות מאת נשיא בית המשפט העליון.³⁸⁰ הוראות אלו מבטלות את הוראות הנוהל הקודמות (לעיל), ומטרתן להתמודד עם תופעת דחיית הדיונים שגורמת גם להתארכות ההליכים.³⁸¹ הנוהל קובע כי "עמידה קפדנית על מניעת דחיות דיון שאין ביסודן הצדקה ממשית תסייע במאמצים לקיצור אורך חיי תיקים במערכת ותתרום לשאיפה המשותפת לכל הגורמים המעורבים להבטיח שיינתן שירות טוב ויעיל לפונים בשערי בתי המשפט. המאמץ לקיים דיונים במועד גם משתלב במגמה הכללית של שמיעת תיקים ברצף".³⁸² העקרונות המרכזיים לטיפול בבקשות לשינוי מועדי דיון כפי שמופיעים בנוהל יובאו להלן מפאת חשיבותם:

"א. הכלל הוא כי דיונים יש לקיים במועד. שינוי מועד דיון, ובפרט דחייה של מועד דיון, הם החריג לכלל. לפיכך, קבלת בקשה לשינוי מועד דיון תישמר למקרים מיוחדים בלבד. בהתאם, גם שינוי מטעמי בית המשפט ייעשה במקרים חריגים, וככל הניתן תוך קביעת מועד דיון חדש שיהא סמוך למועד הדיון המקורי.

ב. בקשה לשינוי מועד דיון תוגש על גבי טופס הבקשה המצורף לנוהל זה. בכותרת הבקשה יצוין במפורש מיהו בעל הדין המבקש לשנות את מועד הדיון. לבקשה יצורפו המסמכים המאמתים הרלוונטיים. על גבי טופס הבקשה יסמן המבקש את הנימוק המתאים ביותר לבקשתו לשינוי מועד הדיון מבין הנימוקים המפורטים שם. הבקשה תוגש למזכירות בית המשפט או באופן מקוון באמצעות "נט-המשפט". בקשה שלא תוגש על גבי הטופס לא תתקבל על ידי המזכירות. במקרה כזה תחזיר המזכירות את הבקשה למבקש, אלא אם מדובר בבקשה שהוגשה על ידי בעל דין שאינו מיוצג, אז תועבר הבקשה לעיונו של השופט/ת.

ג. בבוא בית המשפט להכריע בבקשה ייתן דעתו לא רק לנסיבות התיק בו מתבקש שינוי מועד הדיון, אלא להשלכות הרוחב של דחיות הדיונים, כפי שפורטו לעיל. לפיכך, טעמים כגון שיקולי נוחות, הסכמת הצדדים או עומס עבודה (של עורכי הדין או של בית המשפט) לא יהוו, כשלעצמם, עילה מספקת לשינוי מועד דיון.

514/10 379.

380 הוראות נוהל של נשיא בית המשפט העליון, נוהל טיפול בבקשות לשינוי מועדי דיון (1-14). תוקן ביום 26.8.2018.

18.5.2014.

381 קרן וינשל-מרגל ויפעת טרבלוס, "דחיות דיונים במערכת המשפט", מחלקת מחקר של הרשות השופטת (2013).

382 שם.

ד. קיום משא ומתן לפשרה, הסדר טיעון או הליך גישור לא יהוו, כשלעצמם, עילה מספקת לשינוי מועד דיון שנועד לשמיעת ראיות.

ה. בכל בקשה לשינוי מועד דיון שביסודה נסיבות אישיות של בעל דין או בא-כוחו, יבחן בית המשפט האם ניתן היה להיערך מראש, ואם ניתן היה למצוא פתרון סביר שיאפשר את קיום הדיון במלואו או בחלקו. כך למשל, על ידי מילוי מקומו של בא-כוח בעל הדין על ידי עורך דין אחר. מטבע הדברים, נסיבות אישיות חריגות, שאינן צפויות מראש, עשויות להוות נימוק מוצדק לשינוי מועד הדיון.

11. הוגשה בקשה לשינוי מועד דיון בהליך שאחד הצדדים לו הוא אסיר או עצור במתקן כליאה ומועד הגשת הבקשה חל בתוך תקופה של 72 שעות לפני מועד הדיון, יביא בית המשפט בחשבון את הנזק שעשוי להיגרם אם בעל דין כאמור יצא לשווא ממתקן הכליאה לצורך התייצבות לדיון בעניינו. לשם כך, מן הראוי כי בית המשפט יבקש את תגובת בא כוחו של האסיר או העצור אשר למקום הימצאו של מרשו (קרי, האם יצא זה מכבר ממתקן הכליאה והוא בדרכו לתחנת מעבר או לבית המשפט), וכן את תגובת המדינה (ככל שהיא בעלת דין בהליך).³⁸³

12. בכל החלטה בבקשה לשינוי מועד דיון יבחן בית המשפט את מספר הבקשות הקודמות שהוגשו בתיק ואת משך הזמן בו תלוי ועומד התיק. ככל שתקופה זו ממושכת יותר, ייטה בית המשפט להמעיט בהיעתרות לבקשות לשינוי מועד הדיון.

13. לבקשה לשינוי מועד דיון יצורפו אישורים נדרשים, ובכללם צו מילואים, אישור רפואי וכדומה. רשאי בית המשפט, אם יראה בכך צורך, לבקש ממגיש בקשה לשינוי מועד דיון, המבוססת על מחלה, לצרף אישור רפואי ערוך כדין על פי סימן ג' של פקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971.

14. עורך דין, בעל דין או עד שנקבעו בעניינו מספר דיונים באותו מועד (בין באותו בית משפט ובין בבתי משפט שונים) יגיש בקשה לשינוי מועד הדיון לערכאה שאת מועד הדיון שלפניה הוא מבקש לשנות מיד עם קבלת הידיעה על כך. בקשה שלא תוגש בסמיכות למועד הידיעה על קיום דיון מקביל יכול שתידחה מטעם זה בלבד.

15. ככלל, שינוי מועד דיון בשל קיומו של דיון מקביל ייעשה רק אם מתברר כי לא ניתן לקיים את שני הדיונים במועדם תוך מיצוי אמצעים סבירים, ובהם, שינוי שעת הדיון, הופעת בא-כוח אחר או צמצום ההיקף של אחד הדיונים או של שניהם. בהפעלת שיקול הדעת בהחלטה בבקשה לשינוי מועד הדיון, יש לתת עדיפות לקיומו של דיון שנקבע לשמיעת ראיות; לדיון שהוא דחוף יותר או בתיק הנמשך זמן רב; לדיון שעניינו מורכב יותר או שהוא בעל השלכה נרחבת על הליכים אחרים; לדיון שמעורבים בו מספר רב יותר

383 זהו תיקון מיום 26.8.2018. וראו גם 101/13, על דחיית דיון בעתירת אסיר לבקשת הפרקליטות. לפי עמדת הנציבות היה על בית המשפט לבקש את תגובת האסיר לבקשה.

של בעלי דין, עורכי דין או עדים; לדיון המתקיים לפני הרכב שופטים, או לדיון בתיק שדחייתו עלולה להביא לביטול זמן שיפוטי רב יותר. עותק מההחלטה בבקשה לשינוי מועד הדיון יועבר גם לתיק המקביל הקבוע לאותו מועד דיון.

י. נדחה מועד הדיון – יקבע בית המשפט מועד חדש, שיהיה סמוך ככל הניתן למועד הדיון המקורי. כמו כן ישקול בית המשפט חיוב בעל הדין בהוצאות לטובת בעל הדין שכנגד או לטובת אוצר המדינה, אם ראה כי הנסיבות מצדיקות זאת.

יא. בנוהל זה מדובר לעיתים קרובות על שינוי מועד הדיון ולא דווקא על דחיית מועד הדיון. השימוש בביטוי "שינוי מועד הדיון" מכיון לכך שכאשר בית המשפט שוקל בחיוב בקשה בעניין מועד הדיון, עליו לבחון לא רק אפשרות של דחייה של המועד אלא אף הקדמתו. על מגיש הבקשה לדחיה לדעת כי בהחלט ייתכן ששינוי המועד ייעשה על דרך הקדמת הדיון".³⁸⁴

גם לאחר פרסום הנוהל, הגיעו לפתחה של הנציבות תלונות הקשורות באכיפה דווקנית של הכללים. למשל, עורך דין שחלה לפני ישיבת ההוכחות והגיש בקשת דחייה לבית המשפט ולא זכה לתגובה, התייצב כשהוא חש ברע. רק אז בית המשפט הורה על דחיית הדיון. הנציבות קבעה כי "... אכן חובתו של היושב בדיון לנהל את ההליך כדבעי, ללא עיכובים ודחיות מיותרים, ולדאוג לסיומו בתוך פרק זמן סביר. מנגד, חובתו לשוות לנגד עיניו תמיד את עניינה של הבקשה הספציפית שבפניו, וליתן בה החלטה בשים לב לכל הנסיבות הצריכות לעניין. במקרה זה, ציין הנציב, בחרה השופטת להתעלם מהבקשות שנתמכו במסמך רפואי בדרך של אי מתן החלטה כלשהי, והותירה את המתלונן ללא מענה ובחוסר וודאות לגבי קיומו של הדיון. אי מתן החלטה בבקשות אילץ את המתלונן (כאמור, עורך דין שהוא גם בעל דין בתיק, שאמור היה לחקור את עדיו בדיון) להתייצב כשהוא חולה לדיון, שכאמור נדחה לבסוף".³⁸⁵ במקרה אחר, לקה המתלונן בהתקף לב זמן מה לפני מועד הדיון, ושהה בחו"ל לצורכי טיפול רפואי. המתלונן ביקש לדחות את הדיון, ובקשתו נדחתה. הדיון התקיים בהיעדרו, וניתנו פסקי דין נגדו. הנציבות קבעה כי "אין חולק שהשופט פעל בגדר סמכותו, אולם הרושם שהתקבל במכלול הנסיבות הוא של דווקנות יתר, העדר רגישות, ואי הבאה בחשבון, במתן ההחלטות, את מצבו של המתלונן שהתאושש לא מכבר ממצב רפואי מסכן חיים".³⁸⁶ כמו כן ראויה התחשבות ורגישות לבקשתו של קשיש המתגורר הרחק מבית המשפט, לדחות את שעת הדיון.³⁸⁷ וכן בקשה של עורכת דין לדחות את מועד קדם המשפט (להבדיל מדיון

384 הוראות הנוהל, לעיל.

385 112/18; וראו גם 1025/07.

386 562/18

387 200/19

הוכחות, למשל) שנקבע לאחד מימי חג המולד, חג שהיא חוגגת.³⁸⁸ ובדומה, מקרה שבו עורכת דין עצמאית התבקשה לאתר עורך דין שיופיע במקומה בהתראה קצרה. הנציבות העירה במקרה זה כי "כאשר מדובר בבקשות דחייה מן הראוי לאבחן בין מקרים שונים. אין דינו של עורך דין המועסק במשרד לצד עורכי דין נוספים לדינו של עורך דין יחיד במשרדו, ואין דינו של עורך דין הפועל במרכז הארץ לבין עורך דין שמקום מושבו בעיר שדה. ובחזרה לענייננו, המדובר במקרה דנן בעורכת דין המטופלת בשני ילדים קטנים, העובדת בגפה בעיר אילת, ולא ברור אם היה ביכולתה להעביר את הטיפול בתיק לעורך דין אחר. אין גם להתעלם מכך שלהעברת תיק שבו היא מייצגת לטיפולו של עורך דין אחר עשויות להילוות משמעויות כלכליות ואף תדמיתיות, ודאי מבחינת לקוחו של עורך הדין".³⁸⁹

יצוין כי בהיעדר הוראה חוקית אחרת, על בית המשפט לקבל את עמדת הצד שכנגד כאשר מוגשת בקשה לדחיית דיון, ואין להניח כי עמדתו של הצד שכנגד ידועה, וליתן החלטה על בסיס הנחה זו.³⁹⁰ כמו כן אין לקבוע דיונים "מהרגע להרגע". בהקשר זה יצוין מקרה שבו מזכירתו של השופט זימנה בטלפון קצין חקירות להגיע לבית המשפט. השופט "נטל את הטלפון לידי, ודחק במתלונן להגיע בהקדם לבית המשפט, תוך שהוא אומר לו לעזוב הכל "ולעוף מייד לבית המשפט", אחרת יקיים דיון במעמד צד אחד". התבטאות זו בלתי ראויה, גם אם רצה השופט לקיים דיון במעמד שני הצדדים.³⁹¹

1.2.5.2 דיונים מקדמיים ופשרות

אין מקום לקיומן של ישיבות קדם־משפט רבות, שלא לצורך. יש להגביל ולקצוב את משך הזמן שניתן לצדדים לנהל משא ומתן לפשרה. על בית המשפט מוטלת האחריות לנהל את התיק, ובכלל זה לדון בבקשות מקדמיות במועד, למנוע את הגשתן או קבלתן באיחור (בכפוף לחריגים) ולאכוף את מועדי הדיון בזמן שנקבע.

אחת הבעיות המרכזיות בקשר להתמשכות ההליכים, נוגעת להליכי קדם־משפט. הליכים אלו נועדו לייעל את הדיון. עם זאת, פעמים רבות הליכים אלו השיגו את המטרה ההפוכה. "התחקות אחר הסיבות לכך העלתה, כי אחת מהן היא קיומם של קדמי משפט רבים שאין בהם כדי לקדם את התיק והם גורמים להתמשכותו של השלב המקדמי טרם שמיעת הוכחות".³⁹²

.34/19 388

.491/19 389

.739/16 ;342/17 .454/13 390

.332/14 ;360/12 391

.13/05 דעת 392

לפיכך המליצה הנציבות על צעדים בעניין הניהול התקין של קדמי־משפט:

א. "תפקידו של השופט בקדם המשפט הוא אקטיבי ואינו מתמצה בהיענות לבקשות המופנות אליו. עליו לנקוט יוזמה ככל הדרוש ובהתאם לנסיבות, לשם ייעול הדיון, פישוטו וקיצורו.

ב. לב"כ הצדדים תפקיד אקטיבי בקידום קדם המשפט ובנקיטה בכל הצעדים המוקדמים לו.

ג. ככלל, אין מקום לקיומן של ישיבות קדם משפט רבות, שלא לצורך. אלה גורמות לבזבוז זמן שיפוטי ולבזבוז זמנם ומשאביהם של הצדדים ויש בהן כדי לשים לאל את תכליתו של הסדר דיוני זה ולהביא להתמשכות ההליכים בתיק כולו.

ד. על בית המשפט לדאוג לכך שכל הנושאים המקדמיים ירוכזו לקראת ישיבת הקדם הראשונה, ככל שניתן.

ה. ראוי להימנע מלדון בבקשות (כגון בקשות לגילוי מסמכים, להחלפת שאלונים וכדו') המוגשות לבית המשפט תוך עקיפת ההסדרים הדיוניים הקיימים לעניין נקיטת צעדים מקדמיים טרם קדם המשפט ובהתאם למועדים שנקבעו בתקנות.

ו. ראוי שלא לדון בבקשות המוגשות חדשות לבקרים, במהלך ישיבות קדם המשפט, כשניתן היה להגישן עובר לישיבת הקדם הראשונה. כאשר בית המשפט נענה לבקשה המוגשת באיחור, יש לנמק את הטעמים לכך.

ז. ראוי להימנע מלדון בבקשות שהוגשו אחרי סיום קדם המשפט שניתן היה להגישן במהלכו, אלא בכפוף לקיומם של טעמים מיוחדים שירשמו וכדי למנוע עיוות דין (תקנה 149(ב) לתקסד"א).

ח. ראוי להימנע מדחיית דיוני קדם משפט, כמעשה שבשגרה, בעיקר אם נראה כי בקשת הדחייה, גם אם היא מוסכמת, באה לחפות על מחדלים במילוי אחר החלטות בית המשפט לקראת ישיבת קדם המשפט ובמהלכו....

ט. על בית המשפט לעמוד על קיום צווים במועד ועל עמידת בעלי הדין במועדים הקבועים בחוק.

י. ראוי להימנע מלקיים קדמי משפט נוספים אחרי סיומו של שלב זה במשפט ותחילת שמיעת ההוכחות. הדבר אינו עולה בקנה אחד עם התקנות ועם תכליתו של "מוסד" קדם המשפט ועלול ליצור סרבול שלא לצורך".³⁹³

על רקע דברים אלו, קבעה הנציבות כי קיום ארבע ישיבות קדם־משפט במהלך ארבע שנים

אינה סבירה, גם במציאות של עומס עבודה.³⁹⁴ כך גם במקרה שבו חלפו שש שנים מפתחת התיק ועד קיום דיון ההוכחות הראשון.³⁹⁵ הדברים נכונים גם לגבי הליכים במסגרת "מנ"ת - דיוני מוקד" בהליך פלילי שנמשכו זמן רב וללא התקדמות.³⁹⁶ כאן ציין הנציב כי "האחריות לניהולו היעיל של התיק היא בידי בית המשפט ואין להותיר את הרסן בידי הצדדים". התנהלות הצדדים ותרומתם לעניין אינה מצדיקה את העיכוב, ועל בית המשפט לאחוז במושכות הדיון.³⁹⁷ יש לשים לב גם לנסיבות כל תביעה ולמצבם של הצדדים (כגון גילם המתקדם).³⁹⁸

יש להגביל ולקצוב את משך הזמן שניתן לצדדים לנהל משא ומתן לפשרה.³⁹⁹ התמשכות הליכי גישור במשך ארבע שנים ללא תוצאות, צריך היה לחייב הסקת מסקנה כי הגישור חסר תכלית.⁴⁰⁰ הנציבות מזהירה מפני מצב "בו בעל דין "מנצל" את רצון בית הדין שהצדדים יגיעו להסכמות מחוץ לכותלי בית הדין".⁴⁰¹ כך גם בהליכים המתמשכים עקב ניסיונות להביא את הצדדים לידי הסדר טיעון. הנציבות קבעה במקרה זה, כי "תיק פלילי המוגש לבית המשפט צריך להישמע ולהסתיים תוך פרק זמן סביר מעת הגשתו, גם אם לכאורה לא אצה לצדדים הדרך והם מסכימים על דחיות חוזרות ונשנות בשמיעת התיק. בית המשפט הוא האחראי על דרך ניהול המשפט ולא הצדדים. הזמן שחלף מאז הגשת התיקים לבית המשפט נמצא בלתי סביר באופן קיצוני".⁴⁰² בית המשפט אחראי גם להבטיח הגשת חוות דעת בזמן.⁴⁰³

יצוין כי יש לתת עדיפות לתיקים דוגמת אלו שהערעור בהם התקבל והם הוחזרו לערכאה הדיונית.⁴⁰⁴

768/11 394

182/08 395; וראו גם 325/10; ראו עוד 146/16; וכן 65/10 תיק אשר התנהל במשך 7 שנים ללא ישיבת הוכחות אחת; וראו גם 838/09 בקשר עם תובענה בסדר דין מהיר שקיומו בה ישיבות מקדמיות וניסיונות פשרה במשך למעלה משנתיים; תיק שלא נשמעו בו הוכחות במשך 16 שנה (ובכלל זה בגלל חילופי שופטים). 383/05; 395/05; 650/05 (עיכוב בגלל חילופי שופטים בתיק); 211/05 (חילופי שופטים).

266/16 396

397 וראו גם 202/14; 812/13.

467/04 398; וראו גם 11/06 בעניין ערעורים על "ועדת התביעות" למענקי פיצוי לניצולי השואה; 330/13; 88/18; וראו למשל 426/05; 486/05; 946/07 (בשני התיקים האחרונים אוזכר בהחלטה גילם המבוגר של המתלוננים); 99/14. 163/09 399. במקרה זה חלפו 3 שנים עד קביעת מועד ההוכחות הראשון.

1080/08 400. במקרה זה חלפו 11 שנים ממועד פתיחת התיק; 127/04; 748/04.

57/16 401. במקרה זה בית הדין קצב חודש ימים לניהול המו"מ, אך למעשה חלפו חודשים ארוכים עד שנקבע התיק לדיון.

86/08 402

1084/08 403: "בית המשפט הוא האחראי על התנהלות הדיון בתיק ואל לו להגיע למצב בו מומחה שמונה מטעם בית המשפט מגיש את חוות דעתו לאחר חלוף 4-5 שנים". וראו גם 325/10 (שם התעכבה חוות הדעת במשך 3 שנים);

והשוו גם 172/19; 453/19.

183/05; 81/05 404

1.2.5.3 הטרחת שווא של צדדים

יש להימנע מהטרחת שווא של הצדדים, של באי כוחם, של עדים וכיוצא באלה. הטרחת שווא עלולה לגרום לעוגמת נפש ולחסרון כיס אצל הצדדים ולפגוע בתדמית מערכת המשפט. הטרחת שווא של הצדדים עלולה לנבוע מדחיית דיונים או מביטולם, במיוחד ערב הדיון. יש לעשות כל מאמץ לעדכן את הצדדים בדבר דחיות כאמור. יש להימנע גם מהטרחת שווא של הצדדים לבית המשפט כאשר ניתן לספק מענה לבקשותיהם בלי לזמנם לבית המשפט או בלי להטריחם בהגשת בקשות נוספות. יש להתחשב גם בנסיבות כל מקרה.

לדחיית דיונים ישנן תופעות לוואי שונות: "אחת מתוצאות דחיית דיון כאמור, יכולה להיות הטרחת שווא של בעלי דין, עורכי דין ועדים. .... יש לפעול למניעת תרחישים אלה, שכן, לא זו בלבד שהדחייה עצמה משבשת את לוח הזמנים של בית המשפט וגורמת להתמשכות ההליכים, אלא שבמקרים אלה התקלה גורמת לטרח מיותר, לאובדן ימי עבודה ולעוגמת נפש. כמו כן, עלולה היא ליצור תדמית שלילית לבית המשפט ולפגוע באמון הציבור בו. .... ראוי כי בית המשפט יימנע ככל האפשר מדחיית מועד הדיון מיוזמתו ואם הוא עושה כן עליו לוודא שהודעה על כך תימסר בעוד מועד לכל הנוגעים בדבר".⁴⁰⁵ כך למשל, החלטת בית המשפט לדחות את הדיון יום לפני מועד ההוכחות, כשחלק מהעדים הגיעו מחו"ל.⁴⁰⁶ גם כאשר מוכרזת שביתה בקרב עובדי בית המשפט, בנסיבות שבהן לא ניתן להודיע לצד מראש כי הדיון יתבטל בשל כך: "יש לעשות כל מאמץ להודיע על כך לצדדים, בעיקר אם הם אמורים להגיע מעיר רחוקה. יש לעשות כן תוך הסתייעות בצוותי העובדים שאינם בשביתה או באמצעות עובדים תחת צווי ריתוק".⁴⁰⁷ גם ביטול דיון הוכחות בסמוך למועד הדיון בלי לעדכן את הצדדים, וקיום ישיבה מקדמית תחתיו (ע"ע) אינו רצוי.⁴⁰⁸ במקרה כזה, שבו אין די זמן לעדכן את הצדדים בדואר, יש להורות למזכירות לעדכן את הצדדים.⁴⁰⁹ ראוי גם לשמוע את עמדתו של מי שהוטרח לשווא, ולשקול הוצאות לטובת עדים אלו.⁴¹⁰ היעדרם של דיינים

405 חוות דעת מס' 11/04; 161/03; 370/19; 444/04 (בדוח הנציבות לשנת 2004); 655/06 (זימון רופאים לעדות שבוטלה ברגע האחרון).

406 "לא היתה הצדקה לדחות את ישיבת ההוכחות יומיים בלבד לפני הדיון, במיוחד לאחר שעדי המתלוננת כבר הגיעו ארצה מחו"ל. על עובדה זו ידעה השופטת, שכן בהתנגדות בא-כוחה של המתלוננת לדחות את הדיון נאמר במפורש כי העדים מטעמה של המתלוננת המגיעים מחו"ל תיאמו מראש את הגעתם לארץ (טיסות ובתי מלון), ועל כן ביטול מועד הדיון יגרור דמי ביטול מיותרים". 23/09. ראו גם 237/06. על ביטול דיונים בבוקר יום הדיון; 751/13; 978/07.

407 חוות דעת 6/07. זאת על מנת להימנע מיצירת קשר טלפוני עם המוזמנים לדיון. 464/07.
124/19 408

409 ובדומה 284/06. או לחייב את המבקש את הדחייה בהודעה לצד שכנגד, אשר התקבלה ערב הדיון 287/07. יצוין כי גם זימון הצדדים "מהיום למחר" באמצעות הודעת ווטסאפ, גם היא אינה מקובלת (664/19).

57/06 410

ואי יידוע של המתדיינים על אי קיום דיונים, אף הוא בגדר הטרחת שווא.⁴¹¹

הטרחת שווא יכולה לבוא לידי ביטוי לא רק בקשר לביטול דיונים. למשל, רצוי להימנע להטריח את הצדדים לשמיעת הצעת בית המשפט לפשרה, במיוחד כאשר משרדיהם של עורכי הדין רחוקים מאוד מבית המשפט.⁴¹² או כאשר מתלונן ביקש מבית המשפט לאחר מתן פסק הדין, לקבל בכל אמצעי תקשורת שימצא לנכון את טענות הצד שכנגד "מאחר שיקשה עליו מאוד להגיע לשם כך לבית המשפט שלא נמצא בעיר מגוריו". בית המשפט קבע כי המתלונן יכול לעיין בתיק בבית המשפט. לשיטת הנציבות: "אכן על פי הדין לא היתה חובה על בית המשפט להעתיק לבקשה, אולם ראוי היה שהשופטת היתה מבקשת ממזכירות בית המשפט לנהוג לפני משורת הדין ולהעניק לאזרח את השירות הפשוט שביקש". "תדמיתה של המערכת היתה יוצאת נשכרת ממחווה כזאת".⁴¹³ הטרחת שווא כאמור יכולה לבוא לידי ביטוי גם בקשר לבקשות שונות המוגשות לבית המשפט. למשל כאשר בעל דין מסב את תשומת לב בית המשפט לרישום שגוי בפרוטוקול, רישום שאינו באשמתו, ומבחינתו: "די בכך שהסב את תשומת ליבו של בית המשפט לרישום השגוי, אשר עומד בניגוד לתקנות, כדי שבית המשפט יפעל לתיקון הטעות לאלתר, בלי להטריח את המתלונן ולא לצו לפנות בשנית לבית המשפט".⁴¹⁴

1.2.5.4 אכיפת קיום החלטות במועד

יש לאכוף קיומן של החלטות ובמועד שנקבע. אין להיעתר כבדרך שגרה לבקשות ארכה מוסכמות של הצדדים, לא כל שכן לבקשות שאינן מוסכמות. על בית המשפט להתייחס ולהגיב לאיחורים בהגשת כתבי בי דין ולאיי כיבוד החלטות בית המשפט. יש "לעמוד על המשמר" על מנת שהחלטותיו יקוימו, גם או במיוחד כאשר הצדדים גורמים או תורמים להתמשכות ההליכים. במיוחד נכונים הדברים כשמדובר בעניינים הנושאים אופי דחוף.

ניהול זמן נכון נוגע גם בקביעתם ובאכיפתם של מועדי הגשת כתבי בי דין ובקיום החלטות בית המשפט (ע"ע החלטות ופסקי דין). האחריות היא על בית המשפט. כלשון הנציבות, עליו "לעמוד על המשמר". הוא האחראי על התנהלות הדיון. עליו לקצוב מועדים ולאכוף אותם. יש להימנע ממתן אַרְכּוֹת להגשת כתבי בי דין, גם כאשר הצדדים מסכימים לדחיות חוזרות

.915/06 411

.176/16 412

.45/10 413

96/17 414; ראו גם הטרחת שווא של נאשם בעבירת תעבורה רק על מנת שכפירתו תירשם מחדש כעניין מערכת.

.308/12

ונשנות. "היה על כב' השופט להתמודד ביתר תקיפות מול סדרת בקשות דחיה מוסכמות של הצדדים [להגשת סיכומים]";⁴¹⁵ "על שופט לאחוז במוסרות הדיון בידי ואל לו להיעתר באופן חוזר ונשנה לבקשות למתן ארכה שאין בהן הנמקה חדשה של ממש".⁴¹⁶ קל וחומר כאשר מדובר בבקשות להארכת מועד מאחד הצדדים לדיון (להגיש כתב הגנה, למשל), אשר בית המשפט קיבל, ואפילו האריך מיוזמתו, בלי לבקש את עמדת הצד שכנגד.⁴¹⁷

יש לאכוף הגשת כתבי בי דין במועד, ולא פחות מכך - על בית המשפט להביע עמדה כלפי הצד המאחר.⁴¹⁸ במקרה של איחור ניכר בהגשת כתב תשובה מטעם הפרקליטות, קבעה הנציבות: "מיטיב היה השופט לעשות אם היה מתייחס לאיחור של קרוב לארבעה חודשים בהגשת הבקשה למתן ארכה ולהגשת כתב התשובה מטעם המשיבה, דבר שגם הועלה בפניו בתחילת הדיון. העדר כל תגובה למחדל משדר מסר שלילי כי בית המשפט נוהג סלחנות למי שאינו מקיים את החלטותיו. רשויות המדינה ודאי שצריכות לשמש דוגמה לכיבוד החלטות בית המשפט. לא היתה, על כן, סיבה כי בית המשפט יעבור לסדר היום".⁴¹⁹ ולמשל נתבע אשר הגיש כתב הגנה רק ביום הדיון: "שומה היה על השופטת, במיוחד לאחר דבריו של המתלונן בעדותו, לבקש את תגובת הנתבע, ובהעדר הסבר משכנע מצידו, לתת החלטה בנדון בה תבוא לידי ביטוי העמדה כי אין לעבור לסדר היום על כך שהנתבע עשה דין לעצמו, במיוחד כאשר מדובר בעורך דין. כל זאת אף אם לדעת השופטת היה מקום בסופו של דבר לקבל את כתב ההגנה".⁴²⁰

בית המשפט יקצוב מועדים, במיוחד כאשר הם אינם קבועים בחוק, וכאשר חירותו של אדם נמצאת על כף המאזניים: "הכיצד ידע המגיב בתוך כמה זמן עליו להגיש את תגובתו, זולת אם יקצוב לו את לוח הזמנים בית המשפט? זאת ועוד, כלל 12(ד) לכללי אתיקה לשופטים, תשס"ז-2007, קובע, כי "בניהול המשפט יעשה שופט כמיטבו לחוס על זמנם של המעורבים במשפט: בעלי דין, באי כוחם, עדים ואחרים, וכנדרש מכך יחיש את ההליכים וימנע עינוי דין. חובתו האתית של שופט הינה לטפל בכל תיק המובא בפניו תוך החשת ההליכים".⁴²¹

כאמור, על בית המשפט "לעמוד על המשמר" על מנת שהחלטותיו יקוימו, גם כאשר הצדדים

182/08 415; 51/14; 661/13; 175/19; 814/19. וראו גם

587/18; 140/16 416

210/19; 90/07; 358/18 417; וראו גם החלטה של בית המשפט להאריך מועד לתגובה על חוות דעת מומחה, בלי שהנתבעים ביקשו זאת. 305/12; 484/18; 45/05; 1027/05; 907/05; 58/19; 532/19.

418 עם זאת, מחיקת תביעה מחוסר מעש, כאשר אחד הצדדים לא הגיש בקשה לבית המשפט בענין מחדלו של הצד שכנגד, אינה פרקטיקה מקובלת. 661/19.

210/19; 1006/08 419

799/08 420

651/18 421

גורמים או תורמים להתמשכות ההליכים.⁴²² במיוחד נכונים הדברים בעניינים בעלי אופי דחוף.⁴²³ למשל: "לא ייתכן שבית הדין אשר רואה שהחלטותיו אינן מיושמות, לא נוקט בכל סנקציה כנגד הצד המפר. בית הדין פעל שלא כראוי, בכך שלא הקפיד שהחלטותיו יקוימו כלשונן, ולא דאג שהמשפט יתנהל ויִסתיים תוך זמן סביר".⁴²⁴ כך גם במקרה שבו במשך שנתיים לא התקיימו דיונים לגופו של עניין, בעניין דחוף בין בני זוג: "לא ניתן להשלים עם מצב בו החלטות בית הדין אינן מבוצעות ובית הדין אינו עומד על ביצוע החלטותיו ולא נוקט כל סנקציה כנגד מי מהצדדים, אשר לדעת בית הדין מפר אותם".⁴²⁵ כך גם במקרה שבו התבקש שינוי הסדרי ראייה משום שהיה חשד לאלימות של אב נגד ילדו.⁴²⁶ ובתביעה לפינוי מושכר שאף בה יש דחיפות לבירור העניין, קבעה הנציבות כי "לא היה מקום להיגרר אחרי מה שנראה כניסיון מצד הנתבעים להאריך את משך בירור התביעה שלא לצורך".⁴²⁷ ולמשל תיק בין בני זוג שבו התקיימו 19 דיונים, ולטענת האישה "הבעל אינו מתייצב לדיונים, ובית הדין, מחד, אינו עושה דבר כדי לחייבו להופיע באמצעים העומדים לרשותו". במקרה זה הורתה הנציבות לבית הדין לקיים דיון תכופ ולסיים את הטיפול בתיק.⁴²⁸

1.2.5.5 ניהול הזמן במהלך יום הדיונים

1.2.5.5.1 המתנה ממושכת לדיון

יש להקפיד לקיים את הדיון בשעה הנקובה. איחור בפתיחת הדיון, המתנה ממושכת של הצדדים וביטול זמנם עלולים להיתפס כאילו בית המשפט מזלזל בזמנם של הצדדים. רצוי לקבוע דיונים במרווחי זמן סבירים. אם נוצר עיכוב, ראוי כי בית המשפט יספק לממתנים הערכה לגבי משך העיכוב הצפוי, ולפי העניין יספק גם הסבר בדבר סיבת העיכוב.

סוגיה חוזרת הנוגעת לביטול זמנם של עורכי הדין והמתדיינים, נעוצה בדרך ניהול הדיון עצמו ובהתנהלות השופטים והדיינים במהלך יום הדיונים. יש בהתנהלות לקויה פגיעה הן בזמנם של הצדדים, הן בהיבט המהותי של הטיפול בתיק והן במעמדו של בית המשפט. יש להימנע מיצירת תחושה אצל הצדדים כי בית המשפט מזלזל בזמנם.⁴²⁹ נאשם שהמתין

422 94/05 הדבר נכון גם בנוגע לצדדים שלישיים הגורמים לעיכוב או אינם מצייתים להחלטת בית המשפט. ראו למשל 303/19, על עיכוב ממושך בהמצאת תסקיר על ידי רשויות הרווחה; 249/17.

423 כגון צו מניעה זמני שהתעכב משך 4 חודשים. עמדת נציב 17/09.

424 763/15. באותו מקרה הוגשו עשרות בקשות, אך התקיימו 4 דיונים מקדמיים בלבד; 345/15; 435/17.

425 58/19; 67/19; 360/10.

426 823/06. וראו גם 577/10, 283/07, בנושא דחיפות הדיון בשאלת הסדרי ראייה.

427 674/10.

428 742/08.

429 586/04.

לדיון שנקבע לשעה 10:00 בבוקר, המתין כשבע שעות עד לדיון קצר בעניינו. הנציבות מצאה כי היה בזאת ביטול זמנם של הנאשם ושל בא כוחו.⁴³⁰ כך גם במקרה שבו עורך דין זומן לשעה 08:30 בבוקר להקראה בתיק תעבורה, אך בית המשפט דן בתיק רק בשעה 16:10, וזאת בהיעדרו של הנאשם ושל בא כוחו.⁴³¹ במקרה אחר, תובע בבית משפט לתביעות קטנות המתין מהשעה 11:30, אז נקבע התיק לדיון, עד לשעה 14:30. הנציבות מצאה את התלונה מוצדקת כי "אין בהתמשכות דיונים בתיקים קודמים או ישיבת שופטים שהתארכה כדי להצדיק איחור של שלוש שעות בשמיעת התיק, וכי על השופט לכלכל צעדיו, כך ששמיעת תיקים קודמים והשתתפותו בישיבת שופטים לא יגרמו לכך שמתדיין יאלץ להמתין שלוש שעות עד לשמיעת עניינו. דברים אלה יפים שבעתיים כשהם אמורים בבית המשפט לתביעות קטנות, אשר משמש כ"כרטיס הביקור" של מערכת המשפט עבור האזרח הפשוט הנזקק, לעיתים, פעם אחת יחידה לשירותיה".⁴³² לפיכך יש לקבוע דיונים "במרווחי זמן סבירים" כדי למנוע עיכובים;⁴³³ במקרה אחר, עובד ציבור התבקש להתייצב לחקירה על תעודת עובד ציבור שעליה חתם. הוא זומן לשעה 09:00, ואז התברר לו כי יחקר רק בשעות אחר הצהריים. הוא פנה לבית המשפט וביקש לשוב לעבודתו ולחזור מאוחר יותר לדיון. בית המשפט הורה לו להמתין מחוץ לאולם הדיונים. לאחר המתנה של 6 שעות הוא נקרא לעדות. הנציבות מצאה את התלונה מוצדקת, בהסתמך על סעיפים 12(ד) ו-12(ה) לכללי האתיקה.⁴³⁴

ככלל, על בית המשפט להימנע מאיחורים ממושכים בפתיחת הדיון ללא סיבה חריגה, ו"במקרה בו ברור מראש, כי מדובר בהמתנה לא קצרה מצופה מהשופט ליתן לבעל הדין הערכה מתי יחל הדיון - זאת על מנת שיהיה בידו של כל בעל דין לכלכל את זמנו ולא להיות "מרותק לאולם".⁴³⁵ כך גם במקרה שבו סניגור מבקש להודיע בבוקרו של יום הדיון, כי הנאשם לא יוכל להגיע לדיון שנקבע לשעה מאוחרת יותר, ובקשתו להישמע סורבה: "מיטיבה היתה השופטת לעשות אם היתה מסבירה למתלונן כי תשמע אותו בתום הדיון שקיימה. עוגמת הנפש ובזבוז הזמן שנגרמו למתלונן לא היו מחויבי המציאות".⁴³⁶ יש ליידע בעל דין על עיכוב שיחול בדיון בעניינו בשל התגייסותה של השופטת לטובת דיון בהרכב

601/09 430.

449/14 431. עם זאת, הנציבות מצאה במקרה זה את עיקר ההתנהלות כנובעת מבעיה מערכתית של עומס בלתי סביר על כתפי בית המשפט והתביעה; ובדומה, 516/06; 642/14, בעניין העומס הבלתי סביר בבית המשפט לעניינים מקומיים; וראו דוח הנציבות לשנת 2015, בעמ' 48-49, בעניין זה; וראו גם 483/07; 484/07; 16/19. ראו גם מקרה שבו עורך דין נאלץ להמתין כשעה וחצי בין דיונים שנקבעו כדיונים עוקבים, 886/18.

157/08 432.

447/06 433.

137/09 434.

83/18 435.

1179/08 436.

אחר; ⁴³⁷ ראוי ליידע עד, כי בעודו ממתין שעות ארוכות, מתנהל מו"מ לפשרה בין הצדדים; ⁴³⁸
אין לעשות שימוש ב"השהיית" הצדדים בהמתנה לדיון, ככלי להפעלת לחץ לפשרה. ⁴³⁹
שמיעה לסירוגין ובמקוטע של תיק מורכב "ותוך הפסקות חוזרות ונשנות לכל אורך היום"
אינה התנהלות ראויה. ⁴⁴⁰
כנושא מערכת, סיורים לימודיים בבתי המשפט עלולים לשבש את מהלך יום הדיונים; ⁴⁴¹ יש
לתאם מראש ביקורים של בתי ספר. ⁴⁴²

1.2.5.5.2 היעדרות שופטים ודיינים והרכבים חסרים ⁴⁴³

יש להקפיד לא לאחר לדיונים ולא להקדים לצאת מהאולם לפני סיום הדיונים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע למותבים שעליהם להתקיים בהרכב מלא, וראוי שיתקיימו בפני אותו הרכב. יש להימנע מקבלת שיחות ומבקרים במהלך הדיון, ולהימנע מיציאה ומכניסה לאולם במהלך הדיון.

דיון שהחל באיחור ניכר ונמשך דקות ספורות משום שלאור השעה המאוחרת וההרכב החסר, סירב בית הדין לקיים את הדיון, אינו בגדר התנהלות תקינה. ⁴⁴⁴ ובדומה, תלונה שהוגשה לאחר ששני דיינים "נעלמו" מאולם הדיונים. הנציבות קבעה כי "אף אם יש לדיין סיבה ראויה לכך שדיין נאלץ לעזוב את בית הדין בשעות הדיונים למרות שהוזמנו אנשים לדיון, אין להעלות על הדעת כי הדבר ייעשה בהיחבא, בלי שבית הדין יודיע לצדדים את הסיבה לכך שהדיון לא יוכל להתקיים, יתנצל על כך, ויצייין כל זאת בפרוטוקול הדיון". ⁴⁴⁵ הנציבות מוסיפה כי היה על בית הדין למסור הודעה על כך לצדדים מוקדם ככל האפשר "ולא לתת להם להמתין לשווא מחוץ לאולם". ⁴⁴⁶ גם במקרה של כוח אדם חסר בבית הדין, ציינה הנציבות כי "מצופה מכב'

1026/06 437. באותו מקרה מחקה השופטת, עם שובה, את הערעור בשל היעדרות המערער.

510/06 438

795/06 439. באותו מקרה צד סירב להצעת פשרה, ולפיכך קבע בית המשפט כי יהא עליו לחכות כמה שעות עד שיתפנה לדון לגופו של עניין, ואם לא יחכה - תימחק תביעתו.

311/18 440

688/14 441

390/17 442

443 על בעיית העברת תיקים בין שופטים ובין הרכבים ראו למשל 262/04; 5/04; 240/04; 243/04; 271/04; 1113/06; 11/06; 584/06; המאזכרים בדוחות השנתיים.

444 451/08. באותו מקרה בית הדין השיב לטרוניית עורך הדין כי "הוא יכול להתלונן" - אמירה בלתי מקובלת בנסיבות העניין; 508/04; 573/04

762/09 445

שם. 446

הדיין שבשקלו את קשיי ההרכב אל מול הנזק ועגמת הנפש שבהפסקת הדיונים, יבחר לקיים את הדיונים, בעיקר כאשר ציבור רב ממתין לדיונים אליהם זומן".⁴⁴⁷

יצוין כי הנציבות טיפלה בכמה הזדמנויות, הן באיחורים והן ביציאה מוקדמת של דיינים בבית הדין הרבני, תופעות שלא רק משבשות את עבודת בית הדין כהגדרת הנציבות, אלא גם פוגעות בזמן השיפוטי ובשירות לציבור.⁴⁴⁸ הנציבות קובעת כי "הכלל הוא כי דיונים המתקיימים בפני ערכאות שיפוטיות צריכים - בעיקרון - להתקיים בפני אותו מותב - בין אם מדובר בדין יחיד או בהרכב - אם וככל שהדבר ניתן. למרות שנקבעו לכלל זה חריגים, נראה כי, בעיקרו של דבר, אין להרחיבם ואין להפכם לכלל על-פיו מתנהלים משפטים כמעשה יום ביומו. בתחום זה, הכרוך בטבורו לכללי הצדק הטבעי, אין להעדיף שיקולי יעילות על-פני שיקולים של צדק... אף שלא בהכרח יביא הכלל לפגיעה ביעילות".⁴⁴⁹ (ע"ע החלטות ופסקי דין).

יציאת שופטים ודיינים במהלך דיון, וכניסת מבקרים המשוחחים עם השופטים והדיינים במהלך הדיון, אינן דרכים ראויות לניהול משפט.⁴⁵⁰ כמו כן אין להשיב לשיחות טלפון במהלך דיון או להפסיקו בשל שיחות אלה.⁴⁵¹ יש להגיע לדיון במועד.⁴⁵²

1.2.6 הקלטת דיונים⁴⁵³

לבעל דין זכות לבקש הקלטת הדיון על חשבון, בכפוף לאישור בית המשפט. כאשר מוגשת בקשה להקלטת הדיון, בית המשפט יפעל בהתאם להוראות החוק והנהלת בתי המשפט. אם

164/08 447

448 196/08, 197/08; 175/05; 955/08; חוות דעת 20/05. בחוות הדעת נקבעו ההנחיות האופרטיביות הבאות: "א. על הדיונים בבתי הדין הרבניים להתחיל בשעה 9:00 ולהסתיים לא לפני השעה 14:00. שעות אלה הן שעות הנוכחות המינימליות של הדיינים בבתי-הדין; ב. על שעות הדיונים כאמור, לחול גם על הרכב בית הדין לעגונות; ג. יש למצוא דרך להתחקות אחר ליקויים בנוכחות דיינים בבית הדין, על מנת למגר את התופעות האמורות; ד. מנהל בתי הדין הרבניים מתבקש לוודא, כי הוראות אלה תיושמה, הלכה למעשה, הן על-ידי הדיינים שנמצאו ליקויים בנוכחותם בבית הדין והן על-ידי שאר הדיינים; ה. במידה ויתגלו ליקויים בנוכחות, מתבקש מנהל בתי הדין הרבניים להודיע לנציבות על כך, על מנת שתכלכל צעדיה בהתאם; ו. אם תופעת הליקויים בנוכחות הדיינים בבתי הדין תחזור ותישנה, יהיה מקום לשקול נקיטת צעדים משמעותיים, או אחרים, למיגור התופעה"; וראו במיוחד חוות דעת 2/06 על הרכבים חסרים או מתחלפים בבית הדין הרבני. וראו גם חוות דעת 18/05; 19/05 לעניין מגורי דיינים שלא במקום כהונתם; 841/05.

449 חוות דעת 4/06; 117/05; 343/05;

829/17 450

451 לעניין איסור קבלת שיחות טלפונית במהלך דיון ראו 289/06; 217/13.

221/05 452

453 ראו גם 5-11 נוהל צילום והקלטה בבתי המשפט 01.05.2011 במיוחד בנוגע לאמצעי התקשורת.

הקליט צד או בא כוחו⁴⁵⁴ הקלטה אסורה בבית המשפט (כגון בדיון בדלתיים סגורות), לבית המשפט סמכות להתרות במקליט ואף להורות על החרמת ההקלטה, ובלבד שיברר היטב אם הקלטה כזו נעשתה.

סעיף 68 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984 קובע:

"(א) ביקש בעל דין שדיון יוקלט על חשבוננו, יאפשר זאת בית המשפט, אלא אם כן מצא שאין לעשות כן מטעמים מיוחדים, ובלבד שהדיון מתועד בדרך אמינה ומדויקת אחרת; החלטה שלא להיענות לבקשת בעל דין כאמור תהיה מנומקת בכתב.

(ב) הורה בית המשפט על הקלטת הדיון לבקשת בעל דין, תישמר ההקלטה בידי בית המשפט, וכל בעל דין יהיה רשאי להאזין לה.

(ג) הקלטה של הדיון לפי סעיף זה לא תיחשב פרוטוקול הדיון".

עמדת הנהלת בתי המשפט כפי שהובאה בהחלטת הנציבות⁴⁵⁵ היא: "... כי צד להליך אזרחי רשאי לבקש הזמנת הקלטה של דיון מיוזמתו. לשם כך עליו להגיש בקשה לאישור השופט. אם בקשתו מאושרת, רשאי המבקש להזמין הקלטה מכל חברה העוסקת בתחום, לרבות מאחת משתי החברות המועסקות לשם כך על ידי הנהלת בתי המשפט... המעוניין בהקלטה רשאי לבקש ממזכירות בית המשפט את רשימת החברות המספקות את שירותי ההקלטה, אולם קיימת הבהרה לפיה הוא רשאי לפנות לכל חברה אחרת העוסקת בתחום. האחריות על תיאום, תשלום ותמלול חלה על המבקש. במקרה בו הבקשה להקלטה היא ביוזמת צד להליך, בית המשפט הוא שיחליט אם להסתמך על תמליל הפרוטוקול שיוגש לבית המשפט או אם לבצע הקלדה (ע"י קלדנית) במקביל. בכל מקרה, תמליל הפרוטוקול (גם אם מומן ע"י צד לתיק) מוגש לבית המשפט ומתויק בתיק (בהליך פלילי, הקלטת הדיון מתבצעת על פי החלטה שיפוטית, באמצעות אחת משתי החברות הנ"ל ובמימונה של הנהלת בתי המשפט)".⁴⁵⁶ כאשר בעל דין מבקש להקליט את הדיון, יש להפנותו לסעיף 68. להלן, ולהבין באיזו דרך הוא מעוניין להקליט את הדיון, ואם החליט בית המשפט לדחות את הבקשה, עליו ליתן "טעמים מיוחדים" לכך.⁴⁵⁷

כלל 22(ב) **לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית)**, תשמ"ו - 1986 קובע כי "עורך דין המקליט דיון בבית המשפט יודיע על כך לבית המשפט". עורך דין התלונן כי נשאל על

454 וראו גם כלל 22(ב) **לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית)**, התשמ"ו - 1986 (להלן: **כללי לשכת עורכי הדין - אתיקה מקצועית**).

455 709/16

456 ש.מ.

457 ש.מ. הנציבות מדגישה כי "יצוין כי הוראה ביוזמת בית המשפט על רישום הפרוטוקול בדרך של הקלטה תינתן במשורה במקרים מורכבים וייחודיים המצדיקים חריגה מ"דרך המלך" - היא ההקלדה הממוחשבת".

ידי בית המשפט אם הוא מקליט את הדיון בטלפון הנייד, ובתגובה הוא מסר את הטלפון לשופטת. הוא הלן על שהשופטת האשימה אותו שהוא הקליט הקלטה אסורה. בירור העלה כי עורך הדין השליך את הטלפון לעבר השופטת, ולפיכך נדחתה התלונה.⁴⁵⁸ לעומת זאת, במקרה אחר הורה בית הדין הרבני על הוצאת מתמחה מהאולם, בחשד כי היא מקליטה את הדיון, למרות הכחשותיה. תלונה זו נמצאה מוצדקת.⁴⁵⁹ כאשר צד הקליט ללא רשות דיון שהתקיים בדלתיים סגורות (בבית המשפט לענייני משפחה), התקבל הסברה של השופטת שהבהירה למתלונן, אשר הודיע כי הקליט את הדיון, ואיים לקיים הפגנה בלתי חוקית מול ביתה של השופטת "שאין להוציא חומר מאולם בית המשפט, ובהתחשב בכך שהקלטות אסורות באולם בית המשפט, הורתה השופטת למשמר בתי המשפט לבחון אם הדיון הוקלט ולהחרים את ההקלטה אם אכן בוצעה".⁴⁶⁰

כאשר בית המשפט מורה על הקלטת הדיון, ולאחר מכן עורך תיקון בפרוטוקול, כאשר הוא סבור שהתמליל אינו משקף את שנאמר בבית המשפט, על בית המשפט להשוות את הדברים להקלטה הרשמית.⁴⁶¹

אשר לשימוש בהקלטות שנעשו שלא בהיתר, במסגרת תלונה לנציבות, קובעת הנציבות כי "השאיפה להכריע בתלונה תוך ירידה מלאה לחקר האמת, אין משמעה היתר לעשיית פעולה העומדת בניגוד להוראות הדין. ראוי הוא, בנידון דידן, להחיל את הכלל, כי "אין חוטא יוצא נשכר", שעה שמדובר בהקלטה שנעשתה באולם בית המשפט שלא בהיתר. ככלל, אין מקום כי הקלטה של דיון, אשר נעשתה שלא בהיתר, תתקבל בנציבות בתמיכה לתלונה על שופט, שעה שאותה הקלטה אסורה בדין, אינה קבילה בבית המשפט, ואף עלולה לגרור סנקציות נגד המקליט. אין צריך לומר, כי בהקלטת סתר ללא היתר יש גם כדי לפגום בניהול התקין של הדיון, עליו אמון בית המשפט, ... ככלל, לא תקובל או תיבחן הקלטה של דיון שנערך בבית המשפט, ככל שההקלטה נעשתה שלא בהיתר ובניגוד לדין, במסגרת בירור תלונה אשר הוגשה לנציבות. עם זאת, אין לשלול את האפשרות כי במקרים מורכבים וייחודיים, שעה שמדובר בתלונה על התנהלות חמורה במיוחד של שופט, ניתן יהיה להידרש להקלטה, אף אם זו לא נעשתה כדין, כחלק מהליך בירורה של התלונה... שימוש בהקלטה שכזו ייעשה במשורה ובמקרים מיוחדים המצדיקים זאת, ולאחר הפעלת שיקול דעת מצומצם וקפדני".⁴⁶²

.382/18 458

.24/18 459

.141/15 460

219/15 461. באותו מקרה בית המשפט לא יידע את דוברות בית המשפט כי הדיון הוקלט. גם עובדה זו נמצאה בכשל.

462 חוות דעת 1/19. וראו גם מ"ת 17-04-14280-04 מדינת ישראל נ' שם טוב ואח' (נבו).

1.2.7 פומביות הדין (הכלל וחריגין)⁴⁶³ (ע"ע פרסום פסקי דין; ע"ע דיונים והחלטות במעמד צד אחד; ע"ע הרחקת עורכי דין וצדדים מדיון)

בית המשפט ידון "בפומבי, זולת אם נקבע אחרת בחוק או אם בית המשפט הורה אחרת לפי חוק".⁴⁶⁴ לפיכך בית המשפט ימנע מקיום דיונים בלשכת השופט כאשר אין טעם ענייני בזאת. בית המשפט יאפשר לצדדים, למלווים ולקהל לפקוד את אולם בית המשפט. על הפרוטוקול לשקף אם התקיים הדין בדלתיים פתוחות או סגורות. החלטה לקיים דין בדלתיים סגורות צריכה להיות מתועדת במפורש.

למעט חריגים⁴⁶⁵ שבהם יש להקפיד על דלתיים סגורות,⁴⁶⁶ דיונים משפטיים מתקיימים בפומבי.⁴⁶⁷ קיום דיונים בדלתיים סגורות או בלשכת השופט, פוגע בזכות לפומביות הדין.⁴⁶⁸ גם שיחות ועידה טלפונית של השופטים עם הצדדים פוגעת בזכות זו.⁴⁶⁹ יש מקרים שבהם בית המשפט שומע ומעיין בראיות במעמד צד אחד (דוגמת בקשות לצווי מעצר וחיפוש), אך "...המרחב המוגן" שנוצר בלשכת השופט אל לו להשתרע גם להליכים שעצם קיומם אינו סוד".⁴⁷⁰

למתדיינים זכות לבחור מלווים לדיון (כמובן, "בכפוף לסמכותו של בית הדין למנוע הפרעה לדיון וסמכותו להורות על הוצאתו מן האולם של מי שאינו מאפשר קיום הליך ראוי או הרחקתו של עד שטרם העיד על מנת למנוע את זיהום עדותו", או במקרה של אילוץ מקום).⁴⁷¹ מעקרון פומביות הדין נובעת זכותו של מבקר (שאינו צד) לצפות בדיון משפטי

463 ראו אצל יששכר רוזן-צבי, **ההליך האזרחי** 78 (2015) (להלן: **רוזן צבי**)
464 סעיף 3 לחוק יסוד: השפיטה.

465 ראו לכלל ולחריגין, סעיפים 68 + 69 + 72 לחוק **בתי המשפט**.

466 כגון בערעורים על פסקי דין שניתנו על ידי בית המשפט לענייני משפחה. 503/06.

467 "עיקרון פומביות הדין הוא בעל מעמד חוקתי בשיטתנו המשפטית ונקבע בסעיף 3 לחוק יסוד: השפיטה ובסעיף 68 לחוק **בתי המשפט**. עיקרון זה משליך גם על נושא זכות הנוכחות של בעלי הדין, במשפטם. הפומביות מהווה מרכיב חשוב במשטר דמוקרטי, בהבטיחה את עקרון השקיפות ובשמשה ערובה לתקינותו של ההליך השיפוטי ולזכות הציבור לדעת. סעיף 68 קובע חריגים לעיקרון במקרים מסוימים וביניהם ניהול דיון בבקשות לצווי ביניים, בדלתיים סגורות (ס"ק ג). כלל הוא, כי יש לפרש את החריגים לעקרון פומביות הדין, בצמצום (ע"א 5185/93 **היועץ המשפטי נ' רינה מרום**, פ"ד מט(1) 318, 341). נראה, כי דיון מקדמי בערעור אינו בא בגדר החריגים לעקרון פומביות הדין. יש לנהלו בדלתיים פתוחות, למצער בנוכחות המתדיינים". חוות דעת 13/07.

468 חוות דעת 13/07; 746/17; 620/07. והשוו 821/18.

469 חוות דעת 10/07. עמדת הנציבות היא כי יש להימנע מפרקטיקה זו, המעוררת קשיים נוספים על עקרון פומביות הדין.

470 118/18.

471 258/15; 746/17. על סירוב בית הדין להתיר לאב להתלוות לבנו בתביעת הגירושין, כאשר בדיון קודם הוסבר כי לבן נכות בשיעור 100%; והשוו 854/07, על אי תיעוד נסיבות הוצאת בנו של המתלונן מבית המשפט.

המתקיים בדלתיים פתוחות, בלי שייאלץ להזדהות.⁴⁷²

על בית המשפט ליתן החלטה מפורשת אם החליט לקיים דיון בדלתיים סגורות.⁴⁷³ כאשר בית המשפט מחליט על קיום הדיון בדלתיים סגורות, עליו להקפיד על קיומה של הוראה זו.⁴⁷⁴ פרוטוקול דיון צריך לשקף את תוכנו. אם דיון התקיים בדלתיים פתוחות, הרי אין מקום לכיתוב "בדלתיים סגורות" על גבי הפרוטוקול.⁴⁷⁵

1.2.8 הקפדה על קיום סדרי הדין

יש להקפיד על קיום הוראות סדרי הדין.

למשל אין זה ראוי לפטור נתבעים באופן גורף מלהגיש כתב הגנה בבית המשפט לתביעות קטנות.⁴⁷⁶ או לבקש אֶרְכוּת להגשת כתב הגנה.⁴⁷⁷ או להימנע מחובת אזהרה בבית המשפט לתביעות קטנות,⁴⁷⁸ כדבר שבשגרה. או למשל אימוץ "פרקטיקה נוהגת" של סטייה מהכללים "שנקבעו בדיון לשם בירור תביעות בסדר דין מהיר [ה]מתירים השמעת עדויות בניגוד ברור להוראות התקנות".⁴⁷⁹ הנציבות קבעה במקרה זה כי ככל שהפרקטיקה "מוכחת כמועילה, צודקת ויעילה, כהשקפת השופטים והמחלקה לניהול תיקים, כי אז ראוי ליזום את תיקון התקנות. עד אז יש לכבדן".⁴⁸⁰

על אחת כמה וכמה בית המשפט לא יציע הצעות (כגון הצעות פשרה) שנוגדות את תקנת הציבור.⁴⁸¹ אין זה ראוי שבית המשפט ייעץ לצד להליך באיזה מסלול לבחור: האם בסעד של צו מניעה זמני להרחקת בן הזוג או בסעד של צו הגנה, אשר מועדיהם הרלוונטיים שונים.⁴⁸²

472. 205/16

473. 10/13

474. 59/19

475. 403/14 ; 170/14

476. 615/14

477. 722/14

478. 779/15. "ההקלות הפרוצדורליות והראייתיות החלות בבית משפט זה אינן מאיינות כללי יסוד של מתן עדות בבית המשפט". וראו גם 374/18 לעניין הזהירות המתבקשת לגבי הקלות פרוצדורליות בבית המשפט לתביעות קטנות.

479. 717/14

480. שם.

481. 76/15

482. במיוחד כאשר לפחות לכאורה הסעד הראשון אינו עומד עוד לאחר חקיקת החוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א

- 278/15 1991.

1.3 שמירה על עיקרי הצדק הטבעי⁴⁸³

יש ליתן למתדיינים את יומם בבית המשפט, ובכלל זה את זכות הטיעון. יש לקיים דיונים במעמד שני הצדדים, למעט אם נקבע אחרת בחוק. לשם הגשמת מטרה זו, על בית המשפט, בין השאר, לוודא את זימונם של הצדדים לדיון. כאשר החוק מאפשר או מחייב דיון במעמד צד אחד, יש לפעול בהתאם להוראות החוק, תוך הקפדה והגבלת תוקפם של צווים שניתנו במעמד צד אחד, וקיום דיון במעמד שני הצדדים. יש להקפיד הקפדה מיוחדת בהוצאה של צווי מעצר וחיפוש; עיקרי הצדק הטבעי מחייבים גם מתן זכות הטיעון בעניין שחרור מייצוג, בהטלת הוצאות על הצדדים ובאי כוחם, במתן הסברים לצד לא מיוצג וכן בעניין מינוי מומחים וביטולו; על בית המשפט להימנע ממשוא פנים, מניגוד עניינים וממראית עין של ניגוד עניינים. על בית המשפט מוטלת חובת גילוי לצדדים בדבר ניגודי עניינים ומשוא פנים, כאמור.

1.3.1 "יומו בבית המשפט" (ע"ע ניהול הזמן השיפוטי) והזכות להישמע (ע"ע הוצאת עורכי דין וצדדים מהאולם)

יש לאפשר לכל מתדיין להעלות טענותיו בטרם יקבל בית המשפט החלטה, אלא אם נקבע אחרת בחוק. גם כאשר בית המשפט סבור כי בטיעונים לא יהיה כדי להוסיף או לשנות את דעתו, עליו לאפשר לצדדים לטעון אותם, תוך שהוא קשוב לדבריהם. על בית המשפט לאן בין הצורך ביעילות ובין זכותו של אדם לקבל יומו בבית המשפט.

לשיטת הנציבות: "כלל יסוד בשיטתנו המשפטית קובע כי יש ליתן לבעל דין את "יומו בבית המשפט". מושג זה נושא עימו תוכן מהותי ולא טכני בלבד ונועד לאפשר לכל מתדיין להעלות טענותיו. כלל זה חל על כל טריבונל משפטי ולפיו יש ליתן לכל מתדיין זכות להשמיע טענותיו (בעל-פה או בכתב) בטרם תינתן החלטתו אלא אם כן נקבע אחרת בחוק, ועניינינו אינו בכלל זה. אי מתן הזדמנות למי מהצדדים להשמיע טענותיו, מהווה פגיעה מובהקת בעקרונות הצדק הטבעי ובשוויון בין בעלי הדין".⁴⁸⁴ יש למצוא את האיזון בין יעילות ובין זכותו של אדם לקבל יומו בבית המשפט.

לבית המשפט סמכות לקצוב זמני חקירה בהתאם לנסיבות. עם זאת, שימוש בשעון עצר תוך הפעלה והפסקה שלו בתדירות מופרזת, וקציבת שלוש דקות לטענת פסלות, "עלולים לגרום לזילות המעמד, שכן עניין לנו בבית משפט [לענייני משפחה] האמור לשלב תבונה עם הקפדה".⁴⁸⁵ כמו כן אמירה של בית המשפט בפתח דיון בבקשת רשות להתגונן, לפיה לרשות

483 ראו שמעון שטרית, "היחס בין כללי הצדק הטבעי והוראות דיוניות מן החקיקה", הפרקליט ל"א 42 (תשל"ז-תשל"ח).
484 חוות דעת 5/07.

485 567/15 485; וראו לעניין קציבת זמן: "יש לך 10 דקות, שמונה דקות... סיימת!". 90/05.

עורך הדין עומדות 10 שאלות בלבד לחקירה, אינה ראויה: "אין זה ראוי לקצוב מראש את מספר השאלות שאותן ניתן יהיה לשאול, ויש להעדיף את סמכותו של בית המשפט לכוון ולמקד את החקירה, ככל שהוא מתרשם כי נשאלות שאלות מיותרות. ניתן גם לקצוב זמן ריאלי לניהול החקירה, דבר שאף הוא עדיף על פני קביעה שרירותית של מספר השאלות שישאלו".⁴⁸⁶ לבית המשפט סמכות "לקטוע השמעת טיעונים שאינם רלבנטיים. עם זאת, שומה עליו לאפשר לבאי כוח הצדדים להשמיע את טענותיהם ולא לקטוע אותם בדרך מעליבה".⁴⁸⁷ כמו כן הנציבות קובעת כי כאשר בית המשפט אינו מאפשר לצד לטעון את טענותיו, הוא פוגע בזכותו של הצד שיהא לו יומו בבית המשפט.⁴⁸⁸ ובדומה, צד (לתביעה קטנה) שעמדו לרשותו רק יומיים להגיש כתב הגנה לתביעה שכנגד, הנציבות קבעה כי במקרה כזה יש הצדקה לדחות את הדיון ולאפשר לצד ללמוד את הנושא, במיוחד כשמדובר בתביעה קטנה. זאת למרות הצורך לברר תביעות במהירות וביעילות כדי "שלא ליתן תחושה לבעלי הדין שלא ניתן להם יומם".⁴⁸⁹ תחושה דומה עלולה להתקבל כאשר בית המשפט משלים, במקביל לדיון, טיפול בשני תיקים נוספים. "עמדת הנציבות היתה כי בעת דיון, ראוי הוא שבית המשפט יעסוק בתיק הנדון לפניו ולא יקדיש זמנו לתיקים אחרים. בעל דין המגיע לבית המשפט זכאי לקבל את יומו, על אחת כמה וכמה על השופט ליתן את הדעת לעניין זה בבית המשפט לתביעות קטנות, שהוא במידה רבה "כרטיס הביקור" של המערכת השיפוטית... במקרים שאינם סובלים דיחוי יכריז בית המשפט על הפסקה קצרה ויטפל בהם, אולם לעולם לא על חשבון הקשב בתיק שלפניו".⁴⁹⁰

לבית המשפט סמכות לבקש הבהרות מבעל הדין עצמו, אך ראוי כי יאפשר (גם) לבאי הכוח לטעון,⁴⁹¹ גם אם בית המשפט סבור כי הטיעונים הועלו על הכתב.⁴⁹² בוודאי אין למנוע מבעל דין לטעון את טענותיו ולהפציר בו להחליף ייצוג ("ע"ע התבטאות שופטים במהלך הדיון): "היה עליה לאפשר לה לטעון את טענותיה, בלי לתת לה הרגשה שעליה "להיאבק" על זכותה לדבר ובוודאי בלי לרמוז, כי היא אינה כשירה לייצג את מרשתה".⁴⁹³ גם אם בית המשפט סבור כי בעלי דין או עדים אינם דוברי אמת או אינם עונים לעניין או שטענות באי כוחם

.356/19 486

.718/19 ; 93/05 ; 98/15 487

.797/16 488

.946/06 ; 951/07 489

.805/08 490

.15/1 ; 373/16 491 ; 89/05

492 596/05 "בית המשפט אינו חייב לאפשר לעורך דין לטעון באריכות... הוא ראוי להפסיק חקירה מיותרת, טורדנית... הכל עניין של מידה ונתון לשיקול דעת... עם זאת... חובה על שופט לתת לצדדים את יומם בבית המשפט...";

.1153/06

.797/16 493

מוטעות, יש לאפשר להם להישמע.⁴⁹⁴ יש גם "לאפשר זכות תגובה לצד גם אם בית המשפט סבור כי לא יהיה בכך כדי להוסיף מידע הדרוש לקבלת החלטה",⁴⁹⁵ וזאת על מנת שאותו צד לא יחוש כי לא קיבל את יומו בבית המשפט. בית המשפט יאפשר לתובע להשמיע את דברו ולא רק את עמדתו של מי שקיבל הודעת צד שלישי.⁴⁹⁶

1.3.1.1 דיונים והחלטות במעמד צד אחד וקבלת תגובת הצד שכנגד

כלל, יתקיימו דיונים במעמד שני הצדדים, אלא אם נקבע בחוק אחרת.⁴⁹⁷ תלונה נמצאה מוצדקת כאשר בית הדין "... הפסיק באופן חד צדדי הסדר ראייה שאפשר למתלונן לראות את ילדיו הקטינים, ונתן פסק דין לאחר דיון בלא נוכחות המתלונן ובלי לזמנו".⁴⁹⁸

יש לקבל את תגובת הצד שכנגד, בכתב או בעל פה, אלא אם נקבע בחוק אחרת. "כלל הוא, כי כל בקשה המוגשת לבית משפט תועבר לתגובת הצד שכנגד, וכך יש לנהוג גם בבית המשפט לתביעות קטנות, זולת שעה שקיימת סיבה מיוחדת לחרוג מכך, דבר שצריך למצוא ביטוי מנומק בהחלטה".⁴⁹⁹ ראוי לשמוע את עמדת הצד שכנגד גם בבקשת פסלות שהגיש בעל דין.⁵⁰⁰ וכך גם כאשר בית המשפט מחליט לבטל מזונות קטינים באופן רטרואקטיבי.⁵⁰¹

1.3.1.1.1 ביטול פסק דין במעמד צד אחד

כאשר בית המשפט לתביעות קטנות מחליט לבטל פסק דין במעמד צד אחד, רצוי שיעשה כן לאחר קבלת תגובת הצד שכנגד. הנציבות קובעת כי **תקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי**

494 שם; 20/18.

495 292/15.

496 354/06.

497 למשל, תקנה 8 לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין). התשל"ז - 1976 (להלן: **תקנות שיפוט בתביעות קטנות**), כפי שתוקנה לאחרונה:

"(א) בקשה של בעל דין לפי תקנות אלה יכול שתהיה בעל-פה בעת הדיון, והיא תהיה בכתב אם הוגשה שלא בפני בעל הדין שכנגד.

(ב) בית המשפט רשאי להחליט בבקשה בכתב בלי לקבל את תשובת הצד שכנגד אם סבר שאין בהחלטה כדי להשפיע באופן מהותי על ההליך או שלא עלול להיגרם לצד שכנגד נזק של ממש.

(ג) ניתנה החלטה במעמד צד אחד, רשאי בית המשפט, מיוזמתו או לבקשת הצד שהחלטה ניתנה בלא תשובתו, לתקנה, לשנותה או לבטלה בתנאים שייראו לו, כל עוד לא ניתן פסק דין".

498 376/10.

499 625/15.

500 765/15.

501 116/19.

דין), התשל"ז - 1976, אמנם מאפשרות ביטול פסק דין במעמד צד אחד, אך זאת בתוך 30 ימים מיום שהומצאה החלטה. הנציבות קבעה כי "נראה כי על בית המשפט להימנע מלעשות שימוש בסמכות המוקנית לו בתקנה 12, באופן אוטומטי, מבלי להפעיל את שיקול דעתו ככל שהנסיבות מצדיקות זאת. מכאן, שהשימוש בסמכות החריגה שבתקנה 12 צריך להיעשות תוך הפעלת שיקול דעת ובחינת הנסיבות, אם מצדיקות הן מתן החלטה ללא תגובת הצד שכנגד לבקשה, אם לאו".⁵⁰²

אם קבע בית המשפט תנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר צד, ראוי להקפיד על קיום התנאים לפני הביטול. למשל כשבית משפט לתביעות קטנות קבע כי פסק דין שניתן במעמד צד אחד יבוטל, בכפוף לתשלום הוצאות, ואלו לא שולמו, על בית המשפט היה להסביר מדוע קבע בכל זאת דיון.⁵⁰³ בתלונה אחרת, ביטל בית המשפט פסק דין שניתן בהיעדר הנתבעת, והתנה זאת בכך שתשלם הוצאות תוך 15 ימים. הסכום לא שולם, ובית המשפט קיים בכל זאת דיון בתובענה, לקול מחאותיו של התובע שנענה כי הוא "מטריד". הנציבות קבעה כי "משהודיע התובע לבית המשפט, מספר פעמים, כי הנתבעת לא שילמה את סכום ההוצאות, לא היה מקום לקבוע את התיק לדיון, וזאת על פי קביעתו המפורשת של השופט, שדיון ייקבע רק לאחר תשלום ההוצאות".⁵⁰⁴ במקרה אחר ניתן פסק דין לאחר שבהחלטה קודמת נקבע כי על התובע להודיע בתוך עשרה ימים אם הצעת הפרשה שהציע בית הדין (לעבודה) מקובלת עליו. התובע לא הודיע, ובית הדין נתן תוקף של פסק דין להצעת הפרשה שנתן, במקום לקבוע את התיק להוכחות.⁵⁰⁵

1.3.1.1.2 מקרים שבהם ראוי לחזור ולבקש את עמדת אחד הצדדים

לעיתים, לפי הנסיבות, על בית המשפט לחזור לצד להליך ולשמוע את עמדתו בנוגע לתגובת הצד שכנגד לפני מתן החלטה.

בכמה מקרים הכריע בית המשפט בעתירות אסירים, בלי ששמע את עמדתו של האסיר העותר לגבי תגובת שירות בתי הסוהר. הנציבות קבעה כי "... טרם שיחליט בית המשפט על "מיצויה" של עתירה שומה עליו לשמוע גם את תגובתו של האסיר ואת עמדתו לדברים האמורים בתגובת שב"ס. אילו עשה כן בית המשפט היה בידו לעמוד על עמדתו של המתלונן וייתכן, כי היה מוצא מקום לקבל הבהרה נוספת משב"ס או לקיים דיון נוסף בעניינו של

502 חוות דעת 15/05. אז עמד המועד על 7 ימים. בקשת הביטול באה כשנה וחצי לאחר מתן פסק הדין. וראו גם ביטול פסק דין של בית משפט לתביעות קטנות במעמד צד אחד (לא רצוי): 1126/05; 43/06; 391/06.
648/12 503
1095/07 504. כמו כן, לא היה מקום לכנות את התובע "מטריד".
36/07 505

המתלונן. שמיעת האיך גיסא טרם מתן החלטה הינה חלק מעיקרי הצדק הטבעי...⁵⁰⁶, ובמקרה אחר: "אכן, ניתן ככלל ליתן אמון בדברי שירות בתי הסוהר, רשות רשמית של המדינה. עם זאת, ומקרה זה יוכיח, מסתבר כי לא תמיד רואה האסיר עין בעין את הדברים כעמדתה של הרשות, וראוי היה לבקש את התייחסותו לדבריה טרם שמצא בית המשפט למחוק את העתירה שהגיש האסיר".⁵⁰⁷ גם אם בית המשפט סבור כי יש למחוק עתירת אסיר על הסף, על פי בקשת שירות בתי הסוהר, יש לשמוע את עמדתו של האסיר, כמאמר תקנה 4 לתקנות סדרי דין (עתירת אסירים), התש"ם - 1980.⁵⁰⁸

במקרה אחר, החליט בית המשפט בהסכמת הצדדים כי התיק יוכרע על פי תמליל שיחת טלפון. בית המשפט פסק לחובת המתלוננות (התובעות) וקבע כי תמליל השיחות משקף את טענות הנתבע. בית המשפט לא ביקש את תגובת המתלוננות לקביעתו כי התמליל משמש לחובתן. הנציבות קבעה כי "לא היה בהסדר דבר שמנע מהשופט להעביר לתובעת ולמתלוננת את בקשתו של הנתבע למתן פסק דין, ולבקש את תגובתן טרם מתן פסק הדין. כללי הצדק הטבעי הם שחייבו את השופט לתת להן הזדמנות להגיב, וזאת לא עשה".⁵⁰⁹

במקרה נוסף, הורה בית המשפט להוציא צו הדדי למניעת הטרדה מאימת. הצו התבקש מטעם שכן אחד (המתלונן) נגד שכניו. השכנים ביקשו כי יוצא צו שיחול הדדית על שני הצדדים. בית המשפט הציע הסדר לצדדים. השכנים הסכימו, אך המתלונן, שהצעה כלל לא הגיעה לידיעתו, לא הביע את הסכמתו להסדר שהוצע. במילים אחרות: "הצעת השופט ניתן להבין, כי רק הסכמה של שני הצדדים תייתר את קיומו של הדיון במעמד שני הצדדים שהרי נאמר בה: "הצדדים יודיעו לבית המשפט אם הם מוכנים לכך... ואם יודיעו לי שכן, אתן צו הדדי ואחסוך את הצורך בקיום דיון נוסף בתיק זה"... הסכמת המתלונן לא ניתנה".⁵¹⁰ הנציבות העלתה ספק אם לבית המשפט נתונה סמכות להוציא צו הדדי כאמור, בלא הסכמת המתלונן ו"מבלי שהתקיים דיון במעמד שני הצדדים".⁵¹¹ הדברים נכונים גם כאשר המאשימה בוחרת לחזור בה מכתב אישום (באותו מקרה, בגין חניה אסורה). בית המשפט החליט לזכות את המתלונן מחמת הספק, בהסתמך על הודעת המאשימה, אך בלי לבקש את תגובתו. הנציבות קבעה כי על בית המשפט היה לבקש את עמדת המתלונן שכפר באשמתו וביקש זיכוי מוחלט.⁵¹²

391/18 506; יש גם לקבל את הסכמתו של העותר כי בית המשפט יעיין בחומר מודיעיני סודי. חוות דעת 13/06; 740/06.

.562/16 507

.51/12 508

.147/10 509

.125/16 510

ש.מ. 511

.826/09 512

1.3.1.1.3 זכות טיעון בהחלטות שניתנו ביוזמת בית המשפט

כאשר בית המשפט יוזם החלטה כגון העברת תיק לבית משפט אחר, עליו לאפשר לצדדים לטעון לעניין זה.

כמה תלונות הוגשו במקרים שבהם בית המשפט לתביעות קטנות החליט להעביר את הדיון לבית משפט השלום (ע"ע התערבות בעניין סמכות עניינית ומקומית) בלי לתת לצדדים הזדמנות לטעון בעניין זה. הנציבות קבעה כי על בית המשפט לאפשר לצדדים לטעון את טענותיהם בנוגע להעברת התיק.⁵¹³ במקרה שונה מעט, בית המשפט, במסגרת החלטה לתיקון צו ירושה, ציין כי נתקל במקרה בפסק דין של מותב אחר בעניינם של המבקשים, שאינו מתיישב עם תצהירי המבקשים שלפניו. מטעם זה דחה את בקשתם. הנציבות קבעה כי על בית המשפט היה לבקש התייחסותם לממצא זה.⁵¹⁴ במקרה אחר, העלה בית המשפט מיוזמתו, ובשל טעות, סוגיית זמני שהות, אף שסוגיה זו נדונה בתביעה אחרת. הנציב קבע כי "אין ספק שראוי להימנע מדיון שלא במעמד הצדדים, אך אין מחלוקת כי בדיון נשוא התלונה הדבר נבע מטעות בתום לב". עם זאת העיר הנציב, כי "לאחר שכבר נודע לשופט על טעותה, לא ראוי היה לתת לאחר הדיון החלטה בה ביקשה את תגובת המתלוננת לטענות האב שהועלו בהיעדרה, במהלך דיון בתיק שהיא אינה צד לו".⁵¹⁵ באחד המקרים החליט בית המשפט להעביר תיק לדיון בבית המשפט לענייני משפחה (בבקשה לצו למניעת הטרדה מאיימת) והוסיף קביעות בלתי מחמיאות כלפי המתלוננים, בלי שהתקיים דיון ובלי שניתנה להם זכות טיעון. התנהלות זו נמצאה כחריגה קיצונית מהתנהגות ראויה של בית המשפט.⁵¹⁶

1.3.1.1.4 זכות טיעון בעניין מינוי מומחים וביטול של מינוי מומחים

בית המשפט הממנה מומחה מטעמו, יאפשר לצדדים לטעון בעניין זה. בית המשפט המשחרר מומחה מתפקידו, יאפשר למומחה לטעון בעניין זה.

עמדת הנציבות היא, כי בהתאם להוראות תקנה 130 לתקנות סדר הדין האזרחי, בית המשפט רשאי למנות מומחה מטעמו, לאחר שנתן לצדדים הזדמנות נאותה להשמיע טענותיהם.⁵¹⁷ (ע"ע התבטאויות כלפי מתדיינים, עדים וצדדים שלישיים - על התבטאות כלפי מומחים). קרי, גם בשאלת המינוי על בית המשפט להידרש לעמדת הצדדים. אשר לשאלת שחרור של

.455/10 ;35/08 513

.445/10 514

.742/16 515

.866/11 516

517 חוות דעת 8/06

מומחה מתפקידו, הנציבות מדגישה כי מהלך זה, לפי הפסיקה, הינו חריג.⁵¹⁸ בשל הפגיעה האפשרית במומחה מעצם שחרורו מהמינוי, ראוי לאפשר לו להישמע:⁵¹⁹ "על בית המשפט לעמוד על המשמר לבל יוטל דופי במומחה שמונה על-ידי, ללא בסיס. עליו לתת את הדעת על כך שביטול בלתי מוצדק מטיל דופי במומחה, והשלכותיו על שמו הטוב ועל עיסוקו הן קשות. עליו להקפיד לבל יבוטל מינוי בלי שניתנה למומחה אפשרות לומר את דברו בהקשר לטענות המועלות נגדו".⁵²⁰ במקרה שבו ביטל בית המשפט מינוי מומחה על יסוד בקשת צד אחד אשר הטיל דופי במומחה, קבעה הנציבות כי "לא ניתנה למומחה הזדמנות להגיב לבקשת ביטול המינוי וקביעת שכר הטרחה, טרם מתן החלטה".⁵²¹

1.3.1.2 צווים במעמד צד אחד

בית המשפט המוציא או מבטל או מאריך צווים במעמד צד אחד, צריך לעשות כן בכפוף להוראות החוק. לפי העניין יש לתחום את תוקפם של הצווים ולקבוע מועד לדיון במעמד שני הצדדים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע לצווים הפוגעים בזכויות יסוד של הפרט.

1.3.1.2.1 סעדים זמניים – כללי

כפי שמציינת הנציבות, סעדים זמניים הניתנים במעמד צד אחד הם חריג הכפוף למגבלות⁵²² ולשמיעת הצדדים. משום שצווים רבים פוגעים בזכויות יסוד של הצדדים, יש להקפיד במיוחד על זכות הטיעון של הצד שנפגע מהצו. למשל בהוצאת צו עיכוב יציאה מהארץ, אשר בית המשפט מנע מעורכי דינו של המעוכב את זכות הטיעון.⁵²³

כמו כן נמצאה מוצדקת תלונה על שלא התקיים דיון במעמד שני הצדדים לאחר שניתן צו מניעה במעמד צד אחד נגד האישה, צו האוסר עליה להוציא חפצים מדירת בני הזוג: "היה על בית המשפט לקיים דיון במעמד שני הצדדים אף אם הצדדים לא ביקשו זאת".⁵²⁴ ובדומה, החלטה במעמד צד אחד בדבר הוצאת בתה של המתלוננת ממשמורתה, בלי שהאם

518 ש.ס.

519 51/07

520 ש.ס.

521 1149/07. למוטר לציין את הנזק שנגרם בשל כך למומחה. ראו עוד 647/06; 818/06; 820/06 המאזכרים בדוח 2006. הדברים נכונים גם בנוגע למומחה שמונה על ידי בית המשפט. 721/06.

522 חוות דעת 5/07.

523 17/07 523

524 195/10 524. זאת "לאור תקנה 367(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, הקובעת: "ניתן צו, למעט צו עיקול זמני, במעמד צד אחד, יקיים בית המשפט דיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום מתן הצו".

זומנה לבית המשפט. היה על בית המשפט לקיים דיון במעמד שני הצדדים, לפי הוראות תקנה 367(א) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984;⁵²⁵ כך גם במקרה שבו נעתר בית המשפט לבקשה להורות ללשכת רישום המקרקעין להימנע מפעולה המשנה זכויות בדירה הרשומה על שם אימו של הנתבע, וזאת בלי ליידע אותה לפני הוצאת הצו או אחריו: "לא יכול להיות ספק שעל השופט היה ליתן למתלוננת הזדמנות לטעון טענותיה טרם מתן הצו, או לאחר מתן צו זמני במעמד צד אחד בלבד, אם לדעת בית המשפט ראוי ליתן צו כזה בנסיבות העניין. דבר זה לא נעשה, והמתלוננת לא ידעה כלל על מתן הצו, וכשנודע לה הדבר הגישה בקשה לביטול הצו כעבור שנה".⁵²⁶ יש לאפשר את זכות הטיעון לכל הצדדים העלולים להיפגע מהצו. לפיכך נמצאה מוצדקת תלונה על שבית הדין הרבני נתן צו האוסר על הבעל לבצע דיספוזיציה בדירה, וזאת בלי שנתבקשה תגובת הוריו, אשר הם שרכשו את הדירה.⁵²⁷

כאשר בית המשפט מבטל צו שניתן במעמד צד אחד, לבקשת הצד שכנגד, עליו לשמוע את עמדת הצד אשר הצו הוצא לבקשתו;⁵²⁸ כך גם בנוגע לביטול צו מאסר נגד הבעל בלי לאפשר למתלוננת להגיב.⁵²⁹ גם כאשר בית הדין מאריך שרירותית, במסגרת תביעת גירושין, צו מניעה האוסר על הבעל להיכנס לביתו, בלי שתהיה לו הזדמנות לטעון נגד ההארכה, יש בזאת כדי למנוע "ממתדיין את זכותו הבסיסית ביותר להשמיע את דברו ולקבל את יומו בבית הדין, טרם מתן החלטה נגדו".⁵³⁰

1.3.1.2.2 צווי עיכוב יציאה מן הארץ

לשיטת הנציבות: "בהוציאו צו במעמד צד אחד, על בית הדין לאזן בין זכותו של המבקש לבין זכותו של מי שהצו הוצא כנגדו. לעניין צווי עיכוב, יש להבטיח כי חופש התנועה לא יישלל ללא הליך מסודר בסמוך לשלילתו, המאפשר את שמיעתו של מי שזכות זו נשללת ממנו".⁵³¹ לפיכך יש לוודא יידוע המעוכב סמוך לאחר הוצאת הצו, "ולקבוע תוך ימים ספורים מועד לדיון במעמד שני הצדדים".⁵³² גם כאשר נקבעת ערבות במטרה לאפשר יציאתו של צד

313/13 525. אמנם לבית המשפט לענייני משפחה ניתנה סמכות לסטות מהוראות התקנה, אך הדבר מחייב הסבר.
973/08 526. וראו גם תיקים 146/04, 638/04, 151/05, 656/06.
194/16 527.

587/07 528; ביטול צו עיקול במעמד צד אחד, 10/07.
893/12 529.

874/09 530; וראו גם 236/11 וכן 522/11 וכן 555/11. בכל המקרים ניתן לראות כי לא היה מקום לקבל החלטות ללא תגובת הצד שכנגד.

531 חוות דעת 5/05.

532 שם. הנציבות מפנה בחוות דעתה לתקנות סדר הדין האזרחי ולתקנות בית הדין בעניין זה; ראו גם 654/14 המפנה גם לפסק הדין בבג"צ 473/85 פלונית נ' בית הדין הרבני האזרחי בפתח תקווה; וראו בנוגע לביטול הצו במעמד צד אחד, 151/05; 288/15.

מהארץ, ובית המשפט משנה את ההחלטה, עליו לבקש את תגובתם של הערבים ולאפשר להם לטעון בנוגע אליה.⁵³³

1.3.1.2.3 החזקת והחזרת תפוסים

פקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], תשכ"ט - 1969 קובעת הוראות בדבר תפיסת חפצים והחזרתם בקשר עם מעשה עבירה.⁵³⁴ הנציבות קבעה, תוך הישענות על הפסיקה בעניין כי "אף כי לא נקבעו בסעיף 35 לפקודה סדרי דיון בבקשה, יש ליתן את הדעת כי בקשות נשמעות במעמד שני הצדדים וכל צד לדיון זכאי להשמיע דברו (אלא אם כן קיימת הוראה אחרת בחוק)... ככל שמצא בית המשפט כי במקרה שלפניו ראוי ליתן החלטה במעמד צד אחד, ראוי כי הדבר ימצא ביטוי בהחלטה מנומקת. זאת ועוד, משניתן צו, ראוי שתישלח למחזיק הודעה על דבר נתינתו, על מנת שיוכל לכלכל צעדיו בהתאם ובין היתר להגיש בקשה לבית המשפט, ככל שימצא לנכון".⁵³⁵ הארכת תקופת החזקת תפוס יכולה להינתן לתקופה מוגבלת בלבד.⁵³⁶ וכאמור, החלטה כזו צריך שתיעשה לאחר שמיעת המחזיק בחפצים שנתפסו: "על בית המשפט לשמוע את עמדתו של מי שהחזיק בחפצים אשר נתפסו על ידי המשטרה, טרם שיחליט בבקשת המשטרה להאריך את החזקתה בהם. בקיום דיון במעמד צד אחד, מבלי שהטוען לזכות בחפץ יודע על עצם קיום הדיון, יש משום פגיעה בלתי סבירה בקניינו של אדם ומשום הפרת כלל הצדק הטבעי של שמיעת האידך גיסא. משכך ראוי להקפיד ככל הניתן, זולת אם קיים טעם מבורר לסטות מכך (וטעם זה צריך גם למצוא ביטוי מפורש בהחלטה), לשמוע את עמדתו של בעל העניין עצמו טרם שתינת החלטה בבקשה".⁵³⁷

661/09 533.

534 סעיף 32:

"(א) רשאי שוטר לתפוס חפץ, אם יש לו יסוד סביר להניח כי באותו חפץ נעברה, או עומדים לעבור, עבירה, או שהוא עשוי לשמש ראיה בהליך משפטי בשל עבירה, או שניתן כשכר בעד ביצוע עבירה או כאמצעי לביצועה.

(ב) על אף הוראות פרק זה, לא ייתפס מחשב או דבר המגלם חומר מחשב, אם הוא נמצא בשימוש של מוסד כהגדרתו בסעיף 35 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971, אלא על-פי צו של בית משפט; צו שניתן שלא במעמד המחזיק במחשב או בדבר המגלם חומר מחשב, יינתן לתקופה שאינה עולה על 48 שעות; לעניין זה לא יובאו שבתות ומועדים במניין השעות; בית משפט רשאי להאריך את הצו לאחר שניתנה למחזיק הזדמנות להשמיע טענותיו".

סעיף 35:

"אם תוך ששה חדשים מיום תפיסת החפץ על ידי המשטרה, או מיום שהגיע לידיה, לא הוגש המשפט אשר בו צריך החפץ לשמש ראיה ולא ניתן צו על אותו חפץ לפי סעיף 34, תחזיר המשטרה את החפץ לאדם אשר מידי נלקח; אך רשאי בית משפט שלום, על-פי בקשת שוטר מוסמך או אדם מעוניין, להאריך את התקופה בתנאים שיקבע".

535 חוות דעת 5/08.

536 שם. ההחלטה אינה יכולה להיות גורפת, וצריך שתהיה מפורטת ומדויקת ביחס לתפוסים. 120/08.

196/14; 259/17 537

1.3.1.2.4 צו הגנה

כידוע, לעיתים החוק מאפשר הוצאת צווים במעמד צד אחד. למשל, צו הגנה מכוח **החוק למניעת אלימות במשפחה**, התשנ"א - 1991. צו זה נועד לספק הגנה מיידית לבן משפחה אחד, ובמקרים רבים תוך פגיעה בבן משפחה אחר.⁵³⁸ במיוחד נכונים הדברים כאשר הצו מוצא במעמד צד אחד.⁵³⁹ הנציבות קובעת כי בשל אופיו של הצו והעובדה ש"דיון במעמד צד אחד הוא החריג לעקרונות הכלליים של שיטתנו המשפטית ולכללי הצדק הטבעי", על בית המשפט ובית הדין "להקפיד על הוראות הדין הרלוונטיות". הקפדה זו נוגעת לזימון שני הצדדים לדיון לאחר מתן הצו, למשך תוקפו של הצו, לרבות קביעת תאריך למשך תוקפו של הצו במסגרת התקופה המקסימלית.⁵⁴⁰ יצוין כי הארכת צו הגנה תיעשה רק לאחר שבית המשפט בדק כי הצד המורחק אכן קיבל את הזימון לדיון.⁵⁴¹ (ע"ע זימון כדין ואישור מסירה). חידוש צו הגנה בניגוד להסכמה, במסגרת תיקון פרוטוקול, אינו תקין.⁵⁴²

1.3.1.2.5 צו לפי חוק מניעת הטרדה מאיימת

בית המשפט המאריך תוקף צו למניעת הטרדה מאיימת⁵⁴³ במעמד צד אחד, יבקש את

538 חוות דעת 11/06.

539 סעיף 4 לחוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א - 1991 קובע כי:

(א) בית המשפט רשאי לתת צו הגנה במעמד צד אחד; ניתן צו במעמד צד אחד יתקיים הדיון בנוכחות שני הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר משבעה ימים מיום מתן הצו.

(ב) נקבע דיון כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט להאריך את תקפו של הצו כאמור בסעיף 5, לבטלו או להכניס בו שינויים, אף אם מי שמחויב בצו לא התייצב לדיון.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (א), צו כאמור בסעיף 3(3) יינתן רק במעמד שני הצדדים, אלא אם כן הוזמן המשיב כדין ולא התייצב לדיון.

(ד) בית המשפט לא ידחה בקשה למתן צו הגנה אלא לאחר שנתן למבקש או לבא כוחו הזדמנות להשמיע את טענותיו בעל פה, אלא אם כן ראה שמתקיימות נסיבות חריגות ומטעמים שיירשמו.

וראו ההוראות בתקנות למניעת אלימות במשפחה (סדרי דין), תשנ"א-1991; תקנות למניעת אלימות במשפחה (סדרי דין בבתי דין רבניים), תשנ"ט-1999; וראו 376/10.

540 חוות דעת 11/06; 656/06; 729/13 (במקרה זה בירור התלונה מוצה משהתברר כי תוקף הצו פקע בערעור). 288/08 541

358/07; 166/07 542

543 חוק מניעת הטרדה מאיימת, התשס"ב - 2001:

6. תוקפו של צו מניעת הטרדה מאיימת לא יעלה על שישה חודשים; בית המשפט רשאי להאריך ולחזור ולהאריך את תוקפו של הצו, ובלבד שהתקופה הכוללת לא תעלה על שנה, ואולם מנימוקים מיוחדים שיפורטו בהחלטתו, רשאי הוא להאריך ולחזור ולהאריך את תוקפו של הצו לתקופה כוללת שלא תעלה על שנתיים.

7. (א) בית משפט רשאי לתת צו מניעת הטרדה מאיימת במעמד צד אחד, אם הוא סבור כי הדבר דרוש לשם הגנה מיידית על שלומו של הנפגע, או כשהמשיב הוזמן כדין ולא התייצב לדיון.

תגובתו של הצד שכנגד⁵⁴⁴ ויוודא כי הצד שכנגד מיועד.⁵⁴⁵ במיוחד נכונים הדברים כאשר הצד שכנגד הופיע לדיון שבו הוצא הצד המקורי ודיווח כי ימיו ספורים.⁵⁴⁶ גם כאשר בית המשפט מנסה לפשר בין הצדדים כשצדו למניעת הטרדה מאיימת תלוי ועומד, "על בית המשפט שנתן צדו במעמד צד אחד להגביל עצמו בזמן המוקדש לנסיגה פשרה, באופן שיהיה בידו לקיים את הדיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי, כפי שעולה מהוראת סעיף 7(ב) לחוק מניעת הטרדה מאיימת, התשס"ב - 2001, לפיו יתקיים הדיון בצדו בנוכחות שני הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר משבעה ימים מיום מתן הצדו במעמד צד אחד".⁵⁴⁷ את הדיון יש לקיים במעמד שני הצדדים ולא רק על בסיס תגובה בכתב.⁵⁴⁸

1.3.1.2.6 הקפדה על הוצאת צווים (פגמים בצווי חיפוש)

יש להקפיד במיוחד להוציא צווי חיפוש ומעצר מלאים ומפורטים כדרישת הדין, על מנת להימנע מתחושה כי הם ניתנו כלאחר יד וללא שיקול דעת.

הנציבות הצביעה, בשורת החלטות, על חשיבות ההקפדה להוציא צווי חיפוש מלאים ומפורטים כדרישת הדין.⁵⁴⁹ לשיטת הנציבות, "מילוי הצדו בצורה לקויה עלול ליצור תחושה, כי ההחלטה שבו ניתנה כלאחר יד, ללא שיקול דעת",⁵⁵⁰ ובדומה: "במילוי טופס בצורה לקויה יש כדי ליצור תחושה כי הוא ניתן כלאחר יד ללא שיקול דעת של השופט. טופס כזה מפגין זלזול מוחלט במי שבאים לעשות חיפוש בביתו".⁵⁵¹ למעשה, דומה המקרה להחלטה שלא

(ב) ניתן צדו מניעת הטרדה מאיימת במעמד צד אחד, יתקיים הדיון בנוכחות שני הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר משבעה ימים מיום מתן הצדו.

(ג) נקבע דיון כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית המשפט להאריך את תוקפו של הצדו, לבטלו או להכניס בו שינויים, אף אם מי שמחויב בצדו לא התייצב לדיון.

(ד) דיון בבקשה לפי סעיף 5(ב)3 יתקיים במעמד שני הצדדים ובמעמד נציג בעל הרישיון המיוחד, המפעל הראוי או רשות הביטחון, לפי העניין.

(ה) בית המשפט לא ידחה בקשה למתן צדו מניעת הטרדה מאיימת אלא לאחר שנתן למבקש או לבא כוחו הזדמנות להשמיע את טענותיו בעל פה, אלא אם כן ראה שמתקיימות נסיבות חריגות ומטעמים שירשמו.

544 125/16; 725/16.

545 125/16.

546 כך התברר בדיעבד, כי בעת שהוצא הצדו, הצד שכנגד כבר נפטר. 725/16.

547 356/10.

548 588/18.

549 5/07; סוגיה זו נתפסה גם כחלק מבעיה מערכתית הקשורה בצורך להדריך את השופטים המוציאים צווים כאמור. עם זאת, האחריות בעניין זה רובצת על השופטים. 341/17; 315/04; וראו גם 347/04 לעניין שימוש בטפסים שאינם מתאימים (שלא לעניין מעצר וחיפוש); 69/06.

550 3/11.

551 820/09. המקרה הובא בעמדת נציב מס' 16/9; וראו גם 684/10; חוות דעת 9/05.

נומקה⁵⁵² (ע"ע).

ואכן, במקרים רבים לא צוינו כל הפרטים הנדרשים. למשל הסיבה שבגללה החיפוש ייערך שלא בפני עדים;⁵⁵³ פרטים מלאים של החשוד, דוגמת שמו המלא ומספר תעודת הזהות שלו;⁵⁵⁴ "מספר התיק ביחידה החוקרת, שם היחידה, מספר התיק בבית המשפט ופירוט תמציתי של מהות החשד בגינו ניתן הצו";⁵⁵⁵ העילה למתן הצו;⁵⁵⁶ וכן "באזור בו אין מספרי בתים ראוי לתת בצו תאור מפורט ככל האפשר של הבית (כגון, צורתו החיצונית, שמות שכניו, מספר הקומות בו, סימנים מיוחדים אם ישנם - והרשימה איננה מלאה). זאת כדי למנוע תקלות העלולות לקרות, כשזיהוי הבית נעשה על פי צו החיפוש רק על ידי הצבעת מודיע שמתלווה לשוטרים".⁵⁵⁷

במקרים אחרים, הפרטים בטופס לא היו נכונים או לא היו ברורים.⁵⁵⁸ למשל החלטה שניתנה על גבי טופס הבקשה המשטרית, ובה צוין שמו של בית משפט אחר;⁵⁵⁹ או צו "ש[א]ינו קריא ואינו מובן, ולא ברור ממנו מה נתבקש בו ובמסגרת איזה הליך ניתן";⁵⁶⁰ או חותמת מטושטשת.⁵⁶¹

יש להבחין גם בין הפרטים המופיעים בבקשה לצו חיפוש ובין הפרטים בצו החיפוש עצמו, שכן הרשות החוקרת מפרידה בין הבקשה לבין הצו: "בית המשפט אינו יכול לסמוך על כך שהבקשה תומצא לחשוד יחד עם הצו".⁵⁶²

צווי מעצר⁵⁶³ ניתנים באמצעות טופס מובנה. בעניין זה קבעה הנציבות כי "טפסים בהם

.1093/06 552

.316/18 553

.341/17 554

.341/08 555

.772/08 556

.999/08 557

558 ראו עמדת נציב 16/09.

.120/08 559

560 3/11 560, המפנה גם להחלטה בדוח הנציבות לשנת 2010 (2011), 57.

561 805/11 561; ולמשל, 820/09: "לא ניתן היה לקרוא את מספר התיק של בית המשפט, לא צוין בו שם השופט שהוציא את הצו, וגם חתימתו של השופט לא היתה קריאה".

562 772/08 562; וכן 341/08; 918/11; וראו גם 660/05; 233/05, בשניהם ניתנו צווים פגומים לפי סעיף 13ה(ג) לחוק הכניסה לישראל, התשי"ב - 1952.

563 הוראות סעיף 18 לחוק סדר הדין הפלילי - מעצרים קובעות:

(א) צו מעצר יהיה בכתב ובו יפורטו -

(1) בית המשפט, מספר התיק ושם השופט שנתן את הצו;

(2) שמו המלא של החשוד ופרטים נוספים המאפשרים את זיהויו;

(3) תיאור העבירה שבביצועה נחשד החשוד;

נעשה שימוש על-ידי בית המשפט נועדו להקל על מלאכתו של השופט ולאפשר בכך יעילות בניהול הליכי משפט... לא יעלה על הדעת שהשימוש בתבנית מוכנה יסיר מעל כתפיו אחריות זו... לפיכך, אין זה ראוי שהחלטה שיפוטית כלשהי תינתן במסמך - שהוא צו בית משפט או החלטה אחרת - הערוך על טופס הלוקה בחסר בפרטים מהותיים⁵⁶⁴. במיוחד נכונים הדברים כשמדובר בצווים שיש בהם כדי לפגוע בזכויות חוקתיות.⁵⁶⁵

1.3.1.3 זימון כדין ואישור מסירה

בהיעדר הופעה של צד, יש לוודא כי הייתה מסירה כדין של הזימון לדין.

כאשר בית המשפט קובע דיון במעמד הצדדים, ואחד הצדדים אינו מקבל את הזימון, נפגעת זכות הטיעון שלו: "... ומשלא הייתה הופעה מטעם המתלונן ביום הדיון, מחובתה [של השופטת] היה לברר אם נמסרה לו או לבא כוחו הזמנה כדין לדין".⁵⁶⁶ יש לשים לב למסומן באישור המסירה (למשל באחד המקרים סומנה התיבה "לא נדרש", אך בסמוך לה נרשם בכתב יד "לא ידוע") ויש לתעד את הדבר בהחלטה לקיים את הדיון בהיעדרו של צד.⁵⁶⁷ יש לשים לב גם לפרטים הידועים לבית המשפט על מקום הימצאו של המוזמן. זימון אישה מטעם בית הדין הרבני בתיק משמורת, והזימון לא נשלח למעון לנשים מוכות שבו שהתה האישה, עובדה שהייתה ידועה לבית הדין, אינו תקין.⁵⁶⁸ כאשר בית המשפט מורה למשטרה למסור את הזימון, כגון במקרים של הארכת צווי הגנה, "מחובתו לבדוק אם בוצעה מסירה כדין בטרם יאריך צו הגנה שניתן במעמד צד אחד. בית המשפט אינו יוצא ידי חובתו זו בהסתמכו על אי קבלת הודעה מן המשטרה בדבר אי מסירה".⁵⁶⁹ על בית המשפט לברר אם הייתה המצאה לפני שיבטל צו הגנה שהוצא במעמד צד אחד (ע"ע צווים במעמד צד אחד)⁵⁷⁰

(4) העילות שעל יסודן ניתן צו המעצר;

(5) חובתו של מבצע המעצר להביא את החשוד בהקדם האפשרי בפני שופט, אלא אם כן הוחלט לשחרר לפני כן;

(6) מקום שביצוע הצו מוטל על עובד ציבור שאינו שוטר - תפקיד האדם ומקור הסמכות לביצוע המעצר;

(7) תאריך מתן הצו, מועד הוצאתו ומועד תום תוקפו.

(ב) צו מעצר ייחתם בידי השופט שנתן אותו ויישא את חותמת בית המשפט; נבצר מהשופט לחתום על הצו, יחתום עליו שופט אחר אחרי שעיין בהחלטת השופט שנתן את הצו.

564 חוות דעת 9/05; חוות דעת 16/06; 329/14.

565 341/08; 341/17; 258/17 566

566 275/12; 508/12; 436/06. וכן 1105/06; 344/06; 916/12; 923/07.

567 423/11 567.

568 963/06 568

569 288/08 569 ברירת המחלף באותו מקרה היתה, שהמשטרה מודיעה למזכירות בית המשפט במקרה והצו לא הוצא.

570 462/17 570. כן ראו 56/15

או כאשר מדובר בבקשה ליציאת אישה עם בתה הקטינה לחו"ל, בלי לקבל את תגובת הבעל לבקשתה.⁵⁷¹

אשר לעבירות קנס בבית הדין לתעבורה, ההלכה היא כי ההזמנה הומצאה גם בלא חתימה על אישור המסירה, בחלוף 15 ימים מהיום שבו נשלחה בדואר רשום. אך אם קבע בית המשפט הסדר אחר, ולאחר מכן שוב שינה את ההסדר, היה על בית המשפט לנמק זאת.⁵⁷²

אם לדעת בית המשפט ההמצאה הייתה שלא כדין, על בית המשפט להבהיר קביעה זו: "מאז הגשת כתב התביעה חלפו כשנתיים ימים וכי התובע ביקש (וניתן אף לומר: התחנן), כי כב' השופטת תזמן דיון במעמד צד אחד, על מנת לפתור את אי-ההבנה שנוצרה. בנסיבות אלה נראה, כי כב' השופטת לא פעלה בדרך ניהול משפט ראויה, כשהבהרה מצד כב' השופטת בכל הנוגע למסירת כתב התביעה, שנעשתה רק לאחרונה בהחלטותיה, היתה מונעת עיניו דין מן התובע בכל אותה תקופה... ראוי הוא כי כב' השופטת תזמן דיון בו תיתן החלטה המבהירה מה נדרש מן התובע כדי לקדם את תביעתו, במקום לאיים עליו בחיוב הוצאות".⁵⁷³

במקרים כגון דא, אם למשל תוצאתם במחיקת תביעה בהיעדר התייצבות או בביטול של צו או בהוצאה של צו, אין מקום לחייב את הצד הנעדר בהוצאות או בהגשת תביעה חדשה או בהגשת ערעור.⁵⁷⁴

כאשר נעשה ביקור בזירת התרחשות, יש לוודא את זימונם ואת נוכחותם של שני הצדדים.⁵⁷⁵

1.3.1.4 שאלות של ייצוג (ע"ע התבטאויות כלפי עורכי דין ואיסור עידוד החלפת ייצוג; ע"ע שאלות של ייצוג ושחרור מייצוג)

יש לשמוע את עמדת בעלי הדין בנושא שחרור של עורך דין מייצוג. בית המשפט ישמע את עמדת הצד שכנגד טרם יקבל החלטה בשאלת היתר ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות. על בית המשפט לאפשר לעורך דין לטעון לפני שיושגו עליו הוצאות אישיות.

שאלת הייצוג באה לידי ביטוי בקשר עם כללי הצדק הטבעי, הן לגבי שחרור עורך דין מייצוג

.810/17 571

.529/15 572

702/08 573. והשוו ל- 575/19, למקרה שבו בית המשפט ביקש להבטיח את הגשת כתב התביעה לנתבע, כאשר התובעים מחו על "התעקשותו" זו של בית המשפט. הנציבות מצאה כי לא נפל בכך פגם. הנציבות הוסיפה כי בשל הפניות החוזרות והנשנות של התובעים "כי בית המשפט הוא שאמור להכתיב את המהלכים בתיק שבפניו, בהתאם לחוק ולסדרי הדין, ושלא להיגרר אחר ניסיונותיו של מי מבין הצדדים להליך לנהל התדיינות או התכתבות בלתי פוסקת עם בית המשפט".

.624/18; 152/17 574

.783/07 575

בלי לקבל את תגובת הצד שכנגד; הן לגבי התחשבות בצד בלתי מיוצג ובעקיפין גם בנוגע לחובת פירוט זכות הערעור.

1.3.1.4.1 זכות הטיעון בענין שחרור מייצוג ובהיתר ייצוג

עמדת הנציבות היא שעל בית המשפט לאפשר לבעל הדין להשמיע את עמדתו בעניין שחרורו של עורך דין מייצוג,⁵⁷⁶ ככל שהדבר מתאפשר.⁵⁷⁷ במקרה שבו נענה בית המשפט לבקשת עורך דין להתפטר מייצוג בלי שהתבקשה תגובת לקוחו, נקבע כי "השופט לא היה רשאי לשחרר את עורך הדין מייצוג המתלונן, על סמך הנחתו כי ההתפטרות נעשית על דעת המתלונן, וכי הוא מסכים לבקשת עורך דינו. הראוי הוא כי החלטה בבקשה כזאת לא תישען על "הנחת הסכמה", ועל בית המשפט לאפשר לבעל דין להביע את עמדתו בבקשת עורך דינו להסתלק מן הייצוג טרם מתן החלטה".⁵⁷⁸

בעניין בקשות להיתר ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות, בית המשפט ישמע את עמדת הצד שכנגד לפני שיקבל החלטה.⁵⁷⁹ (ע"ע ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות).

1.3.1.4.2 זכות הטיעון בפסיקת הוצאות

גם בנוגע לפסיקת הוצאות נגד עורך דין מייצג, הנציבות קובעת כי יש לאפשר לעורך הדין לטעון לעניין חיובו בהוצאות.⁵⁸⁰ הדברים נכונים גם לגבי חיוב בהוצאות של בעל דין, כגון בגין היעדרות של בא כוחו מהדיון.⁵⁸¹

1.3.1.4.3 מתן הסבר לבעל דין לא מיוצג

בית המשפט יעשה כמיטב יכולתו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג את מהות ההליכים ואת דרכי ניהולם. במיוחד נכונים הדברים בנוגע להסבר לצדדים לא מיוצגים בדבר הכרעה על דרך הפשרה בבית המשפט לתביעות קטנות או בהליך הפלילי.

576 ראו במיוחד סעיף 17(א) לחוק סדר הדין הפלילי; תקנה 473(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, כלל 13 לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית).

577 חוות דעת 3/04; 101/04.

578 מספרנו 492/09; וראו גם 520/10.

579 83/16. "עוד הוסיף הנציב, כי כאשר נמצא מקום להתיר את הייצוג לאחד מבעלי הדין מחויב בית המשפט לבחון אם במצב דברים זה ראוי שהצד שכנגד יהיה מיוצג אף הוא".

580 316/12. הנציבות מפנה בעניין זה לתקנה 511(ג) לתקנות סדר הדין האזרחי; 2/13; 223/13; ראו גם בג"ץ 602/18, עורך דין ברק נ' בית הדין הארצי לעבודה. למקרה שבו בית הדין לא העמיד את עורך הדין על הכוונה להטיל עליו

הוצאות. ראו גם ע"א 6185/00 עו"ד חנא נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 366.

581 987/09.

כלל 12(ג) לכללי האתיקה לשופטים קובע:

”בלי לגרוע מחובתו לנהוג שוויון בבעלי הדין, יעשה שופט כמיטבו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג בידי עורך דין את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכול על פי הניתן בנסיבות העניין ובגבולות הדין והתפקיד”.

בהקשר זה ישנה חשיבות מיוחדת להסביר לצדדים לא מיוצגים את נושא ההכרעה על דרך הפשרה⁵⁸² (ע”ע); או להסביר את ההבדל בין דחיית תביעה לבין מחיקתה בבית המשפט לתביעות קטנות.⁵⁸³ בית המשפט יתחשב בצד בלתי מיוצג, למשל הוא יקפיד על זכויותיו הדיוניות כאשר בא כוחו התפטר ימים ספורים לפני הדיון;⁵⁸⁴ או יאפשר לו לקבל את כתב ההגנה שלא הגיע לידי יום הדיון, ולהביע את עמדתו ביחס לטיעונים המופיעים בו.⁵⁸⁵ עם זאת, אל להתחשבות בית המשפט בצד בלתי מיוצג לגרום להתמשכות ההליכים עד כדי פגיעה בצד שכנגד.⁵⁸⁶ בית המשפט לא ישתמש בביטויים בלתי ראויים במסגרת ההסבר: “על אף רצונו הכן של שופט להבהיר לנאשם בלתי מיוצג את היתרון שבהגעה להסדר טיעון... ראוי היה לו נמנע מהשוואת ההסדר שהוצע לנאשם לזכייה בלוטו”.⁵⁸⁷

בית המשפט יכול להעמיד את הצדדים על רציות הייצוג וכן על טענות שבאופן גורף אין בהן כדי להועיל. למשל במקרה שבו הופיעה תובעת בלתי מיוצגת, העיר בית המשפט כי “מכל 50,000 עורכי הדין שיש בישראל היא בחרה להגיע ללא ייצוג, והאם ברורות לה ההשלכות? האם גם את הברזים והריצוף בבית היא מתקנת לבד?” הנציבות קבעה במקרה זה כי “התביעה החלה כתביעה בבית המשפט לתביעות קטנות וככזו, לא היו הצדדים מיוצגים. משהועברה התביעה לבית משפט השלום, אמנם לא היתה מניעה שבית המשפט יעמיד את הצדדים על כי ראוי הוא לטובתם שידאגו לייצוג. אלא שאם אין הם מקבלים את עצתו, עליו להתבטא בלשון מכובדת ומאופקת ולא בצניניות, בצורה מתנשאת, פוגעת, מעליבה תוך הפגנת קוצר רוח ושימוש בדימויים שבעיניו הם הומור ולא בהכרח מתקבלים כך באוזני השומע”.⁵⁸⁸ לעומת זאת, במקרה אחר בוררה תלונה על שופט בית המשפט לעניינים מקומיים שסיפק דוגמאות לצדדים בפתח הדיון על אודות טענות הגנה אפשריות וטענות שאינן בגדר טענות הגנה. הוא הוסיף כי בדיון שבו לנאשם אין הגנה של ממש, התוצאה לפי הפסיקה היא כפל קנס. תלונה זו נדחתה: “לא מצאנו כי נפל דופי בהתנהגותו או בהתנהלותו של כב' השופט.

.455/15 582

.176/18; 559/14 583

.287/05 584

.125/08 585; ובדומה בקשר עם עתירת אסיר, 946/06.

.592/05 586

.428/15 587

.27/08 588

לא למותר להזכיר בקשר לכך את כלל 12 לכללי אתיקה לשופטים... שעניינו ניהול משפט. על פי כלל זה, על שופט, בין היתר, לעשות כמיטבו להסביר לבעל דין בלתי מיוצג את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכל על פי הניתן בנסיבות העניין ובגבולות הדין והתפקיד, כמו גם לחוס על זמנם של המעורבים במשפט".⁵⁸⁹

בית המשפט יבטיח שאינטרסים של הצדדים במקרים בלתי שגרתיים או במקרים שבהם אחד הצדדים הוא פסול דין, יישמרו.⁵⁹⁰

1.3.1.4.4 חובת פירוט זכות ערעור

בית המשפט יידע את הצדדים בדבר אפשרות הערעור ומועדיו, כגון בבית המשפט לתביעות קטנות או לפי הוראות חוק סדר הדין הפלילי.

סוגיה זו עולה במיוחד בבית המשפט לתביעות קטנות. הנציבות קבעה כי אף שאין חובה חוקית ליידע את הצדדים בדבר אפשרות הערעור ומועדיו, רצוי לעשות כן בבית המשפט לתביעות קטנות, בשל העובדה שמדובר בצדדים לא מיוצגים.⁵⁹¹ כיום, תיקון **תקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין) (תיקון)**, התשע"ח - 2018, קובע במפורש כי "בפסק הדין יצוין האופן שבו אפשר להשיג על פסק הדין לרבות המועד לכך".⁵⁹² במקרה אחר הורה בית המשפט לאשפז נאשם שנמצא כמי שאינו כשיר לעמוד לדין וכמי שלא היה אחראי למעשיו, לפי חוק טיפול בחולי נפש. בית המשפט לא פירט את דרכי הערעור על ההחלטה. הנציבות מצאה כי כאשר ניתן צו אשפוז כאמור יש לקרוא אותו בצמוד לסעיף 196 **לחוק סדר הדין הפלילי** [נוסח משולב], תשמ"ב - 1982: "בתום קריאת גזר הדין יסביר בית המשפט לנאשם את זכותו לערער על פסק הדין ויודיע לו על המועד להגשת הערעור".⁵⁹³

1.3.1.5 מפגשים ושיחות

כלל הוא כחלק מעקרונות הצדק הטבעי, שעל בית המשפט לשמוע את הדיון על כל חלקיו בנוכחות כל הצדדים לדיון.⁵⁹⁴ לפיכך, פגישות או שיחות עם הצדדים במעמד צד אחד, למעט

642/14 589.

599/16 590. הליך גירושין של פסול דין. במקרה זה היה צורך לזמן גם את האפוטרופוס ולשקול מעורבות של האפוטרופוס הכללי; 276/16.

591 ראו 218/10, וכן עמדת נציב מס' 2/10. וראו גם כללי האתיקה לשופטים: "12(ג) בלי לגרוע מחובתו לנהוג שוויון בבעלי הדין, יעשה שופט כמיטבו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג בידי עורך דין את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכול על פי הניתן בנסיבות העניין ובגבולות הדין והתפקיד".

592 תקנה 15(ג).

593 עמדת נציב 1/13; 150/13.

594 חוות דעת 4/08.

כאשר הדין מתיר זאת (להלן), אין ראיות. בית המשפט יימנע גם משיחות טלפוניות במעמד צד אחד או במעמד שני הצדדים, אפילו יהיו בעניין טכני או לצורכי פשרה. כמו כן אסורים חילופי דברים עם עדים ומומחים שלא במסגרת הדין ובנוכחות הצדדים. הדבר פוגע במראית פני הצדק, בתפיסת האובייקטיביות של בית המשפט, אינו מאפשר תיעוד כראוי ופוגע במעמדו ובכבודו של בית המשפט.

למשל תלונה בעניינה של שופטת, אשר למחרת מתן פסק דין בערעור, שוחחה עם נציגת התביעה והביעה ביקורת על עמדת הפרקליטות. אף שנמצא כי השיחה נעשתה בתום לב, הוסיפה הנציבות: "במישור הנורמטיבי, אין זה ראוי ששופט יצור קשר טלפוני עם בא כוחו של צד זה או אחר, לבירור כלשהו בתיק שהיה בטיפולו, אף אם התיק הסתיים בפסק דין. שיחות כאלה עלולות לפגוע במראית פני השוויון ובמראית פני הצדק בין הצדדים. שיחות כאלה, אף אם הן מתבצעות לאחר מתן פסק הדין, עלולות להיות מקור לאי הבנות ולחשדנות ועלולות לגרום לפגיעה באמון בשופט ובבתי המשפט. על השופט לשמור על ריחוק הולם ומכובד מן הצדדים, משום כבודו ומעמדו. אשר על כן, על אף שההתקשרות נעשתה בתום לב, מוטב היה אלמלא נעשתה והתלונה נמצאה מוצדקת מבחינה זו".⁵⁹⁵ מוסיפה הנציבות בנוגע לדיון בתיקי מעצר: "אין להלום, בתיקי מעצר גלויים, דיונים המתקיימים בלשכת השופט, קודם לכניסת הצדדים לאולם, ואשר במסגרתם שומעים נציגי התביעה את עמדתו של שופט המעצרים, ושומע השופט דברים והסברים מפי נציגי המשטרה - כשכל אלה אינם מובאים בפני העצורים ובפני באי כוחם בחלק הפתוח של הדיון"⁵⁹⁶ (ע"ע פומביות הדיון).

הדברים נכונים אפילו כשמדובר בשיחות במעמד שני הצדדים. עמדת הנציבות היא שאל לשופט ליצור קשר טלפוני עם הצדדים או עם באי כוחם, אפילו בעניין טכני:⁵⁹⁷ "כל בירור טכני או מנהלי צריך להיעשות באמצעות הצוות המנהלי של בית המשפט וכל בירור ענייני צריך להיעשות במעמד שני הצדדים, או בהחלטת בית המשפט, גם בהיעדר הצדדים או מי מהם, ככל שהחוק מאפשר... שיחות כאלה, גם אם הן נעשות עם שני הצדדים, מהוות מקור לאי הבנות. שיחה עם אחד הצדדים, מהווה מקור לחשדנות. כל אלה עלולים לגרום לפגיעה באמון בשופט ובבתי המשפט..."⁵⁹⁸ אשר ל"שיחות ועידה" טלפוניות עם הצדדים ובאי

595 466/08; וראו גם 1093/07 על שיחות חולין בין שופט לעורך דין לאחר הדיון.
118/18 596.

597 חוות דעת 4/08; 392/06; 360/12.

598 חוות דעת 2/07. הנציבות מוסיפה גם כי "אין מקום להודיע לבאי כוחם של הצדדים, טלפונית, על תוצאות משפט אזרחי או פלילי לפני המועד שנקבע לשימוע פסק הדין, אליו זומנו, גם אם ניתן לשמיע את פסק הדין, בהעדר. אין מקום להודיע הודעה כאמור, לפני המועד בו ניתן פסק הדין כחוק, לפי המקרה. הודעה כזו נמסרה באחד המקרים שטופלו בנציבות, לשני הצדדים. לפיכך מתייחס האמור, לא רק למסירת ההודעה בשיחה טלפונית, אלא לעצם מסירת הודעה כזו, בכל דרך שהיא"; ראו גם 1104/06. וכן 853/12. חל איסור על יצירת קשר טלפוני על ידי אחד

כוחם, בעיקר בעניינים דיוניים, כאשר קשה לקבוע מועד דיון בזמן קצר, הנציבות קובעת כי ראוי להימנע מפרקטיקה זו: "... [ש] אין מקום לשימוש בכלי של שיחת ועידה טלפונית בהשתתפות השופט, במהלך הליך שיפוטי".⁵⁹⁹ קשר בעניין לוגיסטי עלול "[ל] התדרדר חיש קל לכלל דיאלוג פסול".⁶⁰⁰

כמה תלונות שנדונו בנציבות עסקו במפגשים בין השופטים או הדיינים ובין אחד הצדדים, בניסיונות לפשר בין הצדדים (ע"ע בית המשפט כמגשר, ע"ע לחץ לפשרה). הנציבות קבעה: "חילופי דברים עם צד למשפט או בא כוחו ללא נוכחות הצד שכנגד, ללא צורך וללא הצדקה מספקת, עלולים להביא לאי-הבנות, לתסכול, לפגיעה במראית פני הצדק, לתחושת כרסום בשוויון ובהוגנות בין הצדדים לדיון ולפגיעה באמון הציבור במערכת השיפוטית. לפיכך, ראוי, ככלל, להימנע מקיומן, כפוף לנסיבות ולשיקול דעת בית הדין. גם שיחה בנושא טכני ללא הצד שכנגד אינה רצויה, שכן היא עלולה ליצור בצד שכנגד תחושה, ולו סובייקטיבית, לפיה צד אחד זכה ליתרון שאינו הוגן. הנציבות לא מצאה כי היה מקום למפגש שערך הדיין, במשך למעלה מ-3 שעות, בוודאי לא היה ראוי לקיים את המפגש בביתו".⁶⁰¹ ובמקרה של משא ומתן במתכונת דומה, קבעה הנציבות: "ניהול משא ומתן על ידי בית הדין עם כל צד בנפרד, שלא בהסכמת שני הצדדים, בוודאי שאינו ראוי. אולם, גם אם ניתנת הסכמה שכזאת, ראוי שלא לנהוג כך כדרך השגרה, אלא בנסיבות מיוחדות המצדיקות דרך זו. על בית הדין להיות ער לכך, כי חילופי דברים עם צד למשפט או בא כוחו ללא נוכחות הצד שכנגד, עלולים להביא להיווצרות בעיות ותקלות, בכללן, אמירת דברים שאולי לא ראוי לאומרם, לאי הבנות עקב העדר פרוטוקול לנאמר במפגשים אלה, לחשדות על משוא פנים ולפגיעה באמון הציבור במערכת השיפוטית. לא זו בלבד, אלא שגם אם ניתנה הסכמת הצדדים, על בית הדין ליתן החלטה בדבר קיום משא ומתן בנפרד, בה יציין את הנסיבות המצדיקות זאת וכן כי ניתנה הסכמת הצדדים לכך".⁶⁰² ובדומה, מפגש של קאדי עם באי כוחו של התובע ועם באי כוחם של חלק מהנתבעים בתיק, בלי שזומנו לדיון זה שמטרתו הייתה לפשר בין הצדדים, כלל

מעובדי בית הדין הרבני, עם צד, על מנת לקבל את תגובתו (במקום תגובה בכתב); וראו גם 259/19. 599 חוות דעת 10/07.

118/18 600. ראו גם הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון 18-1, "ממשק העבודה בין שופטים ובין גורמי תביעה וחקירה בבקשות לפני הגשת כתב אישום".

118/08 601; הדבר נכון גם להתערבות של דיין שלא נמנה עם הרכב הדיינים באותו תיק, ונפגש עם הצדדים בנפרד: "לא ראוי היה, שהדיין יתערב בעניין התלוי ועומד בבית הדין. אמון הציבור במערכת בתי הדין ומראית פני הצדק עלולים להיפגע מקיום פגישות "פרטיות" אשר כאלה, שעה שהעניין מסור להכרעת בית הדין. התערבות חיצונית כזאת של אחד הדיינים שאינו בהרכב, ושלא על דעת ההרכב, רק עלולה להזיק ולשבש את הדיון התלוי ועומד". 392/09. 602 655/08 602; הנציבות מצאה כי גם כאשר בית המשפט מנסה לגשר בצורה בלתי פורמלית בין הצדדים, תוך קיום פגישות עם הצדדים בנפרד, ואף שהסכימו לכך, אין הדבר ראוי. 982/06, חוות דעת 9/07. (ע"ע בית המשפט כמגשר); וראו גם 328/13.

הנתבעים בתיק. גם במקרה זה קבעה הנציבות: "אין לקיים דיון, אף אם מדובר בישיבת פשרה, ללא זימון כל בעלי הדין או באי כוחם. עיקרון יסוד בשיטתנו המשפטית הוא, כי המשפט מתנהל בנוכחות הצדדים ולא בהעדרם. על כן ראוי הוא כי צד להליך יזמון לכל דיון המתקיים בו. כמו כן, יש לתעד דבר קיומה של כל ישיבה ולנהל בה פרוטוקול".⁶⁰³ גם כשהצדדים מוזמנים לאחר מתן פסק הדין לצורך "הבהרות" ולניסיון לשכנעם לשתף פעולה עם רשויות הרווחה - אין לקיים את הדיון בנפרד.⁶⁰⁴

פגישות ושיחות נפרדות אסורות גם כשמדובר במומחים ובעדים.⁶⁰⁵ כמו כן במקרה שבו בית המשפט עורך "בירור פרטי" עם גורם כלשהו, במטרה ללבן סוגיה מסוימת: "בירור שאלות עובדתיות, מחוץ לכתלי בית המשפט, עשוי להביא עמו תקלות, משהמידע שמתקבל אינו עומד לבחינת הצדדים, באולם, ולא עובר בכור ההיתוך של החקירה הנגדית. מקום בו השופט עורך לעצמו בירורים מחוץ לכתלי בית המשפט גם נפגמת חובתו לפעול בשקיפות מלאה, והדבר עלול להוביל לפגיעה במראית פני הצדק".⁶⁰⁶ בית המשפט מנוע גם מלקבל דעה על תיק ממי שאינו בעל דין או ממי שלא הוסמך לכך בחוק או שלא בהתאם להוראות החוק: "... פנייה לבית הדין על ידי מי שאינו בעל דין או מי שלא הוסמך לכך בחוק, היא תפקידו, מעמדו או תוארו אשר יהא, תהא מטרתו מוצדקת ונעלה בעיניו ככל אשר תהא, יהיו נסיבות העניין אשר יהיו, אסורה בתכלית האיסור הן על פי דין תורה, הן על פי חוקי מדינת ישראל, הן על פי כללי הצדק הטבעי והן על פי נורמות מוסריות וחברתיות בסיסיות של חברה מתוקנת".⁶⁰⁷

1.3.2 משוא פנים, ניגוד עניינים ומראית פני הצדק⁶⁰⁸

בית המשפט יגלה לצדדים כל אימת שקיים חשש לניגוד עניינים אתי. על בית המשפט להימנע מהעדפת צד, מיחס של איפה ואיפה, ועליו לנהוג בשוויון בין בעלי הדין. על בית המשפט להיות ער לצורך בגיוון בעלי תפקיד המתמנים על ידו.

כללי האתיקה לשופטים קובעים הוראות שונות בנוגע לניגוד עניינים, לחשש לניגוד עניינים ולמשוא פנים.

14. (א) בכפיפות לאמור בדין ובכללים אלה ידון שופט בכל ענין שהועבר לטיפולו.

1155/07 603

605/09 604

1002/07 - 703/07 605

438/14 606; וראו גם 140/14, על שיחות דיינים עם "עסקנים" ומקורבים.

619/17 607

608 כאמור, אלו מרכיבים חשובים גם בשמירה על העצמאות השיפוטית. לניגודי עניינים בין התפקיד השיפוטי לתפקידים אחרים (ע"ע).

- (ב) משיימצא לשופט כי קיים טעם ראוי שהתיק לא יידון לפניו, יידע בכך את נשיא בית המשפט שבו הוא מכהן או שופט שהוסמך לעניין זה על ידי נשיא בית המשפט.
- (ג) החליט הנשיא של אותו בית משפט או שופט שהוסמך כאמור, כי אותו שופט ידון בתיק, לא ימנע השופט עצמו משבת בדין אלא אם כן חייב הוא לעשות כן על פי דין.
15. (א) שופט לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.
- (ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), שופט לא ישב בדין ביודעו שמתקיים אחד מאלה:
- (1) צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי, הוא בן משפחה של השופט או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת;
  - (2) יש לשופט עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד מרכזי, או שלבן משפחה של השופט יש עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך או בבא כוחו;
  - (3) בטרם התמנה לשופט היה השופט מעורב באותו עניין הנדון בהליך שלפניו בתור בא כוח, בורר, מגשר, עד, יועץ מקצועי, מומחה, או בדרך דומה אחרת;
  - (4) בעל דין או עד מרכזי היה לקוחו של השופט קודם מינויו לכהונתו, ולא חלפו לפחות חמש שנים מאז הטיפול בעניינו של אותו בעל דין או אותו עד;
  - (5) עורך דין המייצג בעל דין היה שותפו של השופט ולא חלפו לפחות חמש שנים מאז היותם שותפים;
  - (6) עורך דין המייצג בעל דין מטפל בעניין של השופט או של בן משפחתו;
  - (7) בן משפחה של השופט הוא עורך דין, שותף או שכיר, במשרד עורכי דין המייצג בעל דין.
- (ג) על אף האמור בסעיפים קטנים (א) ו- (ב), שופט רשאי לשבת בדין אם מפאת דחיפות העניין לא ניתן לקיים את ההליך לפני שופט אחר ועלול להיגרם נזק חמור או עיוות דין אם לא ידון בעניין.
- (ד) על אף האמור בסעיף קטן (ב)(2), שופט רשאי לשבת בדין אם העברת העניין לכל שופט אחר לא תשנה את עילת הפסלות.
- (ה) התקיימה עילת פסלות לפי פסקאות (1) או (2) בסעיף קטן (ב), הנוגעת לעורך דין או לבא כוח אחר, שהתקיימו בו נסיבות המחייבות קבלת היתר לייצוג כאמור בסעיף 53 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, רשאי בית המשפט להתיר את הייצוג, לבקשת עורך הדין או בא הכוח, אם מצא כי הנזק שייגרם לצד להליך אם לא יתיר את הייצוג עולה על הנזק שייגרם לצד להליך או לאינטרס הציבורי בשל הפסקת הדיון או

החלפת שופט; התיר בית המשפט את הייצוג כאמור, לא ישב בדין השופט שלגביו התקיימה עילת הפסלות.

(ו) האמור בסעיף קטן (ב) יחול גם על קרוב משפחה שאינו בן משפחה כהגדרתו בכללים אלה, אם סבר השופט כי יחסו אל אותו קרוב משפחה מונע אותו משרת בדין.

(ז) אין באמור בכלל זה כדי למעט משיקול דעתו של נשיא בית המשפט העליון הדן בערעור על פי סעיף 77א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

1.3.2.1 חובות גילוי וברור המוטלות של שופט (ניגוד עניינים משפטי וניגוד עניינים אתי)

בית המשפט יגלה לצדדים כל אימת שקיים חשש לניגוד עניינים אתי. הבחינה תיעשה בכל מקרה לגופו. הכלל בעניין זה הוא כי "אם יש ספק - אין ספק" - וחובת הגילוי מתקיימת."

ככלל, הנציבות אינה עוסקת ואינה מוסמכת לעסוק בבקשות לפסלות שופט בגין ניגוד עניינים.⁶⁰⁹ יתרה מזאת, עצם הגשת תלונה לנציבות אינה עילה לפסלות שופט.⁶¹⁰ עילות הפסלות מוסדרות בסעיף 77א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984.⁶¹¹ בעוד

609 חוות דעת 3/08; סעיפים 17(5) ו-18(ב) לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים.

610 אין זה ראוי שבית המשפט יפסול עצמו מלדון בתיק "רק משום שהוגשה תלונה נגדו" לנציבות. חוות דעת 16/04; 248/06; 1131/06; ע"א 4800/06, **לבה מגמשת יבוא ושיוק בע"מ נ' הרציג**, המאוזכר בדוח 2006. וראו 113/18: "אין להעלות על הדעת, כי שופט ישית הוצאות על עורך דין בשל כך שההין התלונן נגדו. מנגד, הגשת תלונה לנציב אינה "מחסנת" מהשתת הוצאות, שעה שהדבר נדרש בנסיבותיו של ההליך לגופם של דברים. בענייננו מצא מותב של בית הדין הארצי לעבודה להשית הוצאות, ועל פסק הדין תלויה עתירה לבג"ץ שהגיש עורך הדין. חרף חששותיו של עורך הדין, ראוי כי עורכי הדין ימשיכו להגיש תלונות לנציב במקרים הראויים, שכן כ- officers of court חובתם היא לתרום לעשיית הצדק ולטיוב מערכת המשפט שהם חלק בלתי נפרד ממנה"; ראו גם 926/07 - יש לאפשר לעורך דין זכות הטיעון טרם העברת העניין למשטרה, גם כדי שהמעשה לא ייתפס כנקמנות על הגשת תלונה של עורך הדין לנציבות; חוות דעת 4/05 לעניין סודיות החלטות הנציבות; 190/13; 804/04 - מקרה חריג שבו יש אזכור של תלונה קודמת לנציבות הוא לגיטימי; 307/07 - על אזכור התלונה שהוגשה לנציבות על ידי בית הדין; וראו גם 197/19, למקרה שבו בית הדין חייב צד בהוצאות בגין העובדה שהגיש תלונה לנציבות - תלונה שנדחתה. הנציבות קבעה כי אין הדבר ראוי. אין גם לעכב החלטה בעניין פסלות עד להחלטת הנציבות בתלונה. ראו גם תפ (ת"א), 10-10-19610, **מדינת ישראל נ' משה אביר** (נבו); עא 3345/17, **אמנון סלע נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ** (נבו); עא 5139/08, **עו"ד יובל ליכטר נ' גד קומרן** (נבו).

611 מפאת חשיבותו של הסעיף ותחימת הגבולות בינו ובין סמכויות הנציבות, נביאו במלואו:

77א. (א) שופט לא ישב בדין אם מצא, מיזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.

(1א) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), שופט לא ישב בדין בידעו שמתקיים אחד מאלה:

(1) צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי, הוא בן משפחה של השופט או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת;

(2) יש לשופט עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו

פסילת שופט⁶¹⁶. מדובר במקרים שבהם עלולה להיווצר פגיעה במראית פני עשיית הצדק, ועל השופט ליידע את הצדדים בחשש זה.⁶¹⁷ הנציבות קבעה כי "שני כללי ברזל ישימים כאן: ראשית, "אם יש ספק - אין ספק" - וחובת הגילוי מתקיימת. שנית, השכל הישר אמור לסייע בהבחנה בין המקרים בהם האתיקה מחייבת גילוי נאות לצדדים לבין המקרים בהם השאלה לא מתעוררת".⁶¹⁸ הבחינה תיעשה בכל מקרה לגופו, ולא בכפוף לרשימה סגורה כלשהי.⁶¹⁹ לשיטת הנציבות, תקופת הזמן של חמש שנים לפני או אחרי המניעה מלשבת בדין בשל ניגוד עניינים, "ראויה להיקבע גם לצורך חובת היידוע לבעלי הדין".⁶²⁰ ראוי שבית המשפט ישים ליבו למניעה האפשרית לדון בתיק או לצורך ליידע את הצדדים בשלב מוקדם ככל האפשר, על מנת להימנע מתקלות דוגמת מתן החלטות מהותיות או פסקי דין בצל ניגוד עניינים.⁶²¹

מפאת מגוון המקרים נביאם בקצרה, במיוחד את אלו שקבעו חובות גילוי, אף אם לא יצרו בהכרח מניעות שופט מלישב בדין.⁶²² מגוון המקרים מדגים את היות הרשימה בלתי סגורה.

- כאשר עורך-דין - בן משפחתו של שופט או עורך דין ממשרדו, מופיע בפני שופטים אחרים. נקבע כי אין לראות בכך פגם נורמטיבי גורף ויש להתחקות אחר נסיבות המקרה.
- כאשר תפקיד ציבורי אותו ממלא בן משפחה של שופט, קשור לתיקים בהם מטפל השופט, הביאו הנסיבות הקונקרטיות להמלצה על דרך חלוקת תיקים שתמנע מראית עין של ניגוד עניינים בפעילות השופט. כאשר קרוב המשפחה מועסק על-ידי עיריה והשופטת שומעת תיקים בהם מעורבת העיריה, המליצה הנציבות על העברה מנהלית של תיקי העיריה שטרם נשמעו, לשופט אחר ועל הבאת העובדה הנ"ל בפני הצדדים, בכל התיקים האחרים.
- במקרה של ניתוב מינהלי של תיקים לשופט, שטיפל בהם בעבר, בהיותו עורך דין, המליצה הנציבות על הסדרת הנושא בדרך מינהלית שתמנע העברה מראש של תיקים

616 מכתב הנציבות מיום 17.6.2015 .
617 ש.ס.

618 ש.ס. רצוי כמובן גילוי מוקדם על פני גילוי בדיעבד.

619 33/11 ו-34/11. הדברים הובאו גם בעמדת נציב מס' 1/11.

620 703/11. הדברים הובאו גם בעמדת נציב מס' 5/11. אך השוו 1/11, לפיה תקופת הגילוי הנאות צריכה להיות ארוכה מתקופת הפסלות.

621 953/09: "עקב הכרותה של השופטת עם המשיב היה עליה להימנע ממתן שתי החלטות האמורות כדי להרחיק עצמה מכל מצב בו תהיה האובייקטיביות שלה מוטלת בספק"; 566/16: "שופט לא עיין כדבעי בכל החומר שבפניו ולא שם לב, כי בכותרת פסק דין שניתן בהליכים קודמים בין הצדדים צויין, כי עניינו של רואה חשבון הקשור לתיק יוצג בעבר על ידי משרד עורכי הדין בו היה השופט שותף טרם מינויו לשפיטה"; 249/14; 868/13.

622 לסקירת מקרים שבהם נמצאו תלונות בלתי מוצדקות ראו בדוח הנציבות לשנת 2007, עמ' 136-139.

כאלה, לשופט.

- כאשר קיימת קירבה בין השופט לבין מי מבאי כוח הצדדים. כגון, כאשר אחיו של השופט משמש יועץ משפטי של צד אך לא הופיע בפני בית המשפט, העלה ברור הנציבות כי הנסיבות האובייקטיביות אינן מלמדות על פגיעה במראית פני הצדק והתלונה נדחתה.
- כאשר שופטת מינתה עורכת דין המייצגת אותה אישית, בתביעה אזרחית, פעם כמנהלת עזבון ופעם כמגשרת, מצאה הנציבות כי בנסיבות העניין התלונה מוצדקת עם המלצה לנזיפה. המינוי בוטל על ידי השופטת.⁶²³
- "... בתיק בו נתבע משרד ממשלתי ונדונה השאלה אם מפקחי המשרד קיימו את חובתם החוקית, ראוי היה שהשופט יגלה לצדדים כי רעייתו הייתה מועסקת בעבר כמפקחת באותו משרד".⁶²⁴
- "... העובדה שהשופט מקבל שירותים מגוף ציבורי גדול שהוא צד למשפט, כמו קופת החולים, אינה מטילה עליו חובת גילוי וכך גם העובדה שהוא צורך חשמל המסופק על ידי חברת החשמל שהיא צד במשפט".⁶²⁵
- "נראה, כי העובדה שיש לשופט קרוב משפחה העובד בפרקליטות המדינה, בפרקליטות המחוז או בעירייה המקומית - מחייבת גילוי, כאשר אותו קרוב מועסק במחלקה המטפלת בסכסוך נשוא המשפט. לא כך מקום בו הקרוב עובד במחלקה אחרת, של העיריה, של פרקליטות המדינה או של פרקליטות המחוז, שאין לה קשר לטיפול בסכסוך נשוא המשפט. כשאין קשר ישיר או עקיף, פטור בדרך כלל השופט מחובת הגילוי. דין פרקליטות המדינה או פרקליטות המחוז שונה מדינו של משרד עורכי דין ונדרשת זיקה קונקרטיית לנושא שנדון במשפט כדי שתקום חובת הגילוי".⁶²⁶
- "... כשלושופט עצמו עניין אישי בהתדיינות כלשהיא עם גוף כאמור לרבות המדינה עצמה, חובה עליו לגלות זאת לצדדים. במקרה כזה אין להבחין בין זרוע המדינה לבין צד רגיל להליך".⁶²⁷
- "שופט נתן הרצאה בבית ספר בו מלמדת אישה שעניינה נדון בפניו בלי שגילה את הדבר, סמוך לאחר מכן וקודם שנתן פסק דין, לבעלה, הצד שכנגד בתיק. בהחלטתו קבע הנציב,

623 חוות דעת 3/08.

624 מכתב הנציבות מיום 17.6.2015, 582/14. הנציבות הפנתה במקרה זה לסעיף 15(ב)2 לכללי האתיקה לשופטים: "יש לשופט עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד מרכזי, או שלבן משפחה של השופט יש עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך או בבא כוחו".

625 מכתב הנציבות, שם.

626 שם.

627 שם. מפנה ל- 930/11; עמדת נציב 1/11.

כי מרגע שזיהה השופט את האישה כבעלת דין בהליכים שבפניו בעת מתן ההרצאה חייבה מראית פני הצדק, כי יביא את הדבר מיוזמתו לידיעת הצדדים סמוך לאחר האירוע".⁶²⁸

• בתלונה בגין אי גילוי מידי של שופט על קשריו עם מערער. "הנציב הטעים את חובת השופט למסור את המידע לצדדים באופן גלוי, בהחלטה או בתיעוד בפרוטוקול, גם שעה שהוא סבור, כי נתונים אלה מצויים בידיעת מי מהם", וגם כאשר לדעתו אין הדבר מחייב פסלות.⁶²⁹

• "ראוי הוא שכאשר שופט היושב בדין יודע על קרבה משפחתית מהסוג האמור של אחד המתדיינים לשופט אחר באותו בית משפט [מנהלי החברה שהיתה צד להליכים השונים הינם אביה ואחיה של שופטת שכיהנה בתקופה הרלבנטית בבית המשפט לענייני משפחה באותו מחוז ומכהנת עתה בבית המשפט המחוזי], יביא את הדבר לידיעת הצדדים ובאי כוחם ואלה יכללו צעדיהם בהתאם".⁶³⁰

• בעליה של חברה, שניתן צו לפירוקה, הליון כי השופטת שדנה בתיק לא גילתה לבעלי הדין כי המבקש הוא קרוב משפחתה, ולא פסלה את עצמה בשל כך. עם זאת, דחתה הנציבות את התלונה לאחר שהשופטת הבהירה כי לא ידעה כלל על קרבת משפחה למבקש, וכי מעולם לא היה ביניהם קשר כלשהו.⁶³¹

• במקרה שבו משרדו של בעלה של השופטת מקיים קשר עסקי (ייעוץ) עם חברת האם של חברה נתבעת, על השופטת להביא את הדבר לידיעת הצדדים.⁶³²

• על שופט להביא לידיעת נאשם את העובדה כי במסגרת הכנת נייר עמדה לשר המשפטים, פגש פרקליטה במסגרת תפקידה, ושמע את עמדתה לגבי אותה סוגיה (במיוחד כאשר אותה סוגיה קשורה בעבירה שבה הואשם הנאשם).⁶³³

• על שופט להודיע בפתח הדיון כי קרוב משפחתו מתמחה במשרד עורכי הדין המייצג בעל דין בתיק שלפניו.⁶³⁴

• על שופט ליידע בעל דין על קרבתו המשפחתית לעורכת הדין (בת דודו) המועסקת במשרד בא כוחו של הצד שכנגד.⁶³⁵

.579/16 628

.548/16 629

.198/08 630

.1159/07 631

784/11 632. יצוין כי באותו מקרה השופטת לא ידעה כלל על אותו קשר בעת שדנה בתיק, ולפיכך התלונה נדחתה; והשוו לעמדת נציב 5/11, שם בעלה של השופטת העניק שירותים לבעל דין ולגורמים נוספים.

.297/11 633

.786/16 634

.184/15 635

- על שופט ליידע בעל דין כי אחייניתו של בן זוגה עובדת כשכירה במשרד בא כוחו של הצד שכנגד.⁶³⁶
- "לשופט החובה לגלות לצדדים כי בת דודתו עובדת כעורכת דין במשרד עורכי הדין שמייצג את אחד הצדדים במשפט".⁶³⁷
- כאשר בפני הרכב בית הדין הרבני הופיע עורך דין אשר ייצג את בתו של אב בית הדין, קבעה הנציבות: "לפחות משיקולי מראית פני הצדק היה על כב' הדיין לגלות לצדדים שבתו מיוצגת בבית משפט אחר על-ידי פרקליט המופיע בפניו, על מנת שמי מהצדדים יוכל לבקש את פסילתו, ככל שיבחר לעשות כן".⁶³⁸
- "ראוי היה שהקאדי ישקול שלא לקיים את ההליך בנוכחות אחיו, גם אם הוא רק עד מזהה, במיוחד על רקע אי-נחיצות עד כזה על פי הדין ובשל העובדה, כי האח ייצג את הבעל בהליכים קודמים. משהחליט בית הדין לקיים את ההליך בכל זאת בנוכחות האח, ראוי היה כי דבר הקרבה המשפחתית יצוין בפני הצדדים ובפרוטוקול, כך שיתאפשר להם לטעון לעניין זה".⁶³⁹
- במהלך דיון בבית המשפט לענייני משפחה, לא גילה השופט כי העוזרת המשפטית שלו עבדה בעבר עם עורכי הדין שייצגו את אשת המתלונן. הנציבות דחתה את תלונתו של הבעל: "גם בהנחה שחוות הדעת נכתבה על ידי העוזרת המשפטית כמה חודשים לפני מתן פסק הדין, הרי שחלף פרק זמן של שלוש שנים וחצי לפחות מאז עזבה את משרד בא כוח התובעת ועד תחילת מעורבותה בתיק. פרק זמן זה הוא ארוך דיו כדי להסיר חשש למראית עין של ניגוד עניינים, ומכאן שלא נפל פגם בשיקול דעתו של השופט בהחליטו לבקש את סיועה של העוזרת המשפטית בשלב זה".⁶⁴⁰
- כאשר שופט היה מיוצג בעבר על ידי עורך דין המופיע כעת בפניו, הדבר מחייב יידוע, בתלות בנסיבות, דוגמת מהות השירות, משכו, הזמן שחלף מאז השירות ועוד.⁶⁴¹
- על שופט לגלות לצדדים כי אביו נמצא בסכסוך משמעותי עם מוסד ציבורי הנמנה עם

304/14 636. ברם, באותו מקרה האחיינית החלה בעבודתה באותו משרד רק אחרי הגשת סיכומי התשובה. התלונה במקרה זה נדחתה.

637 מכתב הנציבות מיום 17.6.2015.

638 68/08, 973/07 638.

639 380/08 639.

640 649/11 640. וראו לעיל גם בעניין משך הזמן לגילוי.

641 עמדת הנציב 1/11. וראו גם 454/19. במקרה זה נדחתה תלונתה של עורכת דין אשר ייצגה בעבר את גרושתו של בעלה של שופטת משפחה. השופטת מנעה מעורכת הדין לייצג את הצדדים אשר התדיינו זה ארבע שנים בתיק שהתנהל אצלה. הנציבות מצאה כי "במקרה דנן, התעלמה המתלוננת מהוראות סעיף 353 האמור והחליטה לקבל על עצמה את הייצוג בשני התיקים, שאחד מהם נדון על ידי השופטת לאורך תקופה ממושכת, ובעניינו לא התירה לה השופטת לקבל את הייצוג".

הנתבעים בתיק.⁶⁴²

• לגבי קשרים חברתיים בין שופט לעורכי דין: תלונה לפיה רשם מתעמל יחד עם עורך דין באותו מכון כושר לא התקבלה: "לא כל היכרות ולא כל חברות עם מי מעורכי הדין המופיעים בפני שופט או רשם מחייבת אותם להימנע מלדון בתיק";⁶⁴³ תלונה אחרת בדבר הזמנת עורכי דין לאירוע משפחתי של שופט נענתה על ידי הנציבות כך: "מינויו של עורך דין לשופט אינו מטיל עליו חובה לנתק את קשריו החברתיים הקודמים,⁶⁴⁴ ובהם קשריו עם עורכי דין, ואין מניעה כי שופט יזמין עורכי דין למסיבת בר מצווה של בנו ובנו יקבל מתנות סבירות ומקובלות באירועים מסוג זה, ובלבד שאם מי מאותם עורכי דין יופיע בפניו, יהא עליו לשקול אם לפסול עצמו מלשבת בדן מחמת שנתקיימו אחד המצבים המנויים בסעיף 77א(1)(1) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] התשמ"ד-1984, כפי שתוקן לאחרונה בחוק נושאי משרה שיפוטית (מניעה מלשבת בדן) (תיקוני חקיקה) התשס"ד-2004 ונקבע בו כי "שופט לא ישב בדן... אם מצא כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים". הסעיף מונה מצבים שבהם לא ישב שופט בדן והם כאשר "צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי הוא בן משפחה של השופט או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת".⁶⁴⁵

• כאשר אשתו של השופט, עורכת דין פרטית, מייצגת בנקים, על השופט להימנע מדיון בעניינים של אותם בנקים, אך אין מניעה שיעסוק בעניינים של בנקים אחרים.⁶⁴⁶

• השופט חייב לגלות למתדיינים בתיקי בנקים את העובדה שהוא תובע בתביעה ייצוגית נגד בנק.⁶⁴⁷

• שופט שדן בענייניו של לקוח לשעבר.⁶⁴⁸

• על שופטת לגלות כי בעלה, רופא בכיר בבית חולים ממשלתי, נוהג לתת חוות דעת למוסד לביטוח לאומי (הנתבע באותו תיק).⁶⁴⁹

• סגן נשיא בית משפט המופקד על עניינים פלייליים, בעוד אשתו מכהנת כמנהלת המחלקה

642 525/14

643 112/04; הנציבות קבעה כי אין מקום "להודיע לצדדים על היכרות שאיננה בדרגה הפוגמת בצורה כלשהי באובייקטיביות ובניטרליות של השופט". 125/04.

644 וראו גם כלל 16 לכללי האתיקה לשופטים.

645 חוות דעת 17/05. הנציבות הוסיפה דברים בהחלטה בסוגיה מהי "קרבה ממשית"; 229/05.

646 1/04

647 164/03

648 1121/05. באותו מקרה לא זכר השופט כי ייצג את אותו לקוח. הנציבות ציינה כי על בית המשפט לנקוט משנה זהירות במקרים אלו; 614/17; 530/06.

649 27/15

הפליילית בפרקליטות אותו מחוז. אף שלא נמצא רבב בתפקודו, נקבע הסדר למניעת מראית עין של ניגוד עניינים.⁶⁵⁰

- משרד עורך דין שבו כיהן השופט טרם מינויו, ובו מועסקת רעייתו, טיפל בתיקי עירייה. היה על השופט לברר את הדברים לפני שישב בתיק זה.⁶⁵¹

1.3.2.2 איסור העדפת צד, והחובה לנהוג בשוויון בין בעלי הדין

בית המשפט יימנע מהעדפה של צד או מיצירת תחושה כאילו הוא נוטה להעדיף את אחד הצדדים לדיון, את בא כוחם או אדם אחר מטעמם. הדבר עלול להתפרש למראית עין כאילו מדובר ב"משחק מכור"⁶⁵² שהוכרע מראש ועלול לכרסם באמון הציבור בבית המשפט.

כללי האתיקה לשופטים קובעים בהקשר זה כי:

6. שופט ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקייה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים.

12. (א) שופט ינהל את הדיון שלפניו באופן מקצועי וענייני, תוך שהוא מקפיד לנהוג שוויון בבעלי הדין ובעורכי הדין המופיעים לפניו ונמנע מכל אמירה או מעשה שיש בהם כדי לפגום בחזותו האובייקטיבית והמקצועית.

(ב) שומה על שופט לשמור על חזות נייטרלית במהלך הדיון ולהימנע מליצור בהתנהגותו או בדבריו יסוד לחשש ממשי למשוא פנים.

על בית המשפט להימנע מהעדפה של צד או מיצירת תחושה כאילו הוא נוטה להעדיף את אחד הצדדים לדיון, את בא כוחם או אדם אחר מטעמם.⁶⁵³ הדבר נכון גם כאשר בית הדין נענה לבקשות דחייה של צד אחד ומכביד את ידו על בא כוחו של הצד שכנגד.⁶⁵⁴ או כאשר מעניק לצד סעדים שלא ביקש כלל.⁶⁵⁵ זאת גם כאשר מדובר בדאגה כנה לצד מסוים: "הנציב קבע, כי אף אם התנהלותה של השופטת נובעת מדאגה לקטינים, שעלולים למצוא עצמם ללא קורת גג לראשם, היא חרגה מן הראוי כשנתנה לבעל יחס מועדף ואפשרה לו למעשה

340/04 650

301/05 651. הנציבות קיבלה את טענת השופט ולפיה הוא לא היה מודע לעובדות המקיימות ניגוד עניינים.

458/05 652

304/04 653: "ראוי לו לשופט להימנע מהתבטאויות, מהתנהגות ומשפת גוף שיש בהן משום יצירת רושם של נקיטת עמדה כלפי עדות העדים או טיעוני הצדדים..." 256/04 (לעניין שופט החוקר חקירת שתי וערב צד, נזף בו ומטיח בו האשמות).

680/06 654

590/15 655

לנהל את הדיונים⁶⁵⁶ (ע"ע כוונות טובות לפשרה). למשל, שופט מנוע מלהציע לבא כוח של אחד הצדדים במהלך הדיון, בתיק ששמיעתו טרם הסתיימה, להעביר לטיפולו תיקים לגישור או לבוררות. הצעה זו עלולה להתפס כאילו השופט היושב בדין מעריך את עורך הדין האחד על פני עמיתו.⁶⁵⁷ ולמשל, שופטת התעלמה מהתלהמות של בעל דין, אף שהוא איים על עורך הדין של הצד שכנגד, אך אפשרה לאותו צד מתלהם להגיש עשרות בקשות ולנהל חקירות ממושכות, כאשר מנעה זאת מהצד שכנגד.⁶⁵⁸

במקרה שבו נתבע התלונן על שבית המשפט "העתיר מחמאות על התובע" מחד "אולם מנגד לא הגיב לדברי התובע שחזר ואמר שהוא (המתלונן) "משקר ואינטרסנט" וש"בגד בשבועת הרופאים". התלונה נדחתה לאחר שבית המשפט הציג את מכלול הנסיבות, ולפיהן היה מקום להפגין רגישות מיוחדת כלפי התובע, חולה במחלה סופנית, מול נתבע שהתלהם במהלך הדיון. עם זאת הנציבות מצאה לנכון להעיר כי "יש גם להבחין בין מתן זכות טיעון לגופו של עניין לבין אדישות מצד בית המשפט לאמירות פוגעניות מיותרות בבעל דין כשהן נאמרות על ידי הצד שכנגד. מחובתו של בית המשפט לנהל את הדיון לפניו באופן מקצועי וענייני, תוך הקפדה על שוויון בין בעלי הדין, ושמירת מסגרת מכובדת לדיון".⁶⁵⁹ במקרה שבו מומחית העידה בבית המשפט, ושופטי ההרכב פנו אליה "..." בתור "גברת", בעוד שיתר העדים זכו לכינוי בתוארם המקצועי, מצאה הנציבות טעם לפגם.⁶⁶⁰ גם "התלחשויות" של שופטת עם בא כוח הצד שכנגד יוצרות מצג של איפה ואיפה.⁶⁶¹ אפשר לחוש תחושה של העדפת צד גם כאשר בית המשפט, בפתח הדיון בכל פעם, מעיר לעורכי דין המייצגים הורים בתיקים נגד שירותי הרווחה על אופן ניסוח הערעור, גורם שמעלה חשש בקרב המתלוננים למי בית המשפט "נוטה חסד".⁶⁶² כמו כן כאשר בית המשפט קוצב זמן לצד אחד ואינו עושה כן כלפי הצד שכנגד.⁶⁶³

העדפה או תחושת העדפה עולה לעיתים בדיונים שבהם מופיעים נציגי המדינה (הפרקליטות).⁶⁶⁴ בהקשר זה קבעה הנציבות כי "במשפט בו עומד בעל דין מול המדינה ונציגיה יחוש הוא, כי השופט היושב בדין נוהג בשוויון בין המתדיינים. על השופט לעמוד על

702/10 656.

582/16 657. "הדבר מקבל משנה תוקף כאשר הצד שכנגד הינו עורך דין בעצמו ואת דחיית עמדתו בתיק בסופו של יום עלול הוא לייחס, בשגגה, לחיבתו של השופט לחברו".

503/15 658; וראו גם לתחושת איפה ואיפה בבית הדין הרבני, כאשר רק בקשות של הבעל נענו. 10/07.

506/14 659; ראו גם 287/05.

520/14 660.

351/06 661.

47/15 ; 46/15 ; 45/15 662.

90/05 663.

664 ולעיתים נטען גם להיפך. ראו 22/07.

כך, שהחלטותיו יקוימו על ידי כל בעלי הדין ואין ליתן לנציגי הפרקליטות יתרון כלשהו.⁶⁶⁵ גם מתן הארכות מועד לפרקליטות כדבר שבשגרה, וגם אם הוגשו באיחור, עלול להעביר מסר בלתי ראוי של "יחס מיוחד... כלפי המדינה".⁶⁶⁶ כך בקרב אסירים נוצרה תחושה שבית המשפט מעניק יחס מועדף לנציגי השב"ס במסגרת עתירות אסירים, בין השאר משום שהשופטים הדנים בעתירות אלו בין כותלי הכלא, אוכלים במתקני השב"ס ואינם דורשים מנציגי השב"ס לחתום על תצהירים לאימות העתירות, כפי שמחייב אותם החוק. הנציבות מצאה כי יש לנסח הנחיה כללית בנושא זה "בשים לב גם למראית פני הדברים"⁶⁶⁷ (ע"ע מקרים שבהם יש מקום לחזור ולבקש עמדת צד). לעיתים הרשויות הן שחשות "חוסר אהדה" כלפיהן. במקרה כזה הנציבות מצאה כי השוואה שעשה השופט בין פעולת הרשות ובין חטיפה היא בלתי ראויה.⁶⁶⁸

1.3.2.3 הצורך בגיוון במינויים של בעלי תפקיד, ומינויים בשל היכרות מוקדמת

בית המשפט יהיה ער לצורך בגיוון בעלי תפקיד המתמנים על ידו.

היבט נוסף של "העדפת צד" יכול להיות גם במי שאינו מתדיין, אלא עורך דין או מומחה המעוניין במינוי מטעם בית המשפט.

"על בית המשפט להיות ער לצורך בגיוון בעלי תפקיד המתמנים על ידו, מה גם שמדובר במשאב ציבורי לגביו יש לפעול בשקיפות תוך שקילת שיקולים של שוויון, של צדק והגינות ומניעת שרירות ואפליה. זאת ועוד, מינויים חוזרים ונשנים עלולים לפגוע באמון הציבור ביושרתה של מערכת המשפט וליצור לזות שפתיים. יש לעשות אפוא כל שניתן על מנת לחתור לשילובם של עורכי דין רבים יותר כבעלי תפקיד בפני בית המשפט. ככל שתגדל ההטרוגניות של המינויים יוכלו עורכי דין נוספים להיכנס למעגל המתמנים, דבר שייתן להם אפשרות להתמקצע ולצבור ניסיון ואלה יאפשרו את מינויים בהמשך גם לתיקים מורכבים".⁶⁶⁹ דברים דומים נאמרו בהחלטת הנציבות בעניין מינויים בבית המשפט לענייני משפחה, ולפיהם יש להסדיר רשימה עדכנית של בעלי תפקיד בשכר שמתמנים כאפוטרופסים מטעם בית המשפט לענייני משפחה.⁶⁷⁰

744/15 665; וראו גם 227/05 לעניין שופט שניכר כי נתן יחס מועדף לתביעה ולנציגיה.
811/05 666

112/16 667; 944/06 על מפגשים בלתי פורמליים בין נציגי השב"ס והשופטים; 594/06, לעניין מראית העין הנוצרת במפגשים בין נציגי הפרקליטות, השופטים וחברי ועדת השחרורים.
204/06 668. באותו מקרה קבעה הנציבות כי אין מניעה שתימתח ביקורת על הרשויות, כל עוד הדבר רלוונטי וענייני.
23/17 669. גם הסכמת הצדדים בעניין המומחה אינה מחייבת את בית המשפט.
840/16 670. הנציבות מפנה לדוח הוועדה בנושא מינויים של בעלי תפקידים בשכר על ידי בית המשפט. וראו גם דוח

במקרה אחר, העלה מתלונן טענה כי שופט מעדיף עורך דין מסוים "בסכומי הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין שהוא פוסק לטובתו; מינוי של עורך דין, עימו עבד השופט טרם מינויו, כמגשר בתיקים שהתנהלו בפניו".⁶⁷¹ בעוד שבעניין העדפת עורך הדין לא נמצא לכאורה ממצא חד משמעי, "אשר למינוי מכרו של השופט כמגשר, העיר הנציב כי מן הראוי היה להקפיד על ניסוחה של ההחלטה שבה מונה אותו עורך דין לתפקידו, ולתעד בפרוטוקול במדויק כיצד הוחלט על מינויו".⁶⁷²

במקרה אחר, מינה שופט כונס נכסים ששימש בעברו מאמנו של השופט וטיפל בענייניו המשפחתיים והאישיים. השופט לא גילה זאת לצדדים. לשיטת הנציבות [כ] "שמי שמונה לתפקיד מטעם בית המשפט הוא מומחה ראוי בתחום בו התמנה ומינויו נובע משיקולים מקצועיים גרידא, אינה גורעת מחובת הגילוי של ההיכרות בינו לבין בעל התפקיד, זאת מחשש לפגיעה במראית פני הצדק. את יתרון ההיכרות המקצועית החיובית עם בעל התפקיד יש לשקול כנגד הפגם שבמינוי של מכר לאותו תפקיד. ניתן להניח את קיומם של מועמדים מקצועיים לתפקיד גם מבין אלה שאינם נמנים עם מכריו של השופט".⁶⁷³ כך גם במקרה שבו בית המשפט ממנה בעל תפקיד (דוגמת כונס נכסים או מנהל עזבון) שעומו יש לו יחסי קרבה. הנציבות קבעה כי "העדר יידוע של הצדדים אודות יחסי קרבה בין שופט לבין אחד הכונסים ואודות חברותו של השופט עם אחיו של הכונס השני, וזאת טרם מינוים על ידו, מעורר חשש לפגיעה במראית פני הצדק. העובדה שמקבל המינוי הוא מומחה ראוי בתחום בו התמנה, ללא קשר לקרבה ולרעות עם השופט, אינה גורעת מחובת הגילוי של בית המשפט".⁶⁷⁴ ובדומה, מינוי לכמה תפקידים של עורכת דין המייצגת את השופט, אף אם הדבר נעשה בתום לב.⁶⁷⁵ או מינוי עורך דין שהוא בעלה של שופטת אחרת באותו בית משפט.⁶⁷⁶

הנציבות לשנת 2017, בעמ' 55-56 לטיפול המערכתי בנושא.

452/17 671

672 ש.ס.

682/17 673

625/16 674

200/06 675

308/06 676. כאן יש לפעול לפי הנסיבות, כדי לא "להעניש" בצורה גורפת את עורך הדין. עוד על הנסיבות לבחינת העניין, לרבות במקרה של מינוי מומחה, ראו 295/06; 1004/06 המובאים בדוח 2006, בעמ' 112 (באותו מקרה מונה מומחה רפואי עשרות פעמים בבית המשפט שבו פועלת אשתו, השופטת).

2. החלטות ופסקי דין

בית המשפט יקפיד בהתבטאויותיו בפסקי הדין ובהחלטות היוצאים תחת ידיו; על בית המשפט לקבל החלטות ופסקי דין במועד, לאחר ששמע את הצדדים ותוך עיון יסודי בכתבי הטענות; על בית המשפט לתקן החלטות ופסקי דין כקבוע בחוק; פרסום פסק הדין ייעשה אף הוא בהתאם לכללים תוך הקפדה על שמירת פרטיותם של הצדדים. לעיתים יהא על בית המשפט להתערב על מנת להביא לקיומו וליישומו של פסק הדין.

2.1 התבטאויות שופטים בפסקי דין ובהחלטות (ע"ע התבטאויות במהלך הדיון; ע"ע מעמד צד אחד)

בית המשפט יקפיד בהתבטאויותיו כלפי מתדיינים, עדים, צדדים שלישיים, מומחים ועורכי דין, בפסקי דין ובהחלטות היוצאים תחת ידיו. ביקורת מותרת ולעיתים אף הכרחית, אך על בית המשפט לשמור בהתבטאויותיו על מידתיות, על סגנון ועל רלוונטיות. יש להימנע מאמירות מכלילות. קרי, בית המשפט יימנע מאמירות שאינן ראויות ושאין נחוצות להכרעה השיפוטית.

2.1.1 מבוא – מידתיות, סגנון ורלוונטיות

סעיף 11 (ג) לכללי האתיקה לשופטים קובע כי:

“במהלך המשפט ובהחלטותיו בכתב יימנע שופט מהערות פוגעניות או מעליבות כלפי כל אדם”.

סעיף 11(ה) מוסיף:

“בהביעו דעה על אדם שלא היה צד להליכים, ייתן השופט דעתו לשאלה אם ניתנה הזדמנות לאותו אדם להציג עניינו כהלכה לפני בית המשפט”.

בית המשפט נהנה **מעצמאות שיפוטית** (בכפוף לחוק) בהכרעותיו, בתוכן הכרעותיו, בניסוח ובלשון הדברים שבפסק הדין, בדרך שבה הוא מנמק את ההכרעה ובסגנון הכתיבה. התבטאויות במסגרת פסק דין, לרבות בשאלת מהימנות עדים⁶⁷⁷ ועדים מומחים הן “בלב ליבה של מלאכת השפיטה”⁶⁷⁸. עם זאת, **חופש הביטוי** של בית המשפט אינו בלתי מוגבל: “עליו להיזהר באמירותיו, להימנע מאמירות לא ראויות או אמירות שאין בהן צורך. עליו

677 לעניין הערכת מהימנות של עדים ראו 523/04 (גם זו צריכה להיעשות “באיפוק ובריסון”).
678 (חוות דעת 1/04); 672/06; 926/06; 321/15.

להקפיד על תרבות הדיון ולהימנע מסגנון שאינו מכבד את בעליו.⁶⁷⁹ סוגיה זו עלתה לא פעם בקשר להתבטאויות פוגעניות או להערות בוטות כלפי צדדים לדיון כגון עדים, עורכי דין וצדדים שלישיים שלא היו חלק מהדיון.⁶⁸⁰

2.1.2 התבטאויות כלפי מתדיינים, עדים וצדדים שלישיים

בסדרה של החלטות יישמה הנציבות את מבחני המידתיות, הסגנון והרלוונטיות בכל הקשור להתבטאויות בהכרעות שיפוטיות. הנציבות קובעת כי "ככל שהדברים בוטים יותר, קשים יותר ואינם דרושים להכרעה במשפט, כך לא תתקבלנה האמירות כלגיטימיות".⁶⁸¹ התבטאויות כלפי עדים, מתלוננים וצדדים שלישיים עלולות לפגוע בכבודם ובשמם הטוב, ועלולות להרתיע עדים ומתלוננים. על כן יש להקפיד על סגנון, על מידתיות הדברים ועל הרלוונטיות שלהם להכרעה בשאלות העובדתיות והמשפטיות.

דוגמה לאמירה שנמצאה רלוונטית ומידתית היא אמירה שנכתבה בהחלטה בנוגע לעורך דין שהגיש תביעה בגין קבלת "דואר זבל". בית המשפט קבע בהחלטתו כי "... התרשם שהמתלונן אינו "נפגע" שהחוק הקיים בנושא זה בא להגנתו, אלא יזם אשר רואה בחוק אפשרות להתעשר על חשבון שולח ההודעות".⁶⁸² במקרה אחר, מומחית שהעידה בתיק התלוננה על יחס ההרכב כלפיה במהלך הדיון (ע"ע) ובפסק הדין.⁶⁸³ לדבריה, נגרם נזק לה ולשמה הטוב. בפסק הדין תוארו עדותה וחוות דעתה כ"..." מוטה", "מגמתית", "מכילה בקיעים רבים מספור", "[... והמתלוננת] כ"מהוססת, לא אמינה ומתפתלת", ובקביעה כי "כנות תשובותיה מוטלת בספק" תוך ציון כי מדובר בלשון עדינה, בקביעה כי לא התאמצה להשיג מוצגים, ובקביעה כי נקטה גישה "רשלנית" ושאיינה אובייקטיבית". הנציבות בחנה את השאלה "... אם הביקורת שהוטחה בו במתלוננת הייתה רלבנטית, מידתית ובלתי פוגענית יתר על המידה. לשון אחר - האם חרג בית המשפט בפסק דינו מן הראוי, שכן אף במסגרת העצמאות השיפוטית אין ליתן חירות לבית המשפט להתבטא בלא רסן".⁶⁸⁴ הנציבות, תוך הקפדה על ההבחנה בין העצמאות השיפוטית ובין חופש הביטוי, שמה על כף המאזניים את

302/15 679. ראו גם כתבן ושנור, תרבות הדיון, **לעיל** הערה 145. על ההבחנה בין סגנון ותוכן.

680 על סמכות הנציבות בהקשר זה ראו חוות דעת 1/04, וכן בג"צ 188/96 **צירינסקי נ' סגן נשיא בית משפט השלום**, פ"ד נב(3)721 (1998) המאזכר שם.

22/07 681.

545/12 682; וראו גם 911/07; 921/07.

520/14 683.

684 שם; וראו 62/04 למקרה שבו הקביעה כי חוות הדעת מגמתית, מתחייבת במסגרת ההכרעה השיפוטית. וראו גם 937/06 על ביקורת על עובד מדינה ומסמכים שהגיש, אשר היו חיוניים להכרעת הדין, אף שעובד הציבור לא זומן לבית המשפט.

שמו הטוב ואת פרנסתו של העד המומחה מול מלאכת השיפוט המחייבת את בית המשפט לקבוע את מהימנותם של העדים המופיעים בפניו, ומצאה כי אין בדברים שנאמרו משום חריגה מן המקובל.

דוגמה לאמירה לא רלוונטית בפסק דין היא התייחסותו של בית המשפט למכתב שצירף התובע: "בפסק הדין נאמר שלא ברור מדוע צורף המכתב, אך עם זאת ניתן ללמוד ממנו כי המתלונן הלין בעבר על סכומים שנגבו ממנו... לא נתבהר מה ראה להוסיף בפסק הדין את עניין המכתב שלא הייתה לו כל רלוונטיות... אין להתעלם מן ה"רמז הדק" המשתמע מן הדברים... על היות המתלונן עותר סדרתי..."⁶⁸⁵.

בהחלטה שניתנה בתביעה שהגיש מתלונן נגד גרושתו, נכתב "...כי מזה מספר שנים מנהל המתלונן הליכים בערכאות שונות באובססיביות שלא היתה מביישת את "קפטן אחאב". הנציבות קבעה כי "[...] כאשר עשה שימוש בדמות זו, היה עליו לתת את הדעת למשמעויות ולקונוטציות השונות שעשויות להיות לקורא, לגבי טיבה של אותה דמות ולפגיעה המיותרת שעלולה להיגרם כתוצאה מכך למתלונן".⁶⁸⁶ במקרה נוסף נעתר בית המשפט לבקשת פסלות שהוגשה על ידי המתלונן וציין "כי מצא בתיק אחר בו דן, שהמתלונן תבע שני בני אדם שונים בגין אותו נזק, וכי בתביעה הנוכחית (במסגרתה הוגשה הבקשה לפסלות) עומד יושרו של המתלונן לדין. הנציבות קבעה בהחלטה, כי מיטיב היה השופט לעשות אילו היה נמנע בהחלטה מהתייחסות לחוסר יושרו (לדעתו) של המתלונן. עניין זה לא רק שלא היה חיוני להחלטה, אלא שגם היה על השופט לדעת, כי ההחלטה תהיה בתיק אשר יועבר לשופט שידון בתיק, וכי עליו יהיה לפסוק גם ביושרו של המתלונן (כפי שהשופט עצמו כתב בהחלטה)".⁶⁸⁷ ובתביעה לקביעת מזונות: "בקשת המתלונן לדחות את התביעה "דבר אכזרי הוא המצביע על אטימות חושים אצל מי שמייצגים את הנתבע אם לא של הנתבע עצמו".⁶⁸⁸

באחד המקרים קבע בית המשפט קביעות עובדתיות שמהן השתמע כי לכאורה עד תביעה במשפט פלילי נתן שוחד. העד לא נחשד בעבירה זו, לא הואשם בה ולא ניתנה לו הזדמנות להגיב על הדברים לפני שנכתבו בהכרעת הדין. לדבריו, נפגע שמו הטוב ברבים⁶⁸⁹ ונגרמה פגיעה באינטרס הציבורי שמקורה בהרתעת עדים (במיוחד לאחר שבאת כוח המאשימה אמרה לו כי "לא נפל פסול במעשיו", וכי גם בית המשפט קבע בעניין זה כי העד יכול להיות

50/13 685

311/10 686

572/09 687

46/06 688. אמירה זו, הנוגעת הן לעורך הדין והן ללקוח, נמצאה חורגת מנורמת "האיפוק והריסון".

931/08 689. בשים לב ששמות הצדדים בשיטת המשפט הישראלית גלויים ומפורסמים במאגרי המידע השונים. ראו,

בוגוש, הלפרין-קדרי וכתבן, **לעיל** הערה 28; וכן **דין וחשבון הוועדה לקידום התנהלות דיונית תרבותית בבית המשפט**,

(תשע"א); וכן שוטן וזיו-לירדור, **לעיל** הערה 270.

"שקט ובטוח"⁶⁹⁰. התלונה נמצאה מוצדקת. אכן, קובעת הנציבות, לבית המשפט קיים גם תפקיד מחנך ונורמטיבי, אך "אין... קשר בין אלה ובין "הרשעתו" של המתלונן בעבירה שלא הואשם בה, ובלי שניתן לו פתחון פה"⁶⁹¹. כמו כן הסתייגה הנציבות מאמירות שנכתבו בהכרעת דין ולפיהן תמוה מדוע קורבן עבירת מין "לא ניסתה להתחמק ממעשי הנאשם... וכבשה עדותה במשך שנים רבות". נקבע כי אין מקום לאמירות מסוג זה שיש בהן השפלה ו"האשמת הקרבן"⁶⁹². הכלל שגזרה הנציבות ממקרה זה הוא כי "על שופט להימנע מלכלול בפסק דינו דברים שיש בהם כדי לפגוע שלא לצורך במי מהאנשים הקשורים בהתדיינות לפניו"⁶⁹³. כך גם כאשר בית המשפט התייחס "לחוסר יושרו" של המתלונן (מתדיין שהינו עורך דין במקצועו): "בית המשפט נדרש לנהוג במשנה זהירות בבואו להטיל דופי וביקורת בצד להתדיינות משפטית, שכן פגיעתה של ביקורת בלתי מוצדקת עשויה להיות קשה לכל אדם, לא כל שכן לעורך דין". ומוסיפה הנציבות: "בית המשפט כשל גם בכך שקביעתו לעניין יושרו של המתלונן, באה לעולם מבלי שניתנה למתלונן זכות תגובה"⁶⁹⁴.

לעיתים ההתבטאויות מופנות למי שכלל לא היו צד לדיון,⁶⁹⁵ ומכאן שלא היו יכולים להגן על שמם הטוב. לשיטת הנציבות: "לא כל אימת ששופט מעיר הערה ביקורתית פוגעת הוא חורג מהתנהלות ראויה. אולם בנסיבות מקרה זה, האמירה הפוגענית של השופטת נגעה ליושרו המקצועי של המתלונן. לא זו בלבד שלא היתה נחוצה לעניין, אלא, וזה העיקר, היא נאמרה כשלמתלונן לא הייתה הזדמנות להתייחס לדברים"⁶⁹⁶. במקרה נוסף, הוציא בית הדין הרבני מתיק שהיה ברשות הנהלת בתי הדין הרבניים, מסמכים על המתלונן, ראש מערך בתי הדין לגיור, שלא היה כלל צד לאותו דיון. בית הדין השתלח במתלונן בלי שנשמעה עמדתו.⁶⁹⁷

הדברים נכונים גם כאשר האמירות כלפי הפרט המתדיין "גולשות" ולכאורה מכלילות חלקים בציבור (ע"ע התבטאויות מכלילות בדיון) או עלולות להיתפס ככאלו. למשל התבטאות "... לפיה הנתבע, כמו רופאים רבים אחרים, מתנהג ביהירות ובהתנשאות". גם במקרה זה הבחינה הנציבות בין העצמאות השיפוטית, לרבות בניסוח פסקי הדין, ובין גבולות חופש הביטוי,

690 עמדת הנציב 3/08.

691 ש.ס.

692 חוות דעת 10/06.

693 ש.ס.

694 248/19.

695 וראו לעניין זה בג"צ 188/96 **גד צירינסקי נ' סגן נשיא בית משפט השלום**, פ"ד נב(3) 721 (1998), לעניין היעדר זכות עמידה בערעור לעד שאינו צד להתדיינות.

696 734/09; במקרה דומה, אף שלא בעניינו של מומחה שמונה מטעם בית המשפט, אלא של רופא ששימש רופא של ילדי בני זוג שהיו בהליך גירושין, קבעה הנציבות כי ההחלטה שנשענה רק על טענות האב ולפיה לא ייתכן כי הרופא ימשיך לטפל בילדים, אינה ראויה, כאשר לא ניתן לרופא פתחון פה. 705/10; וראו גם 647/05.

697 216/08. יצוין כי הדין הפיץ את טיוטת פסק הדין ברבים.

כאשר ההתבטאות האמורה נמצאה כ"מיותרת ופוגענית, שאינה מתיישבת עם החובה לפיה על בית המשפט להימנע מהערות פוגעניות או מעליבות כלפי כל אדם".⁶⁹⁸ החלטת הנציבות נשענת לא רק על היות ההתבטאות פוגענית, אלא גם בלתי רלוונטית. כך גם התייחסות למתדיין או לבא כוחו על רקע זיהויו כנמנה עם ארגון כלשהו. למשל, בגזר דין ציין בית המשפט כי "מדברי ההגנה למד, שהמתלונן היה בעבר פעיל בקבוצה שתרכות המאבק שלה, וליתר דיוק תת התרבות הזו, עבר זמנה אם בכלל היה לה מקום אי פעם". הנציבות קבעה כי אין רבותא ש"השופט לא היה מונע בהתבטאותו משיקולים גזעניים... אולם לא נמצאה הצדקה להתבטאות הפוגעת על תת התרבות של הקבוצה. לא דרכה של הקבוצה ואופי מאבקה הם שעמדו לדיון, וגזר הדין לא היה לוקה בחסר אם השופט לא היה נדרש להביע את דעתו בנושאים אלה. בהתבטאות עלב השופט במתלונן ללא צורך".⁶⁹⁹

2.1.3 התבטאויות כלפי עורכי דין

בית המשפט יקפיד במיוחד על כללי ההתבטאות כאשר מדובר בעורכי דין אשר שמם הטוב, המוניטין שלהם ומטה לחמם עלולים להינזק, וזאת גם כאשר טיעוניהם אינם נראים בעיני בית המשפט.

כללים אלו חלים, אולי ביתר שאת, בנוגע להתבטאויות פוגעניות בפסקי דין כלפי עורכי דין⁷⁰⁰ (ע"ע התבטאות בית המשפט בדיון). הדברים באו לידי ביטוי בהחלטת הנציבות, אשר ראוי להביאה במלואה:

"עורך דין הלין, כי בהחלטה בבקשה שהגיש הוסיפה שופטת את המילים "קשה שלא לתמוה, לאור התנהלות המבקש (המתלונן), כי בכוונתו להערים קשיים ולנסות להסתיר מידע רב ככל שניתן". בהחלטתה הביאה הנציבות דברים מתוך פסיקת בית המשפט העליון שנאמרו בהקשר להתבטאות שופט, בכללם כי: "על בית המשפט לנהוג לעולם באיפוק ובריסון, וגם בהשמיעו הערות ביקורתיות עליו להביא בחשבון כיצד עלולה הביקורת להתפרש בעיני הנוגע בדבר, הניצב אותה שעה בפני בית המשפט" (ע"א 2147/08 גנות לאה בע"מ נ' בנק המזרחי-טפחות בע"מ). מאידך גיסא, אין מקום לומר, כי כל אימת ששופט מעיר הערה ביקורתית פוגעת הוא חורג ממסגרת ההתנהלות הראויה. עצמאות הביטוי של השופט אף היא ערך חשוב, ועניינו ב"חופש" הניתן לשופט בהנמקת עמדתו ובהבעת דעתו והשקפתו בכל נושא רלוונטי" (בג"ץ 188/96 צירינסקי נ' סגן נשיא בית-משפט השלום בחדרה, פ"ד נב(3) 721, 732). התערבות ב"עצמאות הביטוי" יש שהיא

678/05; 268/15 698

484/10 699; וראו גם 688/04 לעניין יחסו של בית הדין לארגון "יד לאישה"; וראו גם 256/14; 683/15.

700 גם כאשר עורכי הדין הם בעלי דין. 587/15; 248/19.

מתנגשת בעצמאותו של השופט ובתפקודו השיפוטי. אולם, גם באמירת ביקורת פוגעת מחוייב השופט להיזהר בכבודו של המבוקר, ועליה להיות נחוצה לעניין. ומעל הכל על השופט לתת למבוקר את זכות התגובה טרם שתאמר האמירה הפוגעת. האמירה בהחלטה פוגעת בשמו הטוב של המתלונן ומטילה רכב ביושרו כעורך דין. האמירה לא היתה נחוצה למתן ההחלטה, והיא נאמרה בלי שהבקשה נדונה לגופה ובלי שהמתלונן נשמע.⁷⁰¹

הנציבות מדגישה את העובדה שפסקי דין מתפרסמים ברבים על כל המשתמע מזה, ולכן על הדברים הנכתבים בהם, עוד יותר מאשר הדברים הנאמרים באולם "... להיות רלבנטיים, ענייניים, מאופקים ומרוסנים".⁷⁰² לבית המשפט עצמאות בכתובת החלטותיו, ולא כל ביקורת תיחשב בלתי לגיטימית, אך יש להקפיד הן על הסגנון והן על הרלוונטיות של הדברים להכרעה במשפט.⁷⁰³ ובדומה, אמירה בהחלטה ולפיה עורך דין נהג בחוסר תום לב כאשר ביקש להוסיף לפרוטוקול דברים שלשיטת בית המשפט נאמרו "מתוך הבנה שלא יהיו חלק מהדין", נמצאה בלתי מוצדקת. הנציבות קבעה כי "לא כל אימת ששופט מעיר הערת ביקורת פוגעת הוא חורג מהתנהלות ראויה", אף כי "בשים לב לכך, כי ככל הנראה אין בידי המתלונן לתקוף את האמירה בערעור, ניתן לצפות להתבטאות מתונה יותר מצד השופט".⁷⁰⁴ למשל ביטויים שהשמיע בית הדין כלפי עורך דין נמצאו בלתי ראויים, גם אם עורך הדין התנהג בדרך פסולה: "... המתלונן נהג בבית הדין כ"אחרון הפרחחים", בשחצנות, אלימות ובבריונות".⁷⁰⁵

עמדת הנציבות היא כי אופן התנהגותו של עורך דין במהלך הדיונים תבוא לידי ביטוי בפרוטוקול, תוך אזהרה כי ייתכן והדברים יבואו לידי ביטוי גם בפסק הדין.⁷⁰⁶

יש לוודא שהאמירה מבוססת, מדויקת ותואמת את הנסיבות. למשל נציגת היועץ המשפטי הגישה מסמכים למומחה בתביעה למינוי אפטרופוס, עוד לפני שהתקבלה החלטת בית המשפט בעניין זה. בית המשפט הצטרף לדברי בא כוח החסוי, ולפיהם יש במעשה "משום חוסר תום לב המגיע כדי לזלזל בכב' בית המשפט". הנציבות קבעה כי "...נציגת היועץ המשפטי נהגה שלא כראוי במוסרה למומחה את ההסכמים עליהם חתמה החסויה טרם מתן החלטת בית המשפט בעניין זה. עם זאת צוין, כי טרם שיקבע בית המשפט כי מדובר

517/09; וראו גם 223/13 למקרה שבו ניתנה בטעות החלטה על ידי שופט אחר באותו תיק, כאשר השופט סבר שעורכת הדין הסתירה את ההחלטה הראשונה בלי לקבל את תגובת הצדדים; 73/15, ביחס לקביעה כי עורך הדין ניסה להטעות את בית המשפט.

1/04 חוות דעת

703 "... יש והתנהלותו והתנהגותו של עורך הדין הם חלק אינטגרלי מן ההליך השיפוטי ויש בהן כדי להשפיע על מהלך המשפט ועל תוצאותיו". חוות דעת 1/04.

704 798/10; ראו גם 1021/05 על ייחוס חוסר תום לב לעורך דין.

696/14 705

1/04 חוות דעת 706

בחוסר תום לב ובזלזול בבית המשפט - מסקנה שיש בה כדי לפגוע בשמו הטוב של פרקליט ובמקצועו - עליו לנהוג משנה זהירות ולהיות משוכנע כי הדברים דרושים לצורך ההחלטה ואינם פוגעניים מעבר למידה הדרושה. במקרה דנן, התרשמה הנציבות מן החומר שבפניה כי מסקנה כזאת אינה מתחייבת.⁷⁰⁷ כמו כן במקרה שבו ידע בית המשפט שהיעדרותו של עורך הדין מוצדקת, קבע בית המשפט בהחלטתו כי "עורך הדין הביע מחאה על הטרדתו לאולם בית המשפט, לאחר שהוא עסוק בעניינים אחרים שמנעו אותו מלדאוג או להתייצב בעצמו לדיון", אף שבית המשפט ידע כי אותם "עניינים אחרים" היו ישיבת עורך הדין ליד מיטת חוליו של אביו.⁷⁰⁸ או כאשר הגיש עורך דין בקשה לדחיית מועד דיון בבית הדין הרבני ונענה בהחלטה כי "עם... כל הצער, אם אינו מסוגל להתייצב לדיון, וכפי שעולה מהמסמכים שצירף מצבו הבריאותי קשה כבר חודשים רבים, כי אז על הבעל אותו הוא מייצג לקחת ייצוג אחר". הנציבות קבעה כי "לא היה מקום ל"ממצא הרפואי" של הדיין בדבר מצבו הבריאותי של המתלונן, כמבטא את מצבו הרפואי של המתלונן ביום הגשת הבקשה, ובוודאי לא היה מקום לתת לבעל "עצה טובה" לקחת ייצוג אחר. באמירה מיותרת זו היה לפגוע במטה לחמו של המתלונן, ולהציגו בעיני לקוחותיו כחסר יכולת להמשיך ולעבוד במקצועו, וכמי שאין עוד צורך בו".⁷⁰⁹ ובדומה, מקרה שבו נאלץ עורך דין לעזוב את אולם הדיונים לפני שהחל הדיון משום שלא חש בטוב. בית המשפט ציין בהחלטה שניתנה באותו דיון כי "... היעדרותו מובנת, שכן לא נעים להימצא במצב שבו עורך דין מייצג אדם שאינו משתף איתו פעולה". לעורך הדין לא ניתנה הזדמנות להשמיע את דבריו ולהדגיש כי מצב בריאותו הוא שהביאו לצאת מאולם הדיונים.⁷¹⁰

כמו כן יש לשים לב כי גם כאשר טיעוניו (או התנהגותו) של עורך דין אינם נראים בעיני בית המשפט, אין הדבר מצדיק הטלת כתם מיידית על הטוען.⁷¹¹ למשל בית המשפט ציין בהחלטתו כי ההפניה שהפנה עורך דין להחלטה שניתנה בתיק אחר "גובלת בהטעיית בית המשפט". לשיטת הנציבות: "... אף אם סבר בית המשפט כי ההחלטה עליה סמך המתלונן אינה לעניין או כי יש לאבחן אותה מן המקרה שלפניו, לא ניתן לראות כיצד גובלת טענתו של המתלונן "בהטעיית בית המשפט". טיעון משפטי שאינו מקובל על בית המשפט, או שאינו נכון לדעתו, אין בו כשלעצמו להצדיק הטלת כתם של הטעייה על עורך הדין".⁷¹² כך גם בתלונתה של טוענת רבנית, שלשיטת בית הדין הרבני העלתה "טענות "משפטיות"

707 256/08 התלונה נמצאה מוצדקת.

708 989/08

709 144/09

710 572/12

711 גם אז, יש לשמור על ריסון ואיפוק. 201/04.

712 997/08

חסרות בסיס בדין, וכי בית הדין מצפה שתבסס את טענותיה בהלכה הכתובה והמסורה, כנדרש מבעל רשיון טוען רבני שתנאי לקבלתו הוא אורח חיים ואופי התואם מקצוע זה". הנציבות קבעה כי ציון אורח חייה של המתלוננת ובמוניטין המקצועי שלה כטוענת רבנית, רק משום שטענה טענות שלא נראו לדיין.⁷¹³ וכן במקרה שבו בית הדין הרבני התבטא בהחלטה כלפי באת כוח מסורבת גט, בהאשימו אותה בביטויים בלתי ראויים על שהתיקים שבהם היא מטפלת "תקועים ממש בלא תזוזה להסדר ולסיום..."⁷¹⁴ במקרה אחר, התבטאות לפיה לבאת כוח האישה יש "אג'נדה" שמובילה אותה, נמצאה לגיטימית בכפוף להערה כי ניתן היה לנסח את הדברים אחרת. באותו מקרה, "האמירה אמנם לא הייתה נדרשת לצורך הכרעה בתיק, אך ניתן להבין לרוחו של בית הדין שטרם לקבוע מועדים..."⁷¹⁵ גם אמירות נוכח ארכונות בכתבי בי דין צריכות שיהיו ענייניות ולא נוסח: "אני ניצב משתאה מול ההבלים שעורכי דין מכובדים מוכנים לשחת את זמנם ואת זמני על פני עמודים של דפים כרוכים יפה ומכילים תילי תילים של מילים ללא מטרה"⁷¹⁶ או כאשר עורך דין עומד על טיעונו ונענה כי "נקעה נפשו של בית המשפט מהתנהלות זו של התובע אשר מסרב לאפשר דיון במחלוקת לגופה ומתעקש לעמוד על קוצו של יוד"⁷¹⁷.

הדברים עלולים להתפרש כפוגעניים, אף אם אינם מכוונים.⁷¹⁸ למשל, במקרה שבו בית הדין מנע מבא כוחה של אישה לעיין בתיק בית הדין: "כי קיים חשש שהאישה או מי מטעמה יוציא דברים מהתיק, ולכן אין לתת להם לעיין בתיק אלא בנוכחות פקיד בית הדין ותחת פיקוחו". הנציב קבע "כי החשש האמור הופנה גם למתלונן, והחשש שלא הוסבר הטיל ספק ביושרו". הנציב הוסיף כי די היה בהפניה לכללי העיון בבית הדין, כללים המחייבים את כל המבקשים לעיין בתיקים בנוכחות פקיד העזר ובפיקוחו.⁷¹⁹

11 713 385/11. וראו גם 275/11: "... גם אם המתלונן חרג מהתנהגות ראויה בבית הדין, ואף אם שאל שאלות שלא ממין העניין ושלא כדין, לא ברור מדוע לא נתן הדיין החלטה על פסילת השאלות, ותחת זאת העדיף לייחס למתלונן חוסר תום לב, משמע, העדר יושרה, ובמקום לברר את הרלבנטיות של השאלות ששאל המתלונן, קבע את שקבע. לא הייתה לדיין סיבה ראויה להלבין את פני המתלונן ולפגוע בשמו הטוב"; וראו גם 688/04.

13 714 456/13.

15 715 ש.ס.

16 716 310/05; אמירה על עורך דין (כנאשם) בנוגע לבזבוז זמנו של בית המשפט התקבלה כלגיטימית. 223/05. התבטאות כלפי עורך דין (כעד) שייחסה לו "חלקלקות בלתי ראויה", הייתה לגיטימית ונתפסה כחלק מהתרשמות מהעדות. 496/05.

17 717 819/07. באותו מקרה עורך הדין היה גם בעל הדין.

18 718 579/14. אז לא יהיה גם צורך להסביר בדיעבד את כוונת האומר.

19 719 696/09. והשוו לעניין אמירות עקיפות או מרומזות שמהן ניתן להסיק על התנהגות עורך הדין (394/08): "כל קורא סביר של החלטה מסיק כי קיים קשר בין הדברים הכלליים שנאמרו על עורכי דין ובין המקרה אליו נוגעת ההחלטה. מכאן, שאם ביקש כב' השופט כי ההיסק האמור לא ייעשה, כי אז היה עליו לומר זאת באופן ברור בהחלטתו, כדי

לעיתים, ההתבטאויות מערבות גם פנייה או אפשרות פנייה למוסדות האתיקה של לשכת עורכי הדין⁷²⁰ (ע"ע תגובת בית המשפט להתנהגויות בלתי ראויות). למשל כשבית המשפט הורה להעביר את עניינו של עורך דין אשר התנה תשלום שכר טרחה בתוצאות המשפט, בניגוד לכללים. בית המשפט התבטא עוד בעניינם של עורכי דין שאינם מקפידים לשמור על כללי האתיקה. הנציבות קבעה כי נושא חוקיות הסכם שכר הטרחה לא עמד כלל לדיון, ולכן היה על בית המשפט לאפשר לעורך הדין להשמיע את עמדתו בעניין. הנציבות סיכמה: "מובן כי מלאכת השיפוט כרוכה בהבעת דעה שלעיתים יש בה כדי לפגוע בזכותו של אדם לכבוד ולשמו הטוב. מכך אין מנוס. אלא, שביקורת, ככל שהיא רלוונטית למשפט ומחויבת בנסיבות העניין, צריכה להיות מאופקת ומרוסנת..."⁷²¹

2.2 קבלת החלטות ופסקי דין ופרסומם

בית המשפט יכין ויקבל החלטות רק לאחר שמיעת הצדדים ולאחר עיון יסודי בכתבי בי הדין. בית המשפט ינמק ולעיתים יסביר את החלטותיו ופסיקותיו. בית המשפט ימנע מעיכוב במתן פסקי דין והחלטות. על בית המשפט לתת החלטות ופסקי דין בצורה מפורשת ולא משתמעת. בית המשפט יתקן החלטות, פסקי דין ופסיקות בהתאם להוראות הדין. על בית המשפט לבדוק את החלטותיו ואת פסקי הדין בטרם פרסומם. יש להקפיד במיוחד לשמור על סודיות ופרטיות במקרים הרלוונטיים.

2.2.1 הכנת החלטות וקבלתן רק לאחר שמיעת הצדדים ולאחר עיון יסודי בכתבי בי הדין

בית המשפט ימנע ממתן החלטות מוקדמות מדי: בטרם חלף מועד התגובה או מועד הגשת כתבי בי הדין, בטרם נשמעו טענות הצדדים (ע"ע שמירה על כללי הצדק הטבעי העוסקים גם בצווים, בהחלטות ובחובה לשמוע את הצדדים), בטרם עיין ביסודיות בכתבי בית הדין. על בית המשפט לבסס את החלטותיו על בסיס המידע שהוצג בפניו ולוודא כי החלטותיו אינן נשענות על מידע שלא הוצג בפניו. כל אלו יבטיחו גם את אמן הציבור בבית המשפט.

כמה תלונות הוגשו לנציבות בנוגע לקבלת החלטות בבקשות לפני שחלף המועד לתגובה מטעם הצד שכנגד או לפני שחלפה הארכה להגשת תגובה מטעם הצד שכנגד. תלונות

שעורך הדין לא יהיה ללעג בעיני הקורא".

.394/08 720

.394/08 721

אלו נמצאו מוצדקות.⁷²² הדברים נכונים גם כלפי מתן פסק דין לפני שחלף המועד להגשת סיכומי התשובה שבית המשפט אישר את הגשתם⁷²³ או לפני שניתנה החלטה בבקשת פסלות שופט.⁷²⁴ בית המשפט יהיה אחראי לבדוק אם חלפו המועדים הרלוונטיים להגשת כתבי בי הדין⁷²⁵ או אם נמצאים בתיק אישורים רלוונטיים, כגון אישור מסירה לנאשם לתאריך הדין.⁷²⁶ חריג לכך נמצא במקרה שבו עותר לבג"צ ביקש גם פטור מתשלום אגרה, ועתירתו נדחתה על הסף לפני הדיון בבקשת הפטור. ואולם, באותו מקרה הוגשה העתירה כהליך "בהול", לבקשתו של העותר, ולכן הוכרעה עוד לפני הבקשה לפטור מאגרה. ומשכך, חויב העותר בדיעבד בהוצאות האגרה.⁷²⁷ אין להוציא פסיקתה בלי שניתן קודם לכן פסק דין: "משדוחה בית המשפט בקשת רשות להתגונן, עליו לתת פסק-דין בתביעה קודם שניתן להכין פסיקתה".⁷²⁸

בית המשפט יפעיל את שיקול דעתו ויחליט רק לאחר ששמע את הצדדים.⁷²⁹ אין להכין החלטה טרם נשמעו טענות הצדדים (ע"ע זכות הטיעון), ובמיוחד כאשר מדובר בזכויות נאשמים. "התנהלות כזו עשויה לפגוע באמון הציבור במערכת המשפט וליצור תחושה של מה שקוראים "משחק מכור" שבמסגרתו אין טעם בהשמעת טיעונים ובהצגת ראיות, שהרי עמדת השופט התגבשה מראש".⁷³⁰ יש להימנע מהכנת טיוטה מלאה של פסק דין לפני שיושלם ההליך המשפטי.⁷³¹

על ההחלטות ופסקי הדין להיות מבוססים על מידע נכון שהיה בפני בית המשפט. למשל בית המשפט ציין כי החלטתו ניתנה "לאחר עיון בתסקיר", אך התסקיר לא היה כלל בתיק בית המשפט;⁷³² דוגמה נוספת, בית המשפט ציין בפסק הדין כי הצדדים שחזרו את התאונה

722 416/08; 428/09; 680/07; 987/07.

723 801/17; 1141/08.

724 9/16.

725 1141/08.

726 41/08. במקרה זה הנאשם נשפט שלא בפניו אף שלא קיבל זימון כדין.

727 489/18.

728 01/08. חוות דעת

729 508/08. באותו מקרה מדובר היה בתרשומות פנימיות שנשארו בתיק בית המשפט, והמתלוננים סברו כי תרשומות אלו העידו על מגמתיות בעמדת השופטים. תלונה זו נדחתה. והשוו 554/19.

730 433/13; 604/16; 604/16. (גזר דין שהוכן במחשב קודם לדיון, כשההשלמות בו נעשו באולם). במקרה שבו ניתנה החלטה 3 דקות לאחר שהתקבלה בבית המשפט על נספחיה המרובים, קבעה הנציבות כי לא תוכל "בהיעדר ראייה מספקת, לסתור את סגולותיה יוצאות הדופן של השופטת, כפי שהיא עצמה מעידה עליהן. כיוון שכך הוא מניח, כי אכן כישוריה החריגים מסירים את הספיקות שהועלו בידי אלוהי הזמן...". 443/15.

731 382/19. באותו מקרה, טיוטת פסק הדין פורסמה במערכת נט-המשפט, עוד לפני הגשת הסיכומים.

732 239/18; 251/19. על החלטות שניתנו בחוסר תשומת לב לפרטים בתיק.

”באמצעות מכוניות צעצוע”, בעוד השחזור לא הוצג כלל בדרך זו.⁷³³ או כאשר קאדי כלל בהחלטה עובדה מהותית בלתי נכונה בדבר מקום שהותו בחו”ל ביום הדין.⁷³⁴ על בית המשפט לעיין בתצהירים טרם מתן החלטה, במיוחד כאשר אחד הצדדים מסב לפני הדין את תשומת לב בית המשפט לעמוד חסר בתצהיר.⁷³⁵ או כאשר דחה בית המשפט בקשה משום שלא הוגש תצהיר לתמיכה בה, בעוד תצהיר זה אכן הוגש.⁷³⁶ עם זאת, אין להתעלם במסגרת מתן ההחלטה מחומר רלוונטי.⁷³⁷ וממסמכים שכן נמצאים בתיק בית המשפט,⁷³⁸ דוגמת מכתב מאת הנאשם ולפיו הוא כופר באשמה.⁷³⁹

בית המשפט יבחן בעיון בקשות שמוגשות לו, כגון בקשה של עורך דין הטוען כי אינו הנמנע הנכון לכתבי בי דין.⁷⁴⁰ אין לתת גם סעדים שלא התבקשו.⁷⁴¹

2.2.2 חובת הנמקה או הסבר

בית המשפט יפרט וינמק את החלטותיו, למעט החריגים שבדין. במיוחד נכונים הדברים כאשר בלעדי ההנמקה, ההחלטה לא תהיה ברורה.

בית המשפט יפרט וינמק את החלטותיו.⁷⁴² חובת הנמקה היא חלק מ”התנהלות ראויה” ומדרך ראויה לניהול משפט.⁷⁴³ ”על השופטים להקפיד על מילויה של חובת ההנמקה, המהווה חלק מחובותיהם המקצועיות והאתיות הראשונות במעלה.”⁷⁴⁴

אין די בהחלטות לקוניות לדחיית תביעה או בהחלטות סתמיות לדחיית בקשה לעיכוב ביצוע למשל.⁷⁴⁵ כאשר בית המשפט סבור שאין להיענות לבקשת עיון בתיק, עליו ליתן החלטה ובה

126/18 733. הנציבות ציינה גם, כי הדבר פוגע באמון הציבור בבית המשפט.

734 739/16 ; 806/16 ; 830/16 ; 858/16 ; 878/16. וכן ”שימוש שעשה ברשת החברתית פייסבוק”.

735 260/14

736 575/15

737 96/16 ; 590/15

738 590/15 ; 96/16

739 184/19

740 497/15

741 239/18 ; 590/15. באותו מקרה מינה בית המשפט את המתלוננים ”כאפוטורופסים לגוף ולרכוש, למרות שהם לא ביקשו להתמנות כאפוטורופסים לרכוש”.

742 ראו למשל, תקנה 15(ב) **לתקנות שיפוט בתביעות קטנות**. ראו אצל רוזן-צבי, **לעיל** הערה 463, בעמ’ 85.

743 תוכן ההנמקה וטיבה אינם בסמכות הנציבות. חוות דעת 8/07. במקרים מסוימים הנציבות לא התערבה בסוגיה זו.
06 633/ ; 06 871/ ; 07 382/.

744 שם ; 14 259/.

745 10 522/.

לפרט את הנימוקים לכך.⁷⁴⁶ כאשר בית המשפט סוטה כדין (כגון בהתאם להוראות חוק בית המשפט לענייני משפחה) מהוראות הדין, למשל לשם עשיית צדק, עדיין עליו לנמק "כיצד יש בסטייה משום עשיית משפט צדק".⁷⁴⁷ בית המשפט ינמק את החלטותיו כאשר הדבר מתחייב. למשל כאשר בית המשפט נותן צו חיפוש וקובע כי החיפוש לא ייערך בפני עדים, עליו לפרט את הסיבה לכך, כפי שמתבקש בטופס צו החיפוש,⁷⁴⁸ שאם לא כן, ההחלטה לא תהיה ברורה בנסיבות אותו עניין.⁷⁴⁹ כמו כן יש לנמק בנוגע להחלטה בדבר חוסר סמכות עניינית לדון בתביעה בבית המשפט לתביעות קטנות.⁷⁵⁰

אף שהנציבות אינה מתערבת בשיקול דעת בית המשפט אם לדחות מועד דיון אם לאו (ע"ע דחיית דיונים), הרי "כשהנימוק בבקשת הדחייה היה מצבו הקשה של אבי המשפחה, שהיה על ערש דווי, לא ניתן היה להסתפק באמירה סתמית בהחלטה על היעדר סיבה לדחיית הדיון, והתחייב הסבר קצר לכך".⁷⁵¹ על שופט הפוסל עצמו מדיון בשל ניגוד עניינים עתידי אפשרי, כשנתיים לאחר שעסק בתיק זה, ראוי כי ינמק בצורה מפורטת את עילת הפסילה.⁷⁵² כך גם "מילוי הלוקי של טופס בהחלטה או בצו מהווה פגיעה בכבודה של המערכת השיפוטית ובמעמדה בעיני הציבור, ויש בו כדי להפר את חובת ההנמקה המוטלת על השופט".⁷⁵³ כאשר בית הדין מתיר לצד לעיין בתיק ובו צו ירושה, למרות בקשתו של המתלונן ולפיה מדובר בצו ירושה פרטי ואישי, על בית הדין לקבל את תגובת המבקש ולנמק את ההחלטה.⁷⁵⁴

על נימוקי זיכוי או הרשעה במשפט פלילי, להינתן בסמיכות להודעה על הכרעת הדין, ולפי הוראות הדין.⁷⁵⁵ לפיכך נימוקים לזיכוי נאשם צריכים להינתן לפי הוראות סעיף 183(1) לחוק **סדר הדין הפלילי** [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982. פסקי דין בערעורים הנדונים בבית המשפט המחוזי לפי **חוק נכי רדיפות הנאצים**, התשי"ז - 1957 ו**חוק נכי המלחמה בנאצים**, התשי"ד - 1954, יינתנו לפי המועדים הקבועים בהוראות נוהל של נשיאת בית המשפט העליון.⁷⁵⁶

312/18 746

278/15 747

316/18 748

749 עמדת נציב 15/09; וראו גם 30/10.

35/08 750

227/11 751

505/14 752

753 חוות דעת 9/05

551/13 754

755 133/14. הדברים נכונים גם בנוגע לנימוקים לגזר הדין.

756 הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון, 1-16.

2.2.3 עיכוב במתן פסקי דין או החלטות

בית המשפט ייתן החלטות ופסקי דין במועדם. בית המשפט יימנע מלעכב החלטות ופסקי דין תחת ידיו. במיוחד יש להקפיד לתת החלטות בעניינים הנושאים אופי דחוף או כאשר העיכוב במסירתם מסב נזק לצדדים או כשלהחלטות יש השלכה על המשך קיום וניהול הדיון. בית המשפט ישיב לפניותיהם של צדדים הממתנים בציפייה לקבלת החלטות או פסקי הדין בעניינם. בית המשפט יימנע מהבטחות שווא אשר נוטעות בצדדים ציפייה כי פסק הדין יינתן בהקדם, כשלא כך הוא. עיכובים כאמור פוגעים בתדמית מערכת המשפט ובאמון הציבור בו.

2.2.3.1 מבוא: עומס, מורכבות ומהות

בירור תלונות בגין עיכוב במתן החלטות ופסקי דין אינו חד ממדי וכולל את משך העיכוב, את מהות התיק, את העומס (החריג), את מורכבות התיק, את סוג ההערכה ואת דחיפות ההחלטה. בית המשפט יאחז במושכות הדיון. החלפת מותבים הגורמת לעיכוב במתן פסקי דין אינה תקינה;⁷⁵⁷ תרומת הצדדים לעיכובים אינה מצדיקה עיכוב במתן החלטות ופסקי דין. גם דחיות שנראות כדחיות שכוונתן טובה והן לטובת הצדדים או מי מהם, אינן תמיד מוצדקות. לעיתים עצם העיכוב במתן החלטה או פסק דין גורם לעיכובים נוספים, ומכך יש להימנע. בית המשפט ישים לב להוראות חוקיות הקובעות, אינהרנטית, מועדים למתן החלטות ופסקי דין. עיכוב במתן החלטות או פסקי דין בעניינים דחופים גורם נזק לצדדים. במיוחד נכונים הדברים בנוגע לדיונים בענייני משפחה ואפוטרופסות, בדיני העבודה ויחסי העבודה, ביחס לקורבנות עבירה, בעיקולים זמניים ובצווי עיכוב יציאה מהארץ.

נושא זה של עיכוב במתן פסקי דין והחלטות, הוא אחד הנושאים המרכזיים המונחים לפתחה של הנציבות.⁷⁵⁸ גם נושא זה קשור לניהול הזמן השיפוטי (ע"ע), להתמשכות הליכים (ע"ע) ולמתח בין מציאות של עומס שיפוטי ויעילות.⁷⁵⁹ בירור תלונות בגין עיכוב במתן החלטות ופסקי דין אינו חד ממדי. לשיטת הנציבות, "בבדיקת תלונה על עיכוב במתן החלטות נבדקים משך העיכוב ומהות התיק או הבקשה נשוא ההחלטה...".⁷⁶⁰ במקרים רבים הועלתה טענה

757 לעיתים מדובר בבעיה מערכתית.

758 "הנושא המתייחס להתמשכות הליכים ולעיכוב במתן פסקי דין או החלטות רווח למדי בבסיס התלונות שנמצאו מוצדקות במהלך השנים 2004-2016. נושא זה אותר בשכיחות גבוהה למדי בשנים 2004, 2005, 2006, 2007 ו-2013". פעולתה של נציבות תלונות הציבור על שופטים דוח הערכה תקציר מנהלים ד"ר אתי ליברמן; 158/03. 759 בשנים האחרונות חלה ירידה מסוימת בתלונות המוצדקות בהקשר זה, ובכל זאת מדובר בתופעה. 760 דוח הנציבות לשנת 2010, בעמ' 52; וכן 302/19, המציין כי אין ננקטת בהקשר זה גישת "ייקוב הדין את ההר" וכי נבחנות נסיבות כל מקרה ומקרה.

על עומס רב המונח על כתפי השופטים. טענה זו נדחתה במרבית המקרים,⁷⁶¹ תוך איזון מול מורכבות התיק,⁷⁶² סוג הערכאה או דחיפות ההחלטה, ובשים לב שעומס ניכר מוטל על השופטים כדרך שגרה.⁷⁶³ במקרים מסוימים נמצא כי תקלות מערכתיות הן שגרמו לעיכוב.⁷⁶⁴

2.2.3.2 פניות חוזרות ונשנות

בחלק לא מבוטל מהמקרים היה על הצדדים להקדים פניות חוזרות ונשנות בבקשה למתן החלטות או פסקי דין אשר לא נענו.⁷⁶⁵ הנציבות רואה בזאת פגיעה בציבור וגם במערכת המשפט: "תחושת חוסר אונים והיעדר התייחסות מצד המערכת השיפוטית למצוקותיו של אזרח הנדרש לשירותיה אינה תורמת להגברת אמון הציבור במערכת, ועל היושב בדין לעשות כל מאמץ להימנע מכך".⁷⁶⁶

2.2.3.3 הבטחות שווא

בכמה מקרים, הבטיחו בתי המשפט כי פסק הדין "יישלח בקרוב", ומשלא נעשה כך, הרי ניטעו אצל הצדדים ציפיות שווא.⁷⁶⁷ למשל, "באחת הבקשות החליט השופט, כי פסק הדין נכתב והוא יישלח לצדדים בימים הקרובים, אולם מאז ההחלטה חלפו חמישה חודשים ופסק הדין לא ניתן".⁷⁶⁸ או במקרה של עיכוב של 7 חודשים במתן החלטה, ובית הדין לעבודה ציין באחת ההחלטות "כי החלטה תינתן "בהקדם האפשרי", כשלא כך אירע".⁷⁶⁹ כשחלף המועד

761 912/19. למקרה חריג שבו התקבלה טענה של עומס, בנסיבות של פרישת שופטים, שביתת עוזרים משפטיים ועוד, ראו 2/18; וכן 287/04 (ליחס בין התמשכות ההליכים, מספרם המועט של השופטים ושיעור התביעות הגבוה). לעיתים, מקור העיכובים פרסונלי (מוצדק ושאינו מוצדק). 71/18; 726/19; 265/12; 881/16; 778/16. עיכובים ניכרים הועברו גם לידיעת נשיאי/ות בית המשפט העליון ולוועדה למינוי שופטים. 16/17. וראו גם 1005/05; 1010/05; 52/19.

762 988/06; 330/10

763 לעיתים מקור העיכובים פרסונלי בשל עומס חריג על כתפי שופטים מסוימים. 889/16. "העמדת שופט במצב בו אינו מסוגל, סובייקטיבית ואובייקטיבית למלא את המוטל עליו..." 309/05. 932/05. ראו גם 50/05 על סיוע לשופטת הנמצאת בעומס מיוחד. 202/07 - עומס חריג על שופטת.

764 כגון תקלות במערכת "נט המשפט". 801/10; 317/09; או תקלות מנהליות אחרות. 451/18; "יש לראות כשל מערכתי בכך, שבקשות דחופות לא נקבעות לדין לפי מידת דחיפותן" 433/10.

765 69/10; 968/07; 957/08; 948/08; 632/11; 844/10; 98/11; 407/11; 2/18; 507/18; 874/12; 556/17; 630/14; 879/18.

766 768/15

767 1/13; 257/14; 630/14; 511/14; 142/07; 413/19; 291/19; 862/19.

768 98/11

769 301/18; וראו גם 775/18: "למרות החלטתו של השופט עצמו בשנת 2017, כי פסק הדין יינתן בהקדם, שטר זה לא

של מתן פסק הדין כפי שהודיע בית המשפט, "ראוי היה כי לכל הפחות יודע לצדדים על דחיה במועד מתן פסק הדין. אף אם הצדדים אינם מוטרחים לשווא אל בית המשפט, נוצרת אצלם ציפייה למתן פסק הדין במועד שנקבע. משפסק הדין בושש לבוא, עלול הדבר ליצור תדמית שלילית על בית המשפט ולפגוע באמון הציבור בו."⁷⁷⁰ ובמקרה אחר נקבע: "אין זה ראוי להשלוח את בעלי הדין, פעם אחר פעם, שנוגע לכך [שההחלטה צפויה להינתן בקרוב]"⁷⁷¹. לעיתים סיבת העיכוב "היא זיקתו העניינית לתיקים אחרים ורצון, הגיוני כשלעצמו, ליתן החלטה אחידה בכל התיקים הללו." במקרים כאלה יש ליידע את הצדדים על כך.⁷⁷²

2.2.3.4 עיכוב במתן החלטות

עומס עבודה לא התקבל כהצדקה לעיכוב של 9 חודשים במתן החלטה לבקשה לקבוע מועד לשמיעת הוכחות;⁷⁷³ אין בעומס כדי להצדיק עיכוב של 7 חודשים במתן החלטת ביניים, במיוחד כשהחלטה זו משליכה על אופן המשך בירור התביעה;⁷⁷⁴ או עיכוב של 10 חודשים במתן החלטה לבקשה לגילוי מסמכים ולמסירת שאלון;⁷⁷⁵ או עיכוב של 7 חודשים בהחלטה בבקשה לתיקון כתב תביעה, במיוחד כשהתיק לא עורר שאלות מורכבות.⁷⁷⁶ כמו כן עיכוב של חצי שנה במתן החלטות ביניים, בשל מחסור בקלדניות,⁷⁷⁷ או עיכוב של 11 חודשים במתן החלטה בבקשה לפסיקת הוצאות למתלוננת שזכתה מהליך פלילי.⁷⁷⁸ או עיכוב של חצי שנה בהחלטה בדבר חוסר סמכות עניינית.⁷⁷⁹ ובדומה עיכוב במתן החלטה לביטול פסק דין במשך יותר משנה⁷⁸⁰ אפילו עקב בעיות טכניות ואחרות.⁷⁸¹

יש לקבל החלטות סמוך למועד הגשת הבקשות.⁷⁸² במיוחד יש להקפיד ליתן החלטות מוקדם

נפרע ופסק הדין ניתן רק בשנת 2018, בחלוף כשנה נוספת"; 348/13;

.387/08 770

.155/15; 195/17 771

.168/18 772

.904/09 773; וראו גם 904/19.

.705/09 774

.496/09 775

.787/09 776

.347/08 777; וראו גם 114/10 לעניין מחסור בקלדניות.

.934/11 778

.811/12 779

.804/18 780

.344/19; 493/19; 772/18; 773/18; 781

.745/13 782

ככל האפשר בסוגיות המשפיעות על מהלך התיק והדין.⁷⁸³ במקרה מסוים קיבל בית המשפט החלטה בטענה מקדמית של סמכות עניינית, רק כשנתיים לאחר הגשת התביעה;⁷⁸⁴ ובמקרה אחר, שנה לאחר הגשת הסיכומים ניתן פסק דין בבית המשפט לענייני משפחה, ולפיו יש להעביר את התיק לבית משפט השלום.⁷⁸⁵ או עיכוב של 6 חודשים במתן החלטה בבקשה לתיקון כתב תביעה.⁷⁸⁶ לעיתים, החלטות התקבלו רק בפסק הדין עצמו, על כל המשתמע מזה.⁷⁸⁷ בסיכומו של דבר, הנציבות מטעימה כי "על בית המשפט להקפיד על מתן החלטות בבקשות ביניים בסמוך למועד הגשתן, כפוף לכך שתינתן שהות לתגובת הצד שכנגד ככל שהיא נדרשת ובמסגרת המועדים שנקבעו בחוק, למעט במקרים בהם אין דחיפות במתן החלטה והכול לפי שיקול דעת בית המשפט ובהתאם לנסיבות".⁷⁸⁸ אין לעכב החלטות בבקשות למתן פסקי דין בהיעדר הגנה.⁷⁸⁹ ראוי גם שבית המשפט "יבחן את זהות הצדדים כשמובא התיק בפניו בראשונה, על מנת שלא לדון בתיק שיש מניעה לדון בו וינקוט צעדים להעברתו למותב אחר ככל שנדרש, מיד עם עמידתו על המניעה", וזאת על מנת למנוע עיכוב במתן החלטות.⁷⁹⁰

2.2.3.5 עיכוב במתן פסקי דין⁷⁹¹

עיכוב של כשנה במתן פסק דין בתביעה שבה לא הוגש כתב הגנה הוא בלתי סביר ונמצא כי "אין בין עומס העבודה, שלטענת השופטת גרם לעיכוב, לבין העיכוב הרב במתן פסק הדין ולא כלום".⁷⁹² עיכוב של שנתיים וחצי במתן פסק דין בבית המשפט העליון, גם בהתחשב בעומס, אינו סביר;⁷⁹³ עיכוב של שנתיים במתן פסק דין, לא התקבל, למרות עומס חריג שהוטל על השופטת: "אף שכב' השופטת, כמו יתר שופטי ישראל, מתמודדת עם עומס רב, איחור של למעלה משנתיים במתן פסק דין בתיק שאינו מסובך או מורכב, הוא חריג ובלתי סביר";⁷⁹⁴

783 ראו חוות דעת 10/05; 367/18; כך במיוחד בבקשות פסלות. 475/17.

784 278/10 וראו גם 170/16; 684/18; 46/05.

785 91/10

786 956/07

787 חוות דעת 10/05.

788 חוות דעת 10/05. על החלטות דחופות - בהמשך.

789 74/11

790 340/08

791 יצוין כי מתן פסק דין כחודשיים לאחר הגשת הסיכומים אינו מצדיק התערבות הנציבות. למשל, 877/04; 876/04;

819/04; 755/04; 495/04; 636/04.

792 424/10 וראו למשל, 114/10.

793 957/08

794 2/08

וכך גם במקום שבו קיים מחסור ידוע בשופטים: "...עיון בפסק הדין מלמד כי לא התעוררו בו שאלות סבוכות של עובדה או של חוק. איחור של כשנה וחצי במתן פסק הדין אינו סביר והתלונה נמצאה מוצדקת";⁷⁹⁵ ובדומה, עיכוב של 8 חודשים בתיק שאינו מורכב, וחרף עומס רב על השופטת;⁷⁹⁶ ועיכוב דומה בפסק דין בארבעה תיקים במאוחד: "תביעת משמורת, תביעת מזונות ומדור, תביעה לצו מניעה קבוע, ותביעה לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג. בהחלטת הנציבות נקבע, כי על פי מהותם של התיקים, יש לראות חלוף זמן של כשמונה חודשים מאז הגשת הסיכומים כארוך מן הדרוש, גם בהתחשב בעומס הכבד המוטל על בית המשפט".⁷⁹⁷ במקרה אחר שבו הודגמה הן מורכבות (פסק דין ובו 43 עמודים) והן עומס על בית המשפט, נקבע כי תלונה בגין עיכוב במתן פסק דין במשך כשנה, לאחר שש שנות דיונים, אינו מקובל, וזאת "בשים לב לסכסוך המר הניטש בין בני הזוג, ובהתחשב במהות הסעדים שנתבקש בית המשפט, בין היתר, לתת (מזונות, מדור ומשמורת)";⁷⁹⁸ במקרה נוסף שבו נטען למורכבות, קבעה הנציבות כי עיכוב של 4 שנים במתן פסק דין אינו סביר.⁷⁹⁹ גם שאלה משפטית חדשה אינה מצדיקה עיכוב של שנה ותשעה חודשים במתן פסק דין.⁸⁰⁰ אי תשלום אגרה וארכה שניתנה לצד לשלמו המעכבים מתן פסק דין, אף הם אינם ראויים בנסיבות מסוימות.⁸⁰¹ גם איחוד תיקים בערעור "שעניינם נושא משותף ומורכב בעל השלכות רחב" אינו מצדיק עיכוב של למעלה משנתיים.⁸⁰²

עיכוב של 4 חודשים להחלטה בבקשת פסלות נמצא בלתי סביר, גם כשמדובר היה בשופט חדש אשר אושרה לו חופשה לבקשתו שהוגשה בתקופת הפגרה והחגים, כשידיו היו מלאות עבודה;⁸⁰³ גם עיכוב של חודש נמצא בלתי סביר, ונדחתה טענת בית המשפט "כי העיכוב נגרם משום שביקש לסיים להשיב לנציבות על תלונה קודמת שהגיש המתלונן נגדו".⁸⁰⁴

795 890/08; וראו גם 697/08.

796 154/09; 257/17.

797 222/09; וראו גם 124/06, על עיכוב בין חמישה חודשים לשנה בענייני משפחה; 392/14. באותו מקרה נמלט הבעל מהארץ והותיר את התובעת עם חובות גדולים.

798 1180/08.

799 556/10. וראו גם לעיכוב של 4 שנים במתן פסק דין 968/07; 903/12; גם מורכבות הקשורה בהרכב מורכב, ובכלל זה מחלוקת עם נציגי ציבור בהרכב בבית הדין לעבודה אינה מצדיקה עיכוב ניכר. 870/06; 574/06; 343/06; וראו גם להרכב מיוחד של בית הדין הרבני 634/05, 250/06.

800 ומוסיפה הנציבות: "גם אם המתלוננת מתגוררת בדירה, זכאית היא לכך שפסק הדין בעניינה יינתן תוך זמן סביר וכי עניינה יסתיים בהקדם". 454/10; ובדומה גם כאשר ניכר שבית המשפט השקיע עבודה רבה בפסק הדין אשר עסק בשאלה ייחודית, וחרף העומס על שופטי בית המשפט העליון, אין הדבר מצדיק מתן פסק דין לאחר 31 חודשים. 442/12.

801 חוות דעת 13/04; על בית המשפט לברר את עניין תשלום האגרה לפני שהוא בוחר "להקפיא" מתן החלטה. 238/06. 425/13 802

803 840/18; וראו גם 110/14.

804 776/10.

עיכוב של שנתיים וחצי במתן פסק דין מטעם מותב נמצא בלתי מוצדק, חרף כהונתו של שופט בערכאה אחרת.⁸⁰⁵ האחריות היא של המותב כולו.⁸⁰⁶ בהקשר זה יש לציין כי החלפת מותבים המובילה לעיכוב במתן פסקי דין אינה תקינה,⁸⁰⁷ עלולה לגרום להתמשכות ההליכים ולהחלטות סותרות⁸⁰⁸ ומצריכה כללי מעקב מערכתיים⁸⁰⁹ (ע"ע שינוי הרכבים).

יצוין כי גם תרומת הצדדים להתמשכות ההליכים אינה מצדיקה עיכוב במתן החלטות ופסקי דין;⁸¹⁰ בקשה להגשת אסמכתא אחרי הגשת הסיכומים, אינה נימוק לעיכוב של שנה במתן פסק דין;⁸¹¹ כמו כן אי הגשת סיכומים במשך 5 חודשים מצד נתבעת, אינה מצדיקה עיכוב במתן פסק הדין.⁸¹² ולמשל, מתן פסק דין כשנה וחצי לאחר קבלת הסיכומים: "אף אם תרם המתלונן בהתנהלותו להתמשכות ההליכים, כדברי השופט, לא נמצאה הצדקה לעיכוב כה ממושך במתן פסק הדין";⁸¹³ ובתיק נוסף שבו חלפה תקופה דומה מאז הגשת הסיכומים, קבעה הנציבות: "הגם שהתנהלות המתלונן תרמה רבות להתמשכות ההליכים, הרי בית המשפט הוא המופקד על ניהול המשפט ועליו להקפיד על זכותם של המתדיינים כי עניינם יישמע ויורע תוך זמן סביר. אין לאפשר לצדדים לגרום להתמשכות הליכים על ידי נקיטה בצעדים שונים מצידם באופן הנראה כי הם מנוטים את המשפט כרצונם".⁸¹⁴ גם אם סיבת העיכוב היא למשל קבלת תגובת היועץ המשפטי, "מן הראוי היה כי בית המשפט יפעל לזירוז, כדי שניתן יהיה ליתן החלטה תוך זמן סביר".⁸¹⁵ כמו כן אין לעכב מתן פסק דין משום

.895/08 805

.135/17 806

807 773/11 807; וראו גם 509/18 על אודות היבט המערכתי של שיבוץ מותבים; 75/13 (עיכוב של חמישה חודשים במתן החלטה בבית הדין הרבני אינו סביר, למרות חילופי הרכבים); 477/07.

.848/05; 556/18 808

809 864/16; 972/09 809; יש לשים לב גם לסוגיית העברת תיק מרשם לשופט בבית הדין לעבודה: "על הרשם לסיים את תפקידו במקום בו מסתיימת סמכותו. אם יש להעביר את התיק לשופט לכתובת פסק דין, על אותו שופט לשמוע את הטענות בערעור אם הם מושמעים בעל-פה, בין אם מדובר בטענות משפטיות ובין אם מדובר בטענות עובדתיות, או בשילוב של השניים". חוות דעת 5/06; וראו לעניין העברת תיקונים לרגל שבתונים של שופטים, 279/13.

810 810 לחריג לכך ראו 785/04, שם ביקשה המתלוננת לתקן את כתב התביעה.

.461/11 811

812 351/04; 309/04; 722/11 812. חוות דעת 6/04. יש להימנע מהמתנה ממושכת לסיכומים ויש לאכוף את מועדי הגשתם. 813 832/10 813. המדובר בתיק מזונות קטינים ובתביעה רכושית; וראו גם 528/09; וראו 469/06 על עיכוב של שלוש שנים במתן פסק דין בבית הדין הרבני, בעניין מזונות והסדרי ראייה; וכן 696/12;

814 144/08 814. במקרה זה מדובר היה בתיק שנפתח בשנת 1991 ופסק דין חלקי בו ניתן רק בשנת 2008; וראו גם 488/18: "הנציב ציין, כי לא אחת הוא הדגיש בהחלטותיו, שבית המשפט הוא האחראי על ניהול התיק, ו"גם כאשר הצדדים תורמים בעצמם להתמשכות ההליכים, אין הדבר משחרר את השופטים מחובתם לאחוז במוסרות הדין ולנווט אותו באופן יעיל ומהיר" ראו, למשל, ב"פנת דבר" בדוח שנתי של נציבות תלונות הציבור של שופטים לשנת 2015); וראו בדומה 732/06, על איחור בהגשת סיכומים; 541/07.

815 271/08 815. ובדומה, ראו 571/17, על אחריות המותב לקבל חוות דעת משפטית מהמחלקה המשפטית בבית הדין, על מנת למנוע עיכובים; וראו גם 463/06 (המתנה לעמדת חברת הביטוח, שהייתה צד לעניין).

שממתינים לבקשת רשות ערעור על החלטת ביניים,⁸¹⁶ כך גם התנהלותו של עותר סדרת אינה מצדיקה עיכוב של 6 חודשים במתן פסק דין בסדר דין מהיר.⁸¹⁷

גם דחיות שנראות כדחיות שכוונתן טובה והן לטובת הצדדים, או מי מהם, לא תמיד הן מוצדקות.⁸¹⁸ למשל מסתנן ששהה במעצר מנהלי במשך שנתיים, פנה פעמיים לבית המשפט העליון בבקשה למתן החלטה. בית המשפט הסביר כי העיכוב במתן ההחלטה נבע מרצון "ליתן החלטה מקיפה ומפורטת" וגם "כדי לאפשר למתלונן למצות את סעדיו - לטובתו". הנציבות קבעה כי גם אם יש ליתן משקל להסברים אלו, עדיין היה מקום לדון בשתי הבקשות שהגיש המתלונן.⁸¹⁹ כמו כן רצונו של בית המשפט לנסות ולהביא את הצדדים להסדר אינו מצדיק עיכוב במתן פסק הדין, אשר לדברי בית המשפט כבר היה מוכן;⁸²⁰ במקום שבו נמנעו דיני בית הדין הרבני לתת פסק דין "אשר, לדעתם, עלול לפגוע קשות בסיכויי האישה לקבל בעתיד את גיטה", קבעה הנציבות כי אף שטובת המתלוננת הייתה מול עיניהם, עדיין מדובר במתלוננת שהייתה מיוצגת, אשר שבה וביקשה לקבל פסק דין בעניינה, ולפיכך היה על הדיינים לתיתו;⁸²¹ הנציבות קבעה כי עיכוב בהחלטה בבקשה לתיקון צו משמורת, אף הוא נבע מרצון בית הדין בטובת הילדים, אך עיכוב של 3.5 חודשים הוא בלתי סביר;⁸²² ובדומה, התרשמה הנציבות כי סיבה מרכזית לעיכוב בעניינם של הצדדים הוא רצון בית המשפט להימנע מהכרעה "שתסכן את יחסייהם העתידיים", הנציבות קבעה: "כי אין ספק בדבר יחסו האכפתי והאמפטי של השופט למתדיינים ולבעיותיהם, אלא שיחס זה הופך לא פעם לרועץ לאותם מתדיינים עצמם, אשר נלאו מן ההתדיינויות הנמשכות ומעוניינים להמשיך בחייהם".⁸²³ כך גם המתנה להכרעה של בית הדין הארצי לעבודה, אשר עשויה להשליך על התיק נשוא התלונה, מחייבת לכל הפחות לעדכן את הצדדים בסיבת העיכוב.⁸²⁴ או בשל המתנה של 4 שנים לפסיקה של בית המשפט העליון: "גם אם יש לפסק הדין בדיון הנוסף השלכה על המקרה... הדבר אינו צריך להיעשות על גבם של בעלי הדין... חייב שיהיה יחס

816 343/04

817 196/16

818 ראו לעניין זה גם דוח 2006, בעמ' 117, על הימנעות שופטים בבית המשפט לענייני משפחה מליתן פסק דין, תוך ניסיון להפנות את הצדדים לגורמים טיפוליים; ראו גם 678/06 (בית המשפט חשש כי פסק הדין יוביל להחרפת

היחסים); 588/05.

819 632/11

820 423/08; 236/09 - גם אם הצדדים מעוניינים בדחיות; וראו גם 498/07.

821 622/18; במקרה אחר, עצם השיהוי בהחלטה הוא שהביא לעיגון בני הזוג. ראו 304/18; וראו גם 172/15.

822 407/11

823 211/07; 455/07; 964/07; 95/08; וראו גם 855/12 - הקפאת ההליכים המשפטיים לפי המלצת הגורמים הטיפוליים, ושיהוי ניכר לאחר הגשת התסקיר; 643/05.

824 799/13; 780/13

סביר בין התועלת בהמתנה... לבין הנזק שבגרימת המתנה ממושכת..."⁸²⁵.

חשוב להדגיש כי לעיתים עצם העיכוב במתן החלטה או פסק דין גורם לעיכובים נוספים. למשל בזמן המתנה לפסק הדין, הגישה מתלוננת בקשה לשינוי נסיבות ולתסקיר עדכני. הנציבות מצאה כי "שינוי הנסיבות נולד בתקופה שבה עוכב מתן פסק הדין שלא לצורך"⁸²⁶, או כאשר בית המשפט מנסה, בכוונה טובה, להביא להסכמה בין הצדדים, "בחלק מהמקרים גרמו העיכובים הממושכים להגשת בקשות שונות מצד בעלי הדין חודשים לאחר הגשת הסיכומים, כגון בקשות לעדכון חוות דעת מומחים. דבר זה יצר עיכוב נוסף, סרבול את ההליכים ללא צורך ויצר אצל המתדיינים תסכול רב"⁸²⁷; ובדומה, קביעת הנציבות כי "עיכוב במתן פסק דין לאחר הגשת הסיכומים הוא שגורר בקשות חוזרות ונשנות של הצדדים והפניות חוזרות לגורמים השונים, ולא להיפך"⁸²⁸. עיכוב כאמור עלול אפילו להחריף סכסוכים.⁸²⁹

2.2.3.6 מועדים שנקבעו בחוק

בית המשפט ישים לב להוראות חוקיות הקובעות מועדים למתן החלטות ופסקי דין. בבית המשפט לתביעות קטנות יש ליתן את פסקי הדין בתום הדיון בתביעה או לכל המאוחר אחרי תקופה שלא תעלה על שבוע ימים.⁸³⁰ עיכובים של חמישה, שבעה, או תשעה חודשים במתן פסק הדין, ברור שאינם עונים על דרישה זו,⁸³¹ גם לא בנסיבות של אילוצים אישיים או בנסיבות אישיות של בית המשפט,⁸³² ובמיוחד כאשר אין מדובר בתיקים מורכבים.

לפי סעיף 77א(ב) **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984: "נטענה טענת פסלות נגד שופט, יחליט בה אותו שופט לאלתר ולפני שיתן כל החלטה אחרת."⁸³³ (ע"ע משוא פנים וניגוד עניינים). בהחלטות פסלות יש לטפל בדחיפות. עיכוב של 3 חודשים אינו מוצדק, גם

584/15 825

528/09 826

827 דוח 2008, בעמ' 85.

464/18 828

829 376/06 עיכוב של שנה וחצי בפסק דין בעניין סכסוך בין אחים.

830 תקנה 15(א) **לתקנות שיפוט בתביעות קטנות**: "בתום הדיון בתביעה יתן בית המשפט את פסק הדין, אולם הוא יהיה ראוי לדחות את מתן פסק הדין לתקופה שלא תעלה על 7 ימים".

831 831/10; 330/10; 402/10; 748/08; 22/16; 405/16 (אם בית המשפט סבור כי התיק מורכב, עליו להעבירו לדיון רגיל. משלא עשה כן, עליו ליתן את פסק הדין בהתאם להוראות החוק).

832 832/10; 330/10; 149/07; 748/08; 883/07; 949/07. טענה דומה נדחתה לא רק בבית המשפט לתביעות קטנות: 278/10; 771/12 (למקרה שבו מגבלה בריאותית מנעה משופט לכתוב את פסק הדין. במקרה כזה היה עליה להכתיב את פסק הדין לקלדנית).

833 ובדומה (סעיף 77ב) **לחוק הקאדים**, תשכ"א - 1961. 868/13; 1155/07.

לא בשל עומס עבודה,⁸³⁴ ובדומה גם עיכוב של חודשיים וחצי, במיוחד כאשר "גם מעמדת השופטת עצמה, לפיה בקשת הפסלות נראתה על פניה כבקשה שאין בה ממש";⁸³⁵ כאשר הודיע בית המשפט בעניין פסלות באמצע דיוני ההוכחות, קבעה הנציבות כי "חוסר תשומת לב מספקת מצד השופטת הוא שהביא אותה לפסול עצמה רק בשלב מתקדם של הדיון, ועקב כך לתחושתו של המתלונן שהגיע לדיון מחו"ל, כי נגרם לו עוול וכי לא עמדה בפניו ברירה אלא להתפשר".⁸³⁶

"סעיף 12 לחוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א-2001, הקובע כי ההליכים הנוגעים לעבירות מין או אלימות יקוימו בתוך זמן סביר, כדי למנוע עיוות דין".⁸³⁷

"הצורך במתן החלטה בבקשת ביניים סמוך להגשת בקשות ביניים עולה גם מלשון החוק. כך למשל תוחמות התקנות מסגרת זמן לתשובת הצד שכנגד לבקשה (20 יום) ולתשובה לתשובה (10 ימים) (תקנה 241 (ג)-(ג1) לתקסד"א). במידה והוחלט לקיים דיון בבקשה, רשאי בית המשפט או הרשם לדחות את מועד הדיון "מטעמים מיוחדים שיירשמו" (תקנה 243 לתקסד"א). הוראות אלה - המסדירות את הטיפול בחלק ניכר מבקשות הביניים המוגשות לבית המשפט, מלמדות על החשיבות שמייחס מחוקק המשנה לדיון מהיר בבקשה המוגשת, שאין לדחותו".⁸³⁸

לשיטת הנציבות "מעצם טיבן של בקשות למתן סעדים זמניים, יש להחליט בהן תוך פרק זמן קצר. עיכוב בלתי סביר ובלתי מוצדק במתן החלטה בבקשות מסוג זה מסב לא אחת נזק בלתי הפיך למבקש, ופוגע בתדמיתו של בית המשפט".⁸³⁹ גם בבקשה לסעדים זמניים יש ליתן החלטה במהירות: "... ולא בכדי נקבע, כי היא תינתן "עם תום הדיון בבקשה, ולכל המאוחר חמישה עשר ימים לאחר תום הדיון" (תקנה 373 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984)".⁸⁴⁰

כך למשל, צו מניעה זמני שניתן עד להכרעה בתובענה, נותר תלוי ועומד חודשים ארוכים, שכן בית המשפט סבר כי ראוי שהסכסוך יסתיים מחוץ לבית המשפט.⁸⁴¹ הנציבות מצאה כי הדבר אינו מצדיק התמשכות ההליכים ופגיעה בצדדים (ע"ע לחץ לפשרה ושכרה של פשרה

834 69/10 834 ; 1090/06 ; 840/18.

835 715/10.

836 309/09.

837 948/08.

838 חוות דעת 10/05.

839 דוח 2010, בעמ' 53.

840 516/09 ; וראו גם סעד זמני בסוגיית פיטורים, 511/10 ; וראו גם 633/06.

841 367/10 841. למרות התלונה שנמצאה מוצדקת, המשיך בית המשפט להתנהל באיטיות. 643/10 ; 455/05.

בהפסדה). ובדומה, עיכוב של 4 חודשים במתן החלטה בבקשה לצו מניעה זמני: "הדחיפות במתן החלטה בבקשה מסוג זה היא העומדת ביסוד הגשתה"⁸⁴².

במשפט פלילי, על הכרעת דין ונימוקיה, להינתן בסמיכות ולפי הוראות הדין.⁸⁴³ לפיכך, נימוקים לזיכוי נאשם צריכים להינתן לפי הוראות סעיף 183(1) **לחוק סדר הדין הפלילי** [נוסח משולב], התשמ"ב - 1982. פסקי דין בערעורים הנדונים בבית המשפט המחוזי לפי **חוק נכי רדיפות הנאצים**, התשי"ז - 1957 ולפי **חוק נכי המלחמה בנאצים**, התשי"ד - 1954, לפי הוראות נוהל של נשיאת בית המשפט העליון.⁸⁴⁴

2.2.3.7 החלטות שבאופיין הן דחופות, ועיכוב בהן מסב נזק לצדדים⁸⁴⁵

פעמים רבות עיכוב במתן החלטות או במתן פסקי דין בעניינים דחופים גורם נזק לצדדים, במיוחד בענייני משפחה. להלן דוגמאות: עיכוב של למעלה משנה וחצי במתן פסק דין למזונות קטינה ולמדור;⁸⁴⁶ עיכוב של חצי שנה בבקשה למזונות זמניים;⁸⁴⁷ עיכוב של למעלה משנה במתן פסק דין בבקשה שהגיש אב להרחבת זמני השהות עם בנותיו הקטינות;⁸⁴⁸ עיכוב של חודש במתן החלטה בבקשה דחופה שהגישה אָם למתן טיפול פסיכולוגי לילדיה הקטינים בהיעדר הסכמתו של האב;⁸⁴⁹ עיכוב של חודש וחצי בבקשת אב לקבל פרטים על מקום מגוריה החדש של גרושתו, שאליו עברה יחד עם הקטינים שבמשמורתה - דבר שמנע ממנו לקיים קשר עם ילדיו;⁸⁵⁰ בקשה לצו המחייב את האם להודיע לאב על לידת בנו;⁸⁵¹ בקשה למתן צו לבדיקת רקמות;⁸⁵² כך גם עיכוב של 7 חודשים במתן החלטה בבקשת אב לחתום לבדה על מסמכים רשמיים הקשורים לבתה הקטינה הסובלת ממוגבלות;⁸⁵³ אין

842 720/09. הפרטים הובאו גם בעמדת נציב מס' 17/09; וראו גם 525/12 בבקשה לצו מניעה האוסר על אשתו של המתלונן להיכנס לבית. הצו ניתן באיחור, והאישה וילדיה עברו להתגורר בבית.

843 133/14.

844 הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון, 1-16.

845 מבין ההחלטות שלא פורסמו: 448/15; 477/15; 758/17.

846 528/09.

847 281/13; הוראת נוהל של נשיאת בית המשפט העליון 12-1, "טיפול בבקשות לפסיקת מזונות זמניים". וראו גם 556/17;

293/07; 358/07.

848 464/18; וראו גם 172/19.

849 840/10.

850 335/10; וראו גם 716/16.

851 735/17.

852 872/13.

853 זאת כאשר בעלה אינו משתף פעולה. 630/12. במקרה זה פנתה האם כמה פעמים ופירטה את הפגיעה בקטינה בשל העיכוב.

הצדקה גם להחלטה במזונות קטינה שניתנה כשנה וחצי לאחר הדיון: "עניין כזה מחייב דיון מהיר והכרעה דחופה".⁸⁵⁴ כמו כן החלטה בבקשה לצו ביזיון בית המשפט בעניין אי קיום הסדרי ראייה⁸⁵⁵ בין נכדה וסבתה, במיוחד בנסיבות שבהן התנהל התיק שנים ארוכות: "השופטת לא פעלה בצורה נמרצת דיה על מנת לקדם את קיום המפגשים ברוח פסק הדין של בית המשפט המחוזי. מדובר בתביעה שהוגשה בשנת 2003 על ידי המתלוננת, סבתא המבקשת לפגוש את נכדתה, ואשר במשך כשבע שנים נאבקה על קיום המפגשים. בנסיבותיו המיוחדות של המקרה, ראוי היה כי השופטת תפעל בצורה נחרצת ותקיפה יותר ליישום פסק הדין, ובכלל זה מתן החלטה דחופה בבקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט וקיום דיונים דחופים בפרק זמן קצר".⁸⁵⁶

ובדומה, בענייני אפטרופוסות. עיכוב של שנה וחצי בבקשה למינוי אפטרופוס לאב בן 90, המאושפז במרכז גריאטרי, אינה סבירה.⁸⁵⁷ עיכוב של כשנה בהחלטה בבקשה לביטול מינוי של אפטרופוס שהוגשה בשם החסוי אינה סבירה, במיוחד "כשהחלטה היתה חשובה להמשך ניהול ההליכים בתיק, לייצוג החסוי ולאופן ניהול רכשו".⁸⁵⁸ או עיכוב של שלושה חודשים בבקשה לא מורכבת לשחרור כספי חסוי שנפטר, לצורך כיסוי הוצאות קבורתו.⁸⁵⁹

גם בתחום דיני העבודה יש לשים לב לדחיפות מיוחדת לצדדים בבקשות מסוימות. למשל, בקשה דחופה במעמד צד אחד להחזיר לעבודתו עובד שפוטר, החלטה שהיו לה השלכות על משיב פורמלי לבקשה, ניתנה 9 חודשים אחרי הגשתה.⁸⁶⁰ ובקשת עובדת לסעד זמני דחוף להשיבה לעבודתה, החלטה שעוכבה זמן רב.⁸⁶¹ ועיכוב שנמצא בלתי סביר של כחודשיים בהחלטה בבקשה לצו מניעה זמני של עובד אשר ביקש למנוע את העברתו לתפקיד אחר.⁸⁶²

854/10 505; ובדומה 960/11.

855 ראו גם 355/04. לעניין הסדרי ראייה ראו 415/15, במסגרתה "הנציב הביע דעתו, כי לטעמו יש טעם בבחינה מחודשת של המונח 'הסדרי ראייה', לאור העובדה שלכל אחד מהורים זכות לקשר עם ילדו, ולכל ילד זכות לקשר עם שני הוריו. המונח 'הסדרי ראייה' אינו משקף, על פני הדברים, תפיסה זו, אלא את התפיסה לפיה הילדים נמצאים אצל ההורה המשמורן (בדרך כלל האב), ואילו להורה שאינו משמורן (בדרך כלל האב) יש 'הסדרי ראייה' בלבד עם ילדיו. במילים אחרות, המונח מאבחן בין ההורה שהילדים נמצאים עימו לבין ההורה האחר, הזכאי רק לראותם. משרד הרווחה החליף את המונח 'הסדרי ראייה' במונח 'זמני שהות'". תשומת ליבה של שרת המשפטים הופנתה להחלטה זו, כדי שתשקול אם ראוי לפעול לתיקון החקיקה המתאימה. וראו גם דוח הנציבות לשנת 2018, בעמ' 55; 283/07. וראו גם השימוש במושג "חד הורי" מול "הורה עצמאי" בהחלטה 234/19.

856/10 583; וראו גם 324/18 לנסיבות דומות. באותו מקרה התקשה בית המשפט להכריע בין חוות דעת סותרות.

271/08 857

915/09 858

731/10 859

844/10 860

101/10 861

182/10 862

ערכובים כאמור עלולים לפגוע גם בקורבנות עבירה וקרוביהם, דוגמת הוריו של קורבן רצח, אשר סבלו אי-ודאות וחוסר ביטחון במשך כשנה, וזאת חרף העובדה שהיקף החומר בתיק היה ניכר.⁸⁶³ על אחת כמה וכמה, תיק פלילי שאינו מורכב, שטרם הסתיים זה ארבע שנים: "התמשכות כזאת היא בלתי סבירה וגורמת עינוי דין למי שעל פי כתב האישום הוא קרבן העבירה, ומתלונן על כך".⁸⁶⁴

גם עיקולים זמניים וצווי עיכוב יציאה מהארץ עלולים לגרום תקלה לצדדים, אם לא מתקבלת בהם החלטה במועד. למשל נושה של חברה בפירוק הלין על שהוא נקלע למצוקה כלכלית בעקבות התמוטטות החברה וכי העיכוב במשך שנתיים וחצי במתן פסק הדין "מונע ממנו לקבל כספים שנפסקו לזכותו מקופת הפירוק, שהם חיוניים למשקו ולפרנסתו";⁸⁶⁵ ולמשל צדדים שהגיעו להסדר ולפיו יוסר העיקול מעל רכבו של הנתבע, כדי שיוכל למכור את הרכב ולפרוע חלק מחובותיו. רק כחודש וחצי לאחר הגשת הבקשה, ולאחר 3 תזכורות ניתנה החלטה "כמבוקש", אשר לפי עמדת הנציבות מעידה על שמדובר בבקשה פשוטה שצריך היה לתת בה החלטה קודם לכן.⁸⁶⁶ מתלונן נאלץ להמתין בעוד צו עיכוב יציאה מן הארץ תלוי ועומד נגדו עד מתן פסק הדין, במשך שמונה חודשים. "בהחלטת הנציבות נקבע, כי הזכות לצאת מן הארץ היא חלק מחירות התנועה שהיא זכות יסוד. בנסיבות העניין, הותיר בית המשפט בתוקף את צו עיכוב היציאה עד מתן פסקי הדין, אשר השתהה חודשים רבים".⁸⁶⁷

במקרה אחר, עיכוב במתן פסק דין בעניין פיצוי לנפגע תאונת דרכים, אשר תשלום הפיצוי עוכב בהחלטת בית המשפט המחוזי עד לבירור הערעור בבית המשפט העליון.⁸⁶⁸

2.2.4 חובה ליתן פסקי דין או החלטות

כאשר מתחייבת קבלת החלטה או פסק דין, יש לתת אותם במפורש, גם אם בית המשפט סבור כי אין בבקשה צדק כלשהו.

במקרה שבו בית המשפט לא נתן החלטה הנותנת תוקף של פסק דין להסכמת הצדדים, התלונה על כך נמצאה מוצדקת: "בהחלטתו עמד הנציב על כך שפסק דין צריך להינתן

948/08 863; וראו חוות דעת 1/05 לעניין הגשת בקשה ליועץ המשפטי לעיכוב הליכים שהוגשה על ידי הנאשם. 107/09 864; וראו גם 721/04; 570/06 (קורבן עבירת מין); 497/06 (קורבן אלימות בתוך המשפחה); 155/05; 219/05; 1055/06.

957/08 865; והשוו 377/07 לבקשתו של מנהל חברה להסיר עיקול המסב לחברה נזקים. 895/11 866; ובדומה במקרה שבו התבקשה מחיקת הערת אזהרה לגבי מקרקעין של חסוי שנפטר, לאחר שבית המשפט קבע כי מדובר באפוטרופוסות שפקעה. עיכוב של חמישה חודשים במקרה זה הוא בלתי סביר. 122/19.

220/08 867

605/06 868

במפורש ואין להסיק מכללא על קיומו, כסברת השופט שדן בתיק".⁸⁶⁹ כמו כן "לא ניתן לתת החלטה פנימית "לא להדפסה" אשר נמסרת לבעלי הדין בעל פה".⁸⁷⁰ כך גם במקרה שבו הסתיים הדיון בפני בית המשפט לתביעות קטנות ונותר רק ליתן פסק דין. או אז עלתה שאלת העברת התיק לבית משפט השלום. הנציבות קובעת כי "במקרה זה נתקיים דיון ונסתיים וממילא החוק וגם היעילות המתבקשת חייבו מתן פסק דין לגוף התביעה".⁸⁷¹ או כאשר שופטת שפרשה בלי לכתוב פסק דין בתיק שבו שמעה הוכחות והוגשו סיכומים.⁸⁷² וכן במקרה שבו התקבלה תלונתו של פונה שביקש לעיין בתיק בית המשפט לפי התקנות, אך לא זכה לקבל החלטה בעניין: "בית המשפט אינו רשאי להתעלם מהבקשה ולא ליתן בה החלטה. ככל שבית המשפט סבור שאין להיעתר לבקשה, עליו לפרט בהחלטה את נימוקיו".⁸⁷³ או תלונה בגין סירוב בית הדין הרבני להכריע בתביעת גירושין, לאחר שתביעה קודמת נדחתה: "הנציבות קבעה, כי משהוגשה תביעה, הרי שגם אם יש לדעת בית הדין לדחותה מחמת מעשה בית דין, עדיין מוטלת עליו החובה ליתן בה החלטה, ולא להותירה תלויה ועומדת. "החלטה" דוגמת זו שניתנה בדיון, האומרת כי אם לא יודיעו הצדדים לבית הדין תוך חודש ימים כי הגיעו להסכם, כי אז "התיק ייסגר", אינה בגדר החלטה שיפוטית הדוחה את התביעה, אלא אמירה בעלמא חסרת היבט משפטי".⁸⁷⁴ כמו כן בבית המשפט לתביעות קטנות, כאשר עורך דין מתייצב מטעם אחד הצדדים, יש לקיים דיון בשאלת הייצוג ולתת החלטה מפורשת.⁸⁷⁵

2.2.5 חתימה על החלטות ועל פסקי דין

דיין שדעתו דעת מיעוט אינו יכול להימנע מלחתום על פסק הדין.⁸⁷⁶

כשאחד הדיינים אינו נוכח בדיון, אל לו לחתום על החלטה שממנה עולה כאילו כל חברי ההרכב ישבו בדיון.⁸⁷⁷ "השתרש בבית הדין הרבני נוהג, לפיו חותם דיין על החלטה שניתנה על-ידי דיינים שישבו בדיון, חרף העובדה שהוא לא ישב בו. הפרקטיקה האמורה נבחנה על-

.645/16 869

.456/13 870

.329/15 871

872 עמדת נציב 3/11

873 312/18 873; והשוו 897/18 למקרה שבו נמנע בית המשפט מליתן החלטה בבקשה לעיון מחדש ולעיכוב ביצוע פסק דין;

וכן 904/19

874 696/09; 907/08

278/17 875

1168/06 876

803/18 581/11 877; וכן ראו

ידי בית המשפט העליון שפסל את ההחלטה וקבע כי היא בטלה מעיקרה.⁸⁷⁸

2.2.6 תיקון החלטות, פסקי דין ופסיקות ("בית המשפט קם מכיסאו")

בית המשפט יפעל בהתאם להוראות הדין בכל הקשור לתיקון החלטות ופסקי דין. בית המשפט מנוע מעשיית שינויים מהותיים בפסקי דין ובהחלטות לאחר שקם מכיסאו. כאשר בית המשפט יזום את התיקון, מן הראוי שיקבל את תגובת הצדדים, אף אם הדבר אינו מחויב. כאשר יש מקום לתקן נוסח של החלטות, פסקי דין ופסיקות, אל לבית המשפט "להתבצר" בעמדתו ולהימנע מתיקונים, במיוחד אם בית המשפט הוא אשר יצר את הטעון תיקון.

סעיף 81 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984 קובע:

(א) מצא בית משפט כי נפלה טעות בפסק דין או בהחלטה אחרת שנתן, רשאי הוא, תוך עשרים ואחד ימים מיום נתינתם, לתקנם בהחלטה מנומקת, ורשאי הוא לשמוע טענות בעלי הדין לעניין זה; לעניין זה, "טעות" - טעות לשון, טעות בחישוב, פליטת קולמוס, השמטה מקרית, הוספת דבר באקראי וכיוצא באלה.

(ב) בהסכמת בעלי הדין רשאי בית המשפט להחליט בכל עת על כל תיקון בפסק דין או בהחלטה אחרת שנתן.

(ג) תוקנו פסק דין או החלטה אחרת כאמור בסעיף קטן (א) יראו, לעניין ערעור, את מועד החלטת התיקון כמועד מתן פסק הדין או ההחלטה האחרת.

(ד) החלטה לפי סעיף קטן (א) אינה ניתנת לערעור אלא בערעור על פסק הדין או ההחלטה האחרת.

כאשר בית המשפט יזום תיקון, אין חובה לקבל את עמדת הצדדים טרם התיקון, אבל "מוטב כי ייעשה כן".⁸⁷⁹ יש מקרים שבהם אין לתקן או לשנות פסקי דין. הדבר נשען על עקרון סופיות הדין, וכן על הצורך לקבל תגובת הצד שכנגד.⁸⁸⁰

878 חוות דעת 2/06; וראו 855/13; והשוו 127/18 על טעות ברישום פרוטוקול של השופטים הנוכחים בדיון. 120/12; 144/12; 106/12 879

880 "עיקרון יסוד הוא בשיטתנו המשפטית, כי ככלל, מסיים בית המשפט את מלאכתו וממצה את סמכותו עם מתן פסק הדין המכריע במחלוקת (ע"א 9085/00 שטרית נ' שרבט חברה לבנין, פ"ד נז(5) 475, 462). בכך בא לידי ביטוי העיקרון בדבר 'אמר המלאכה' (Functus Officio) שממנו נגזר הכלל בדבר מעשה בית דין (res judicata). העיקרון בא להבטיח ודאות, יציבות, בטחון משפטי, מניעת הטרדת בעלי הדין לאחר סיום משפטם, תקינות פעולתה של המערכת השיפוטית, מניעת כפל דיונים, יעילות וחיסכון בזמן ובמשאבים. לאור האמור, מעטים הם החרגים שנקבעו לסופיותו של פסק דין. ביניהם, תיקון טעויות טכניות בעיקרן; סמכות ראש ההוצאה לפועל לבקש הבהרת פסק דין לשם ביצוע; סמכות לשנות או לתקן פסק דין ביום מתן פסק הדין כל עוד "לא קם בית המשפט מכסאו"; ועוד". ראו חוות דעת 12/07: באותו מקרה הוסיף בית הדין תוספות לפסק הדין בלי לבקש את תגובת הצדדים.

הנציבות קובעת כי תיקון אינו "מקצה שיפורים" ולא נועד לשנות שינויים מהותיים. הדברים נכונים גם לשימוע של החלטה בעל פה, שאחריו בית המשפט נחשב כמי שקם מכיסאו.⁸⁸¹ הנציבות מצאה כי כאשר בית משפט שקבע במהלך מתן פסק דין בנוכחות הצדדים, שלא לפסוק הוצאות לתובע, אינו יכול לשנות את החלטתו זו לאחר שיצאו הצדדים מהאולם ולפסוק הוצאות בכל זאת, במסגרת "תיקון פסק דין". הטעם לכך הוא שבית המשפט קם למעשה "מכסאו הוירטואלי".⁸⁸² קביעה דומה נקבעה במקרה שבו החליט בית המשפט בהחלטה ראשונה לפסוק סכום הוצאות גבוה יותר, ואילו בהחלטה שנייה, לאחר שבית המשפט "קם מכיסאו" פסק סכום הוצאות נמוך יותר. מאחר ובית המשפט לא פעל בהתאם להוראות סעיף 81(א) **לחוק בתי המשפט** [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984, נמצאה התלונה מוצדקת.⁸⁸³ במקרה אחר, נמצאה תלונה מוצדקת, כאשר לאחר פסק הדין נתן בית המשפט החלטה לאפשר לשלם את סכום פסק הדין בשלושה תשלומים, בלי לקבל את עמדת הצד שכנגד.⁸⁸⁴ בדומה, בית הדין אינו יכול להוסיף ולשנות את פסק הדין, שכן "אין לתת פסק דין לשיעורין".⁸⁸⁵ בית המשפט לא יתקן פסק דין שהתקבל בהסכמת הצדדים, תוך העלאת שיעור הקנס שעליו הוסכם.⁸⁸⁶ בית המשפט לא יוסיף "פיסקה משוכתבת" להחלטה שנתן בסוף הדיון, שמטרתה להדגיש את ההתנהלות של המתלוננת ושל בא כוחה. הנציבות קבעה כי משיצאו הצדדים מהאולם, סיים השופט את מלאכתו ולפיכך היה מנוע מלהוסיף דברים להחלטה או לשנותה.⁸⁸⁷ לעומת זאת, תלונה בגין תיקון טעות שנעשה בגזר דין, "לאור השמטה מקרית של חלק מפרוטוקול הדיון" נדחתה.⁸⁸⁸

כאשר מדובר בתיקונים הנמצאים בגדר סעיף 81 לעיל, על בית המשפט להימנע מ"להתבצר" בעמדתו ולא לתקן או לשמוע את הערות הצד שכנגד בעניין הטעון תיקון. במיוחד נכונים הדברים בדבר הצורך לתקן במהירות טעויות שנובעות מבית המשפט עצמו (לדוגמה, טעויות

881/12 881.

493/18 882.

883 55/18 883; וראו גם 691/19; 924/19.

884 834/10 884. יש לשים לב כי אין מדובר כאן בתיקון פסק דין, אלא בבקשה של צד שלא נתבקשה בגינה תגובת הצד שכנגד. והשוו: 620/09, למקרה שבו תיקון בית הדין הרבני פסק דין לבקשת צד אחד, בלי לבקש את תגובת הצד שכנגד: "בית הדין רשאי לתקן פסק דין שניתן על ידו או לבטלו (תקנה קכח לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג ותקנה קלא לתקנות הנ"ל). אולם אין בידי בית הדין להיעתר לבקשת צד אחד לתיקון פסק הדין, בלי שניתנה לצד האחר הזדמנות להשמיע את דבריו ועמדתו"; אך השוו עם 849/13, שם ערך בית המשפט תיקון טרם קם מכיסאו, ולפיכך לא חלה הוראת סעיף 81א, אך עדיין היה על בית המשפט לפרט בפרוטוקול את הנסיבות שבעטיין ערך את השינוי.

831/07 885.

886 838/13 886. במקרה זה נטל בית המשפט אחריות על טעות זו, הביע התנצלותו ותיקן את הטעון תיקון.

873/12 887.

733/18 888.

הנובעות מעיון לא יסודי במסמכים ובהחלטות (ע"ע); ע"ע הודאה בטעות). למשל, בית המשפט הורה בהחלטתו להעביר למשרד התחבורה פרוטוקול דיון בעניין חוקיות תמרורים. הפרוטוקול הועבר בטעות למכון הרפואי לבטיחות בדרכים אשר זימן את המתלוננת לבדיקת כשירות רפואית לנהיגה. בית המשפט דחה את בקשות המתלוננת לתקן את הטעות. הנציבות קבעה כי "היצמדות לטעמים פורמליים המנציחים טעות אדמיניסטרטיבית הגורמת לעוגמת נפש מיותרת אצל בעל דין, אינה מתיישבת עם האתיקה המחייבת שופט בהתנהלותו".⁸⁸⁹ גם כאשר בפסק דין נרשם בטעות תאריך שגוי, והמתלונן הסב את תשומת לב בית המשפט לכך, ובכל זאת הטעות לא תוקנה, ראתה הנציבות את התלונה כתלונה מוצדקת וקבעה כי היה מקום לתקן את טעות הסופר.⁸⁹⁰

תפיסה דומה עולה ממקרה שבו שופטת לא אפשרה לצד להגיב ולהאיר טעויות בנוסח פסיקתה שהגיש הצד שכנגד. הפסיקתה תוקנה רק לאחר כמה הליכים מיותרים. הנציבות קיבלה את טענתו של המתלונן וקבעה כי "טעויות מסוג זה גורמות לייאוש של האזרח מול המערכת השיפוטית".⁸⁹¹ במקרה אחר, עורך דין ניהל הליכים בעניינה של אמו החסויה, והסב את תשומת לב בית המשפט שהמילה "ז"ל" מופיעה בפסיקתה לצד שמו. בית המשפט אישר את הפסיקתה כפי שהיא, וראוי היה להורות על הגשת פסיקתה מתוקנת אשר תמנע את עוגמת הנפש.⁸⁹² בהקשר זה יצוין, באשר לפסיקתות, שעמדת הנציבות היא כי בכל מקרה "חובתו של בית המשפט להעביר בקשה למתן פסיקתה לתגובת הצד שכנגד טרם שיחתום על הפסיקתה".⁸⁹³

782/15 889

405/18 890

447/18 891

275/17 892

893 203/20; 447/18; 157/20. וראו גם תקנה 198 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד - 1984 הקובעת:

(א) בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, לערוך פסיקתה, שתכיל את מספר התיק, מועד ההחלטה, שמות בעלי הדין ומענם, הסעד או ההכרעה האחרת שניתנו והוצאות המשפט שנפסקו; הפסיקתה יכול שתהיה ערוכה לפי טופס 16.

(1א) בעל הדין ישלח העתק של הבקשה למתן פסיקתה כאמור בתקנת משנה (א), לבעל הדין שכנגד, זולת אם ההחלטה ניתנה במעמד צד אחד.

(2א) בעל הדין שכנגד רשאי להשיב לבקשה בתוך עשרה ימים מיום שהומצאה לו או בתוך מועד אחר שקבע בית המשפט.

(3א) השופט או הרשם החותם על הפסיקתה יהיה, ככל האפשר, זה שנתן את ההחלטה נושא הפסיקתה.

(ב) הומצאה פסיקתה לבעל דין, רואים כאילו הומצאה לו ההחלטה גופה.

2.2.7 פרסום פסקי הדין

בית המשפט יבדוק בקפידה החלטות שהוא מוציא תחת ידיו, לרבות הגהות; במקרים המתאימים, בית המשפט יקפיד, לפי העניין, על חסיון זהותם ופרטיותם של הצדדים טרם פרסומו של פסק הדין.

2.2.7.1 בדיקת פסקי הדין והחלטות טרם פרסומם

על בית המשפט לבדוק החלטות שהוא מוציא תחת ידיו, לרבות הגהות⁸⁹⁴ [ע"ע התבטאויות שופטים בפסקי דין ובהחלטות].

2.2.7.2 שמירה על פרטיות וסודיות בפסקי דין ואיסור פרסום⁸⁹⁵

עקרון פומביות הדיון (ע"ע) חל גם בקשר לפרסום פסקי הדין⁸⁹⁶ ושמות הצדדים. במתח בין פומביות הדיון ובין הזכות לפרטיות, יד הראשונה על העליונה,⁸⁹⁷ אך במקרים מסוימים יש להימנע מפרסום שמות הצדדים או מזיהוים.⁸⁹⁸ סוגיית פרסום שמותיהם של הצדדים הגיעה גם לפתחה של הנציבות בכמה הזדמנויות. למשל, בעניינה של מתלוננת שבפסק הדין בעניינה אשר פורסם באינטרנט, מפורטים פרטים הקשורים אליה בעת שהייתה חולה וחסויה: "יש להסיק מהחלטות שנתנה השופטת בעת שמיעת עדותו של אחד העדים, כי היא היתה מודעת לצורך לחסות מקצת הפרטים, אף שהדיון התקיים בדלתיים פתוחות. וכשם שראתה לנכון להחליט כך במהלך הדיון, ראוי היה, כי תיתן דעתה לחיסוי של פרטים

183/16 894. באותו מקרה העתיק בית הדין קטעים מתוך סיכומיהם של באי כוח הצדדים. הנציבות קבעה כי "על מנת למנוע לזות שפתיים טוב יעשה בית הדין אם ידאג שההחלטה תיכתב בלשון בית הדין".

895 ראו אצל רוזן-צבי, **לעיל** הערה 463, בעמ' 89. וראו אצל בוגוש, הלפרין-קדרי וכתבן, **לעיל** הערה 28. פ/19/2445 **הצעת חוק בתי המשפט** (תיקון - פרסום פסיקה בענייני משפחה), התשע"ד - 2014. ראו גם ירון אונגר, "פרסום פסיקה בענייני משפחה", הכנסת (תחום חקיקה ומחקר משפטי), (תשע"ד); וראו גם 667/13 על הערת הנציבות ולפיה "... ראויה אולי לשקול להסדיר בחקיקה את הפרטים אותם יש להשמיט מפסקי דין בהליכים המתנהלים בדלתיים סגורות".

896 ראו אצל כתבן, שגיאי ושחר, **לעיל** הערה 28.

897 רע"א 382/16 **ורדה רות יהל נ' פקיד שומה תל אביב 4**.

898 ראו למשל, סעיפים 68, 70, 70א-70, 71 **לחוק בתי המשפט**; סעיף 5א **לחוק בית המשפט לענייני משפחה**, תשנ"ה - 1995 (ע"ע פומביות הדיון); **חוק הנוער (טיפול והשגחה)**, תש"ך-1960; **חוק חקירת סיבות מוות**, תשי"ח - 1958; **חוק שירות הבטחון הכללי**, התשס"ב - 2002 ועוד. ראו גם הנחיית פרקליט המדינה מס' 18.14 - איסור פרסום "לשם מניעת פגיעה חמורה בפרטיות", סעיף ד(70) **לחוק בתי המשפט**; וראו 232/15, 231/15, 35/15 על ענייני האיסור על פרסום שמות קטינים בראשי תיבות בפסקי דין. זהירות מיוחדת יש לנקוט בנוגע לקורבנות עבירה. ראו דנה פוגץ, "סלבריטאים על כורחם (ובחסות בית המשפט?) מחשבות על פרטיותם של נפגעי עברות בהליך המשפטי", **קריית המשפט** י' (תשע"ד) 79.

מסויימים בפסק הדין הנוגעים למתלוננת, אפילו לא התבקש הדבר על ידי מי מבעלי הדין. עם זאת, טוב עשתה השופטת, שפעלה לתיקון הדבר לאחר קבלת התלונה, בכך שפנתה לדוברת בתי המשפט וביקשה להסיר את פסק הדין מן המאגרים, ובכך הקטינה את הפגיעה במתלוננת.⁸⁹⁹

בענייני משפחה, הדיונים מתקיימים בדרך כלל בדלתיים סגורות.⁹⁰⁰ עם זאת, לא תמיד תהא ברירת מחדל זו מדויקת. למשל, כונסת נכסים בתיק שהתנהל בבית המשפט לענייני משפחה מצאה באינטרנט כי פורסמה החלטה בבקשה בעניין פסלות שופט. הנציבות קבעה כי "עניינה של ההחלטה שפורסמה היא בקשה לפסילת שופט שהוגשה בתיק שעניינו מכירת נכס מקרקעין במסגרת כינוס נכסים. הפרסום אינו פוגע אפוא בילדים או בעניינים משפחתיים אינטימיים, ועל כן גובר השיקול של פומביות הדיון. לפיכך נעשה הפרסום כדיון, במסגרת סמכויותיו של בית המשפט לענייני משפחה, ולא נפל פגם כלשהו בהתנהלות השופט בעניין זה. עיון בהחלטה שנמסרה לפרסום מעלה, כי למרות התרת הפרסום, נמנע השופט מלחשוף את זהות הצדדים והסתפק בציון ראשי התיבות של שם המתלוננת ושמו של כונס הנכסים השני בתיק. בנסיבות העניין, לא נמצא יסוד לתלונה והיא נדחתה."⁹⁰¹

במקרה אחר, התלונן עבריין מין כי פרטים אינטימיים שמסר במסגרת הערכת מסוכנות (שהינה סודית)⁹⁰² פורסמו בגזר הדין. התלונה התקבלה: "האינטרס הציבורי הינו, שהדברים שמוסר עבריין המין למעריך המסוכנות לא יהיו נחלתו של הציבור הרחב שאחרת, לא ישים העבריין את מבטחו במעריך והתמונה שתהא בפניו תהא לוקה בחסר עד שחוות דעתו המובאת בפני בית המשפט עלולה להיות שגויה. ככלל, ובשים לב להוראות הדין, שומה על בית המשפט להיות ער להיבט זה ולהשלכתו האפשרית ככלל לא רק על הנאשם שבפניו אלא אף על תכליות החוק בכל הנוגע להערכת המסוכנות. בין זה ובין חובת ההנמקה של גזר הדין אין דבר וחצי דבר, שכן בידי היושב בדין לנמק את הכרעתו, אך בה בעת גם לגרום לכך שחלקים ממנה יהיו חסויים."⁹⁰³

899 581/10 יש לשים לב לתיקון שהתקבל בעניין זה **בחוק בתי המשפט**, בסעיף 70(ד). והשוו להחלטה 642/19. 900 68' (ה) על אף הוראות סעיף 68(א) -

(1) עניני משפחה, כמשמעותם **בחוק בית המשפט לענייני משפחה**, התשנ"ה-1995, למעט תובענות לפי חוק הירושה, התשכ"ה-1965, שעילתן אינה סכסוך בתוך המשפחה ותובענות לפי חוק השמות, התשט"ו-1956, ולפי חוק קביעת גיל, התשכ"ד-1963 - יידונו בדלתיים סגורות, אלא אם כן הורה בית המשפט לדון בעניין, כולו או מקצתו, בפומבי". וראו אצל בוגוש, הלפרין-קדרי וכתבן, **לעיל** הערה 28; זו הסיבה שרבים מפסקי הדין של בית המשפט לענייני משפחה אינם מתפרסמים.

475/09 901

902 **חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין**, תשס"ו-2006.

19/17 903

יש לזכור כי לפרסומן של החלטות בעידן הדיגיטלי יש השלכות. כך עולה גם מהחלטת הנציבות במקרה שבו הועלתה בטעות טיוטת החלטה לרשת: "חיים אנו בעידן הדיגיטלי הסימולטני. יציאת מסמך למרחב האינטרנט הופכת אותו גלוי לכולי עלמא. הרשת "אינה שוכחת" ופעולה המבקשת למחוק דבר מן הרשת אינה משפיעה, ככלל, על נצחיות המידע. במקרה זה הוסיף "הטייס האוטומטי" פעולה נוספת ושיגר את ההחלטה גם לצדדים"⁹⁰⁴. ובדומה, מתלונן שלא היה צד להליך, הליון על שרוב שמו לפסק דין. המתלונן טען כי פסק הדין פורסם במאגרי המידע ובתקשורת, והדבר פגע בשמו הטוב. הנציבות קבעה כי יש להיזהר לא לשרבב שמות אנשים שאינם מעורבים בהליך המשפטי.⁹⁰⁵

2.3 התערבות ביישום פסקי דין והחלטות

במקרים המתאימים, בית המשפט יפעל כדי שפסק דין שנתן ייאכף, וכי שכר טרחה של המומחה שמונה מטעם בית המשפט, ישולם.

גם לאחר מתן פסק הדין, כאשר אחד הצדדים אינו מיישם אותו: "שומה היה על בית המשפט לקטוע את חילופי ההודעות חסרות התכלית שהגישו הצדדים לבית המשפט, להורות מיוזמתו על קיום דיון דחוף וליתן הנחיות מעשיות לשם יישום פסק הדין, ולא להמתין עוד שמי מבין עורכי הדין יפנה לבית המשפט מכוח סמכותו ככונס נכסים. בית המשפט הוא האחראי לניהול ההליך, ועליו לפעול בנחישות כדי שפסק דין שנתן ייאכף, קל וחומר מקום בו הודעות מטעם בעלי הדין/כונסי הנכסים מלמדות שבמשך חודשים לא חלה התקדמות כלשהי בפירוק השיתוף ומכירת הנכס"⁹⁰⁶. כך גם אי מימוש פסק דין למכירת דירה במשך 4 שנים⁹⁰⁷ או אי אכיפת צו המחייב את האישה לאפשר לאב לראות את ילדיו.⁹⁰⁸

לפי קביעת הנציבות: "משנודע לשופט כי שכר מומחה לא שולם, עליו לבקש הסבר למחדל מן הצד שחובת התשלום עליו, או להזמין לדיון... מומחה אשר מונה על ידי בית המשפט אינו צריך לחזר על הפתחים כדי לקבל את שכר הטרחה שקבע בית המשפט ממי שחויב על ידי בית המשפט בתשלום. בית המשפט אינו יכול להישאר אדיש משנודע לו, כי החלטתו

424/16 904; וראו גם במקרה שבו בשל תקלה מערכתית פורסמו בכלי התקשורת הכרעת דין וגזר דין טרם השמעתם בבית המשפט. 599/15; וראו גם 35/15; 231/15; 232/15 לתקלה מערכתית בעניין תקנות סדר הדין האזרחי בעניין ציון שמות קטינים כבעלי דין בראשי תיבות. ראו גם 901/07. ראו גם שוטן וזיו-לירדור, **לעיל** הערה 270.

526/15 905; וראו גם 642/19. במקרה זה הוצגו בפני בית הדין לעבודה דברים בלתי רלוונטיים להליך בנוגע לאדם שלא היה צד להליך.

360/18 906

88/17 907; וראו גם 88/18.

558/18 908

בדבר התשלום לא קוימה".⁹⁰⁹ במקרה נוסף, הנציבות מחדדת כי "היה מקום כי בית המשפט יבטא בהחלטה את מורת רוחו על זלזולם של התובע ובא כוחו בהחלטת בית המשפט, ומיטיבה היתה השופטת לעשות לו נתנה את ההחלטה, כי על המתלונן לעדכן אותה אם סולק שכר טירחתו, קודם לכן, כשהחליטה להעביר לתובע את הודעת המתלונן לפיה חלקו בשכר טרחתו טרם שולם".⁹¹⁰

857/08 909. ועמדת הנציבות מס' 2/08.

208/10 910.

3. שופט וסביבתו: התנהגות מחוץ לכס השיפוט

יחסי שופטים עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט

על שופטים להקפיד בהתנהגותם ובהתנהלותם בדלת אמות הסביבה השיפוטית, קרי עם עובדי בית המשפט, עם מתמחים, עם שופטים עמיתים ועם ערכאת הערעור; מבחינת הזמן והמקום - כללי האתיקה וההתנהגות חלים על השופטים ונאכפים על ידי הנציבות בכלל הקשור להשלמת מחויבויותיהם מן התקופה שקדמה למינויים כשופטים וכן להשלמת מחויבויותיהם כשופטים בתקופה שלאחר פרישתם משיפוט, וגם מחוץ לאולם בית המשפט ומחוץ לעבודה המשפטית. על שופטים להקפיד בהתנהגותם גם בזירות אלו.

3.1 הסביבה השיפוטית – התנהגות שופטים ויחסיהם עם עמיתים ועם עובדי מערכת השיפוט⁹¹¹

השופטים יכבדו את עמיתיהם השופטים, את המתמחים, את המזכירות, את פקידי העזר, את הקלדניות ואת כלל עובדי בית המשפט. עליהם להעניק יחס מכבד גם כלפי שופטים עמיתים וכלפי ערכאת הערעור והחלטותיהם של אלו. התנהגות כזו מכבדת את השופטים עצמם ואת מערכת השיפוט כולה.

3.1.1 יחסים עם מתמחים⁹¹² ועם עוזרים משפטיים

סטודנט למשפטים סייע לשופט במסגרת קליניקה משפטית. הסטודנט המשיך לסייע לשופט גם לאחר שסיים את פעילותו בקליניקה, ובכלל זה סייע בהכנת טיוטות החלטות ופסקי דין. לאחר שהסטודנט לא נקלט כמתמחה בבית המשפט, הוא העביר העתקי תכתובות עם השופט לנשיא בית המשפט אשר כללו "התבטאויות אישיות החורגות מחילופי מיילים רגילים בין שופט/ת למתמחה"⁹¹³. הנציבות, בהסתמך על המבוא לכללי האתיקה לשופטים⁹¹⁴ ועל

911 יצוין כי לא יוצגו להלן כל כללי האתיקה לשופטים הקשורים בעשייה החוץ-שיפוטית, אלא כללים שעוררו עניין ושאלות במסגרת עבודת הנציבות. חלק לא מבוטל מסוגיות אלו נדון בוועדת האתיקה לשופטים.

912 ראו גם סעיף 41 לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א - 1961: "...תלונה של מתמחה אצל שופט או של מתמחה לשעבר אצל שופט, ותלונה של הנציב [הפיקוח על ההתמחות] על התנהגות שופט תוגש לנציב תלונות הציבור על שופטים...".

913 426/14.

914 "מעמד זה של הרשות השופטת ושל חברה השופטים - מעמד של עצמאות, של אי-תלות ושל מי שנהנים מאמון הקהילה - מחייב כמו-מעצמו קיומן של מידות מיוחדות בשופט".

סעיף 7(א) לכללים,⁹¹⁵ קבעה כי התכתובת בין הסטודנט לבין השופט אינה הולמת את מעמדו של השופט, ופוגעת בתדמית מערכת המשפט. הנציבות קבעה כי "אין מניעה שייוצרו יחסים חבריים בין שופט למתמחה, אבל צריך להקפיד על מכובדות הקשרים, לבל ייפרמו תפרי גלימת השופט ויצנחו ביחד עם כבודו".⁹¹⁶ את העברת התיקים לסטודנט, כאשר לא שימש בתפקיד כלשהו, ראתה הנציבות בחומרה, במיוחד כשלא תיעד את התיקים שהעביר.⁹¹⁷

3.1.2 יחסים עם פקידי עזר, עם מזכירות ועם קלדניות

בית המשפט יקפיד בכבודם של עובדי בית המשפט. אמירות למזכירת בית המשפט דוגמת "אל תדברי אליי כמו פרח" או "את טמבלית. מה, את עושה מה שאומרים לך? תפעילי שיקול דעת, גם אם הממונה שלך תגיד לך לקפוץ מהגג, תקפצי?", ונזיפה למזכירה מול באי האולם: "טוב שהואלת להגיע. עשית טעות חמורה מאוד בתיק", אינם הולמים.⁹¹⁸ גם התנהגות דיינים שהשביתו דיונים והביעו מחאה על העסקת עובדת (אישה) במזכירות בית הדין, נמצאה כהתנהגות משפילה ומפלה כלפי העובדת.⁹¹⁹

3.1.3 יחסים עם שופטים-עמיתים

כלל 11(ד) לכללי האתיקה לשופטים קובע: "שופט ינהג בעמיתיו השופטים בכבוד ובחברות". תלונות בנושא זה הוגשו בעניין יחסים בין שופטים באותה ערכאה, ביחסים בין שופטי הערכאה הדייונית ובין שופטים בערכאת הערעור, וביחסי שופט עם כלל קהילת השופטים. להלן כמה דוגמאות, אשר כולן מלמדות על הצורך לשמור על יחסים מכבדים וחבריים בין השופטים, יחסים המשקפים כבוד גם כלפי מערכת השיפוט כולה.

שופט קיבל תיק מעמיתו, והעמית החליט בדיון קודם כי על התביעה להסביר בדיון הבא מדוע עדיה לא התייצבו, אך השופט התעלם מההחלטה. הנציבות קבעה כי "... גם אם צודק השופט שההחלטה שנתן קודמו לא מחייבת, ואף אם אינו סבור כי יש להטיל הוצאות על המדינה, לא היה זה ראוי להתעלם מן ההחלטה לחלוטין, כאילו לא ניתנה. השופט הקודם הפנה את תשומת ליבו של השופט להחלטה, וגם המתלונן עשה כן. התעלמות מההחלטה לא

915 "אלה יאפיינו שופט בתכונותיו ובאורחותיו: יושר לב, טוהר מידות ומסירות לתפקיד. שופט יימנע ממעשים שאינם הולמים מעמדו של שופט או העלולים לפגוע בדימויה של מערכת השיפוט".

916 426/14.

917 שם.

918 905/08.

919 1142/06.

עולה בקנה אחד עם חובת הכיבוד ההדדי החלה בין שופטים⁹²⁰.

במקרה נוסף, שופטת בית משפט השלום, אשר התיק הוחזר לה על ידי בית המשפט המחוזי, התפלמסה עם בית המשפט המחוזי ופסיקתו. הנציבות קבעה במקרה זה כי "חובה היה על השופטת לקיים ללא התרסה את פסק הדין של בית המשפט המחוזי אף שלא היה מקובל עליה. בית משפט של ערכאה ראשונה, המהרהר אחר מידותיה של ערכאת הערעור שמעליה, משבש את המבנה הנורמאטיבי של המערכת השיפוטית. התנצחות בפסק דין עם פסק דינה של ערכאת הערעור אינה מתיישבת עם התנהגות ראויה של שופט הערכאה הראשונה, ובוודאי שאינה מגבירה את האמון במעשה השפיטה"⁹²¹. כך גם בנוגע לאמירות של קאדי כלפי ערכאת הערעור: "אין בידי קאדי לחרוג מפסיקה מחייבת של בית הדין לערעורים, ועליו לכוף ראשו להחלטות ערכאת הערעור. אין זה ראוי שיביע בשיחותיו עם אחרים או בפסיקותיו ביקורת על ההלכות שיוצאות מבית הדין לערעורים. במיוחד פסול הדבר מקום בו הביקורת אינה אדיבה ומנומסת"⁹²².

במקרה אחר, שופטת הציגה אמירה פוגענית על שופטים. הנציבות קבעה כי האמירה "פוגעת במעמדה וביוקרתה של המערכת השיפוטית ובאמון הציבור ברשות השופטת, אשר עליהם מצווה כל שופט לשמור כעל בבת עינו"⁹²³. כך גם אמירה באולם בית המשפט כלפי פסיקת בית המשפט העליון "שהיא בבחינת "פיגוע רב נפגעים" עולה לפגוע בכבוד בית המשפט העליון"⁹²⁴.

אשר לתכתובות בין שופטים על מתדיינים מסוימים, קבעה הנציבות כי פרקטיקה זו אינה רצויה. למשל, שופטת שיתפה את כלל השופטים במייל בדבר התבטאות חריגה של תובעת, ושאלה כיצד להתייחס אליה. עמדת הנציבות היא כי אין זה הפורום המתאים לליבון שאלות מסוג זה;⁹²⁵ במקרה אחר הפיצה שופטת בתפוצה פנימית, בין השופטים, דברים על מתדיין אשר היה מוכר גם לשופטים אחרים. הנציבות קבעה כי ראוי להימנע מזאת.⁹²⁶

920 564/19 ; 516/11

921 797/09 ו- 819/09; וכן 564/19: "היה על השופטת לנהוג לפי כלל כיבוד הערכאות ולהימנע מן האמירה כי היא הייתה מחליטה אחרת". וראו גם חוות דעת 8/05 (היחס בין הערכאה הדיונית לבין ערכאת הערעור במערכת בתי הדין הרבניים).

922 21/18; עוד בנושא התבטאות בלתי לגיטימית נגד ערכאת הערעור. 637/07.

923 967/08. והשוו גם (אף שבמסגרת דיון משפטי) שופט שהביע דעתו על "... שיקול הדעת המקצועי של גורם בכיר ברשויות התביעה. כן התבטא השופט על נשיאת בית המשפט העליון (דאז) "... הנציבות מצאה את האמירות פוגעניות, "בסגנון שאינו מוסיף כבוד לבית המשפט". (208/11 ; 755/11); וכן ביקורת של נשיא בית משפט במכתב לגורם משפטי בכיר. "ניתן היה לצפות לסגנון מאופק ומרוסן מזה שננקט. היה במכתב כדי לפגוע בהיררכיה המובנית במערכת השיפוטית..." 45/08.

924 90/19. הנציבות מעירה כי הדבר נכון גם אם הדברים היו נשמעים בפורום אקדמי.

925 304/06

926 907/07. וראו גם עמדת הנציב 4/11 לעניין הודעת דואר אלקטרוני שנשלחה לשופטים על ידי הנשיאה, והשיח

3.1.4 מנהל תקין

על שופטים לשמור על כללי מנהל תקין.

תלונה נגד שופטת שמסרה שלט כניסה לחניון בית הדין האזורי לעוזרת המשפטית שלה כדי שתוכל לחנות בחניה שלה בהיעדרה, נמצאה מוצדקת: "מסירת השלט לעוזרת המשפטית תחת להחזירו למזכיר הראשי או לבעל החניון, ואי החזרת השלט כאמור מיד עם שובה של כב' השופטת משבתון, הגם שנעשו בתום לב, עלולים ליצור מראית עין של שימוש כפול בזכות למקום חניה, דבר שעל שופט למנוע".⁹²⁷ תלונה נגד שופט שהמציא באופן שיטתי אישורי מחלה שהנפיק לו אחיו הרופא, אף היא נמצאה מוצדקת. הנציבות קבעה כי "אין זה אתי ששופט יפנה לקרוב משפחה שלו לשם קבלת שירות שיש לו השלכה ישירה על עבודתו של השופט ועל שכרו".⁹²⁸

3.2 הסביבה החוץ־שיפוטית – התנהגות בלתי ראויה מחוץ לכס השיפוט⁹²⁹

על שופטים להקפיד בהתנהגותם ובהתנהלותם גם מחוץ לכס השיפוט, לרבות בעניינים שקדמו למינויים ובעניינים שלאחר פרישתם, במעורבותם בזירה המשפטית כמתדיינים, כעדים וכקרובים; במעורבותם בזירה הציבורית בפעילות חוץ־משפטית; ובענייניהם הפרטיים.

כלל 9 לכללי האתיקה לשופטים קובע:

"(א) כללים אלה חלים על –

- (1) שופט מעת שהצהיר הצהרת אמונים ועד שלושה חודשים מתום כהונתו;
- (2) רשם מעת מינויו ועד תום כהונתו;
- (3) שופט עמית;

(4) שופט בדימוס המכהן בבית דין מינהלי ובוועדה ציבורית על פי דין, ככל שהדבר נוגע למילוי תפקידו; ויראו את הסכמתו לכהן כהסכמה להחלת כללים אלה עליו כאמור.

(ב) הכללים חלים על שופט אף בהיותו בחופשה או בשבתון.

(ג) מי שנבחר לכהונת שופט על ידי הוועדה לבחירת שופטים וטרם הצהיר הצהרת אמונים, לא ייצג לקוח לפני ערכאה שיפוטית אלא בהסכמת נשיא בית המשפט העליון".

הלגיטימי בין שופטים.

927/08.580

928/17.452 ראו גם הוראת נוהל של מנהל בתי המשפט, 09-1, "העסקת קרובי משפחה במערכת בתי המשפט".

929 ראו גם דוח הנציבות לשנת 2005, בעמ' 35 בדבר הפרשנות הרחבה למושג "מסגרת מילוי תפקידו" של שופט.

בפני הנציבות עלתה שאלה אם הנציבות מוסמכת לטפל בתלונות על שופטים בעניינים שהם מחוץ לכס השיפוט.⁹³⁰ התשובה שניתנה לכך היא חיובית: "הנציבות היא המוקדת על הטיפול בתלונות על התנהגות והתנהלות שופטים, על כס השיפוט ומחוצה לו והיא מיישמת סמכות זו הלכה למעשה. הדבר נובע מטיבה של הכהונה השיפוטית; מהיקף האחריות המוטל על שופטים; מרף ההתנהגות הגבוה הנדרש מהם; מדרך הטיפול הייחודית המתאימה לטיפול בתלונות על שופטים; מאי-התאמתם ואי הסמכתם של גופים אחרים לטיפול בנושאים אלה; ומרוח חוק הנציבות ותכליתו".⁹³¹

3.2.1 בעניינים שקדמו למינוי

על השופט להשלים מחויבויותיו ולפרוע חובותיו טרם מינויו, לרבות בכל הקשור לכהונתו בבית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין.

לפיכך נדרשה הנציבות לעסוק גם בהתנהגות שופט טרם מינויו לשופט.⁹³² עמדת הנציבות היא

---

930 והשוו: לימור זר-גוטמן, אייל כתבן, בועז שנור, "על הפרטי והמקצועי אצל עורכי דין ועל הכבוד שביניהם", **דין ודברים** (2018). על השינויים (חברתיים, טכנולוגיים ואחרים) המובילים גם לשינוי בתפיסת הכבוד לעורכי הדין ולבית המשפט. ועל חשיבות השמירה על כבוד בית המשפט (הכבוד הטקטי) גם במציאות המשתנה; וראו גם: סעיף 52 לחוק **לשכת עורכי הדין**, תשכ"א - 1961

"(א) חברותו של חבר הלשכה שנתמנה שופט או דיין של בית דין דתי נפסקת כל עוד הוא משמש בכהונתו, והוא הדין במי שערב תחילתו של חוק זה היה רשום בפנקס עורכי הדין לפי פקודת עורכי הדין, 1938, ושימש אותה שעה בכהונת שופט או דיין כאמור; לעניין זה, "שופט" -

(1) שופט כמשמעותו בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984;

(2) שופט צבאי משפטאי כמשמעותו בחוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955, המשמש בכהונתו בהיותו בשירות קבע של צבא-הגנה לישראל;

(3) שופט כמשמעותו בחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט-1969.

(ב) חברותו של חבר הלשכה שנתמנה לרשם נפסקת כל עוד הוא משמש בכהונתו; לעניין זה, "רשם" -

(1) רשם לפי סעיף 84 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984;

(2) רשם לפי סעיף 17 לחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט-1969;

(3) רשם לפי סעיף 2(ב) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995...".

931 חוות דעת 3/07.

932 והשוו מיכל עופר-צפוני "מי ראוי להיות עורך דין? הסדרתה של הקבלה לפרופסיית עריכת הדין: המצוי והרצוי", **המשפט** כג 115 (2017); ראו בהרחבה על תקופת הביניים שעד המינוי אצל קלינג, **לעיל** הערה 19, בעמ' 78-90. וראו גם פרק שביעי, סימן ב' לכללי האתיקה לשופטים.

כי נושא זה בסמכותה.⁹³³ למשל בכל הקשור להעברת תיקי לקוחות ערב המינוי לשיפוט⁹³⁴ או מילוי תפקידים מעין שיפוטיים שקדמו למינוי. דוגמה לכך נוגעת ברשמת, אשר ערב מינויה לשיפוט שימשה חברת בית דין משמעתי בלשכת עורכי הדין. הנציבות קיבלה את דברי הרשמת ולפיה עם דבר המינוי, הודיעה ללשכת עורכי הדין על מניעותה לטפל בתיק ואכן חדלה לעסוק בו ולא הייתה שותפה לכתיבתו, כפי שהייתה צריכה לעשות.⁹³⁵ או קיומן של תביעות נגד המועמד לשיפוט,⁹³⁶ לרבות תלונות בגין אי תשלום שכר טרחה למומחים אשר הזמין בתפקידו כעורך דין.⁹³⁷ כמו כן תלונה נגד שופט על כי שמו נותר על השלט ועל הלוגו של משרד עורכי דין פעיל - עובדה שיש בה, לשיטת הנציבות, טעם לפגם.⁹³⁸

3.2.2 בעניינים שלאחר פרישה

על השופט לסיים הכנת החלטות ופסקי דין. אל לשופט להשאיר "ספחים" מתקופת השיפוט, ואל לו להעביר תיקים לטיפולו מתקופת השיפוט.

סעיף 10 לכללי האתיקה לשופטים קובע:

"כללים אלה אינם מחייבים שופטים בדימוס. יש לזכור עם זאת, כי סביבתו הקרובה והרחוקה של שופט הורגלה להתייחס אליו כהתייחס אל שופט, וכי יחס זה נמשך והולך גם לאחר תום הכהונה. ראוי לו אפוא לשופט בדימוס כי ישווה נגד עיניו את רוחם ואת מגמתם של הכללים וכי יכוון התנהגותו ואורחותיו על פיהם".

כוונת הסעיף מקיפה את כלל אורחות חייו של השופט לאחר פרישתו, ולאחר הפרישה יש חשיבות לתקופת הביניים. בדומה לעורך דין שמתמנה לתפקיד שיפוטי, כן גם שופט החוזר ל"חיים אזרחיים" (לרבות עבודה כעורך דין) מושך עימו ספחים מתקופת השיפוט.⁹³⁹

⁹³³ כאשר מדובר בתלונה נגד שופט בגין התקופה שבה עבד כעורך דין, הרי כדי למנוע מצב שבו תלונה נגד עורך הדין אינה מבוררת בשל העובדה שמונה לשיפוט, הנציבות רוכשת סמכות על בירור התלונה, אלא אם זו בוררה על ידי הלשכה קודם למינוי. 126/11. וראו גם דינה צדוק, היבטים הנוגעים להיקף סמכותו של נציב תלונות הציבור על שופטים (סקירה משווה), הכנסת (הלשכה המשפטית), 2012.

⁹³⁴ 231/04; 367/04 המאזכרים בדוח 2004 של הנציבות.

⁹³⁵ 598/17. וראו גם 240/14. סוגיית תקופת הביניים נדונה גם בוועדת האתיקה לשופטים.

⁹³⁶ חוות דעת 9/08. לעומת זאת, ראו 20/10 על דחיית תלונה נגד שופט, ולפיה בתקופה שבה שימש עורך דין, ביצע עבירת מס - תלונה שהוגשה גם לרשויות המס.

⁹³⁷ 465/10. באותו מקרה נאלצה המתלוננת לפתוח תיק הוצאה לפועל נגד השופט כיוון שלא מילא אחר הוראות פסק הדין.

⁹³⁸ 621/18.

⁹³⁹ וראו לעניין זה גם סעיף 52 לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א - 1961:

"... (ג) הסתיימה כהונתו של מי שנתמנה שופט, דיין או רשם כאמור בסעיפים קטנים (א) או (ב), תחדש הלשכה את חברותו בה, ואולם רשאית הלשכה שלא לחדש את חברותו כאמור אם בעת תקופת כהונתו כשופט, כדיין או

למשל שופטת אשר פרשה משיפוט, ולמעלה משנה לא נתנה פסק דין בתיק שבו דנה קודם פרישתה.⁹⁴⁰ מפאת חשיבות ההחלטה נביאה בהרחבה: "בירור הנציבות העלה, כי מאז הגשת סיכומי התשובה לסיכומי הנתבע ועד למועד פרישתה של השופטת עמדו לפניו 10 חודשים לכתוב פסק דין בתיק. אם נוסיף על כך את שלושת החודשים שאחרי הפרישה, כי אז הסתכמה התקופה לכתיבת פסק הדין ב-13 חודשים. תקופה זו הייתה ארוכה דיה כדי לתת בה את פסק הדין, אפילו היה הדבר כרוך במאמץ (ואפילו במאמץ יתר) בהיעדר עוזרת משפטית או קלדנית. חובה היה על השופטת לשקול, כי אם לא תתן פסק דין, כי אז קיים חשש שהדיונים בתיק (שהוגש בשנת 2006) יירדו לטמיון, והדיון יחל מחדש בפני שופט אחר, על כל עיניו הדין וההוצאות הכרוכות בכך. תוצאה זו הינה בלתי נסבלת. שופט אינו רשאי להשיל מעצמו את חובתו לסיים את שלושת החודשים שלאחר הפרישה בלי להשאיר אחריו תיקים למתן פסקי דין. עליו למלא חובה זו כלפי בעלי הדין והציבור, בלי לחסוך מאמץ, אלא אם נתקיימו נסיבות יוצאות דופן שלא אפשרו לו לעמוד בחובתו. לא זה המקרה בתלונה זו שנמצאה מוצדקת".⁹⁴¹

דוגמה אחרת - שופט אינו רשאי לפעול למינויו כבורר בתיק שבו דן כשופט (ע"ע השופט כמגשר; ע"ע ניגוד עניינים): "ככלל, כשם ששופט חייב לפסול עצמו בתיק בו שימש כבורר לפני מינויו, כך יש קושי בפעילותו כבורר בתיק בו היה שופט קודם לבוררות, שכן בשני המצבים עשוי להתקיים ניגוד עניינים. קל וחומר כך מקום בו שופט מרים עצמו בשרוכי נעליו ומקנה לעצמו סמכות לדון, מחוץ למסגרת השיפוטית, בעניין שבא לפניו כשופט. מצב דברים כזה יוצר ניגוד עניינים מובנה גם אם כוונותיו רצויות. נטילת תפקיד הבורר - ולו גם חינם אין כסף - עשויה לשמש עילה ללזות שפתיים בדבר היתרון שבניהול בוררות מתוקשרת".⁹⁴²

כרשם הורשע בעבירה פלילית או הורשע בעבירת משמעת ובית הדין למשמעת שהרשיעו החליט על סיום כהונתו, והלשכה סבורה כי מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה של העבירה הפלילית או עבירת המשמעת, לפי העניין, אין הוא ראוי לשמש עורך דין.

(ד) חודשה חברותו בלשכה של מי שכהן כשופט, כדיין או כרשם, לפי הוראות סעיף קטן (ג), והורשע, לאחר חידוש חברותו בלשכה, בעבירה פלילית שעבר לפני חידוש חברותו כאמור, רשאית הלשכה להפסיק את חברותו בה אם היא סבורה כי מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה של העבירה אין הוא ראוי לשמש עורך דין.

(ה) בסעיף זה, "הורשע", בעבירה פלילית - לרבות מי שבית המשפט קבע כי ביצע את העבירה".

וראו גם הוראת נוהל של מנהל בתי המשפט, 3-08, "מסיבות פרישה של שופטים ורשמים".

940 סעיף 15(א) לחוק בתי המשפט קובע: "שופט שהחל בדיון ויצא לקיצבה או פרש, יהיה מוסמך לסיים את הדיון תוך שלושה חודשים מיום היציאה לקיצבה או הפרישה". וראו להיבטים המערכתיים 451/18.

941 597/11. הפרטים הובאו גם בעמדת נציב מס' 3/11; 868/11; 656/12. וראו גם 403/17; 616/17.

942 327/15; אין לקיים ולנהל הליכי בוררות בין כותלי בית המשפט. 767/07.

3.2.3 בזירה המשפטית

שופט עלול להיקלע לזירה המשפטית שלא בתפקידו השיפוטי, לעיתים שלא בטובתו, כמתדיין, כעד או כצד מעוניין.⁹⁴³ **השופט ירחיק עצמו ממעורבות ישירה עם בעלי ריב ועם בעלי דין של קרובי משפחה, יימנע מהתערבות אקטיבית בסכסוכים מעין אלו, יימנע מעשיית פעולה שיוחדה לעורכי דין, ובוודאי שיימנע משימוש במעמדו כשופט. דאגה ועצה - כן; התערבות וניסיונות השפעה - לא.**

3.2.3.1 מעורבות שופט בסכסוכים של קרוביו ומכרי

באחד המקרים פנה שופט לקלדנית שהכיר כדי לברר פרטים על תיק של חברתו לחיים שהתנהל באותה עת בבית המשפט לענייני משפחה. הנציבות קבעה כי התנהגות זו, אף אם לא הייתה כוונתה להשפיע על הדיון, עלולה לעמוד בניגוד לכללי האתיקה:

7. (א) אלה יאפיינו שופט בתכונותיו ובאורחותיו: יושר לב, טוהר מידות ומסירות לתפקיד. שופט יימנע ממעשים שאינם הולמים מעמדו של שופט או העלולים לפגוע בדימויה של מערכת השיפוט.

(ב) שופט יהיה מופת לכיבוד החוק בכל אשר יעשה.

20. (א) לא יפיק שופט טובת הנאה ממעמדו כשופט – בין טובת הנאה חומרית בין אחרת – אם במישרין ואם בעקיפין.

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) –

(1) לא יעשה שופט שימוש במעמדו כשופט לקידום עניין שלו או של אחר;⁹⁴⁴

ככלל, עמדת הנציבות היא ש"אין כל מניעה כי שופט ייחלץ לעזרת בן משפחה במתן עצה טובה בתוך המשפחה ו'מאחורי הקלעים'. שהרי בסופו של דבר, שופט הוא אדם - בראש ובראשונה הוא אדם...'/ כנאמר במבוא לכללי אתיקה לשופטים... בכלל זה הוא בעל משפחה. אולם על שופט להרחיק עצמו לא רק מעשיית פעולה שיוחדה לעורך דין, על פי סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין... אלא גם ממעורבות ישירה עם בעל ריבו של בן משפחה. במיוחד עליו להיזהר מכך כשקיים חשש שהסכסוך עלול להגיע לבית משפט, ועקב מעורבותו גם עלול השופט להיות מוזמן כעד, כפי שארע במקרה דנן".⁹⁴⁵ באותו מקרה, השופט (אשר לא

943 למקרה בו הוגשה תביעת לשון הרע על ידי שופטת בגין תלונה שהוגשה לנציבות על ידי שכנה, ראו תא (הרצ) 42162-01-12 **רפי רוהן נ' דורון כריסי** (נבו).

944 ראו גם 416/16. במקרה זה השופט ביקש מאת הקלדנית לברר אם ניתנו החלטות בתיקים המתנהלים בעניינה של חברתו לחיים ובעלה לשעבר.

945 עמדת נציב 2/13; 121/13.

ציינה את דבר היותה שופטת) ניסתה להידבר עם המתלונן כדי לסייע לבני משפחה שנקלעו למצוקה. לשיטת הנציבות, היה על השופטת להימנע מלקחת צד פעיל בסכסוך שייתכן והיה מגיע לערכאות.⁹⁴⁶ ובדומה, מקרה שבו הגיש שופט תלונה ללשכת עורכי הדין בשמו של ידיד, על טיפולו של עורך הדין בעניינו של אותו ידיד. השופט לא הציג עצמו כשופט (ונהג לפי כללי האתיקה האוסרים על שופט לעשות שימוש בתוארו), אך בעצם הגשת התלונה (שהיא מסמך משפטי) עבר לכאורה על הוראות ייחוד המקצוע (סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין): "כי גם אם לא עבר השופט על האיסור שבסעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, הרי שבכל מקרה לא התנהג כמתחייב משופט, שכן מכלול מעורבותו האינטנסיבית והרגשית לטובת ידידו, ובכלל זה הביקור במשרדו של המתלונן, חרגה מגבול המותר והטעם הטוב".⁹⁴⁷ במקרה אחר, זימן דיין את בעלה של אחייניתו, "הרים קולו ואיים עליו" כדי שהוא יתגרש מאחייניתו. הנציבות מצאה אירוע זה חמור במיוחד.⁹⁴⁸

במקרה נוסף, שופט ביקש להשפיע על מוסדות לשכת עורכי הדין להקל בעניינה של עורכת דין שהורשעה על ידי בית הדין המשמעתי של הלשכה. נמצא כי "... הוא לא הסתפק בכך ששטח את חרדתו בפני הבאות בפני ראש לשכת עורכי הדין ובפני עורך הדין שייצג את לשכת עורכי הדין, אלא גם ביקש להשפיע על הלשכה להסכים להארכת המועד שקבע בית המשפט שדן בעניין לתחילת ריצוי העונש שהוטל על עורכת הדין. ניסיון זה הוא שהפך את התנהגותו של השופט לבלתי ראויה".⁹⁴⁹ גם התערבות שופטת לטובת עובדת זרה שהכירה, בשיחה עם המשטרה, אינה ראויה, בנסיבות שבהן השימוש בתואר עלול להתפרש בצורה לא רצויה ועלול להוביל להתבטאויות בלתי הולמות.⁹⁵⁰

3.2.3.2 על שופט כמתדיין

השופט יקפיד לקיים את החוק. למשל שופט שהתגורר כשוכר בדירה שפוצלה שלא כדין. במקרה זה נקבע כי אף שאינו עובר על החוק בעצמו, הדבר אינו ראוי, במיוחד אם הוא דן בתיקים בבית המשפט לעניינים מקומיים.⁹⁵¹ **השופט יכבד את הוראות בית המשפט ואת החלטותיו.** על שופט שנפסקו לחובתו הוצאות כבעל דין - לכבד את החלטת בית המשפט ולשלמן במועד.⁹⁵²

946 הנציבות מפנה בעניין זה להחלטות ועדת האתיקה, שאליה יש לפנות במקרים דומים.

947 596/10

948 501/06

949 148/11; וראו התערבותו האסורה של שופט לטובת קורבן עבירת מין. 626/06.

950 604/07

951 299/14

952 302/06

3.2.3.3 עדות שופט בהליכים משפטיים

כלל 32 לכללי האתיקה לשופטים קובע:

"שופט לא יעיד בהליכים משפטיים אלא אם כן זומן על ידי בית המשפט או באישורו של נשיא בית המשפט העליון; כלל זה לא יחול על הליכים משפטיים שהשופט או בני משפחתו צד להם".

לפי הפסיקה יש להבחין בין עדות שופט בעניין תפקידו השיפוטי (עדות אסורה); לבין מצב שבו הוא אינו במסגרת התפקיד השיפוטי (בהתאם למדרג).⁹⁵³ כאשר השופט הוא בעל דין "רגיל", עליו להעיד.⁹⁵⁴

3.2.4 ביזרה הציבורית

השופט יימנע מהתערבות בבחירה או בהליכי בחירה למשרות ציבוריות, ויבטיח כי פעילות חוץ-שיפוטית לא תגזול מזמנו כשופט.

3.2.4.1 מעורבות בפעילות פוליטית, מפלגתית או ציבורית

כלל 17 לכללי האתיקה קובע:

(א) שופט לא יהא מעורב בפעילות פוליטית או מפלגתית ולא יהיה חבר במפלגה או בגוף פוליטי אחר.

(ב) בלי לפגוע בכלליות האיסור שבסעיף קטן (א), לא ייטול שופט חלק באירוע הנערך על ידי מפלגה או גוף פוליטי אחר, או במסגרת אחרת שלה זהות פוליטית או מפלגתית.

אשר לפעילות ציבורית, כלל 24 לכללי האתיקה קובע:

(א) שופט רשאי להיות חבר בגופים מינהליים של מוסדות חינוך, כגון חבר נאמנים של מוסד להשכלה, או בגופים של מוסדות בעלי מטרות ציבוריות, בכפופות להיתר כהוראת סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה.

(ב) בפעולתו כאמור בסעיף קטן (א), יימנע שופט מכל מעשה שיש בו משום שימוש שלא כהלכה במעמדו כשופט או העלול לפגוע במעמדו כשופט. כך, למשל, לא ישתתף שופט בניהול העסקי או הכספי של המוסד הציבורי שהוא פעיל בו, ולא יקבל ממנו טובת הנאה.

(ג) שופט לא יפנה לרשויות ציבור או לגורמים פרטיים בשם גוף ציבורי שהוא פעיל בו.

953 רע"א 3202/03, מדינת ישראל נ' חגי יוסף ואח' (נבו, 4.3.2004).

954 ת"א 16-03-34256, כהן ואח' נ' ממן ואח' (נבו).

(ד) שופט לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק בייזום הליכים משפטיים אף אם אין אותם עניינים עשויים לבוא לדיון בבית המשפט שבו הוא מכהן.

תלונה שהוגשה נגד דיין שהתערב בהליך בחירה של מועמד למשרה ציבורית, נמצאה מוצדקת: "ישנו מרחק רב בין מתן המלצה כזו או אחרת בשבחו של מועמד מסוים לבין נטילת חלק פעיל במסע הבחירות של אותו מועמד. כללי האתיקה לדיינים מחייבים נושא משרה שיפוטית להימנע מלהביע דעה בעניין שאינו משפטי בעיקרו והשנוי במחלוקת ציבורית. קל וחומר שאין הוא יכול להיות מעורב בפעילות שיש בה ניחוח פוליטי. גם במקום בו מוטל על הדיין תפקיד ציבורי נוסף, מחייב החוק הפרדה במילוי התפקידים השונים".⁹⁵⁵ במקרה אחר, קאדי פעל גם כיושב ראש מועצה דתית דרוזית.⁹⁵⁶ הנציבות הדגישה כי יש "להקפיד הקפדה יתרה, כבבת עין, על הימנעות מכל טיפול בענייני כספים. הכלל לפיו אין שופט עוסק בניהול העסקי או הכספי של מוסדות ציבוריים הוא הכרחי לשם שמירה על טוהר המידות ומשמש אבן יסוד לכהונה השיפוטית. ניתן למצוא את ביטוי - בין היתר - בסעיף (ה) (8) לכללי האתיקה השיפוטית, תשנ"ג-1993".⁹⁵⁷ הנציבות הזהירה מפני אפשרות שימוש בתפקיד יושב ראש המועצה לקידום צרכים פוליטיים ומפלגתיים: "ראוי להעלות על נס את החשיבות הרבה שיש בהימנעותו של קאדי מפעילות פוליטית או סקטוריאלית כלשהי... יקפיד על טיפוח מעמדו כקאדי מד"ב, שתפקידו לשרת את כלל הציבור הדרוזי, על גווניו השונים, תוך שמירה על מעמדה של מערכת בתי הדין הדרוזיים ועל אמון הציבור בה".⁹⁵⁸

3.2.4.2 הבעת דעה ברבים, בפומבי, ראינות, וסקרים

רצוי כי שופט ירחיק עצמו מהזירה הציבורית, לרבות עיסוק ציבורי בתיקים קונקרטיים. הקשר עם התקשורת יהיה באמצעות דוברות בית המשפט בלבד.

כללי האתיקה לשופטים בהקשר זה קובעים:

18. שופט יימנע מהביע בפומבי דעה בעניין שאינו משפטי בעיקרו והשנוי במחלוקת ציבורית.

39. (א) שופט אומר דברו בפסקי דין ובהחלטות. על דרך הכלל אין שופט מתראיין ואין הוא מוסר מידע לתקשורת.

(ב) שופט לא יעביר פסקי דין והחלטות לתקשורת אלא באמצעות דוברות בתי המשפט.

301/17 955.

956 בסוגיה זו של טענת ניגוד עניינים מובנה, לא התערבה הנציבות, בעקבות פסיקת בג"צ שנמנעה מכך בשל סעיף 11 לחוק בתי הדין הדרוזיים, תשכ"ג-1962.

957 חוות דעת 16/05.

958 שם. יודגש, כי באותו מקרה, בהיעדר ממצאים אובייקטיביים לתלונות, לא התערבה הנציבות.

(ג) שופט יימנע מהופעה או מריאיון באמצעי התקשורת. הופעה או ריאיון של שופט באמצעי תקשורת – לרבות בעיתונות, ברדיו, בטלוויזיה, באינטרנט, במסיבת עיתונאים ובכל דרך אחרת – תהיה רק באישור מראש מאת נשיא בית המשפט העליון.

(ד) האמור בכלל זה אינו חל על ביטאונים משפטיים המתפרסמים על ידי מוסדות אקדמיים או על ידי לשכת עורכי הדין, ובלבד שהשופט קיבל תחילה את אישורו של נשיא בית המשפט העליון.

40. (א) תגובתו של שופט על דברים שפורסמו עליו או על פסקי דין והחלטות שנתן תהיה באמצעות דוברות בתי המשפט.

(ב) שופט שעיתונאי פנה אליו לקבלת תגובה יפנה את העיתונאי לדוברות בתי המשפט.

(ג) נתבקשה תגובתו של שופט על מידע שהיעדר תגובה מיידית עליו עלול לגרום נזק שאינו הפיך, ובפי השופט תגובה חד-משמעית שיש בה כדי להביא את הענין לסיומו, רשאי השופט למסור תגובתו.

(ד) שופט שמסר תגובתו בנסיבות כמתואר בסעיף קטן (ג), יודיע על כך מיד לדוברות בתי המשפט, והמשך הטיפול יהיה באמצעות הדוברות.

(ה) אין בהוראות אלה כדי למנוע את נציגות השופטים לעמוד בקשר עם אמצעי התקשורת בעניינים הנתונים לטיפול.

לשיטת הנציבות, "טוב יעשה שופט אם ידיר רגליו מן הזירה הציבורית האקטואלית".⁹⁵⁹ למשל, אין זה רצוי ששופט שהשתתף בכנס מקצועי יביע דעה מתוקף ניסיונו בתפקיד ציבורי שמילא בעבר, אף אם באותו מקרה לא הגיע לכדי עבירה אתית. אין זה רצוי ששופט ידון בציבור (כגון בהרצאה) בתיק קונקרטי תלוי ועומד.⁹⁶⁰ ככלל, הקשר עם התקשורת צריך להיות באמצעות דוברות בית המשפט בלבד.⁹⁶¹

959/15. והשוו 361/17, 362/17 בעניין מענה של שופט לשאלה בכנס. הנציבות קיבלה את עמדתו כי מדובר היה בנתונים ולא בעמדה שלו: "למותר לציין, שעל כל שופט להקפיד ולדייק בדבריו, ולבחון היטב את השלכתם, במיוחד כשהם נאמרים בציבור, כשהשיח הוא, מטבעו, "חופשי" יותר ומוגבל פחות מזה המתנהל בין כתלי בית המשפט. על מה שיוצא מפיו - שולט כב' השופט; אולם על אופן פרסומם של דבריו - קרי, מקום הפרסום, הבאת הדברים כלשונם ובהקשרם או הפירוש שבחור מאן דהוא לתת להם - לא יכול הוא לשלוט".

960/23.

961/06; 610/06; 590/08; 45/08.

3.2.5 בעניניו הפרטיים

שופט אינו צריך לנתק את קשריו החברתיים, אך עליו לנקוט זהירות בקשרים אלו. כמובן, אם הדבר מהווה חשש ממשי למשוא פנים - על השופט לפסול עצמו; השופט יקדיש את זמנו למלאכת השיפוט בעדיפות ראשונה ביחס לקשרים ולאירועים חברתיים.

כלל 16 לכללי האתיקה קובע:

משמונה לכהונתו, אין מוטל על שופט לנתק את קשריו החברתיים, לרבות קשרים עם עורכי דין. עם זאת, ראוי לו לשופט כי ייזהר בקשריו החברתיים וייתן דעתו כיצד עשויות הבריות לפרש את הימצאותו בחברת אדם מסוים או בחברה מסוימת.

אין משמעות המינוי לשיפוט ניתוק השופט מקשריו החברתיים.⁹⁶² על שופט להקדיש את זמנו למלאכת השיפוט בעדיפות ראשונה ביחס לקשרים ולאירועים חברתיים. למשל, באחד המקרים עלתה טענה כי קאדי משתתף "באירועים חברתיים רבים, באופן המונע ממנו למלא כראוי את חובותיו כקאדי".⁹⁶³ הנציבות המליצה כי "אני מוצאת לנכון להמליץ כי כב' הקאדי יקפיד על חלוקת זמנו באופן בו ניתנת עדיפות וראשוניות לתפקידו כקאדי מד'הב כאמור בסעיף (ה)(2) לכללי אתיקה שיפוטית".

3.2.5.1 חשש לניגוד ענינים בין התפקיד השיפוטי ובין עסקים משפחתיים ושותפויות, עיסוקים נוספים ואיסור על טובות הנאה ועל שימוש בתואר השיפוטי

כללי האתיקה לשופטים קובעים בהקשר זה:

20. (א) לא יפיק שופט טובת הנאה ממעמדו כשופט – בין טובת הנאה חומרית בין אחרת – אם במישרין ואם בעקיפין.

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) –

(1) לא יעשה שופט שימוש במעמדו כשופט לקידום עניין שלו או של אחר;

(2) שופט לא יציין את דבר היותו שופט ולא יעשה שימוש במסמך הנושא את תוארו כשופט בנסיבות שבהן עלול השימוש בתואר להיראות כניסיון לא ראוי להשיג מעמד מועדף.

(ג) שופט רשאי לציין בנייר מכתבים פרטי ובכרטיס ביקור את היותו שופט ואת בית המשפט שהוא מכהן בו.

962 ראו הדוגמאות המפורטות בעניין חובת גילוי וניגוד ענינים. ראו גם הוראות נוהל של מנהל בתי המשפט 1-18, "קבלת מתנות על ידי שופטים ורשמים".

963 חוות דעת 16/05.

(ד) שופט רשאי לציין את היותו שופט בספר או במאמר שהוא מפרסם.

(ה) שופט רשאי ליתן המלצתו על כישוריו של אדם המוכר לו אישית.

27. (א) שופט לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית המשפט, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה; לעניין כלל זה, "תפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי" – לרבות חברות בבית דין של ארגון חברים או של ארגון ציבורי, ותפקיד של פסיקה בפעולות ספורט ובמשחקים מאורגנים או ממוסדים.

(ב) שופט לא ישמש בורר אלא אם כן נקבע הדבר בחוק.

(ג) שופט לא יהא פעיל בגוף ציבורי העוסק במתן שירותי בוררות או גישור.

(ד) שופט שקודם מינויו שימש בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שאסור לשופט למלאו, לא ימשיך למלא אותו תפקיד מעת שהצהיר הצהרת אמונים.

35. שופט לא ינהל עסקים באופן פעיל, בין במישרין בין בעקיפין, ולא יכהן כנושא משרה בתאגיד מסחרי או בגוף עסקי אחר.

36. (א) שופט רשאי לנהל בעצמו את נכסיו ואת נכסי בני משפחתו, ולפעול בהשקעתם, ובלבד שלא יהיה בכך עיסוק פעיל בעסקים. השופט יימנע מפעילות כאמור העלולה לגרום לפגיעה במעמדו כשופט או להעמידו בניגוד עניינים עם תפקידו כשופט.

(ב) שופט לא ינצל את מעמדו כשופט לצורך עסקיו ועסקי בני משפחתו.

שופט בעל נכס, השתתף במכרז ובהצגת הנכס לרשות האכיפה והגבייה. אף שבנסיבות העניין לא מדובר היה ב"ניהול פעיל בעסקים", היה על השופט להימנע מלהציע את הנכס במסגרת מכרז של רשות האכיפה והגבייה, עקב זיקתה לבית המשפט.⁹⁶⁴

כידוע, שופט המבקש לעסוק בעיסוק נוסף או בתפקיד ציבורי, יבקש הסכמה לכך מנשיא בית המשפט העליון ומשר המשפטים.⁹⁶⁵ עיסוקים ותפקידים ציבוריים נוספים אסורים על פי סעיף 22 **לכללי אתיקה לדיינים**, התשס"ח - 2008, אלא בהסכמת נשיא בית הדין הרבני הגדול ושר המשפטים,⁹⁶⁶ ועל פי כלל 27(א) **לכללי אתיקה לדיינים**, התשס"ח - 2008, לפיו דיין לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית הדין, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 18 **לחוק הדיינים**, התשט"ו - 1955.⁹⁶⁷ על הדיין או השופט להימנע מלעשות

915/11 964

965 סעיף 11 **לחוק יסוד: השפיטה**. חוות דעת 6/06. ראו גם הוראת נוהל של מנהל בתי המשפט, 2-07, "הגשת בקשה לעיסוק נוסף - שופטים"; וראו גם הוראות נוהל של מנהל בתי המשפט, 2-18, "נוהל חברות שופטים בארגונים בין-לאומיים".

966 729/10. הפרטים הובאו בעמדת נציב מס' 1/10 (בתי דין רבניים).

853/09 967

שימוש בנייר הרשמי שלא במסגרת תפקידו.⁹⁶⁸

בכמה מקרים נמצאו תלונות מוצדקות בנוגע לפעילות של דיינים, אשר במקביל לכהונתם שימשו דיינים בבתי דין פרטיים.⁹⁶⁹ באחד המקרים, קידם דיין את עניינו המשפטי והעסקי שלו עצמו. אב בית דין הגיש תביעה לבית הדין שבו הוא מכהן⁹⁷⁰ וקידם את עניינו האישי. הנציבות ראתה מקרה זה בחומרה וקבעה כי התנהגותו "... אינה עולה בקנה אחד עם נורמות התנהגות מוכרות ומקובלות לעניין החובה להימנע ממצב של ניגוד עניינים... פעל בצורה בלתי ראויה ובלתי הולמת דיין, תוך הבאת סכסוך אישי שלו לבוררות בפני בית הדין בו הוא משמש כראש אבות בית דין. הוא כינס הרכב בזמן הפגרה וביקש וקיבל צווים זמניים במעמד צד אחד. בהתנהגותו פעל כב' הראב"ד במצב של ניגוד עניינים ובניגוד לכללי האתיקה, ולא חדל מכך גם כאשר בית המשפט המחוזי התריע בפניו על הפגם השורשי שנפל בהתנהגותו, תוך שהוא סבור גם לאחר מעשה כי לא היה בכך פסול. במעשיו של ראב"ד... היה כדי לפגוע בעשיית הצדק ולמצער במראית פני הצדק ובאמון הציבור בו ובבית הדין הרבני".⁹⁷¹

968 שם.

969 729/10. וראו גם סעיף 27 לחוק לשכת עורכי הדין. תשכ"א - 1961:

(א) שופט לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית המשפט, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה; לעניין כלל זה, "תפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי" - לרבות חברות בבית דין של ארגון חברים או של ארגון ציבורי, ותפקיד של פסיקה בפעולות ספורט ובמשחקים מאורגנים או ממוסדים.

(ב) שופט לא ישמש בורר אלא אם כן נקבע הדבר בחוק.

(ג) שופט לא יהא פעיל בגוף ציבורי העוסק במתן שירותי בורות או גישור.

(ד) שופט שקודם מינויו שימש בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שאסור לשופט למלאו, לא ימשיך למלא אותו תפקיד מעת שהצהיר הצהרת אמונים.

970 וראו גם סעיף 24 לחוק בתי משפט: "שופט שהוא בעל דין בהליך אזרחי, יקבע נשיא בית המשפט העליון את בית המשפט אשר ידון בהליך".

971 חוות דעת 21/05. 750/05. 55/06.

ה. אפילוג

מלאכת השיפוט אינה מלאכה קלה. יעידו על כך אלפי ההחלטות, הדוגמאות והמקרים במסמך זה, והכללים הנובעים מהם. בכללי ההתנהגות וההתנהלות הנגזרים מהחלטות הנציבות, המבוססים על טעויות, על לקחים ועל ניסיון העבר, יש כדי לסייע בידי השופט לצלוח את יומו בבית המשפט. המטרות של הכללים השונים הן רבות ומגוונות: שמירה על כבוד בית המשפט ותדמיתו; שמירה על כבודו של השופט היושב בדין; הבטחת אמון הציבור במערכת השיפוט כולה ועוד. כדברי השופט (בדימוס) קלינג: "מטרתם של כללי האתיקה לשופטים היא לשמור על עצמאות השפיטה ועל אי תלותם של השופטים, להבטיח הגינות במשפט ולקיים את אמון הציבור בשופטים. אמון הציבור בשופטים נחוץ כדי לקיים את תחושת הציבור כי ההכרעה השיפוטית נעשית באופן הוגן, אובייקטיבי, ניטרלי, תוך יחס שווה לצדדים, וללא נטייה"⁹⁷². הכללים במובנים רבים הם ה"איך" ולא ה"מה" במלאכת השיפוט. הסגנון ולא המהות, או כדברי הנציבות באחת מהחלטותיה: "הטון הוא שעושה את המוסיקה"⁹⁷³ "וגם נימת דברים... עשויה להשפיע על האופן בו היא נתפסת אצל השומע"⁹⁷⁴.

הכללים נועדו לזהות את המצבים ה"בעייתיים" שבהם צריך לגלות רגישות, תבונה, חמלה (למשל התחשבות בגילו ובמצבו הרפואי של אדם), והכול במציאות של ריבוי התדיינות ועומס שיפוטי מחד גיסא, והחובה לשמור על תדמית ומכובדות של מערכת השיפוט מאידך גיסא,⁹⁷⁵ ומתן שירות לאזרח בכל מקרה ומקרה. הכללים מחייבים בעיקר הפעלת איזונים ומידה: לא פחות מדי ולא יותר מדי. למשל איזון בין יעילות לבין זכותו של אדם שיהיה לו יומו בבית המשפט; לעיתים חובה על השופט לתעד בפרוטוקול ולעיתים חובה עליו להימנע מתיעוד; לעיתים חובה להזמין צד מעוניין, ולעיתים חובה להימנע מזימון צד מעוניין; על בית המשפט לדעת מתי כוונות טובות (כגון בגישור ופשרה, בשיחות במעמד צד אחד, ולעיתים אפילו העדפת צד) מועילות ומתי הן עלולות לגרום לתקלות; מתי דאגה לצדדים היא לגיטימית, ומתי היא דאגת יתר שעלולה להיתפס כיחס מועדף; מתי ועד כמה יש להתחשב בצד לא מיוצג, אבל לא עד כדי פגיעה בצד שכנגד; מתי כלים שנועדו לעזור - לעיתים מפריעים - כגון, הליכים מקדמיים המתמשכים יתר על המידה וניסיונות פשרה; על בית המשפט להקפיד לא ליתן החלטות מאוחר מדי, אך גם לא מוקדם מדי; לאזן בין גמישות יתר ובין דווקנות יתר

972 קלינג, לעיל הערה 19, בעמ' 25.

973 708/17. וראו גם "חוות דעת: ביקורת על עורך דין בפסק דין" (ד"ח הנציבות 2003-2004), המפנה למאמרו של מלץ, לעיל הערה 23, בעמ' 626-627; ד"ח הנציבות לשנת 2005, בעמ' 27, להבחנה בין הרכיב ההתנהגותי והרכיב המנהלי-דיוני לבין הרכיב המהותי של השפיטה.

974 820/13.

Eyal Katvan and Boaz Shnoor, "A Perfect Façade?": Transparency, Honor and Judicial Scarce Resources", 26(1) *International Journal of the Legal Profession*, (2018) 143

(למשל בניהול זמן ובדחיות דיונים); בין אמירות לגיטימיות ובלתי לגיטימיות; בין תפקיד השופט כשופט ובין תפקידו כמי שמנסה לפשר בין הצדדים; לאזן בין הזכות לפרטיות ובין פומביות הדיון; ועוד ועוד. על כל אלו ניתן לגשר בעזרת אותם "תמרורי אזהרה" המבוססים על נסיון העבר, ובעיקר על שמירת הכללים הללו בשום שכל.

ספר זה משקף אמנם את המקרים בהם נתגלו ונתגלעו בעיות ותקלות. באותם מקרים ניכר מקומה ותפקידה של הנציבות שאינה מהססת לברר וללבן את התלונות המוגשות לה. התוצאה היא בהחלטות, אשר כל אחת מהן היא טיפה בים, אבל כאמור צירופן יחדיו מספק כאמור תמונה בהירה של אותן נקודות חולשה, אשר ניתנות למניעה. עם זאת, יש לזכור כי מקרים אלו הם החריגים שאינם מעידים על הכלל. מערכת השיפוט עובדת תחת עומס רב, זוכה לביקורת רבה, וממעטת להגיב, על מנת לשמור על חזות ממלכתית. במערכת כזו, בה מתקיימים כל יום עשרות אלפי דיונים, טבעי שיהיו תקלות. ואלו, כך נדמה, בטלות בשישים ביחס לנפח העבודה העצום המוטל על שופטות ושופטי ישראל, ועל כך אנו חבים להם תודה.

ו. נספחים

- נספח א:** חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב - 2002
- נספח ב:** תקנות נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ד - 2003
- נספח ג:** כללי אתיקה לשופטים, התשס"ז - 2007
- נספח ד:** כללי אתיקה לדיינים, התשס"ח - 2008
- נספח ה:** כללי הקאדים (אתיקה לקאדים), התשע"ח - 2018

נספח א: חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002

הגדרות

1. בחוק זה -

"שופט" - כל אחד מאלה:

- (1) שופט כהגדרתו בחוק-יסוד: השפיטה ושופט עמית כמשמעותו בסעיף 10א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 (להלן - חוק בתי המשפט);
- (2) רשם כהגדרתו בסעיף 84 לחוק בתי המשפט;
- (3) שופט ורשם כמשמעותם בחוק בית הדין לעבודה, תשכ"ט-1969 (בחוק זה - חוק בית הדין לעבודה) ושופט עמית כמשמעותו בסעיף 7 לחוק בית הדין לעבודה;
- (4) שופט צבאי-משפטי כמשמעותו בחוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955 (בחוק זה - חוק השיפוט הצבאי);
- (5) דיין כהגדרתו בחוק הדיינים, תשט"ו-1955 (בחוק זה - חוק הדיינים) ודיין עמית, כמשמעותו בסעיף 9א לחוק הדיינים;
- (6) קאדי כהגדרתו בחוק הקאדים, תשכ"א-1961 (בחוק זה - חוק הקאדים);
- (7) קאדי מד'הב כהגדרתו בחוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים, תשכ"ג-1962 (בחוק זה - חוק בתי הדין הדרוזיים);
- (8) דיין של בית דין של עדה נוצרית כמשמעותו בסימן 54 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1947-1922;

"השר" -

- (1) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (1) עד (3) וכן (6) ו-(7) - שר המשפטים;
- (2) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (4) - שר הביטחון;
- (3) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (5) ו-(8) - השר לענייני דתות;

"בית דין משמעתי לשופטים" -

- (1) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (1) עד (3) - בית הדין המשמעתי לשופטים לפי סעיף 17 לחוק בתי המשפט;
- (2) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (4) - בית דין משמעתי לפי סעיף 192 לחוק השיפוט הצבאי;

- (3) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (5) - בית הדין המשמעתי לפי סעיף 20 לחוק הדיינים;
 (4) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (6) - בית הדין המשמעתי לפי סעיף 17 לחוק הקאדים;
 (5) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (7) - בית הדין המשמעתי לפי סעיף 22 לחוק בתי הדין
 הדרוזיים;

“הועדה לבחירת שופטים” -

- (1) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (1) ו-(2) - הועדה לבחירת שופטים כמשמעותה בסעיף 4(ב) לחוק- יסוד: השפיטה;
 (2) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (3) - הועדה לבחירת שופטים כמשמעותה בסעיף 4(א) לחוק בית הדין לעבודה;
 (3) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (4) - הועדה לבחירת שופטים צבאיים- משפטים לפי סעיף 187 לחוק השיפוט הצבאי;
 (4) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (5) - הוועדה לבחירת דיינים לפי סעיף 6 לחוק הדיינים;
 (5) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (6) - ועדת המינויים לפי סעיף 4 לחוק הקאדים;
 (6) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (7) - ועדת המינויים לפי סעיף 11 לחוק בתי הדין
 הדרוזיים;

“המנהל” -

- (1) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (1) עד (3) - מנהל בתי המשפט;
 (2) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (4) - נשיא בית הדין הצבאי לערעורים לפי חוק השיפוט הצבאי או מי שהוא הסמיך;
 (3) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (5) - מנהל בתי הדין הרבניים;
 (4) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (6) - מנהל בתי הדין השרעיים;
 (5) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (7) - מנהל בתי הדין הדתיים הדרוזיים;

“הנשיא” -

- (1) לענין שופט כהגדרתו בפסקאות (1) ו-(2) - נשיא בית המשפט העליון;
 (2) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (3) - נשיא בית הדין הארצי לעבודה;
 (3) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (4) - נשיא בית הדין הצבאי לערעורים;
 (4) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (5) - נשיא בית הדין הרבני הגדול;
 (5) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (6) - נשיא בית הדין השרעי לערעורים;

(6) לענין שופט כהגדרתו בפסקה (7) - ראש בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים כהגדרתו בחוק בתי הדין הדרוזיים;

"הנציב", "נציב תלונות הציבור על שופטים" - נציב תלונות הציבור על שופטים, שמונה לפי סעיף 3;
"הועדה לבחירת הנציב" - הועדה לבחירת שופטים כמשמעותה בסעיף 4(ב) לחוק-יסוד: השפיטה.

נציבות תלונות הציבור על שופטים

2. נציב תלונות הציבור על שופטים יעמוד בראש יחידה שתיקרא "נציבות תלונות הציבור על שופטים" שתברר, בהתאם להוראות חוק זה, תלונות על התנהגות שופטים במסגרת מילוי תפקידם, לרבות בדרך ניהול משפט על ידם.

כשירות הנציב ומינויו

3. (א) מי שכשיר להתמנות שופט של בית המשפט העליון כשיר להתמנות נציב תלונות הציבור על שופטים.
 (ב) הנציב יתמנה בידי הועדה לבחירת הנציב, לפי הצעת שר המשפטים ונשיא בית המשפט העליון כאחד; הועדה רשאית לקבל את ההצעה או לדחותה, ואם הוצע יותר ממועמד אחד - למנות אחד מקרב המועמדים או לדחות את ההצעה.
 (ג) מעמדו הציבורי של אדם והיכרותו עם מערכת המשפט יובאו בחשבון לענין הצעת מועמד לנציב ולענין מינויו.

ממלא מקום לנציב

4. נבצר מהנציב דרך ארעי למלא את תפקידיו, ימנה שר המשפטים בהסכמת נשיא בית המשפט העליון ממלא מקום לנציב לתקופה שלא תעלה על שישה חודשים או עד שיחזור למלא את תפקידיו, לפי המוקדם.

מועד בחירת נציב

5. (א) מינוי נציב ייעשה, ככל האפשר, לא מוקדם מתשעים ימים ולא יאוחר משלושים ימים לפני תום תקופת כהונתו של הנציב המכהן; התפנה מקומו של הנציב לפני תום תקופת כהונתו, ייעשה המינוי בתוך ארבעים וחמישה ימים מהיום שבו התפנה מקומו.
 (ב) הודעה על מינויו של הנציב תפורסם ברשומות.

משך הכהונה

6. הנציב יכהן תקופת כהונה אחת בלבד של חמש שנים.

תום כהונה

7. (א) כהונת הנציב פוקעת -

(1) בתום תקופתה;

(2) בפטירתו או בהתפטרותו;

(3) בהעברתו מכהונתו;

(4) בתום שישה חודשים רצופים שבהם מכהן במקומו ממלא מקומו שמונה לפי סעיף 4.

(ב) הודעה על תום כהונת הנציב תפורסם ברשומות.

העברה מכהונה

8. (א) הועדה לבחירת הנציב רשאית, מיזמתה או לפי הצעת שר המשפטים או נשיא בית המשפט העליון, להעביר, בהחלטה שהתקבלה ברוב של שישה חברים לפחות, את הנציב מכהונתו, אם התקיים אחד מאלה:

(1) הוא הורשע בפסק דין בעבירה פלילית, למעט בעבירות המנויות בסעיף 7(א)(2) לחוק הכנסת, תשנ"ד-1994 (בחוק זה - חוק הכנסת);

(2) הוא התנהג באופן שאינו הולם את מעמדו;

(3) הוא אינו מבצע את תפקידו כהלכה.

(ב) הועדה לבחירת הנציב לא תעביר את הנציב מכהונתו, אלא לאחר שנתנה לו הזדמנות להשמיע את טענותיו לפנייה.

השעיית הנציב

9. (א) לא יוגש כתב אישום נגד הנציב, למעט בעבירות המנויות בסעיף 7(א)(2) לחוק הכנסת, אלא באישור היועץ המשפטי לממשלה, ומשהוגש כתב אישום כאמור יושעה הנציב מכהונתו.

(ב) (1) הועדה לבחירת הנציב רשאית, ברוב דעות, להשעות את הנציב מכהונתו, אם מתקיימת נגדו חקירה שיש בה כדי להביא לקיום הליכים פליליים כהגדרתם בסעיף 7(א)(2) לחוק הכנסת, לתקופה שבה הם מתקיימים; ואולם אם היתה החקירה כאמור, בעבירה אשר מפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הנציב

- ראוי לשמש עוד בתפקידו, תשעה הועדה את הנציב לתקופה האמורה;
- (2) הועדה לבחירת הנציב לא תשעה את הנציב לפי סעיף קטן זה, אלא לאחר שנתנה לו הזדמנות להשמיע את טענותיו לפנייה.
- (ג) בתקופת ההשעיה ימלא את תפקידי הנציב על פי חוק זה ממלא מקומו, ויחולו הוראות סעיף 4.

סייג למינוי לשופט

10. מי שהיה נציב לא יתמנה לשופט.

ייחוד משרה והיתר לעסוק בפעילות

11. (א) הנציב ועובדי הנציבות לא יהיו רשאים -

- (1) לשמש בכל משרה אחרת או לעסוק, במישרין או בעקיפין, בעיסוק אחר;
- (2) להיות חברים בכנסת, בממשלה, במועצה של רשות מקומית, בגוף בוחר של מפלגה, או מועמדים לחברות כאמור;
- (3) להיות חברים בהנהלה של חבר בני אדם המנהל עסקים לשם השגת רווחים.
- (ב) הנציב רשאי להתיר לעובד הנציבות, לפי בקשתו, לעשות דבר מהדברים המנויים בסעיף קטן (א)(1) או (3), אם לדעתו אין בכך כדי ליצור ניגוד ענינים או כדי לפגוע בעבודתו בנציבות בדרך אחרת; אין בהיתר כאמור כדי לפטור את העובד מעמידה בדרישות כל דין או נוהג, המסדירים את הפעילות.

עובדי הנציבות

12. (א) עובדי הנציבות הם עובדי מדינה.

- (ב) הנציב רשאי להסתייע בביצוע תפקידיו באנשים שאינם עובדי משרדו, אם ראה צורך בכך; בבירור תלונה על שופט כאמור בפסקאות (4) עד (8) להגדרה "שופט", יסתייע הנציב באנשים בעלי היכרות עם מערכת המשפט שאליה משתייך השופט.

חובת סודיות

13. (א) הנציב, עובדי הנציבות וכל אדם אחר שבעזרתו מבצע הנציב את תפקידיו חייבים לשמור בסוד כל ידיעה שהגיעה אליהם עקב עבודתם, לא לעשות בה שימוש ולא לגלותה לאחר, אלא לשם ביצוע תפקידיהם לפי חוק זה; העובדים יחתמו על כתב שמירה על סודיות עם תחילת עבודתם.

- (ב) על אף האמור בסעיף קטן (א) רשאי שר המשפטים או נשיא בית המשפט העליון, לקבל לידי, לפי דרישתו, עותק מכל חומר או מידע המצוי בנציבות שהושג במסגרת פעילותה, ואולם חומר או מידע לגבי תלונה מסוימת יימסר לאחר שהטיפול בה הסתיים.
- (ג) הנשיא והשר כאחד רשאים להתיר פרסום פרטי תלונה מסוימת על שופט, כולם או חלקם, שהטיפול בה הסתיים.

הגשת תלונה

14. (א) רשאי להגיש תלונה לנציב -

- (1) כל אדם הרואה עצמו נפגע בשל התנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול המשפט על ידיו, או מי שאותו אדם הסמיך לכך;
- (2) מתמחה הרואה את עצמו נפגע בשל התנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כמאמן או בשל תנאי ההתמחות, וכן נציב הפיקוח על ההתמחות, לפי סעיף 41ב(ג) לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961.
- (ב) הנשיא או השר רשאי לבקש מהנציב לברר ענין הנוגע להתנהגותו של שופט במסגרת תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול המשפט על ידיו.

דרך הגשת התלונה

15. התלונה תוגש בכתב תיחתם בידי המתלונן ויצוינו בה שם המתלונן ומענו.

תלונה של אדם המוחזק במשמורת

16. תלונה של אדם כאמור בפסקאות (1) עד (3) תוגש במעטפה סגורה כמפורט באותן פסקאות או למי שהוא הסמיך לענין זה, והוא יעבירה, בלי לפתחה, אל הנציב:
- (1) אסיר כהגדרתו בפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"ב-1971, למנהל בית הסוהר שבו הוא מוחזק;
  - (2) עצור כמשמעותו בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996, או אסיר, המוחזק בבית מעצר, למפקד בית המעצר שבו הוא מוחזק;
  - (3) כלוא לפי חוק השיפוט הצבאי, למפקד מיתקן הכליאה שבו הוא מוחזק.

תלונות שאין לברר אותן

17. הנציב לא יברר תלונה שהיא כמפורט להלן:

- (1) התלונה אינה על שופט או שאינה בענין הנוגע להתנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול משפט על ידיו;
- (2) התלונה היא קנטרנית או טורדנית על פניה או עוסקת בזוטי דברים;
- (3) ענינה של התלונה בשאלה משפטית או ראייתית מהותית;
- (4) התלונה היא בענין הניתן לערעור על פי דין, למעט בענין הנוגע להתנהגותו של שופט במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול המשפט על ידיו;
- (5) בקשה של בעל דין ששופט פלוני יפסול עצמו מלישב בדין כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט; כללה התלונה נוסף על בקשת הפסלות כאמור ענינים שרשאי הנציב לברר לפי הוראות חוק זה, יברר הנציב את אותו החלק שבו לא התבקשה פסלות השופט כאמור;
- (6) התלונה היא על מעשה שמתנהלת בשלו חקירה במשטרה או שהוגשה בשלו קובלנה לבית הדין המשמעתי לשופטים.

תלונת שבירורן מצריך סיבה מיוחדת

18. (א) הנציב לא יברר תלונות כמפורט להלן, אלא אם כן מצא הנציב שקיימת סיבה מיוחדת המצדיקה את בירורן:
- (1) התלונה הוגשה לאחר שעברה שנה מיום המעשה שעליו נסבה התלונה או מהיום שעילת התלונה נודעה למתלונן, או מיום מתן פסק הדין בענינו בהליך שאליו מתייחסת התלונה, לפי המאוחר;
  - (2) תלונה בענין שניתנה בו החלטה, שעליה אפשר או היה אפשר, להגיש ערעור, והיא אינה מסוג התלונות שאין לברר אותן.
- (ב) הנציב רשאי לא לברר תלונה אם סבר שהיא אינה מתאימה להתברר על ידו מחמת שהיא מתאימה יותר לטענת פסלות מלשבת בדין.
- (ג) החלטות הנציב לפי סעיף זה יהיו בכתב ומנומקות.

התלונה ועילותיה ופתיחת הבירור

19. (א) תלונה ניתנת להגשה על כל שופט בענין הנוגע להתנהגותו במסגרת מילוי תפקידו כשופט לרבות בדרך ניהול המשפט על ידיו.
- (ב) משהוגשה תלונה, יאשר הנציב את קבלתה ויפתח בבירורה, זולת אם ראה שאין לברר אותה מהטעמים המנויים בסעיף 17 או שאינה ראויה לבירור מהטעמים המנויים בסעיף 18.

- (ג) החליט הנציב לא לפתוח בבירור תלונה, יודיע על כך למתלונן בכתב, ויציין את הנימוקים להחלטתו.
- (ד) החליט הנציב לפתוח בבירור התלונה, יודיע על כך לשופט הנילון, לנשיא, לשר, למנהל ולנשיא בית המשפט שבו מכהן אותו שופט.
- (ה) בהודעה לפי סעיף קטן (ד) רשאי הנציב לא לכלול את פרטי המתלונן אם סבר כי פרטיו אינם דרושים לצורך בירור התלונה; אין בסעיף קטן זה כדי לגרוע מסמכות שר המשפטים ונשיא בית המשפט העליון לפי סעיף 13(ב).

דרכי הבירור ומשכו

20. (א) הנציב רשאי לברר את התלונה בכל דרך שימצא לנכון והוא אינו כפוף לסדרי דין או לדיני הראיות.
- (ב) לצורך הבירור, רשאי הנציב לקבל מכל אדם או גוף, בתוך תקופה שיקבע ובאופן שיקבע, בכפוף לסעיף קטן (ג), כל ידיעה או מסמך העשויים, לדעת הנציב, לסייע בבירור התלונה; מי שנדרש למסור ידיעה או מסמך כאמור, ימלא אחר הדרישה, והוראות סעיף 11, למעט פסקאות (1) ו-3 של סעיף קטן (א), לחוק ועדות חקירה, תשכ"ט-1968, יחולו, בשינויים המחויבים, על סירוב למלא אחר הדרישה.
- (ג) לצורך הבירור רשאי הנציב לשמוע את המתלונן, את השופט הנילון, וכל אדם אחר אם ראה תועלת בדבר; סירב השופט הנילון למסור את דבריו בעל פה, ימסרם בכתב ככל שיידרש.
- (ד) בירור התלונה יסתיים לכל המאוחר עד תום שנה אחת מיום קבלתה בנציבות.

הפסקת הבירור

21. הנציב רשאי להפסיק את בירור התלונה אם נוכח שהתקיימה אחת העילות המצדיקות שלא לפתוח בבירורה, או שענין התלונה בא על תיקונו או שהמתלונן ביטל את תלונתו; הופסק בירור התלונה לפי סעיף זה יודיע הנציב בכתב למתלונן, לשופט הנילון ולמי שמנוי בסעיף 19(ד), לפי הענין, שהחליט להפסיק את הבירור, ויציין את הנימוקים להחלטתו.

תוצאות הבירור

22. (א) מצא הנציב שהתלונה היתה מוצדקת יודיע על כך למתלונן, לשופט הנילון ולמי שמנוי בסעיף 19(ד), לפי הענין, בצירוף החלטתו; בהודעה כאמור רשאי הנציב לפרט את תמצית ממצאיו, כולם או חלקם, ואם העלה הבירור כי קיים ליקוי, רשאי הוא להצביע

על הצורך בתיקונו ועל הדרך הראויה לכך.

(ב) התקבלה הודעה על צורך בתיקון ליקוי כאמור בסעיף קטן (א) יודיע השופט הנילון, המנהל או נשיא בית המשפט או בית הדין שבו מכהן השופט, לנציב, על הצעדים שננקטו לתיקון הליקוי; לא התקבלה הודעה בתוך זמן סביר או שההודעה אינה מניחה את דעתו של הנציב, רשאי הוא להביא את הענין לפני הנשיא והשר.

(ג) מצא הנציב שהתלונה לא היתה מוצדקת, יודיע על כך בכתב למתלונן ולמי שמני בסעיף 19(ד), לפי הענין, ורשאי הנציב לפרט להם את תמצית ממצאיו.

(ד) העלה ברור התלונה חשש למעשה פלילי, יביא הנציב את הענין לידיעת היועץ המשפטי לממשלה, וכן לידיעת השר והנשיא; העלה ברור התלונה חשש לעבירה משמעתית יביא הנציב את הענין לידיעת השר והנשיא ורשאי הוא להמליץ לשר על הגשת קובלנה לבית הדין המשמעתי לשופטים.

(ה) הנציב רשאי, אם מצא לנכון לעשות כן בעקבות ממצאיו, להמליץ לוועדה לבחירת שופטים, לסיים את כהונתו של שופט על פי סמכותה או להמליץ לשר או לנשיא להביא לוועדה לבחירת שופטים הצעה לסיים את כהונתו של שופט; החליטו הוועדה, השר או הנשיא שלא לקבל את המלצת הנציב, ינמקו את החלטתם.

(ו) בלי לגרוע מסמכויות הנציב לפי חוק זה, הנציב רשאי, אם מצא שתלונה של מתמחה אצל שופט, של מתמחה לשעבר אצל שופט או של נציב הפיקוח על ההתמחות כהגדרתו בחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, היתה מוצדקת, להורות כי השופט הנילון לא יורשה לאמן מתמחים לתקופה שיקבע, לאחר שייתן לשופט הנילון הזדמנות לטעון את טענותיו; הנציב יקבע את מועד תחילתה של תקופה כאמור והוא רשאי לקצר את התקופה אם נוכח כי תוקנו הליקויים.

סייגים לנימוק וגילוי ממצאים

23. (א) (1) הודעה של הנציב לפי סעיף 22 לא תכלול ולא תגלה חומר או מידע אשר לדעת ראש הממשלה או שר הביטחון הם ענין לביטחון המדינה, או אשר לדעת ראש הממשלה או שר החוץ הם ענין ליחסי החוץ או לקשרי המסחר הבין-לאומיים של המדינה;

(2) ראה הנציב כי הודעתו עלולה לכלול או לגלות חומר או מידע כאמור בסעיף קטן (א) ולא הביעו השרים את דעתם כאמור שם, יבקש הנציב את דעת ראש הממשלה, שר הביטחון או שר החוץ, לפי הענין, לפני שייתן את הודעתו.

(ב) הנציב פטור מלציין את ממצאיו או נימוקיו, כולם או חלקם, או לצייןם בשינויים או בהשמטות, או למסרם רק לחלק מהמפורטים בסעיף 19(ד) -

- (1) אם הם עלולים לדעתו לפגוע שלא כדין בזכותו של אדם זולת המתלונן;
- (2) כשיש בהם משום גילוי סוד מקצועי או ידיעה סודית כמשמעותם לפי כל דין.
- (ג) ציין הנציב חלק מממצאיו או מנימוקיו, או ערך השמטות או שינויים, יציין זאת בהודעה לפי סעיף 22.
- (ד) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מסמכויות נשיא בית המשפט העליון ושר המשפטים לקבל, לפי דרישתם, עותק מכל חומר או מידע המצוי בנציבות ושהושג במסגרת פעילותה, כאמור בסעיף 13(ב).

זכויות וסעדים

24. (א) החלטותיו וממצאיו של הנציב בענין תלונה -
- (1) אין בהם כדי להעניק למתלונן או לאדם אחר זכות או סעד, בבית משפט או בבית דין, שלא היו להם לפני כן;
- (2) אין בהם כדי למנוע מהמתלונן או מאדם אחר להשתמש בזכות או לבקש סעד שהוא זכאי להם, ואולם אם נקבע לכך מועד בחיקוק, לא יוארך המועד על ידי הגשת התלונה או בירורה.
- (ב) דין וחשבון, החלטה וכל מסמך שהכין הנציב במסגרת מילוי תפקידו לא ישמשו ראיה בהליך משפטי או מעין שיפוטי.
- (ג) לא ייזקק בית המשפט לבקשת סעד נגד החלטותיו וממצאיו של נציב תלונות הציבור בענין תלונה.

שכר ותנאי כהונה

25. שכרו, תנאי שירותו וגמלאותיו של הנציב יהיו כשל שופט בית המשפט העליון.

אי תלות

26. אין על הנציב ועל עובדי הנציבות מרות בענין מילוי תפקידיהם לפי חוק זה, זולת מרותו של הדין.

דין וחשבון

27. (א) הנציב יגיש לשר המשפטים ולנשיא בית המשפט העליון, מדי שנה, דין וחשבון על פעולותיו, שיכיל תיאור פרטני של הטיפול בתלונות, וכן סקירה כללית שתתייחס, בין השאר, לענינים האלה, בחלוקה לפי סוגי ערכאות ושופטים:

- (1) מספר התלונות שהוגשו ומספר התלונות שבוררו;
  - (2) מספר התלונות שנמצאו מוצדקות;
  - (3) הטעמים לאי בירור תלונות;
  - (4) זמן הבירור הממוצע בתלונות שבוררו;
  - (5) מספר התלונות שבירורן טרם הסתיים;
  - (6) סוגי הענינים שעליהם הוגשו תלונות;
  - (7) דרכים שננקטו לטיפול בליקויים ולתיקונם;
  - (8) מספר התלונות שהעלו חשש לעבירה פלילית ולעבירה משמעתית, אם היו כאלה;
  - (9) מספר ההמלצות לועדה לבחירה שופטים, לשר או לנשיא לסיים כהונת שופט, אם היו כאלה.
- (ב) קיבל שר המשפטים את הדין וחשבון השנתי מאת הנציב, יגיש לועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת דין וחשבון על בסיס הסקירה הכללית כאמור בסעיף קטן (א); הדין וחשבון לפי סעיף קטן זה לא יכלול שמות ופרטים מזהים.
- (ג) הנציב רשאי להגיש לשר ולנשיא בית המשפט העליון דין וחשבון מיוחד קודם להגשת הדין וחשבון השנתי.
- (ד) על המידע הכלול בדוחות יחולו הוראות סעיף 23.

פרסום הודעות

28. שר המשפטים יפרסם הודעה על מינויו של הנציב, הדרך לפנות אליו ועיקרי סמכויותיו, בדרך שתיקבע בתקנות.

תקציב הנציבות

29. תקציב הנציבות יוכן על ידי שר המשפטים בתיאום עם הנציב וייקבע בחוק התקציב השנתי של המדינה, בתחום פעולה נפרד, במסגרת תקציב משרד המשפטים.

תקנות

30. (א) שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות לביצועו.
- (ב) שר המשפטים יביא לאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, בתוך שלושה חודשים מיום פרסומו של חוק זה, תקנות לפי סעיף 28.

הנציב הראשון

31. הנציב הראשון יתמנה לא יאוחר מתום מאה ועשרים ימים מיום פרסומו של חוק זה.

32. בחוק השיפוט הצבאי -

- (1) בסעיף 1, אחרי ההגדרה "עבירה צבאית" יבוא:
 "הנציב" - נציב תלונות הציבור על שופטים שמונה לפי סעיף 3 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב-2002.;
- (2) בסעיף 192ג לחוק השיפוט הצבאי, אחרי "נשיא בית הדין הצבאי לערעורים" יבוא "או הנציב".

33. בחוק הדיינים -

- (1) בסעיף 1, אחרי ההגדרה "מועצת הרבנות הראשית" יבוא:
 "הנציב" - נציב תלונות הציבור על שופטים שמונה לפי סעיף 3 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב-2002.;
- (2) בסעיף 16א(א), אחרי "כנשיא בית הדין הרבני הגדול" יבוא "או הנציב".

34. בחוק הקאדים -

- (1) בסעיף 1, לפני ההגדרה "קאדי" יבוא:
 "הנציב" - נציב תלונות הציבור על שופטים שמונה לפי סעיף 3 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב-2002.;
- (2) בסעיף 13א(א), אחרי "כנשיא בית הדין השרעי לערעורים" יבוא "או הנציב".

35. בחוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים -

- (1) בסעיף 1, אחרי ההגדרה "המועצה" יבוא:
 "הנציב" - נציב תלונות הציבור על שופטים שמונה לפי סעיף 3 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב-2002.;
- (2) בסעיף 19א(א), אחרי "ראש בית הדין לערעורים" יבוא "או הנציב".

36. בחוק חופש המידע, תשנ"ח-1998, בסעיף 14(א), אחרי פסקה (11) יבוא:
 "(12) נציבות תלונות הציבור על שופטים - לגבי בירור תלונה על שופט לפי חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, תשס"ב-2002."

נספח ב: תקנות נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ד-2003

בתוקף סמכותי לפי סעיפים 28 ו-30 לחוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב - 2002 (להלן - החוק), ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, אני מתקין תקנות אלה:

הגדרות

1. בתקנות אלה -

"הנציב" - נציב תלונות הציבור על שופטים, לרבות מי שהוא הסמיכו;

"תלונה" - כמשמעה בסעיפים 14(א) ו-19 לחוק;

שאר המונחים שבתקנות אלה תהא משמעותם כמשמעות הנודעת להם בחוק, אם אין כוונה אחרת משתמעת.

דרך פרסום הודעה

2. בנוסף לדרך הפרסום הקבועה בסעיף 5(ב) לחוק, ייעשה פרסום הודעה על מינוי הנציב, על הדרך לפנות אליו ועל עיקרי סמכויותיו בשני עיתונים יומיים בעברית, בעיתון אחד בערבית ובאתר האינטרנט של משרד המשפטים

הגשת תלונה לנציב

3. (א) תלונה תוגש בכתב, בשני עותקים, לפי הטופס שבתוספת, כשהיא מודפסת או בכתב יד אם אין המתלונן יכול להגישה בדפוס, ותישלח לנציב במעטפה סגורה.
 (ב) התלונה תיחתם ביד המתלונן ואם הוגשה בשמו - ביד מי שהוסמך להגיש את התלונה בשם המתלונן (להלן - מגיש התלונה), ותצורף לה הסמכתו החתומה.
 (ג) הנציב לא יפתח בבירור תלונה שהוגשה בעילום שם.

תוכן התלונה

4. התלונה תכיל -

(1) את פרטי המתלונן, את שמו של השופט שעליו מלין המתלונן, ואם אין בידו לנקוב בשמו, יציין כל פרט אחר המסייע לזיהויו;
 (2) תיאור מפורט של המעשה שעליו היא נסבה, המועד שהתרחש בו וכל פרט אחר שנוגע לה, ויצורף לה כל מסמך שיש בו כדי לסייע לבירורה היעיל; במקרה של תלונה על מספר אירועים, יצוין כל אירוע ואירוע בנפרד.

תלונה חוזרת

5. הגיש אדם תלונה בקשר לאירוע שלגביו הגיש אותו אדם תלונה בעבר, יציין זאת במפורש ויפרט את פרטי התלונה הקודמת ואת הנימוקים להגשתה מחדש.

המצאת מסמכים

6. (א) המצאת מסמכים למתלונן, למגיש התלונה, לנילון ולכל אדם אחר, וזימונם לדיון ככל שיידרש, תיעשה בדואר, בפקס, בטלפון או בכל דרך אחרת שהנציב יראה לנכונה, לפי המקרה.
- (ב) המצאת תלונה של אדם המוחזק במשמורת והמצאת מסמכים מאת הנציב לאדם במשמורת, תיעשה באמצעות מנהל בית הסוהר, מפקד בית המעצר או מפקד מיתקן הכליאה, לפי העניין.

תוספת

(תקנה 3(א))

תלונה*

פרטי המתלונן**

שם משפחה: _____

שם פרטי: _____

מספר תעודת זהות: _____

כתובת: _____

מען להמצאת מסמכים: _____

מספר טלפון בעבודה: _____

מספר טלפון בבית: _____

מספר טלפון נייד: _____

מספר פקס: _____

פרטי מגיש התלונה***

שם: _____

כתובת: _____

מען להמצאת מסמכים: _____

מספר טלפון: _____

מספר פקסימילה: _____

פרטי השופט הנילון

שם משפחה: _____

שם פרטי: _____

תפקיד ובית משפט: _____

* בכל מקום בו ננקט לשון זכר, גם נקבה במשמע.

** ימולאו פרטי האדם הנפגע מהתנהגות שופט, אף אם התלונה הוגשה על ידי אדם שהוא הסמיך לכך.

*** ימולא רק אם מגיש התלונה אינו המתלונן.

פרטים כלליים [ימולא ככל הידוע]

1. מספר התיק: _____
2. (א) האם המתלונן היה מיוצג? כן/לא [מחק את המיותר]
 (ב) אם כן, שם עורך הדין: _____
 כתובת: _____
 מספר הטלפון שלו: _____
3. (א) האם הדיון בתיק הסתיים? כן/לא [מחק את המיותר]
 (ב) אם לא, באיזה שלב מצוי הדיון? _____
 (ג) האם ניתן בתיק פסק דין? כן/לא [מחק את המיותר].
4. (א) האם הגיש המתלונן בעבר תלונה בקשר לאירוע נושא תלונה זו? כן /לא [מחק את המיותר].
 (ב) אם כן, יש לפרט את פרטי התלונה הקודמת ולציין את הנימוקים להגשתה מחדש:
 _____
 _____
 _____

פרטי האירוע

תאריך: _____
 שעה: _____
 מקום: _____

תיאור האירוע****:

_____

חתימת המתלונן _____ חתימת מגיש התלונה***

_____ **** אם יש יותר מאירוע אחד, יתואר כל אירוע בנפרד.

נספח ג: כללי אתיקה לשופטים, התשס"ז – 2007

בתוקף סמכותי לפי סעיף 16א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, בהסכמת חבר שופטי בית המשפט העליון ולאחר התייעצות עם שר המשפטים, אני מתקינה בזה כללי אתיקה לשופטים:

מבוא

פרק ראשון: הוראות יסוד

1. פרשנות
2. מקור הכללים ותכליתם
3. כוח השיפוט, שלטון החוק והגינות
4. אמונים למדינת ישראל ולחוקיה
5. אי-תלות
6. אי-משוא פנים
7. הליכותיו של שופט

פרק שני: מעמדם ותחולתם של הכללים

8. מעמד הכללים
9. תחולה
10. שופטים בדימוס

פרק שלישי: שפיטה

11. שמירה על כבוד הזולת
12. ניהול משפט
13. פשרה, גישור וכו'
14. הימנעות מוקדמת משבת בדין
15. מניעה משבת בדין

פרק רביעי: שופט וסביבתו

16. קשרים חברתיים
17. פעילות פוליטית או מפלגתית
18. הבעת דעה בפומבי
19. איסוף כספים

פרק חמישי: הימנעות מן השימוש במעמד השיפוטי שלא למטרתו

20. ניצול מעמד
21. מתנות, הנחות והזמנות

פרק שישי: פעילויות לבר-שיפוטיות

סימן א': עקרונות

22. ייחוד הכהונה
23. מגבלות על פעילויות נוספות

סימן ב': עיסוקים ציבוריים

- 24. פעילות בגופים ציבוריים
- 25. ועדות לחלוקת פרסים ומלגות
- 26. הסברה מחוץ לישראל
- 27. שיפוט שלא בבית המשפט

סימן ג': הרצאות ופרסומים

- 28. הוראה במוסדות להשכלה או לחינוך
- 29. הרצאות
- 30. פרסום ספרים ומאמרים
- 31. משפט מודרך

סימן ד': שונות

- 32. עדות
- 33. הופעה לפני רשות ציבורית
- 34. מענה לשאלונים לצורכי מחקר

פרק שביעי: ענינים כספיים

סימן א': ניהול עסקים וקבלת גמול בעבור עיסוק

- 35. ניהול עסקים
- 36. ניהול נכסיהם של השופט ושל בני משפחה
- 37. (בוטל)
- 38. קבלת גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים

סימן ב': ניתוק קשרים עסקיים וכספיים עם מינויו של שופט

- א. כללי 38
- ב. ניתוק יחסים כספיים 38
- ג. ועדת השניים 38
- ד. הסדר לניתוק יחסים כספיים 38
- ה. חתימה על ההסדר 38
- ו. חסיון ההסדר 38
- ז. הסדר – תנאי להשבעה 38
- ח. דיווח 38
- ט. יידוע 38

פרק שמיני: שופט ואמצעי התקשורת

- 39. מגעים בין שופט לבין אמצעי התקשורת
- 40. תגובות לאמצעי תקשורת

פרק תשיעי: ועדת אתיקה

- 41. ועדת אתיקה
- 42. כללים קודמים

מבוא

מאז ומקדם זכו שופטים - בהם שופטי ישראל לדורותיהם - למעמד ייחודי בקהילה. הנחת תשתית היא שהשופטים כולם, וכל שופט ושופט לעצמו, בלתי תלויים הם בהליכי השפיטה ובהחלטותיהם, וכי הרשות השופטת בכללה היא רשות לעצמה, הגונה והוגנת בהליכותיה, וניחנה היא ביכולת ובכשירות לפרש ולהחיל את הדין כיאות. מטבעם של דברים, מחזיק שופט בכהונתו בנאמנות בעבור הכלל. דרכו היא דרך הנאמן, שמשלו אין לו ולא כלום וכל אשר הוא עושה כשליח הציבור עושה הוא. תנאי מוקדם ליכולתו של שופט לשמש בכהונתו הוא זה, שהקהילה תרחוש אמון לרשות השופטת, כי תכיר בסמכותה הייחודית לשפוט, כי תקבל עליה הכרעות דין שנעשו. מעמד זה של הרשות השופטת ושל חבריה השופטים - מעמד של עצמאות, של אי-תלות ושל מי שנהנים מאמון הקהילה - מחייב כמו-מעצמו קיומן של מידות מיוחדות בשופט. כן נדרשת, כדבר הלמד מענינו, יצירתן של נורמות התנהגות ייחודיות לחיובו של השופט היחיד בהליכותיו ובאורחותיו - בהיכל המשפט ומחוצה לו - והכל להבטחת מעמדם המיוחד של השופט ושל הרשות השופטת בכללה. כך היה מאז ומעולם. וכעצתו של יתרו למשה לדרך בחירתם של שופטים: "וְאַתָּה תִּחְזַק מִכָּל-הָעָם אֲנָשֵׁי-חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲנָשֵׁי אַמְתִּי שִׁנְאֵי בָצַע ... (שמות, יח, כא). ואלה היו דברים שהיו במסורת עם ישראל בארצו ובכל גליותיו. אכן, שופט הוא אדם - בראש ובראשונה הוא אדם - ואולם בשעה שניאות להטיל על שכמו נטל של שיפוט, ממילא חייב עצמו בחובות ובנטלים של חבר הרשות השופטת.

בעבר היו כללי ההתנהגות לשופטים בחזקת תורה שבעל פה, והדין, המוסר, ההיגיון, השכל הישר, המסורת וניסיון החיים הם שהינחו שופטים באורחותיהם. ברבות הימים והשנים הפכו חיי האדם והקהילה מורכבים יותר ויותר, ואף מערכת המשפט גדלה, התרחבה וקלטה חברים רבים. כך נוצר צורך להעלות את התורה שבעל פה על הכתב וליצור קוד התנהגות חרות לשופטים. ואמנם, ברבות ממדינות העולם נתחברו בשנים האחרונות קודים להתנהגותם של שופטים. כך היה אף בישראל, שבשנת התשנ"ג-1993, פרסם הנשיא מאיר שמגר כללים הקרויים כללי אתיקה שיפוטית, התשנ"ג-1993, שהוכנו על יסוד דוח ועדה שנמנו עמה הנשיא (בדימוס) משה לנדוי (יור'), סגן נשיא בית המשפט המחוזי השופטת שולמית ולנשטיין וסגן נשיא בית משפט השלום השופט עוזי סיוון. כללי אתיקה אלה שימשו אותנו נאמנה משך למעלה מעשור, ואולם חידושי החיים חייבונו לעדכןם ולהתאימם לימינו.

על הכנת נוסח הכללים המצורף שקדה ועדה שנמנו עמה שופטי בית המשפט העליון מישאל חשין (יור') ודורית ביניש, נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה מיכה לינדנשטראוס, סגן נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב גבריאל קלינג, שופט בית משפט השלום בירושלים משה סובל, פרופסור אהרון אנקר, עו"ד רמי הורביץ ועו"ד רמי רובין (אשר במהלך עבודתה של הוועדה נתמנה שופט בית משפט השלום בירושלים).

תכליתם של כללי האתיקה לשופטים היא להדריך את שופטי ישראל בדרכם ובאורחותיהם, ולשמש להם כלי עזר שיסתייעו בו וממנו ילמדו. הכללים מכילים נורמות מסוגים שונים: נורמות-יסוד הנובעות ממעמדו של שופט והמבטאות תפיסות עומק ערכיות שהן תשתית למעשה השפיטה; נורמות הקשורות במעשה השפיטה עצמו; נורמות הקשורות באורחות חייו של שופט; ונורמות ספציפיות העוסקות בסוגיות מעשיות המתעוררות בחיי היום-יום. נורמות אלו כולן מהוות יחדיו קודקס רחב ששופטים - הן שופטים צעירים הנדרשים להכוונה בתחילת דרכם, הן שופטים ותיקים הנדרשים לפתרון סוגיות ספציפיות - יכולים ונדרשים להסתייע בו. שופט הנתקל בקושיה - אם יעשה מעשה או אם יימנע מעשותו - יוכל לפנות לכללים ולמצוא בהם פתרון לרבות מן השאלות ששופטים נתקלים ומתלבטים בהן דרך שגרה. כך, למשל, בפעילויות לבר-שיפוטיות, בעיסוקים ציבוריים, במגעים עם אמצעי התקשורת ועוד.

דבר אחרון: כללי האתיקה לשופטים אינם בבחינת חי הנושא את עצמו ואין הם מנותקים מסביבתם. הדין, המוסר, ההיגיון, השכל הישר, המסורת וניסיון החיים שהדריכו שופטים בעבר יוסיפו להדריכנו גם בימים יבואו. כך, למשל, ראוי לו לשופט כי במילוי תפקידו ייתן דעתו להחלטות שנתן נציב תלונות הציבור על שופטים על פי הוראות חוק נציב תלונות הציבור על שופטים, התשס"ב-2002. יתר על כן: פירושים של הכללים ייעשה לא אך כלשונם אלא כרוח הנושבת בהם. זאת ועוד: בצד הכללים הכתובים, ובמסגרתם, פועלת ועדת אתיקה לשופטים; ובלי לגרוע מסמכותו של נשיא בית המשפט העליון בסוגיות אתיות ואחרות, מתפקידה של הוועדה לדון, להמליץ ולהחליט בנושאי אתיקה של שופטים. שופט הנתקל בשאלה אתית שאין לה תשובה ברורה בכללים, ראוי לו כי יפנה לוועדה זו או לנשיא בית המשפט העליון ויבקש תשובה והדרכה.

פרק ראשון: הוראות יסוד

פרשנות

1. לענין כללים אלה -

"בית דין מינהלי" - ערכאה המוקמת בידי שר או רשות מינהלית אחרת ויש לה סמכות שפיטה, בין אם היא מכונה בית דין, ועדת ערר או ועדת ערעור ובין אם היא מכונה בשם אחר;

"בן משפחה" - בן זוג, ילד, הורה, אח, סב, הורה של בן הזוג או מי שסמוך על שולחנו של השופט, וכן, בהתאם לענין, בן זוג או ילד של כל אחד מאלה;

"נושא משרה" - דירקטור, מנהל כללי, מנהל עסקים ראשי, משנה למנהל כללי, סגן מנהל

כללי, כל ממלא תפקיד כאמור בחברה אף אם תוארו שונה, וכן מנהל אחר הכפוף במישרין למנהל הכללי;

"נשיא בית המשפט העליון" - לרבות מי שנשיא בית המשפט העליון הסמיכו לדבר;

"עד מרכזי" - עד שנדרשת הערכת מהימנותו לצורך הכרעה בהליך;

"שופט" - שופט בית המשפט העליון, שופט בית משפט מחוזי, שופט בית משפט שלום, שופט בית דין לעבודה, שופט תעבורה, שופט עמית וכן רשם של בתי המשפט ששופטים אלה מכהנים בהם;

"שופט בדימוס" - שופט שכהונתו נסתיימה.

מקור הכללים ותכליתם

2. (א) כללי האתיקה לשופטים משקפים ומבטאים תפישות עומק ערכיות ומוסריות המהוות תשתית למעשה השפיטה ולדרכי התנהגותו ואורחותיו של השופט. כללים אלה מגבשים עיקרים ועקרונות מנחים השאובים ממסורת עתיקת יומין והמתאימים עצמם לזמננו ולמקומנו. שופט ינהג דרכו על פי הדין ובהתאם לכללים אלה וישווה נגד עיניו כל העת את הצורך לקיים את אמון הציבור ברשות השופטת.

(ב) שופט ייראה כמי שהפר כלל מכללי האתיקה לשופטים באופן המאפשר הגשת קובלנה לבית הדין המשמעתי לשופטים, אם התנהגותו בניגוד לכללים עולה כדי התנהגות של שופט שלא כהלכה במילוי תפקידו או כדי התנהגות שאינה הולמת את מעמדו של שופט בישראל.

כוח השיפוט, שלטון החוק והגינות

3. (א) כוח השיפוט ניתן בידי שופט מתוך אמון ביושרו, בכושרו המקצועי והאישי וביכולתו לקיים את המוטל עליו תוך כיבוד עקרונות האתיקה השיפוטית.

(ב) בהכריעו בדיון עושה שופט להגשמתו של שלטון החוק תוך שמירה על זכויות האדם. מחובתו של שופט לפעול ביושר ובהגינות, לשוויון הכל לפני החוק, ותוך הקפדה על התנהגות שיש בה כדי לקיים ואף להגביר את האמון בשיטת המשפט בכלל ובמעשה השפיטה בפרט.

אמונים למדינת ישראל ולחוקיה

4. שופט ישמור אמונים למדינת ישראל ולחוקיה, ישפוט משפט צדק, לא יטה משפט ולא יכיר פנים.

אי-תלות

5. (א) בעניני שפיטה אין מרות על שופט זולת מרותו של הדין.
 (ב) במילוי תפקידו אין שופט תלוי באיש. שומה על השופט לשקוד על אי-תלותה של מערכת השיפוט, ולהקפיד על קיומה באשר יעשה, בעניני שפיטה ובכל תחום אחר שבו הוא פועל.
 (ג) שופט לא יגור מפני איש, ולא יושפע במילוי תפקידו על ידי דעת קהל, חשש מפני ביקורת או רצון לשאת חן.

אי-משוא פנים

6. שופט ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקיה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים.

הליכותיו של שופט

7. (א) אלה יאפיינו שופט בתכונותיו ובאורחותיו: יושר לב, טוהר מידות ומסירות לתפקיד. שופט יימנע ממעשים שאינם הולמים מעמדו של שופט או העלולים לפגוע בדימויה של מערכת השיפוט.
 (ב) שופט יהיה מופת לכיבוד החוק בכל אשר יעשה.

פרק שני: מעמדם ותחולתם של הכללים

מעמד הכללים

8. (א) כללים אלה מתווים עיקרים ועקרונות להתנהגותם ולאורחותיהם של שופטים, ומהם ייגזרו כללי אתיקה ספציפיים בכל מקרה ומקרה.
 (ב) אין הכללים באים לגרוע מן האמור בכל דין. בכל ענין שאינו נדון מפורשות בכללים ינהג שופט בהתאם לרוחם ולמגמתם של הכללים ובהתאם לנורמות אתיות כלליות.

תחולה

9. (א) כללים אלה חלים על -
 (1) שופט מעת שהצהיר הצהרת אמונים ועד שלושה חודשים מתום כהונתו;
 (2) רשם מעת מינויו ועד תום כהונתו;
 (3) שופט עמית;

(4) שופט בדימוס המכהן בבית דין מינהלי ובוועדה ציבורית על פי דין, ככל שהדבר נוגע למילוי תפקידו; ויראו את הסכמתו לכהן כהסכמה להחלת כללים אלה עליו כאמור.

(ב) הכללים חלים על שופט אף בהיותו בחופשה או בשבתון.

(ג) מי שנבחר לכהונת שופט על ידי הוועדה לבחירת שופטים וטרם הצהיר הצהרת אמונים, לא ייצג לקוח לפני ערכאה שיפוטית אלא בהסכמת נשיא בית המשפט העליון.

שופטים בדימוס

10. כללים אלה אינם מחייבים שופטים בדימוס. יש לזכור עם זאת, כי סביבתו הקרובה והרחוקה של שופט הורגלה להתייחס אליו כהתייחס אל שופט, וכי יחס זה נמשך והולך גם לאחר תום הכהונה. ראוי לו אפוא לשופט בדימוס כי ישווה נגד עיניו את רוחם ואת מגמתם של הכללים וכי יכוון התנהגותו ואורחותיו על פיהם.

פרק שלישי: שפיטה

שמירה על כבוד הזולת

11. (א) בשבתו לדין ינהג שופט בנוכחים בדיון לפניו - בעלי דין, באי כוחם, עדים ובאי בית משפט אחרים - באורח מכובד, באורך רוח, במתינות, בסובלנות ובאדיבות, וישרה באולם בית המשפט אווירה נינוחה.

(ב) שופט יעשה כי גם אחרים ישמרו על כבודם של הנוכחים בדיון.

(ג) במהלך המשפט ובהחלטותיו בכתב יימנע שופט מהערות פוגעניות או מעליבות כלפי כל אדם.

(ד) שופט ינהג בעמיתיו השופטים בכבוד ובחברות.

(ה) בהביעו דעה על אדם שלא היה צד להליכים, ייתן השופט דעתו לשאלה אם ניתנה הזדמנות לאותו אדם להציג ענינו כהלכה לפני בית המשפט.

ניהול משפט

12. (א) שופט ינהל את הדיון שלפניו באופן מקצועי ועניני, תוך שהוא מקפיד לנהוג שוויון בבעלי הדין ובעורכי הדין המופיעים לפניו ונמנע מכל אמירה או מעשה שיש בהם כדי לפגום בחזותו האובייקטיבית והמקצועית.

(ב) שומה על שופט לשמור על חזות נייטרלית במהלך הדיון ולהימנע מליצור בהתנהגותו

או בדבריו יסוד לחשש ממשי למשוא פנים.

(ג) בלי לגרוע מחובתו לנהוג שוויון בבעלי הדין, יעשה שופט כמיטבו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג בידי עורך דין את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכול על פי הניתן בנסיבות הענין ובגבולות הדין והתפקיד.

(ד) בניהול המשפט יעשה שופט כמיטבו לחוס על זמנם של המעורבים במשפט: בעלי דין, באי כוחם, עדים ואחרים, וכנדרש מכך יחיש את ההליכים וימנע עינוי דין.

(ה) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (ד), ולקיום האמור בו, יעשה שופט כמיטבו למנוע המתנה של המוזמנים לדיון והתייצבותם של עדים פעם נוספת.

פשרה, גישור ובוררות

13. (א) שופט המציע פשרה או העברה של ההליך לגישור או לבוררות, לא יכפה דעתו על בעלי הדין, ויוודא שבעלי הדין יודעים כי אי-קבלת הצעתו לא תשפיע על הליכי הדיון שלפניו.

(ב) בהתנהל שיג ושיח לפשרה יסייע שופט בידי בעלי הדין, ובלבד שהדבר ייעשה תוך שמירת כבודו של בית המשפט.

הימנעות מוקדמת משבת בדין

14. (א) בכפיפות לאמור בדין ובכללים אלה ידון שופט בכל ענין שהועבר לטיפולו.
 (ב) משימצא לשופט כי קיים טעם ראוי שהתיק לא יידון לפניו, יידע בכך את נשיא בית המשפט שבו הוא מכהן או שופט שהוסמך לענין זה על ידי נשיא בית המשפט.
 (ג) החליט הנשיא של אותו בית משפט או שופט שהוסמך כאמור, כי אותו שופט ידון בתיק, לא ימנע השופט עצמו משבת בדין אלא אם כן חייב הוא לעשות כן על פי דין.

מניעה משבת בדין

15. (א) שופט לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.
 (ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), שופט לא ישב בדין ביודעו שמתקיים אחד מאלה:
 (1) צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי, הוא בן משפחה של השופט או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת;
 (2) יש לשופט ענין כספי ממשי או ענין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד מרכזי, או שלבן משפחה של השופט יש ענין כספי ממשי או

- ענין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך או בבא כוחו;
- (3) בטרם התמנה לשופט היה השופט מעורב באותו ענין הנדון בהליך שלפניו בתור בא כוח, בורר, מגשר, עד, יועץ מקצועי, מומחה, או בדרך דומה אחרת;
- (4) בעל דין או עד מרכזי היה לקוחו של השופט קודם מינויו לכהונתו, ולא חלפו לפחות חמש שנים מאז הטיפול בענינו של אותו בעל דין או אותו עד;
- (5) עורך דין המייצג בעל דין היה שותפו של השופט ולא חלפו לפחות חמש שנים מאז היותם שותפים;
- (6) עורך דין המייצג בעל דין מטפל בענין של השופט או של בן משפחתו;
- (7) בן משפחה של השופט הוא עורך דין, שותף או שכיר, במשרד עורכי דין המייצג בעל דין.

(ג) על אף האמור בסעיפים קטנים (א) ו-(ב), שופט רשאי לשבת בדין אם מפאת דחיפות הענין לא ניתן לקיים את ההליך לפני שופט אחר ועלול להיגרם נזק חמור או עיוות דין אם לא ידון בענין.

(ד) על אף האמור בסעיף קטן (ב)(2), שופט רשאי לשבת בדין אם העברת הענין לכל שופט אחר לא תשנה את עילת הפסלות.

(ה) התקיימה עילת פסלות לפי פסקאות (1) או (2) בסעיף קטן (ב), הנוגעת לעורך דין או לבא כוח אחר, שהתקיימו בו נסיבות המחייבות קבלת היתר לייצוג כאמור בסעיף 353 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, רשאי בית המשפט להתיר את הייצוג, לבקשת עורך הדין או בא הכוח, אם מצא כי הנזק שייגרם לצד להליך אם לא יתיר את הייצוג עולה על הנזק שייגרם לצד להליך או לאינטרס הציבורי בשל הפסקת הדיון או החלפת שופט; התיר בית המשפט את הייצוג כאמור, לא ישב בדין השופט שלגביו התקיימה עילת הפסלות.

- (ו) האמור בסעיף קטן (ב) יחול גם על קרוב משפחה שאינו בן משפחה כהגדרתו בכללים אלה, אם סבר השופט כי יחסו אל אותו קרוב משפחה מונע אותו משבת בדין.
- (ז) אין באמור בכלל זה כדי למעט משיקול דעתו של נשיא בית המשפט העליון הדן בערעור על פי סעיף 77 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

פרק רביעי: שופט וסביבתו

קשרים חברתיים

16. משמונה לכהונתו, אין מוטל על שופט לנתק את קשריו החברתיים, לרבות קשרים עם עורכי דין. עם זאת, ראוי לו לשופט כי ייזהר בקשריו החברתיים וייתן דעתו כיצד עשויות הבריות לפרש את הימצאותו בחברת אדם מסוים או בחברה מסוימת.

פעילות פוליטית או מפלגתית

17. (א) שופט לא יהא מעורב בפעילות פוליטית או מפלגתית ולא יהיה חבר במפלגה או בגוף פוליטי אחר.
 (ב) בלי לפגוע בכלליות האיסור שבסעיף קטן (א), לא ייטול שופט חלק באירוע הנערך על ידי מפלגה או גוף פוליטי אחר, או במסגרת אחרת שלה זהות פוליטית או מפלגתית.

הבעת דעה בפומבי

18. שופט יימנע מהביע בפומבי דעה בענין שאינו משפטי בעיקרו והשנוי במחלוקת ציבורית.

איסוף כספים

19. שופט לא יהא מעורב בפעילות של איסוף כספים.

פרק חמישי: הימנעות מן השימוש במעמד השיפוטי שלא למטרותו

ניצול מעמד

20. (א) לא יפיק שופט טובת הנאה ממעמדו כשופט - בין טובת הנאה חומרית בין אחרת - אם במישרין ואם בעקיפין.
 (ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -
 (1) לא יעשה שופט שימוש במעמדו כשופט לקידום ענין שלו או של אחר;
 (2) שופט לא יציין את דבר היותו שופט ולא יעשה שימוש במסמך הנושא את תוארו כשופט בנסיבות שבהן עלול השימוש בתואר להיראות כניסיון לא ראוי להשיג מעמד מועדף.
 (ג) שופט רשאי לציין בנייר מכתבים פרטי ובכרטיס ביקור את היותו שופט ואת בית המשפט שהוא מכהן בו.
 (ד) שופט רשאי לציין את היותו שופט בספר או במאמר שהוא מפרסם.
 (ה) שופט רשאי ליתן המלצתו על כישוריו של אדם המוכר לו אישית.

מתנות, הנחות והזמנות

21. (א) על קבלת מתנות על ידי שופט יחול חוק שירות הציבור (מתנות), התש"ם-1979.
 (ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -
- (1) שופט לא יקבל הנחה ברכישת מוצר או בקבלת שירות, אלא אם כן ההנחה ניתנת על פי הֶסְדֵּר כללי שאושר בידי מנהל בתי המשפט או שההנחה ניתנת לשופט עקב הימנותו עם הזכאים לאותה הנחה בלא זיקה להיותו שופט;
- (2) שופט לא יקבל הזמנות חינם לאירועים או למקומות שהכניסה אליהם היא בתשלום, למעט במקרים שבהם נותן ההזמנה הוא קרוב משפחה או חבר אישי או במקרים שהשופט מוזמן כבן לוויה של מקבל ההזמנה ובלא קשר למעמדו כשופט.
- (ג) אין מניעה כי שופט יקבל במתנה ספר על נושא משפטי מכותב הספר.

פרק שישי: פעילויות לבר-שיפוטיות

סימן א': עקרונות

ייחוד הכהונה

22. שופט לא יעסוק בעיסוק נוסף ולא ימלא תפקיד ציבורי - גם לא יקבל על עצמו אחד מאלה - אלא לפי חוק או בהסכמת נשיא בית המשפט העליון ושר המשפטים (ראו: סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה).

מגבלות על פעילויות נוספות

23. (א) חובתו העילאה של שופט היא לכהונתו כשופט, ולתפקידו כשופט חייב הוא להקדיש את מיטב מרצו ומחשבתו. שופט יעניק לתפקידו כשופט מעמד של קדימה על פני כל עיסוק אחר.

(ב) שופט יימנע מפעילות שאינה הולמת את מעמדו כשופט או העלולה להביאו לניגוד ענינים עם תפקידו כשופט.

(ג) שופט לא יקבל על עצמו אף לא יעסיק עצמו בפעילות לבר-שיפוטית - אף אם מותרת היא על פי אופייה או על פי היתר שהוענק לו - אם אותה פעילות עלולה לפגוע ביכולתו למלא כראוי את תפקידו כשופט, בין מבחינת משך הזמן הנדרש לפעילות, בין מבחינת העיתוי ובין מכל בחינה אחרת.

סימן ב': עיסוקים ציבוריים

פעילות בגופים ציבוריים

24. (א) שופט רשאי להיות חבר בגופים מינהליים של מוסדות חינוך, כגון חבר נאמנים של מוסד להשכלה, או בגופים של מוסדות בעלי מטרות ציבוריות, בכפופות להיתר כהוראת סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה.

(ב) בפעולתו כאמור בסעיף קטן (א), יימנע שופט מכל מעשה שיש בו משום שימוש שלא כהלכה במעמדו כשופט או העלול לפגוע במעמדו כשופט. כך, למשל, לא ישתתף שופט בניהול העסקי או הכספי של המוסד הציבורי שהוא פעיל בו, ולא יקבל ממנו טובת הנאה.

(ג) שופט לא יפנה לרשויות ציבור או לגורמים פרטיים בשם גוף ציבורי שהוא פעיל בו.

(ד) שופט לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק בייזום הליכים משפטיים אף אם אין אותם ענינים עשויים לבוא לדיון בבית המשפט שבו הוא מכהן.

ועדות לחלוקת פרסים ומלגות

25. שופט רשאי להיות חבר בוועדה המחלקת פרסים או מלגות ובלבד שהדבר הולם את מעמדו של שופט.

הסברה מחוץ לישראל

26. שופט רשאי להשתתף מדי פעם בפעם בפעולות הסברה מחוץ לישראל מטעם המדינה או מטעם גוף ממלכתי או ציבורי העושה לטובת הכלל, ובלבד שקיבל לכך אישור מאת נשיא בית המשפט העליון.

שיפוט שלא בבית המשפט

27. (א) שופט לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית המשפט, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה; לענין כלל זה, "תפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי" - לרבות חברות בבית דין של ארגון חברים או של ארגון ציבורי, ותפקיד של פסיקה בפעולות ספורט ובמשחקים מאורגנים או ממוסדים.

(ב) שופט לא ישמש בורר אלא אם כן נקבע הדבר בחוק.

(ג) שופט לא יהא פעיל בגוף ציבורי העוסק במתן שירותי בורות או גישור.

(ד) שופט שקודם מינויו שימש בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שאסור לשופט למלא, לא ימשיך למלא אותו תפקיד מעת שהצהיר הצהרת אמונים.

סימן ג': הרצאות ופרסומים

הוראה במוסדות להשכלה או לחינוך

28. הוראה במוסדות להשכלה או לחינוך טעונה היתר כהוראת סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה.

הרצאות

29. שופט רשאי להרצות מדי פעם בפעם במסגרת גוף שאינו מסחרי, בלא צורך בהיתר לפי סעיף 11 לחוק-יסוד: השפיטה. בעשותו כן ינהג שופט במידת הזהירות הראויה המתחייבת ממעמדו, תוך שמירה על גישה מאוזנת והימנעות מנימה פולמוסית או מהבעת דעה בענין שאינו משפטי בעיקרו והשנוי במחלוקת ציבורית.

פרסום ספרים ומאמרים

30. שופט רשאי לפרסם ספרים שכתב ומאמרים בביטאונים מקצועיים.

משפט מודרך

31. שופט רשאי להיות חבר מותב במשפט מודרך הנערך במוסד להשכלה. הוא הדין במוסד אחר שאושר על ידי נשיא בית המשפט העליון.

סימן ד': שונות

עדות

32. שופט לא יעיד בהליכים משפטיים אלא אם כן זומן על ידי בית המשפט או באישורו של נשיא בית המשפט העליון; כלל זה לא יחול על הליכים משפטיים שהשופט או בני משפחתו צד להם.

הופעה לפני רשות ציבורית

33. שופט רשאי להופיע לפני ועדה של הכנסת או לפני רשות ציבורית אחרת אם קיבל לכך אישור מאת נשיא בית המשפט העליון.

מענה לשאלונים לצורכי מחקר

34. (א) באישורו של נשיא בית המשפט העליון רשאי שופט להשיב, בין בכתב בין על-פה, לשאלות או לשאלונים המופנים אליו לצורכי מחקר בנושאים הקשורים בעבודתו השיפוטית.
(ב) לעת שתידון בקשה לאישור כאמור בסעיף קטן (א), יובא במנין, בין השאר, היותו של עורך המחקר מוסד אקדמי מוכר או חוקר הפועל מטעמו.

פרק שביעי: ענינים כספיים

סימן א': ניהול עסקים וקבלת גמול בעבור עיסוק

ניהול עסקים

35. שופט לא ינהל עסקים באופן פעיל, בין במישרין בין בעקיפין, ולא יכהן כנושא משרה בתאגיד מסחרי או בגוף עסקי אחר.

ניהול נכסיהם של השופט ושל בני משפחה

36. (א) שופט רשאי לנהל בעצמו את נכסיו ואת נכסי בני משפחתו, ולפעול בהשקעתם, ובלבד שלא יהיה בכך עיסוק פעיל בעסקים. השופט יימנע מפעילות כאמור העלולה לגרום לפגיעה במעמדו כשופט או להעמידו בניגוד ענינים עם תפקידו כשופט.
(ב) שופט לא ינצל את מעמדו כשופט לצורך עסקיו ועסקי בני משפחתו.

37. (בוטל).

קבלת גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים

38. (א) שופט רשאי לקבל גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים המותרים על פי דין או על פי כללים אלה, ובלבד שהגמול יהא בהתאם למקובל אצל הנותן. כלל זה יחול אף על קבלת גמול בעבור פעולות הסברה מחוץ לישראל.
(ב) שופט שהוזמן להרצות רשאי להתאכסן במקום ההרצאה על חשבון המזמין ואף לקבל החזר של הוצאות נסיעתו.
(ג) להסרת ספקות ייאמר כי כלל זה יחול על שופט גם בהיותו בשבתון.

סימן ב': ניתוק קשרים עסקיים וכספיים עם מינויו של שופט

כללי

38א. הכללים בסימן זה נועדו להסדיר את ניתוק הקשרים העסקיים והכספיים בין מי שנבחר לכהונת שפיטה ובין לקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומטרתם להביא לכך שהקשרים העסקיים והכספיים האמורים ינותקו בהקדם האפשרי; יובהר כי כללים אלה חלים הן על ניתוק קשרים כספיים הנובעים מעיסוקו של השופט כעורך דין, והן על ניתוק קשרים כספיים הנובעים מעיסוקו של השופט בכל משלה יד אחר, לרבות ראיית חשבון, ייעוץ מס, ייעוץ כלכלי וכדומה.

ניתוק יחסים כספיים

38ב. (א) לאחר מינויו לא יהיו לשופט יחסים כספיים עם לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, ובכלל זה, לא יחזיק נכסים בנאמנות בעבור לקוחותיו לשעבר.
 (ב) מי שנבחר לכהן כשופט יפעל לניתוק יחסיו עם לקוחותיו לשעבר ועם שותפיו בעבר לפי הנחיית הוועדה האמורה בסעיף 38ג והוראות סעיפים 38ד עד 38ה.
 (ג) לאחר מינויו יגבה שופט כספים, שחבים לו צדדים שלישיים כתוצאה מקשריו העסקיים והכספיים בינו לבין לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, באמצעות שותפו לשעבר בעריכת דין או באמצעות עורך דין אחר.

ועדת השניים

38ג. אופן ניתוק היחסים הכספיים ידון בוועדה שבה יהיו חברים שניים: שופט בית המשפט העליון שימנה, מזמן לזמן, נשיא בית משפט העליון, ומנהל בתי המשפט (להלן - ועדת השניים).

הסדר לניתוק יחסים כספיים

38ד. (א) הנבחר לכהונת שופט יציג לפני ועדת השניים, לא יאוחר מ-30 ימים לאחר בחירתו תכנית מוצעת לניתוק היחסים הכספיים; התכנית תכלול, בין השאר, את אלה:
 (1) שמות שותפיו של השופט עובר למינויו;
 (2) שמות לקוחותיו לשעבר שיש לו אתם יחסים כספיים תלויים ועומדים;
 (3) שכר טרחה וסכומים אחרים המגיעים לשופט מלקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומועדי תשלומם, וכן פירוט של המחאות דחיות שנמסרו לו על חשבון שכר טרחתו ואשר מועד פירעונן טרם הגיע.
 (ב) ועדת השניים תורה לנבחר לכהונת שפיטה מהם התנאים לניתוק היחסים בינו לבין לקוחותיו או שותפיו לשעבר; הוועדה תורה על הסדר שיביא לניתוק היחסים כאמור בהקדם האפשרי ולא יאוחר מתום שנים עשר חודשים מיום השבעת השופט; הוועדה רשאית לקבוע תקופת ניתוק ארוכה משנים עשר חודשים מטעמים מיוחדים שייראו לחבריה.

חתימה על ההסדר

38ה. הסדר ניתוק היחסים שהורתה עליו ועדת השניים ייחתם ביד הנבחר לכהונת שפיטה ויישמר בכספת מנהל בתי המשפט.

חיסיון ההסדר

138. תוכן ההסדר יהיה גלוי לנסחר לכהונת שפיטה ולחברי ועדת השניים, ובמקרה שהוגשה כנגד הנבחר לכהונת שפיטה תלונה לוועדה לבחירת שופטים, גם לחברי הוועדה לבחירת שופטים.

הסדר - תנאי להשבעה

138. מי שנבחר לכהונת שפיטה לא יוזמן להשבעה אצל נשיא המדינה עד אשר ייערך הסדר ניתוק יחסים כספיים, וייחתם בידו; במקרים חריגים רשאית ועדת השניים לאשר בכתב זימונו של שופט להשבעה אף שטרם חתם על ההסדר.

דיווח

138. השופט ידווח למנהל בתי המשפט, אחת לשלושה חודשים, על ביצוע ההסדר; בעניין כספים שיקבל השופט על פי ההסדר לאחר מינויו, ייתן השופט חשבונית שעליה יצוין כי הכספים התקבלו בעד שירותים שנתן טרם מינויו.

יידוע

138. הכללים בסימן זה יובאו לידיעת כל מי שהוועדה לבחירת שופטים החליטה לבחור בו לכהונת שפיטה.

פרק שמיני: שופט ואמצעי התקשורת

מגעים בין שופט לבין אמצעי התקשורת

39. (א) שופט אומר דברו בפסקי דין ובהחלטות. על דרך הכלל אין שופט מתראיין ואין הוא מוסר מידע לתקשורת.
 (ב) שופט לא יעביר פסקי דין והחלטות לתקשורת אלא באמצעות דוברות בתי המשפט.
 (ג) שופט יימנע מהופעה או מריאיון באמצעי התקשורת. הופעה או ריאיון של שופט באמצעי תקשורת - לרבות בעיתונות, ברדיו, בטלוויזיה, באינטרנט, במסיבת עיתונאים ובכל דרך אחרת - תהיה רק באישור מראש מאת נשיא בית המשפט העליון.
 (ד) האמור בכלל זה אינו חל על ביטאונים משפטיים המתפרסמים על ידי מוסדות אקדמיים או על ידי לשכת עורכי הדין, ובלבד שהשופט קיבל תחילה את אישורו של נשיא בית המשפט העליון.

תגובות לאמצעי תקשורת

40. (א) תגובתו של שופט על דברים שפורסמו עליו או על פסקי דין והחלטות שנתן תהיה באמצעות דוברות בתי המשפט.
- (ב) שופט שעיתונאי פנה אליו לקבלת תגובה יפנה את העיתונאי לדוברות בתי המשפט.
- (ג) נתבקשה תגובתו של שופט על מידע שהעדר תגובה מיידית עליו עלול לגרום נזק שאינו הפיך, ובפני השופט תגובה חד-משמעית שיש בה כדי להביא את הענין לסיומו, רשאי השופט למסור תגובתו.
- (ד) שופט שמסר תגובתו בנסיבות כמתואר בסעיף קטן (ג), יודיע על כך מיד לדוברות בתי המשפט, והמשך הטיפול יהיה באמצעות הדוברות.
- (ה) אין בהוראות אלה כדי למנוע את נציגות השופטים לעמוד בקשר עם אמצעי התקשורת בענינים הנתונים לטיפול.

פרק תשיעי: ועדת אתיקה

ועדת אתיקה

41. (א) נשיא בית המשפט העליון, לאחר התייעצות עם שר המשפטים, ימנה ועדת אתיקה בת שלושה חברים, והם: שופט של בית המשפט העליון, והוא יהיה היושב ראש, ושני שופטים של בתי המשפט האחרים.
- (ב) ועדת האתיקה תיתן חוות דעת מקדימה בעניני אתיקה של שופטים, לפי פנייה של שופט או רשם שכללים אלה חלים עליו - בענין הנוגע אליו.
- (ג) חבר ועדת האתיקה ימונה לתקופה אחת של שש שנים.
- (ד) ועדת האתיקה תפרסם חוות דעת מקדימה שנתנה, בלא ציון שמו של מי שלגביו ניתנה חוות הדעת ופרטים מזהים אחרים, אלא אם כן החליטה אחרת.
- (ה) ועדת האתיקה תקבע את נוהלי עבודתה וסדרי דיוניה.

כללים קודמים

42. כללים אלה יהיו תחת כללי אתיקה שיפוטית, התשנ"ג-1993.

י"ג בסיון התשס"ז (30 במאי 2007)

דורית ביניש

נשיאת בית המשפט העליון

נספח ד: כללי אתיקה לדיינים, התשס"ח-2008

בתוקף סמכותי לפי סעיף 19ב לחוק הדיינים, התשט"ו-1955 (להלן - החוק), בהסכמת חבר דייני בית הדין הרבני הגדול ולאחר התייעצות עם שר המשפטים, אני מתקין בזה כללי אתיקה לדיינים:

מבוא

פרק ראשון: הוראות יסוד

1. פרשנות
2. מקור הכללים ותכליתם
3. כוח השיפוט, שלטון החוק והגינות
4. אמונים למדינת ישראל ולהלכה
5. אי תלות
6. אי משוא פנים
7. הליכותיו של דיין

פרק שני: מעמדם ותחולתם של הכללים

8. מעמד הכללים
9. תחולה
10. דיינים בדימוס

פרק שלישי: שפיטה

11. שמירה על כבוד הזולת
12. ניהול משפט
13. פשרה, גישור וכ'
14. הימנעות מוקדמת משבת בדין
15. מניעה משבת בדין

פרק רביעי: דיין וסביבתו

16. קשרים חברתיים
17. פעילות פוליטית או מפלגתית
18. הבעת דעה בפומבי
19. איסוף כספים

פרק חמישי: הימנעות מן השימוש במעמד השיפוטי שלא למטרות

20. ניצול מעמד
21. מתנות, הנחות והזמנות

פרק שישי: פעילויות לבר שיפוטיות

סימן א': עקרונות

22. ייחוד הכהונה
23. מגבלות על פעילויות נוספות

סימן ב': עיסוקים ציבוריים

- 24. פעילות בגופים ציבוריים
- 25. ועדות לחלוקת פרסים ומלגות
- 26. הסברה מחוץ לישראל
- 27. שיפוט שלא בבית הדין

סימן ג': הרצאות ופרסומים

- 28. שיעורים והוראה
- 29. שיעורי תורה והרצאות
- 30. פרסום ספרים ומאמרים
- 31. משפט מודרך

סימן ד': שונות

- 32. עדות
- 33. הופעה לפני רשות ציבורית
- 34. תשובות הלכתיות ומענה לשאלונים לצורכי מחקר

פרק שביעי: עניינים כספיים

סימן א': ניהול עסקים וקבלת גמול בעבור עיסוק

- 35. ניהול עסקים
- 36. ניהול נכסיהם של הדיין ושל בני משפחה
- 37. (בוטל)
- 38. קבלת גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים

סימן ב': ניתוק קשרים עסקיים וכספיים עם מינויו של שופט

- א. כללי
- ב. ניתוק יחסים כספיים
- ג. ועדת השניים
- ד. הסדר לניתוק יחסים כספיים
- ה. חתימה על ההסדר
- ו. חסיון ההסדר
- ז. הסדר – תנאי להשבעה
- ח. דיווח
- ט. יידוע

פרק שמיני: דיין ואמצעי התקשורת

- 39. מגעים בין דיין לבין אמצעי התקשורת
- 40. תגובות לאמצעי תקשורת

פרק תשיעי: ועדת אתיקה

- 41. ועדת אתיקה
- 42. כללים קודמים

מבוא

כתיבת כללי אתיקה כתובים וסדורים, היא תופעה חדשה יחסית בזמננו, ומטרתה להרים את מוסר עבודתם של גופים שונים, ולשפר את רמת ניקיותם מכל רבב, שתהיה עבודתם אמונה. ואולם ולגבי דייני ישראל האמונים על ברכי התורה וממנה יונקים את מקור סמכותם, ועל פיה פוסקים בכל דבר הבא לפניהם, אין חידוש בדבר זה. לדידם כללי האתיקה מבוססים ומושרשים במצוות התורה, והם חלק בלתי נפרד ממנה, והם עתיקים מאוד.

בטרם הרים יולדו, ועד לא מאורות החכמה זרחו על שאר העמים, וכבר ניתנה "חוקה לישראל" חוקה שלא יצורי אנוש קרוצי חומר חקקה, ולא משפטנים ניסחווה, אלא "חכמת א-ל-הים חיים" - תורה משמים.

ומעת שניתנה לנו חוקה משמים, וקבעה בצו אלקי מפורש, "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק", וקבעה כללי הצדק למשפט, אשר כל באי עולם מנסים לחקותם מאז, גם קבעה אז את כללי האתיקה של שופטי התורה שופטי הצדק, הם היושבים על מדין, במותב תלתא כחדא, ואלקים נצב בעדת א-ל.

ודי להזכיר בזה את לשונו הזהב של הנשר הגדול, רבינו הרמב"ם ז"ל, שכולם לקוחים מתורתנו הקדושה. וזו לשונו בהלכות סנהדרין (פ"ב הלכה ז'): "בית דין של שלשה אף על פי שאין מדקדקין בהן בכל אלו הדברים, צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים ואלו הן: חכמה, וענוה, ויראה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב. וכל אלו הדברים מפורשין הן בתורה, הרי הוא אומר, אנשים חכמים ונבונים הרי בעלי חכמה אמור. וידועים לשבטיכם, אלו שרוח הבריות נוחה מהם, ובמה יהיו אהובים לבריות בזמן שיהיו בעלי עין טובה, ונפש שפלה, וחברתן טובה, ודבורן ומשאן בנחת עם הבריות. ולהלן הוא אומר אנשי חיל, אלו שהן גבורים במצות ומדקדקים על עצמם, וכובשים את יצרן, עד שלא יהא להן שום גנאי ולא שם רע, ויהא פרקן נאה. ובכלל אנשי חיל שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו כעניין שנאמר ויקם משה ויושיען, ומה משה רבינו עניו אף כל דיין צריך להיות עניו. יראי אלהים כמשמעו, שונאי בצע אף ממון שלהם אינן נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון חסר יבאנו. אנשי אמת שיהיו רודפין אחר הצדק מחמת עצמן בדעתן, אוהבין את האמת ושונאין את החמס, ובורחין מכל מיני העול". עד כאן לשונו.

והשם לבו לדברים אלו כראוי, בעיניו יראה שהם כוללים את הכל, ואיש אשר אלה לו, הוא באמת האיש הראוי וההגון "לשבת כסאות למשפט".

וראוי לשים לב למאמר חז"ל במסכת סנהדרין (דף ז'): "לעולם יראה הדיין חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגהינם פתוחה לו מתחתיו". במאמר זה מיקדו חז"ל תשומת לבו של כל דיין, לדעת שהוא יושב על כס המשפט, לא רק כשופט את אלה העומדים לפניו, אלא יושב שם גם "כנשפט" ומשפטו הוא לפני הא-ל-הים ברוך הוא, אשר אין לפניו לא שכחה ולא עוולה, ולא

משוא פנים ולא מקח שוחד. וזו היא "החרב המונחת לו בין ירכותיו", ואיש אינו רואה אותה, כי היא מוסתרת, והיא מידו הארוכה של בורא העולם ומנהיגו, שהוא מלך אוהב צדקה ומשפט. וחייב הדיין לשים דעתו וגם לבו לבל יסטה ימים ושמאל מן האמת, ואפילו כמלוא נימא, ואם הוא נוטה לכאן או לכאן החרב הזאת דוקרת בבשרו (ועומק דקירתה היא כמדת סטייתו). ולא זו גם זו, אלא עוד יראה, גהינם פתוחה לו מתחתיו. ואם גס לבו ואינו מרכיש במדקרות החרב, סופו לירש גהינם.

והנה כל פיקוח וכל השגחה לא יעמדו כנגד עניין זה, כי טבעו של אדם להצדיק עצמו, וכל דרכיו ישרים הם בעיניו, וגם אם יהיה הדבר ברור עד שאי-אפשר עוד להתעלם ממנו, הרי מחפש תירוצים להצדיק עצמו, ובסתר יכמין מעשיו הלא-ישרים, אך האיש הירא את ה' ומאמין בו באמת, לא יוכל לעולם להתעלם מהחרב הזאת, ובוודאי לא מהגהינם הפתוחה מתחתיו.

ואלה הם כללי האתיקה הפנימיים, אשר אי-אפשר לעוקפם ולא להתעלם מהם, אלא אם כן יתעלם מאמונתו בה' ומיראתו, ח"ו.

ואף על פי כן טוב לעשות כללים מוגדרים ולחוקקם עלי ספר, שאף שכבר יש לנו כללים ברורים וחוקקים בדברי תורה וגמרא וספרי הפוסקים והם לנו לעיניים. על כל פנים טוב לקבוע כללים ברורים ומוסכמים, ולא להשאיר חלק מהדברים נתונים לסברתו ולפרשנותו של כל אחד ואחד, על כן ניתנו הדברים בידי כמה מוותיקי הדיינים שיחוו דעתם והכל נשקל בכובד ראש, וכל אחד העיר והאיר ושבנו ועברנו על כל הדברים עד שהגענו למסקנת הדברים המובאים כאן בס"ד, ויהיו שווים לכולנו כאיש אחד בהוראה אחת.

ועוד יש להוסיף ולומר שהואיל וכך נהגו כיום לכתוב כללים לאתיקה של כל בעלי המקצועות, חייבים גם אנו לקבוע כללים גם לקהלינו, לציבור הדיינים, אף על פי שאין צריכים לזה, שכאמור כל אלה ויותר מהם כלולים בפסוקי התורה, ומפורשים בדברי חז"ל, כדי שלא יאמר אדם שמא אנו מקילים יותר מאחרים.

ומעתה יבוא הדבר אל השלמות של המוסר, מבית ומחוץ, מוסרי התורה וההלכה מחזקים אותנו מבפנים, שהם חודרים פנימה ומשם מאירים דרכנו, וכללים אלו מהווים לבוש חיזוני להגן מכאן ומכאן, והוא בבחינת, והייתם נקיים מה' ומישראל.

ואסיים בקריאה לדייני ישראל שליט"א, לשים ההבנה הפנימית של דברים אלו לנגד עינינו, עם הידיעה שבאמרי פינו ובהתנהגותנו יש להאהיב את ה' ואת משפט תורתנו על בריותינו, ועל הכל יתגדל ויתקדש שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה.

פרק ראשון: הוראות יסוד

פרשנות

1. לעניין כללים אלה -
  - "בן משפחה" - בת זוג, ילד, הורה, אח, סב, הורה של בת הזוג או מי שסמוך על שולחנו של הדיין, וכן, בהתאם לעניין, בן זוג או ילד של כל אחד מאלה;
  - "דיין" - דיין בית הדין הרבני הגדול, דיין בית דין רבני אזורי ודיין עמית;
  - "דיין בדימוס" - דיין שכהונתו הסתיימה;
  - "נושא משרה" - דירקטור, מנהל כללי, מנהל עסקים ראשי, משנה למנהל כללי, סגן מנהל כללי, כל ממלא תפקיד כאמור בחברה אף אם תוארו שונה, וכן מנהל אחר הכפוף במישרין למנהל הכללי;
  - "נשיא בית הדין הרבני הגדול" - לרבות מי שנשיא בית הדין הרבני הגדול הסמיכו לדבר;
  - "עד מרכזי" - עד שנדרשת הערכת מהימנותו לצורך הכרעה בהליך.

מקור הכללים ותכליתם

2. (א) כללי האתיקה לדיינים משקפים ומבטאים תפישות עומק ערכיות ומוסריות המהוות תשתית למעשה השפיטה ולדרכי התנהגותו ואורחותיו של הדיין; כללים אלה מגבשים עקרונות מנחים השאובים מן התורה הכתובה והמסורה; דיין ינהג דרכו על פי הדין ובהתאם לכללים אלה וישווה נגד עיניו כל העת את הצורך לקיים את אמון הציבור במערכת השיפוט הרבני.
- (ב) דיין ייראה כמי שהפר כלל מכללי האתיקה לדיינים באופן המאפשר הגשת קובלנה לבית הדין המשמעתי לדיינים, אם התנהגותו בניגוד לכללים עולה כדי התנהגות של דיין שלא כהלכה במילוי תפקידו או כדי התנהגות שאינה הולמת את מעמדו של דיין בישראל.

כוח השיפוט, שלטון החוק והגינות

3. (א) כוח השיפוט ניתן בידי דיין מתוך אמון ביושרו, ביראת השמים שבו ובדבקותו בהלכה בכל הליכותיו, בכושרו המקצועי והאישי וביכולתו לקיים את המוטל עליו תוך כיבוד עקרונות האתיקה השיפוטית.
- (ב) בהכריעו בדין עושה דיין להגשמה של ההלכה ושל שלטון החוק תוך שמירה על זכויות האדם שנברא בצלם א-להים; מחובתו של דיין לפעול ביושר ובהגינות, לשוויון הכל לפני החוק, ותוך הקפדה על התנהגות שיש בה כדי לקיים ואף להגביר את האמון בשיטת המשפט בכלל ובמעשה השפיטה בפרט.

אמונים למדינת ישראל ולהלכה

4. דיין ישמור אמונים למדינת ישראל, ישפוט משפט צדק, לא יטה משפט ולא יכיר פנים, וינהג כהלכה.

אי-תלות

5. (א) בענייני שפיטה אין מרות על דיין זולת מרותו של הדין שלפיו הוא דן.
 (ב) במילוי תפקידו אין דיין תלוי באיש; שומה על הדיין לשקוד על אי-תלותה של מערכת השיפוט, ולהקפיד על קיומה באשר יעשה, בענייני שפיטה ובכל תחום אחר שבו הוא פועל.
 (ג) דיין לא יגור מפני איש, ולא יושפע במילוי תפקידו על ידי דעת קהל, חשש מפני ביקורת או רצון לשאת חן.
 (ד) אי-תלותו של הדיין אין משמעה פטור מלקיים הוראה של בית הדין הרבני הגדול שניתנה במסגרת ערעור על פסק דין או החלטה של הדיין, גם כשזו אינה נראית בעיניו, ועלולבצע את הוראת בית הדין הגדול; סבר דיין כי קיימת לפניו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראה כאמור של בית הדין הרבני הגדול, יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את התיק נושא העניין לבית הדין הרבני הגדול כדי שיחליט בדבר המשך הטיפול בתיק.

אי-משוא פנים

6. דיין ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקייה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים.

הליכותיו של דיין

7. (א) אלה יאפיינו דיין בתכונותיו ובאורחותיו: יושר לב, טוהר מידות ומסירות לתפקיד. דיין יימנע ממעשים שאינם הולמים מעמדו של דיין או העלולים לפגוע בדימויה של מערכת השיפוט הרבני.
 (ב) דיין יהיה מופת לכיבוד הדין וההלכה בכל אשר יעשה.

פרק שני: מעמדם ותחולתם של הכללים

מעמד הכללים

8. (א) כללים אלה מתווים עיקרים ועקרונות להתנהגותם ולאורחותיהם של דיינים, ומהם ייגזרו כללי אתיקה פרטניים בכל מקרה ומקרה.
 (ב) אין הכללים באים לגרוע מן האמור בכל דין. בכל עניין שאינו נדון מפורשות בכללים ינהג דיין בהתאם לרוחם ולמגמתם של הכללים ובהתאם לנורמות אתיות כלליות.

תחולה

9. (א) כללים אלה חלים על -

- (1) דיין מעת שהצהיר הצהרת אמונים ועד שלושה חודשים מתום כהונתו;
  - (2) דיין עמית;
  - (3) דיין בדימוס המכהן בוועדה ציבורית על פי דין, ככל שהדבר נוגע למילוי תפקידו; ויראו את הסכמתו לכהן כהסכמה להחלת כללים אלה עליו כאמור.
- (ב) הכללים חלים על דיין אף בהיותו בחופשה או בשבתו.
- (ג) מי שנבחר לכהונת דיין על ידי הוועדה למינוי דיינים וטרם הצהיר הצהרת אמונים, לא ייצג לקוח לפני ערכאה שיפוטית אלא בהסכמת נשיא בית הדין הרבני הגדול.
- (ד) איסורים שעל פי כללים אלו לא יחולו על פעילות או מעשים של דיין שהוא רב ראשי לישראל או רב עיר, הנובעים מכהונתו כרב ראשי או רב עיר.

דינים בדימוס

10. כללים אלה אינם מחייבים דיינים בדימוס; יש לזכור עם זאת, כי סביבתו הקרובה והרחוקה של דיין הורגלה להתייחס עליו כהתייחס אל דיין, וכי יחס זה נמשך והולך גם לאחר תום הכהונה; ראוי לו אפוא לדיין בדימוס כי ישווה נגד עיניו את רוחם ואת מגמתם של הכללים וכי יכוון התנהגותו ואורחותיו על פיהם.

פרק שלישי: שפיטה

שמירה על כבוד הזולת

11. (א) בשבתו לדון ינהג דיין בנוכחים בדיון לפניו - בעלי דין, באי-כוחם, עדים ובאי בית דין אחרים - באורח מכובד, באורך רוח, במתינות, בסובלנות ובאדיבות, וישרה באולם בית הדין אווירה נינוחה.
- (ב) דיין יעשה שגם אחרים ישמרו על כבודם של הנוכחים בדיון.
- (ג) במהלך המשפט ובהחלטותיו בכתב יימנע דיין מהערות פוגעניות או מעליבות, שלא כדין, כלפי כל אדם.
- (ד) דיין ינהג בעמיתיו הדיינים בכבוד ובחברות.
- (ה) בהביעו דעה על אדם שלא היה צד להליכים, ייתן הדיין דעתו לשאלה אם ניתנה הזדמנות לאותו אדם להציג את עניינו כהלכה לפני בית הדין.

ניהול משפט

12. (א) דיין ינהל את הדיון שלפניו באופן מקצועי וענייני, על פי ההלכה ותקנות הדיון, תוך שהוא מקפיד לנהוג שוויון בבעלי הדין, בטוענים רבניים ובעורכי הדין המופיעים לפניו ונמנע מכל אמירה או מעשה שיש בהם כדי לפגום בחזותו השוויונית והמקצועית.
- (ב) שומה על דיין לשמור על חזות נייטרליות במהלך הדיון ולהימנע מליצור בהתנהגותו או בדבריו יסוד לחשש ממשי למשוא פנים.

- (ג) בלי לגרוע מחובתו לנהוג שוויון בבעלי הדין, יעשה דיין כמיטבו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכל על פי הניתן בנסיבות העניין ובגבולות הדין והתפקיד.
- (ד) בניהול המשפט יעשה דיין כמיטבו לחוס על זמנם של המעורבים במשפט: בעלי דין, באי-כוחם, עדים ואחרים, וכנדרש מכך יחיש את ההליכים וימנע עינוי דין.
- (ה) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (ד), ולקיום האמור בו, יעשה דיין כמיטבו למנוע המתנה של המוזמנים לדיון והתייצבותם של עדים פעם נוספת.

פשרה, גישור ובוררות

13. (א) דיין המציע פשרה או העברה של ההליך לגישור או לבוררות, לא יכפה דעתו על בעלי הדין, ויוודא שבעלי הדין יודעים כי אי-קבלת הצעתו לא תשפיע על הליכי הדיון שלפניו; אין באמור כדי למנוע מבית הדין לפסוק בדרך של פשרה בהתאם לכללי ההלכה.
- (ב) בהתנהל שיג-ושיח לפשרה יסייע דיין בידי בעלי הדין, ובלבד שהדבר ייעשה תוך שמירת כבודו של בית הדין.
- (ג) כדי להביא לפשרה, רשאי דיין בהסכמת בעלי הדין ובהסכמת מורשיהם, להיוועד בבית הדין עם כל בעל דין בנפרד, ובלבד שבעל הדין שכנגד נמצא ככל האפשר בסמיכות מקום לאולם הדיונים והתוועדות דומה תיערך גם עמו, וכן שבעת ההתוועדות לא יישמעו טענות שדין להתברר במעמד שני בעלי הדין.

הימנעות מוקדמת משבת בדין

14. (א) בכפופות לאמור בדין ובכללים אלה ידון דיין בכל עניין שהועבר לטיפולו.
- (ב) משימצא לדיין כי קיים טעם ראוי שהתיק לא יידון לפניו, יידע בכך את ראש אבות בית הדין שבו הוא מכהן או דיין שהוסמך לעניין זה על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול.
- (ג) החליט ראש אבות בית הדין או דיין שהוסמך כאמור, כי אותו דיין ידון בתיק, לא ימנע הדיין עצמו משבת בדין אלא אם כן חייב הוא לעשות כן על פי דין.

מניעה משבת בדין

15. (א) דיין לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.
- (ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), דיין לא ישב בדין ביודעו שמתקיים אחד מאלה:
- (1) צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי, הוא בן משפחה של הדיין או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת;
- (2) יש לדיין עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד מרכזי, או שלבן משפחה של הדיין יש עניין כספי ממשי או עניין

- אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך או בבא כוח;
- (3) בטרם התמנה לדיין היה הדיין מעורב באותו עניין הנדון בהליך שלפניו בתור בא כוח, בורר, מגשר, עד, יועץ מקצועי, מומחה, או בדרך דומה אחרת;
- (4) בעל דין או עד מרכזי היה לקוחו של הדיין קודם מינויו לכהונתו, ולא חלפו חמש שנים לפחות מאז הטיפול בעניינו של אותו בעל דין או אותו עד;
- (5) עורך דין או טוען רבני המייצג בעל דין היה שותפו של הדיין ולא חלפו חמש שנים לפחות מאז היותם שותפים;
- (6) עורך דין או טוען רבני המייצג בעל דין מטפל בעניין של הדיין או של בן משפחתו;
- (7) בן משפחה של הדיין הוא עורך דין, או טוען רבני שותף או שכיר, במשרד עורכי דין או משרד טוענים רבניים המייצג בעל דין.
- (ג) על אף האמור בסעיפים קטנים (א) ו-(ב), דיין רשאי לשבת בדין אם מפאת דחיפות העניין לא ניתן לקיים את ההליך לפני דיין אחר ועלול להיגרם נזק חמור או עיוות דין אם לא ידון בעניין.
- (ד) על אף האמור בסעיף קטן (ב)(2), דיין רשאי לשבת בדין אם העברת העניין לכל דיין אחר לא תשנה את עילת הפסלות.
- (ה) התקיימה עילת פסלות לפי פסקאות (1) או (2) בסעיף קטן (ב), הנוגעת לעורך דין או לבא כוח אחר, שהתקיימו בו נסיבות המחייבות קבלת היתר לייצוג כאמור בסעיף 335 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, ובסעיף 9 לתקנות הטוענים הרבניים, התשס"א-2001, רשאי בית הדין להתיר את הייצוג, לבקשת עורך הדין או בא הכוח, אם מצא כי הנזק שייגרם לצד להליך אם לא יתיר את הייצוג עולה על הנזק שייגרם לצד להליך או לאינטרס הציבורי בשל הפסקת הדיון או החלפת דיין; התיר בית הדין את הייצוג כאמור, לא ישב בדין הדיין שלגביו התקיימה עילת הפסלות.
- (ו) האמור בסעיף קטן (ב) יחול גם על קרוב משפחה שאינו בן משפחה כהגדרתו בכללים אלה, אם סבר הדיין כי יחסו אל אותו קרוב משפחה מונע אותו משבת בדין.
- (ז) אין באמור בכלל זה כדי למעט משיקול דעתו של נשיא בית הדין הרבני הגדול הדן בערעור על פי סעיף 19 לחוק.

פרק רביעי: דיין וסביבתו

קשרים חברתיים

16. משמונה לכהונתו, אין מוטל על דיין לנתק את קשריו החברתיים, לרבות קשרים עם טוענים רבניים ועורכי דין; יחד עם זאת, ראוי לו לדיין כי ייזהר בקשריו החברתיים וייתן דעתו כיצד עשויות הבריות לפרש הימצאותו בחברת אדם מסוים או בחברה מסוימת, בבחינת והייתם נקיים מה' ומישראל.

פעילות פוליטית או מפלגתית

17. (א) דיין לא יהא מעורב בפעילות פוליטית או מפלגתית ולא יהיה חבר במפלגה או בגוף פוליטי אחר.

(ב) בלי לפגוע בכלליות האיסור שבסעיף קטן (א), לא ייטול דיין חלק באירוע הנערך על ידי מפלגה או גוף פוליטי אחר, או במסגרת אחרת שלה זהות פוליטית או מפלגתית; ואולם אירוע כאמור שהוא אך ורק עניין של הפצת שיעורי תורה ויראת שמים, ובלי סממנים פוליטיים, רשאי דיין להשתתף בו.

הבעת דעה בפומבי

18. דיין ימנע מהביע בפומבי דעה בעניין שאינו משפטי בעיקרו והשנוי במחלוקת ציבורית.

איסוף כספים

19. דיין לא יהא מעורב בפעילות של איסוף כספים.

פרק חמישי: הימנעות מן השימוש במעמד השיפוטי שלא למטרותו

ניצול מעמד

20. (א) לא יפיק דיין טובת הנאה ממעמדו כדיין - בין טובת הנאה חומרית בין אחרת - אם במישרין ואם בעקיפין.

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -

(1) לא יעשה דיין שימוש במעמדו כדיין לקידום עניין שלו או של אחר;

(2) דיין לא יציין את דבר היותו דיין ולא יעשה שימוש במסמך הנושא את תוארו כדיין בנסיבות שבהן עלול השימוש בתואר להיראות כניסיון לא ראוי להשיג מעמד מועדף.

(ג) דיין רשאי לציין בנייר מכתבים פרטי ובכרטיס ביקור את היותו דיין ואת בית הדין שהוא מכהן בו.

(ד) דיין רשאי לציין את היותו דיין בספר או במאמר שהוא מפרסם.

(ה) דיין רשאי ליתן המלצתו על כישוריו של אדם המוכר לו אישית.

(ו) דיין רשאי ליתן הסכמה לספר תורני שהובא לעיונו.

מתנות, הנחות והזמנות

21. (א) על קבלת מתנות על ידי דיין יחול חוק שירות הציבור (מתנות), התש"ם-1979.

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -

- (1) דיין לא יקבל הנחה ברכישת מוצר או בקבלת שירות, אלא אם כן ההנחה ניתנת על פי הסדר כללי שאושר בידי מנהל בתי הדין, או שההנחה ניתנת לדיין עקב הימנותו עם הזכאים לאותה הנחה בלא זיקה להיותו דיין;
- (2) דיין לא יקבל הזמנות חינם לאירועים או למקומות שהכניסה אליהם היא בתשלום, למעט במקרים שבהם נותן ההזמנה הוא קרוב משפחה או חבר אישי או במקרים שהדיין מוזמן כבן לוויה של מקבל ההזמנה ובלא קשר למעמדו כדיין.
- (ג) אין מניעה כי דיין יקבל במתנה ספר על נושא משפטי או הלכתי מכותב הספר.

פרק שישי: פעילויות לבר-שיפוטיות

סימן א': עקרונות

ייחוד הכהונה

22. דיין לא יעסוק בעיסוק נוסף ולא ימלא תפקיד ציבורי - גם לא יקבל על עצמו אחד מאלה - אלא לפי חוק או בהסכמת נשיא בית הדין הרבני הגדול ושר המשפטים (ראו: סעיף 81 לחוק).

מגבלות על פעילויות נוספות

23. (א) חובתו העיקרית של דיין היא לכהונתו כדיין, ולתפקידו כדיין חייב הוא להקדיש את מיטב מרצו ומחשבתו; דיין יעניק לתפקידו כדיין מעמד של קדימה על פני כל עיסוק אחר.

(ב) דיין יימנע מפעילות שאינה הולמת את מעמדו כדיין או העלולה להביאו לניגוד עניינים עם תפקידו כדיין.

(ג) דיין לא יקבל על עצמו אף לא יעסיק עצמו בפעילות לבר-שיפוטית - אף אם מותרת היא על פי אופייה או על פי היתר שהוענק לו - אם אותה פעילות עלולה לפגוע ביכולתו למלא כיאות את תפקידו כדיין, בין מבחינת משך הזמן הנדרש לפעילות, בין מבחינת העיתוי ובין מכל בחינה אחרת.

סימן ב': עיסוקים ציבוריים

פעילות בגופים ציבוריים

24. (א) דיין רשאי להיות חבר בגופים מינהליים של מוסדות חינוך, כגון חבר נאמנים של מוסד להשכלה, או בגופים של מוסדות בעלי מטרת ציבוריות, בכפיפות להיתר כהוראת סעיף 18 לחוק.

(ב) בפעולתו כאמור בסעיף קטן (א), יימנע דיין מכל מעשה שיש בו משום שימוש שלא כהלכה במעמדו כדיין או העלול לפגוע במעמדו כדיין. כך, למשל, לא ישתתף דיין בניהול העסקי או הכספי של המוסד הציבורי שהוא פעיל בו, ולא יקבל ממנו טובת הנאה.

(ג) דיין לא יפנה לרשויות ציבור או לגורמים פרטיים בשם גוף ציבורי שהוא פעיל בו.
 (ד) דיין לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק בייזום הליכים משפטיים אף אם אין אותם עניינים עשויים לבוא לדיון בבית הדין שבו הוא מכהן.

ועדות לחלוקת פרסים ומלגות

25. דיין רשאי להיות חבר בוועדה המחלקת פרסים או מלגות ובלבד שהדבר הולם את מעמדו של דיין.

הסברה מחוץ לישראל

26. דיין רשאי להשתתף מדי פעם בפעולות הסברה מחוץ לישראל מטעם המדינה או מטעם גוף ממלכתי או ציבורי העושה לטובת הכלל, ובלבד שקיבל לכך אישור מאת נשיא בית הדין הרבני הגדול.

שיפוט שלא בבית הדין

27. (א) דיין לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית הדין, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 18 לחוק; לעניין סעיף זה, "תפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי" - לרבות חברות בבית הדין של ארגון חברים או של ארגון ציבורי.
 (ב) דיין לא ישמש בורר שלא בבית הדין אלא אם כן נקבע הדבר בחוק, או בעניין שיש בו תועלת ציבורית משמעותית ולאחר קבלת אישור של נשיא בית הדין הרבני הגדול.
 (ג) דיין לא יהא פעיל בגוף ציבורי העוסק במתן שירותי בוררות או גישור.
 (ד) דיין שקודם מינויו שימש בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שאסור לדיין למלאו, לא ימשיך למלא את אותו תפקיד מעת שהצהיר הצהרת אמונים.

סימן ג': הרצאות ופרסומים

שיעורים והוראה

28. מתן שיעור קבוע בישיבות וכוללים והוראה במוסדות להשכלה או לחינוך טעונים היתר כהוראת סעיף 18 לחוק.

שיעורי תורה והרצאות

29. (א) דיין רשאי לתת שיעורי תורה בבית כנסת ובית מדרש במסגרת "דף יומי" וכדומה, בלא צורך בהיתר לפי סעיף 18 לחוק, ובלבד ששיעורים אלו יינתנו מחוץ לשעות הקבועות לפעילות בתי הדין על פי סדרי המינהל של בתי הדין הרבניים.
 (ב) דיין רשאי להרצות מדי פעם במסגרת גוף שאינו מסחרי, בלא צורך בהיתר לפי סעיף 18 לחוק; בעשותו כן ינהג דיין במידת הזהירות הראויה המתחייבת ממעמדו, תוך שמירה

על גישה מאוזנת והימנעות מנימה פולמוסית או מהבעת דעה בעניין שאינו משפטי בעיקר והשנוי במחלוקת ציבורית.

פרסום ספרים ומאמרים

30. דיין רשאי לפרסם ספרים שכתב ומאמרים בביטאונים מקצועיים ותורניים הולמים.

משפט מודרך

31. דיין רשאי להיות חבר מותב במשפט מודרך הנערך במוסד להשכלה. הוא הדין במוסד אחר שאושר על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול.

סימן ד': שונות

עדות

32. דיין לא יעיד בהליכים משפטיים אלא אם כן זומן על ידי בית דין, בית משפט או באישורו של נשיא בית הדין הרבני הגדול; כלל זה לא יחול על הליכים משפטיים שהדיין או בני משפחתו צד להם.

הופעה לפני רשות ציבורית

33. דיין רשאי להופיע לפני ועדה של הכנסת או לפני רשות ציבורית אחרת אם קיבל לכך אישור מאת נשיא בית הדין הרבני הגדול.

תשובות הלכתיות ומענה לשאלונים לצורכי מחקר

34. (א) דיין רשאי להשיב לשואליו בדבר הלכה, ואולם לא יעשה כן אם קיימת סבירות שתשובתו נועדה לשימוש על ידי צד למשפט בבית דין.

(ב) באישורו של נשיא בית הדין הרבני הגדול רשאי דיין להשיב, בין בכתב בין על-פה, לשאלות או לשאלונים המופנים אליו לצורכי מחקר בנושאים הקשורים בעבודתו השיפוטית.

(ג) לעת שתידון בקשה לאישור כאמור בסעיף קטן (ב), יובא בשיקול, בין השאר, היותו של עורך המחקר מוסד הלכתי או אקדמי מוכר או חוקר הפועל מטעמו.

פרק שביעי: עניינים כספיים

סימן א': ניהול עסקים וקבלת גמול בעבור עיסוק

ניהול עסקים

35. דיין לא ינהל עסקים באופן פעיל, בין במישרין בין בעקיפין, ולא יכהן כנושא משרה בתאגיד מסחרי או בגוף עסקי אחר.

ניהול נכסיהם של הדיין ושל בני משפחה

36. (א) דיין רשאי לנהל בעצמו את נכסיו ואת נכסי בני משפחתו, ולפעול בהשקעתם, ובלבד שלא יהיה בכך עיסוק פעיל בעסקים. הדיין יימנע מפעילות כאמור העלולה לגרום לפגיעה במעמדו כדיין או להעמידו בניגוד עניינים עם תפקידו כדיין.
(ב) דיין לא ינצל את מעמדו כדיין לצורך עסקיו ועסקי בני משפחתו.

37. (בוטל).

קבלת גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים

38. (א) דיין רשאי לקבל גמול בעבור עיסוק או פעילות נוספים המותרים על פי דין או על פי כללים אלה, ובלבד שהגמול יהא בהתאם למקובל אצל הנותן. כלל זה יחול אף על קבלת גמול בעבור פעולות הסברה מחוץ לישראל.
(ב) דיין שהוזמן להרצות רשאי להתאכסן במקום ההרצאה על חשבון המזמין ואף לקבל החזר של הוצאות הנסיעה.
(ג) להסרת ספקות ייאמר כי כלל זה יחול על דיין גם בהיותו בשבתון.

סימן ב': ניתוק קשרים עסקיים וכספיים עם מינויו של דיין

כללי

38א. הכללים בסימן זה נועדו להסדיר את ניתוק הקשרים העסקיים והכספיים בין מי שנבחר לכהונת דיין לבין לקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומטרתם להביא לכך שהקשרים העסקיים והכספיים האמורים ינותקו בהקדם האפשרי; יובהר כי כללים אלה חלים על ניתוק קשרים כספיים הנובעים מעיסוקו של הדיין בכל משלח יד.

ניתוק יחסים כספיים

38ב. (א) לאחר מינויו לא יהיו לדיין יחסים כספיים עם לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, ובכלל זה לא יחזיק נכסים בנאמנות בעבור לקוחותיו לשעבר.
(ב) מי שנבחר לכהונת דיין יפעל לניתוק יחסיו עם לקוחותיו לשעבר ועם שותפיו בעבר

לפי הנחיית הוועדה האמורה בסעיף 38ג והוראות סעיפים 38ד עד 38ה.
 (ג) לאחר מינויו יגבה דיין כספים שחבים לו צדדים שלישיים כתוצאה מקשריו העסקיים והכספיים בינו לבין לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, באמצעות אדם אחר.

ועדת השניים

38ג. אופן ניתוק היחסים הכספיים יידון בוועדה שחבריה יהיו שניים: דיין בית הדין הרבני הגדול שימנה מזמן לזמן נשיא בית הדין הרבני הגדול, ומנהל בתי הדין הרבניים (להלן - ועדת השניים).

הסדר לניתוק יחסים כספיים

38ד. (א) הנבחר לכהונת דיין יציג לפני ועדת השניים לא יאוחר משלושים ימים לאחר בחירתו תכנית מוצעת לניתוק היחסים הכספיים; התכנית תכלול, בין השאר, את אלה:

- (1) שמות שותפיו של הדיין עובר למינויו;
- (2) שמות לקוחות לשעבר שיש לו אתם יחסים כספיים תלויים ועומדים;
- (3) שכר טרחה וסכומים אחרים המגיעים לדיין מלקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומועדי תשלומם, וכן פירוט של המחאות דחיות שנמסרו לו ואשר מועד פירעונן טרם הגיע.

(ב) ועדת השניים תורה לנבחר לכהונת דיין מהם התנאים לניתוק היחסים בינו ובין לקוחותיו או שותפיו לשעבר; הוועדה תורה על הסדר שיביא לניתוק היחסים כאמור בהקדם האפשרי ולא יאוחר מתום שנים עשר חודשים מיום הצהרת אמונים של הדיין; הוועדה רשאית לקבוע תקופת ניתוק ארוכה משנים עשר חודשים מטעמים מיוחדים שייראו לחבריה.

חתימה על ההסדר

38ה. הסדר ניתוק היחסים שהורתה עליו ועדת השניים ייחתם ביד הנבחר לכהונת דיין ויישמר בתיקו האישי של הדיין במעטפה סגורה וחתומה בידי מנהל בתי הדין הרבניים.

חיסיון ההסדר

38ו. תוכן ההסדר יהיה גלוי לנבחר לכהונת דיין ולחברי ועדת השניים, ובמקרה שהוגשה לוועדה לבחירת דיינים כנגד הנבחר לכהונת דיין תלונה שעניינה ההסדר, גם לחברי הוועדה לבחירת דיינים.

הסדר - תנאי להצהרת אמונים

38ז. מי שנבחר לכהונת דיין לא יוזמן להצהרת אמונים אצל נשיא המדינה עד אשר יערך הסדר ניתוק יחסים כספיים, וייחתם בידו; במקרים חריגים רשאית ועדת השניים לאשר בכתב את זימונו של דיין להצהרת אמונים אף שטרם חתם על ההסדר.

דיווח

38ת. הדיין ידווח למנהל בתי הדין הרבניים, אחת לשלושה חודשים, על ביצוע ההסדר; בעניין כספים שיקבל הדיין על פי ההסדר לאחר מינוי, ייתן הדיין חשבונית שעליה יצוין כי הכספים התקבלו בעד שירותים שנתן טרם מינויו.

יידוע

38ט. הכללים בסימן זה יובאו לידיעת כל מי שהוועדה לבחירת דיינים החליטה לבחור בו לכהונת דיין.

פרק שמיני: דיין ואמצעי התקשורת

מגעים בין דיין לבין אמצעי התקשורת

39. (א) דיין אומר דברו בפסקי דין ובהחלטות; על דרך הכלל אין דיין מתראיין ואין הוא מוסר מידע לתקשורת.

(ב) דיין לא יעביר פסקי דין והחלטות לתקשורת אלא באמצעות דוברות בתי הדין הרבניים.

(ג) דיין יימנע מהופעה או מראיון באמצעי התקשורת; הופעה או ראיון של דיין באמצעי תקשורת - לרבות בעיתונות, ברדיו, בטלוויזיה, באינטרנט, במסיבת עיתונאים ובכל דרך אחרת - תהיה רק באישור מראש מאת נשיא בית הדין הרבני הגדול.

(ד) האמור בכלל זה אינו חל על ביטאונים תורניים או משפטיים המתפרסמים על ידי מוסדות תורניים או אקדמיים או על ידי לשכת עורכי הדין, ובלבד שהדיין קיבל תחילה את אישורו של נשיא בית הדין הרבני הגדול.

תגובות לאמצעי תקשורת

40. (א) תגובתו של דיין על דברים שפורסמו עליו או על פסקי דין והחלטות שנתן תהיה באמצעות דוברות בתי הדין הרבניים.

(ב) דיין שעיתונאי פנה אליו לקבלת תגובה יפנה את העיתונאי לדוברות דתי הדין הרבניים.

(ג) נתבקשה תגובתו של דיין על מידע שהעדר תגובה מיידית עליו עלול לגרום נזק שאינו הפיך, ובפי הדיין תגובה חד-משמעית שיש בה כדי להביא את העניין לסימום, רשאי הדיין למסור את תגובתו.

(ד) דיין שמסר את תגובתו בנסיבות כמתואר בסעיף קטן (ג), יודיע על כך מיד לדוברות בתי הדין הרבניים, והמשך הטיפול יהיה באמצעות הדוברות.

(ה) אין בהוראות אלו כדי למנוע את נציגות הדיינים לעמוד בקשר עם אמצעי התקשורת בעניינים הנתונים לטיפול.

פרק תשיעי: ועדת אתיקה

ועדת אתיקה

41. (א) נשיא בית הדין הרבני הגדול, לאחר התייעצות עם שר המשפטים, ימנה ועדת אתיקה בת שלושה חברים, והם: דיין של בית הדין הרבני הגדול, והוא יהיה היושב ראש, ושני דיינים של בתי הדין הרבניים האזוריים.
- (ב) ועדת האתיקה תיתן חוות דעת מקדימה בענייני אתיקה של דיינים, לפי פנייה של דיין שכללים אלה חלים עליו - בעניין הנוגע אליו.
- (ג) חבר ועדת האתיקה ימונה לתקופת אחת של שש שנים.
- (ד) ועדת האתיקה תפרסם חוות דעת מקדימה שנתנה, בלא ציון שמו של מי שלגביו ניתנה חוות הדעת ופרטים מזהים אחרים, אלא אם כן החליטה אחרת.
- (ה) ועדת האתיקה תקבע את נוהלי עבודתה וסדרי דיוניה.

כללים קודמים

42. כללים אלה יהיו תחת כללי אתיקה לדיינים - התשנ"ו.

ח' בניסן התשס"ח (13 באפריל 2008)

שלמה משה עמאר

נשיא בית הדין הרבני הגדול

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

נספח ה: כללי הקאדים (אתיקה לקאדים), התשע"ח-2018

בתוקף סמכותי לפי סעיף 16א לחוק הקאדים, התשכ"א-1961 (להלן - החוק), בהסכמת חבר הקאדים של בית הדין השרעי לערעורים ולאחר התייעצות עם שרת המשפטים, אני מתקין כללים אלה:

פרק ראשון: הוראות יסוד

הגדרות

1. בכללים אלה -
  - "בן משפחה" - בן זוג, ילד, הורה, את, סב, הורה או אח של בן הזוג או מי שסמוך על שולחנו של הקאדי, וכן, בהתאם לעניין, בן זוג או ילד של כל אחד מאלה;
  - "ועדת השניים" - ועדה לפי סעיף 42;
  - "נושא משרה" - דירקטור, מנהל כללי, מנהל עסקים ראשי, משנה למנהל כללי, סגן מנהל כללי, כל ממלא תפקיד כאמור בחברה אף אם תוארו שונה, וכן מנהל אחר הכפוף במישרין למנהל הכללי;
  - "עד מרכזי" - עד שנדרשת הערכת מהימנותו לצורך הכרעה בהליך;
  - "קאדי" - קאדי של בית הדין השרעי לערעורים, קאדי של בית דין שרעי אזורי;
  - "קאדי בדימוס" - קאדי שכהונתו הסתיימה.

מקור הכללים ותכליתם

2. (א) כללי האתיקה לקאדים משקפים ומבטאים תפישות עומק ערכיות ומוסריות המהוות תשתית למעשה שפיטה ולדרכי התנהגות ואורחותיו של הקאדי; כללים אלה מגבשים עקרונות מנחים השאובים מן הדין השרעי; קאדי ינהג דרכו לפי הדין ולפי כללים אלה וישווה לנגד עיניו כל העת את הצורך לקיים את אמון הציבור במערכת השיפוט השרעית.
  - (ב) הפרת כלל מכללי אתיקה אלה מאפשרת הגשת קובלנה, כאמור בסעיף 18 לחוק.

כוח השיפוט, שלטון החוק והגינות

3. (א) כוח השיפוט ניתן בידי קאדי מתוך אמון ביושרו, ביראת אלוהים שבו ובדבקותו בדין השרעי, בכושרו המקצועי והאישי וביכולתו לקיים את הוטל עליו תוך כיבוד עקרונות האתיקה השיפוטית.
  - (ב) בהכריעו בדין עושה קאדי להגשמה של הדין השרעי ושל שלטון החוק, תוך שמירה על זכויות האדם; מחובתו של קאדי לפעול ביושר והגינות, לשוויון הכול בפני החוק,

ומתוך הקפדה על התנהגות שיש בה כדי לקיים ואף להגביר את האמון בשיטת המשפט בכלל, ובמעשה השפיטה בפרט.

אמונים למדינת ישראל, לשריעה ולהלכה המוסלמית

4. קאדי ישמור אמונים למדינת ישראל, לשריעה ולהלכה המוסלמית, ישפוט משפט צדק, לא יטה משפט ולא יכיר פנים, ויקיים אורח חיים ואופי ההולמים את מעמדו של קאדי מוסלמי, כהצהרתו במעמד מינויו.

אי-תלות

5. (א) בענייני שפיטה אין מרות על קאדי זולת מרותו של הדין שלפיו הוא דן.
 (ב) במילוי תפקידו אין קאדי תלוי באיש; שומה על הקאדי לשקוד על אי-תלותה של מערכת השיפוט, ולהקפיד על קיומה באשר יעשה, בענייני שפיטה ובכל תחום אחר שבו הוא פועל.
 (ג) קאדי לא יגור מפני איש, ולא יושפע במילוי תפקידו מפני דעת קהל, חשש מפני ביקורת או רצון לשאת חן.
 (ד) אי-תלותו של הקאדי אין משמעה פטור מלהידרש לפסיקות קודמות של בית הדין השרעי לערעורים, בנושאים העולים מהמקרה הנדון לפניו, ובפרט לפסיקות שנתן נשיא בית הדין השרעי לערעורים; זאת, בלי לפגוע בזכותו של קאדי להגיש התנגדות על פסק דין של בית הדין השרעי לערעורים לפי סעיף 13 לתקנות הקמת בית הדין השרעי לערעורים מיום 10.10.1918.

אי-משוא פנים

6. קאדי ינהג בבעלי הדין בשוויון, לא יישא פני דל ולא יהדר פני גדול, לא יסביר פניו לאחד וירע פניו לאחר, ישפוט בדעה נקייה ולא יגלה דעה קדומה או משוא פנים, ולא ייצור בהתנהגותו או בדבריו יסוד לחשש מפני אלה.

הליכותיו של קאדי

7. (א) אלה יאפיינו קאדי בתכונותיו ובאורחותיו: יושר לב, טוהר מידות ומסירות לתפקיד; קאדי יימנע ממעשים שאינם הולמים את מעמדו של קאדי או העלולים לפגוע בתדמיתה של מערכת המשפט השרעית.
 (ב) קאדי יהיה מופת לכיבוד הדין השרעי והחוק בכל אשר יעשה.

פרק שני: מעמדם ותחולתם של הכללים

מעמד הכללים

8. (א) כללים אלה מתווים עיקרים ועקרונות להתנהגותם ולאורחותיהם של קאדים, ומהם ייגזרו כללי אתיקה פרטניים בכל מקרה ומקרה.
- (ב) אין הכללים באים לגרוע מן האמור בכל דין; בכל עניין שאינו נדון מפורשות בכללים ינהג קאדי לפי רוחם ומגמתם של הכללים ולפי נורמות אתיות כלליות.

תחולה

9. (א) כללים אלה חלים על -
- (1) קאדי מעת שהצהיר הצהרת אמונים ועד שלושה חודשים מתום כהונתו;
  - (2) קאדי בדימוס המכהן בוועדה ציבורית לפי דין, בכל הנוגע למילוי תפקידו; ויראו את הסכמתו לכהן כהסכמה להחלת כללים אלה עליו כאמור.
- (ב) הכללים חלים על קאדי אף בהיותו בחופשה או בשבתון.
- (ג) מי שהוועדה למינוי קאדים בחרה בו לכהונת קאדי וטרם הצהיר הצהרת אמונים, לא ייצג לקוח לפני ערכאה שיפוטית, אלא בהסכמה בכתב מאת נשיא בית הדין השרעי לערעורים.

קאדים בדימוס

10. כללים אלה אינם מחייבים קאדים בדימוס, בכפוף לאמור בכלל 9(א)(2); יש לזכור עם זאת, כי סביבתו הקרובה והרחוקה של קאדי הורגלה לראות אותו בתפקיד קאדי, וכי נקודת מבט זאת נמשכת והולכת גם לאחר תום הכהונה; ראוי לו אפוא לקאדי בדימוס כי ישווה לנגד עיניו את רוחם ואת מגמתם של הכללים וכי יכוון את התנהגותו ואורחותיו לפיהם.

פרק שלישי: שפיטה

קאדי הצוות וסדרי המנהל

11. (א) הקאדי ינהג בעמיתיו הקאדים בכבות ובחברות, בהתחשב בהיררכיה לפי דין, ויקיים את הנחיותיו של נשיא בית הדין השרעי לערעורים.
- (ב) הקאדי ינהג בכבוד בצוות העובדים של בית הדין; קאדי מוסמך להנחות את צוות העובדים של בית הדין, בעניינים הקשורים בניהול השוטף של המשפטים הנערכים לפניו, אך בעניינים מינהליים יהיו העובדים כפופים להנחיית מנהל בתי הדין.

שמירה על כבוד הזולת

12. (א) בשבתו לדון ינהג קאדי בנוכחים בדיון לפניו - בעלי דין, באי-כוחם, עדים ובאי בית דין אחרים - באורח מכובד, באורך רוח, במתינות, בסובלנות ובאדיבות, וישרה באולם בית הדין אווירה נינוחה.
- (ב) קאדי יפעל לכך שגם אחרים ישמרו על כבודם של הנוכחים בדיון.
- (ג) במהלך המשפט ובהחלטותיו בכתב יימנע קאדי מהערות פוגעניות או מעליבות כלפי כל אדם.
- (ד) בהביעו דעה על אדם שלא היה צד להליכים, ייתן הקאדי את דעתו לשאלה אם ניתנה הזדמנות לאותו אדם להציג את עניינו כדין וכחוק לפני בית הדין.

ניהול משפט

13. (א) קאדי מנהל את הדיון שלפניו באופן מקצועי וענייני, לפי הדין השרעי וסדרי הדין, תוך שהוא מקפיד לנהוג שוויון בבעלי הדין, בעורכי הדין ובטוענים השרעיים המופיעים לפניו, ויימנע מכל אמירה או מעשה שיש בהם כדי לפגום בחזותו השוויונית והמקצועית.
- (ב) על קאדי לשמור על חזות שאינה מוטה לשום צד לסכסוך במהלך הדיון ולהימנע מליצור בהתנהגותו או בדבריו יסוד לחשש למשוא פנים.
- (ג) בלי לגרוע מחובתו לנהוג שוויון בבעלי הדין, יעשה קאדי כמיטב יכולתו להסביר לבעל דין שאינו מיוצג את מהות ההליכים ודרכי ניהולם, והכול לפי הניתן בנסיבות העניין ובגבולות הדין והתפקיד.
- (ד) בניהול המשפט יעשה קאדי כמיטב יכולתו לחוס על זמנם של המעורבים במשפט: בעלי דין, באי-כוחם, עדים ואחרים, יחיש את ההליכים וימנע עינוי דין.
- (ה) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (ד), ולקיום האמור בו, יעשה קאדי כמיטב יכולתו למנוע המתנה של המוזמנים לדיון והתייצבותם של עדים פעם נוספת.

פשרה, גישור ובוררות

14. (א) הקאדי ימליץ לצדדים פעם או פעמיים להגיע לפשרה, לגישור או לבוררות, ולא ימהר לתת הכרעה שיפוטית מקום שבו יש סיכוי להגיע ליישוב הסכסוך בהסכמה; קאדי המציע פשרה או העברה של הליך לגישור או לבוררות לא יכפה את דעתו על בעלי הדין ולא יפעיל את לחצו עליהם, ויוודא שבעלי הדין יודעים כי אי-קבלת הצעתו לא תפגע בזכות כלשהי של צד מהצדדים ולא תשפיע על הליכי הדיון או על תוצאות המשפט שלפניו.
- (ב) בהתנהל שיג ושיח לפשרה יסייע קאדי בידי בעלי הדין, ובלבד שהדבר ייעשה תוך שמירה על כבודו של בית הדין.

הימנעות מוקדמת משבת בדין

15. (א) בכפופות לאמור בדין ובכללים אלה ידון קאדי בכל עניין שהועבר לטיפולו.
 (ב) ראה קאדי כי קיים טעם ראוי שהתיק לא יידון לפניו, יידע בכך את נשיא בית הדין השרעי לערעורים, או את הקאדי שנשיא בית הדין השרעי לערעורים הסמיך לעניין זה.
 (ג) החליט נשיא בית הדין השרעי לערעורים או קאדי שהוסמך כאמור, כי אותו קאדי ידון בתיק, לא ימנע הקאדי את עצמו משבת בדין אלא אם כן חייב הוא לעשות כן לפי דין.

מניעה משבת בדין

16. (א) קאדי לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.
 (ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), קאדי לא ישב בדין ביודעו שמתקיים אחד מאלה:
 (1) צד להליך, בא כוחו או עד מרכזי הוא בן משפחה של הקאדי או שקיימת ביניהם קרבה ממשית אחרת;
 (2) יש לקאדי עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד מרכזי, או שלבן משפחה של הקאדי יש עניין כספי ממשי או עניין אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך או בבא כוחו;
 (3) בטרם התמנה לקאדי היה הקאדי מעורב באותו עניין הנדון בהליך שלפניו בתור בא כוח, בורר, מגשר, עד, יועץ מקצועי, מומחה, או בדרך אחרת;
 (4) בעל דין או עד מרכזי היה לקוחו של הקאדי קודם מינויו לכהונתו, ולא חלפו חמש שנים לפחות מאז הטיפול בעניינו של אותו בעל דין או אותו עד;
 (5) עורך דין או טוען שרעי המייצג בעל דין היה שותפו של הקאדי ולא חלפו חמש שנים לפחות מאז היותם שותפים;
 (6) עורך דין או טוען שרעי המייצג בעל דין מטפל בעניין של הקאדי או של בן משפחתו;
 (7) בן משפחה של הקאדי הוא עורך דין או טוען שרעי, שותף או שכיר, במשרד עורכי דין או במשרד טוענים שרעיים המייצג בעל דין.
 (ג) על אף האמור בסעיפים קטנים (א) ו-(ב), קאדי רשאי לשבת בדין אם מפאת דחיפות העניין לא ניתן לקיים את ההליך לפני קאדי אחר ועלול להיגרם נזק חמור או עיוות דין אם לא ידון בעניין.
 (ד) על אף האמור בסעיף קטן (ב)(2), קאדי רשאי לשבת בדין אם העברת העניין לכל קאדי אחר לא תשנה את עילת הפסלות.
 (ה) התקיימה עילת פסלות לפי סעיף קטן (ב)(1) או (2), הנוגעת לעורך דין או לבא כוח

אחר, שהתקיימו בו נסיבות המחייבות קבלת היתר לייצוג כאמור בסעיף 53 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, או בסעיף 8 לתקנות הטוענים השרעיים, התשכ"ג-1963, רשאי בית הדין השרעי לערעורים להתיר את הייצוג, לבקשת עורך הדין או בא הכוח, אם מצא כי הנזק שייגרם לצד להליך אם לא יתיר את הייצוג עולה על הנזק שייגרם לצד להליך או לאינטרס הציבורי בשל הפסקת הדיון או החלפת קאדי; התיר בית הדין השרעי לערעורים את הייצוג כאמור, לא ישב בדיון הקאדי שלגביו התקיימה עילת הפסלות.

(ו) האמור בסעיף קטן (ב) יחול גם על קרוב משפחה שאינו בן משפחה כהגדרתו בכללים אלה, אם סבר הקאדי כי יחסו אל אותו קרוב משפחה מונע אותו משבת בדיון.

(ז) אין באמור בכלל זה כדי להמעיט משיקול דעתו של נשיא בית הדין השרעי לערעורים הדין בערעור לפי סעיף 66 לחוק.

פרק רביעי: קאדי וסביבתו

קשרים חברתיים

17. (א) משמונה לכהונתו, אין מוטל על קאדי לנתק את קשריו החברתיים, לרבות קשרים עם עורכי דין וטוענים שרעיים; עם זאת, ראוי לו לקאדי כי ייזהר בקשריו החברתיים וייתן את דעתו כיצד עשויות הבריות לפרש את הימצאותו בחברת אדם מסוים או בחברה מסוימת.

(ב) קאדי רשאי להשתתף בניחום אבלים של כל אדם, כל עוד אין בהשתתפות זו כדי לפגוע במעמדו השיפוטי, בתדמית בית הדין או ברגשות הציבור, ואין צורך שקאדי יפסול את עצמו מדיון בעניינם של קרובי משפחה של אותו נפטר בשל השתתפותו בניחום האבלים.

פעילות פוליטית או מפלגתית

18. (א) קאדי לא יהיה מעורב בפעילות פוליטית או מפלגתית ולא יהיה חבר במפלגה או בגוף פוליטי אחר.

(ב) בלי לפגוע בכלליות האיסור שבסעיף קטן (א), לא ייטול קאדי חלק באירוע דתי מובהק בלא סממנים פוליטיים שעורכת מפלגה או גוף פוליטי אחר, או במסגרת אחרת שלה זהות פוליטית או מפלגתית, אלא באישור מראש של נשיא בית הדין השרעי לערעורים.

הנעת דעה בפומבי

19. קאדי יימנע מלהביע בפומבי עמדה פוליטית או הודעת תמיכה בגוף פוליטי כלשהו. כמו כן, קאדי יימנע מלהביע דעה בציבור בנושא התלוי ועומד לפניו.

איסוף כספים

20. קאדי לא יהיה מעורב בפעילות של איסוף כספים.

פרק חמישי: הימנעות מן השימוש במעמד השיפוטי שלא למטרותו

נסיעה לחו"ל

21. (א) נסיעה מחוץ לישראל שלא בימי הפגרה והשבתון טעונה אישור מראש בכתב של נשיא בית הדין השרעי לערעורים; הודעה על הנסיעה תימסר למנהל בתי הדין השרעיים. (ב) נסיעה מחוץ לישראל שלא ממזמן הקאדי עצמו, טעונה אישור מיוחד מראש בכתב מאת מנהל בתי הדין השרעיים; מנהל בתי הדין השרעיים יתייעץ בטרם מתן אישור כאמור, עם הגורמים המוסמכים במשרד המשפטים.

ניצול מעמד

22. (א) לא יפיק קאדי טובת הנאה ממעמדו כקאדי - בין טובת הנאה חומרית בין אחרת - אם במישרין ואם בעקיפין.

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -

- (1) לא יעשה קאדי שימוש במעמדו כקאדי לקידום עניין שלו או של אחר;
- (2) קאדי לא יציין את דבר היותו קאדי ולא יעשה שימוש במסמך הנושא את תוארו כקאדי בנסיבות שבהן עלול השימוש בתואר להיראות כניסיון לא ראוי להשיג מעמד מועדף;
- (3) קאדי רשאי לציין בנייר מכתבים פרטי ובכרטיס ביקור את היותו קאדי ואת בית הדין שהוא מכהן בו;
- (4) קאדי רשאי לציין את היותו קאדי בספר או במאמר שהוא מפרסם או במסגרת עבודה אקדמית;
- (5) קאדי רשאי לתת את המלצתו על כישוריו של אדם המוכר לו אישית.

מתנות, הנחות והזמנות

23. (א) קאדי לא יקבל מתנה מבעלי הדין; על קבלת מתנות על ידי קאדי יחול חוק שירות הציבור (מתנות), התש"ם-1979, ויחול גם הדין השרעי (סעיף 1796 למג'לה).

* תרגומו של סעיף 1796 למג'לה: "הקאדי לא יקבל מתנה מבעלי הדין היריבים". יצוין כי המג'לה תקפה בבתי הדין השרעיים מכוח סעיף 11 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948, ומכוח סעיף 2(ב) לחוק ביטול המג'לה, התשמ"ד-1984, אשר קובע כי "חוק זה לא יתפרש כאילו בא לגרוע מתוקפו של דין שלפיו דן בית דין שרעי".

(ב) בלי לגרוע מכלליות האמור בסעיף קטן (א) -

- (1) קאדי לא יקבל הנחה ברכישת מוצר או בקבלת שירות, אלא אם כן ההנחה ניתנת לפי הסדר כללי שאושר בידי מנהל בתי הדין השרעיים, או שההנחה ניתנת לקאדי עקב הימנותו עם הזכאים לאותה הנחה בלא זיקה להיותו קאדי;
- (2) קאדי לא יקבל הזמנות חינם לאירועים או למקומות שהכניסה אליהם היא בתשלום, למעט במקרים שבהם נותן ההזמנה הוא קרוב משפחה או חבר אישי או במקרים שהקאדי מוזמן כבן לווייה של מקבל ההזמנה ובלא קשר למעמדו כקאדי.

(ג) אין מניעה כי קאדי יקבל במתנה ספר על נושא משפטי או דתי מכותב הספר.

פרק שישי: פעילויות לבר-שיפוטיות

סימן א': עקרונות

ייחוד הכהונה

24. קאדי לא יעסוק בעיסוק נוסף ולא ימלא תפקיד ציבורי - גם לא יקבל על עצמו אחד מאלה - אלא לפי חוק או בהסכמת נשיא בית הדין השרעי לערעורים ושר המשפטים (ראה: סעיף 15 לחוק הקאדים).

מגבלות על פעילויות נוספות

25. (א) חובתו העיקרית של קאדי היא לכהונתו כקאדי, ולתפקידו כקאדי חייב הוא להקדיש את מיטב מרצו ומחשבתו; קאדי יעניק לתפקידו כקאדי מעמד של קדימה על פני כל עיסוק אחר.
- (ב) קאדי יימנע מפעילות שאינה הולמת את מעמדו כקאדי או העלולה להביאו לניגוד עניינים עם תפקידו כקאדי.
- (ג) קאדי לא יקבל על עצמו ולא יעסיק את עצמו בפעילות לבר-שיפוטית - אף אם היא מותרת לפי אופייה או לפי היתר שהוענק לו - אם אותה פעילות עלולה לפגוע ביכולתו למלא כראות את תפקידו כקאדי, בין מבחינת משך הזמן הנדרש לפעילות, בין מבחינת העיתוי ובין מכל בחינה אחרת.

סימן ב': עיסוקים ציבוריים

פעילות בגופים ציבוריים

26. (א) קאדי רשאי להיות חבר בגופים מינהליים של מוסדות חינוך, כגון חבר נאמנים של

מוסד להשכלה או ועד הורים של בית ספר או של מוסדות צדקה או בגופים של מוסדות אחרים בעלי מטרות ציבוריות, בכפוף להיתר לפי סעיף 15 לחוק הקאדים.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), קאדי לא רשאי להיות חבר בגוף בוחר.

(ג) בפעולתו כאמור בסעיף קטן (א), יימנע קאדי מכל מעשה שיש בו משום שימוש שלא כהלכה במעמדו כקאדי או העלול לפגוע במעמדו כקאדי; כך, למשל, לא ישתתף קאדי בניהול העסקי או הכספי של המוסד הציבורי שהוא פעיל בו, ולא יקבל ממנו טובת הנאה.

(ד) קאדי לא יפנה לרשויות ציבור או לגורמים פרטיים בשם גוף ציבורי שהוא פעיל בו.

(ה) קאדי לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק בייזום הליכים משפטיים אף אם אין אותם עניינים עשויים לבוא לדיון בבית הדין שבו הוא מכהן.

ועדות לחלוקת פרסים ומלגות

27. קאדי רשאי להיות חבר בוועדה המחלקת פרסים או מלגות ובלבד שהדבר הולם את מעמדו של קאדי.

הסברה מחוץ לישראל

28. קאדי רשאי להשתתף בפעולות הסברה מחוץ לישראל מטעם המדינה או מטעם גוף ממלכתי או ציבורי העושה לטובת הכלל, ובלבד שקיבל לכך אישור מאת נשיא בית הדין השרעי לערעורים ושר המשפטים.

שיפוט שלא בבית דין

29. (א) קאדי לא יעסוק בתפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי שלא בבית הדין, אלא מכוח הוראת חוק או בהיתר לפי סעיף 15 לחוק הקאדים.

(ב) קאדי לא יהיה פעיל בגוף ציבורי העוסק במתן שירותי בורות או גישור.

(ג) קאדי שקודם מינויו שימש בתפקיד שיפוטי או מעין שיפוטי שאסור לקאדי למלא, לא ימשיך למלא את אותו תפקיד מעת שהצהיר הצהרת אמונים.

(ד) לעניין סעיף זה, "תפקיד שיפוטי או מעין-שיפוטי" - לרבות חברות בבית דין של ארגון חברים או של ארגון ציבורי, ותפקיד של פסיקה בפעולות ספורט ובמשחקים או ממוסדים.

סימן ג': הרצאות ופרסומים

הוראה במוסדות להשכלה או לחינוך

30. הוראה במוסדות להשכלה או לחינוך טעונה היתר לפי סעיף 15 לחוק הקאדים.

הרצאות

31. קאדי רשאי להרצות מדי פעם בפעם, ושלא כדרך עיסוק, במסגרת גוף שאינו מסחרי, בלא צורך בהיתר לפי סעיף 15 לחוק הקאדים; בעשותו כן ינהג קאדי במידת הזהירות הראויה המתחייבת ממעמדו, תוך שמירה על גישה מאוזנת והימנעות מנימה פולמוסית, ותוך שמירה על כבודו של בית הדין השרעי ופסיקותיו, על כבודם של הקאדים המכהנים בו ועל אמון הציבור במערכת.

פרסום ספרים ומאמרים

32. קאדי רשאי להוציא לאור ספרים שכתב, בעצמו או באמצעות הוצאה לאור, כמו גם מאמרים בביטאונים מקצועיים.

משפט מודרך

33. קאדי רשאי להיות חבר מותב במשפט מודרך הנערך במוסד חינוכי ולמטרות לימודיות; הוא הדין במוסד אחר שאושר על ידי נשיא בית הדין השרעי לערעורים.

סימן ד': שונות

עדות

34. קאדי לא יעיד בהליכים משפטיים אלא אם כן זומן על ידי בית דין, בית משפט או באישורו של נשיא בית הדין השרעי לערעורים; כלל זה לא יחול על הליכים משפטיים שהקאדי או בני משפחתו צד להם.

הופעה לפני רשויות ציבוריות

35. קאדי רשאי להופיע לפני ועדה של הכנסת או לפני רשות ציבורית אחרת אם קיבל לכך אישור מנשיא בית הדין השרעי לערעורים; הודעה בעניין תימסר למנהל בתי הדין השרעיים.

השבה לשאלות ולשאלונים בנושאי מחקר

36. (א) באישורו של נשיא בית הדין השרעי לערעורים רשאי קאדי להשיב, בין בכתב בין בעל-פה, לשאלות או לשאלונים המופנים אליו לצורכי מחקר בנושאים הקשורים בעבודתו השיפוטית.

(ב) בבקשה לאישור כאמור בסעיף קטן (א), יביא נשיא בית הדין השרעי לערעורים בחשבון אם עורך המחקר הוא מוסד אקדמי מוכר או חוקר הפועל מטעמו.

פרק שביעי: עניינים כספיים

סימן א': ניהול עסקים וקבלת גמול בעד עיסוק

ניהול עסקים

37. קאדי לא ימנהל עסקים באופן פעיל, בין במישרין בין בעקיפין, ולא יכהן כנושא משרה בתאגיד מסחרי או בגוף עסקי אחר.

ניהול נכסים של קאדי ובני משפחתו

38. (א) קאדי רשאי לנהל בעצמו את נכסיו ואת נכסי בני משפחתו, ולפעול בהשקעתם, ובלבד שלא יהיה בכך עיסוק פעיל בעסקים; הקאדי יימנע מפעילות כאמור העלולה לגרום לפגיעה במעמדו כקאדי או להעמידו בניגוד עניינים עם תפקידו כקאדי.
(ב) קאדי לא ינצל את מעמדו כקאדי לצורך עסקיו ועסקי בני משפחתו.

קבלת גמול בעד עיסוק או פעילות נוספים

39. (א) קאדי רשאי לקבל גמול בעד עיסוק או פעילות נוספים המותרים לפי דין או לפי כללים אלה, ובלבד שהגמול יהיה לפי המקובל אצל הנותן; כלל זה יחול אף על קבלת גמול בעד פעולות הסברה מחוץ לישראל.
(ב) קאדי שהוזמן להרצות רשאי להתאגסן במקום ההרצאה על חשבון המזמין ואף לקבל החזר של הוצאות הנסיעה.
(ג) להסרת ספקות ייאמר כי כלל זה יחול על קאדי גם בהיותו בשבתון.

סימן ב': ניתוק קשרים עסקיים וכספיים עם מינויו של קאדי

כללי

40. הכללים בסימן זה נועדו להסדיר את ניתוק הקשרים העסקיים והכספיים בין מי שנבחר לכהונת קאדי לבין לקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומטרתם להביא לכך שהקשרים העסקיים והכספיים האמורים ינותקו בהקדם האפשרי; יובהר כי כללים אלה חלים על ניתוק קשרים כספיים הנובעים מעיסוקו של הקאדי בכל משלח יד.

ניתוק יחסים כספיים

41. (א) לאחר מינויו לא יהיו לקאדי יחסים כספיים עם לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, ובכלל זה לא יחזיק נכסים בנאמנות בעד לקוחותיו לשעבר.
(ב) מי שנבחר לכהונת קאדי יפעל לניתוק יחסיו עם לקוחותיו לשעבר ועם שותפיו בעבר לפי הנחיות ועדת השניים ולפי סעיפים 43 עד 44.

(ג) לאחר מינויו יגבה קאדי כספים, שחבים לו צדדים שלישיים כתוצאה מקשריו העסקיים והכספיים בינו לבין לקוחותיו לשעבר או שותפיו לשעבר, באמצעות אדם אחר.

ועדת השניים

42. אופן ניתוק היחסים הכספיים יידון בוועדה שחבריה יהיו שניים: קאדי בית הדין השרעי לערעורים שימנה, מזמן לזמן, נשיא בית הדין השרעי לערעורים, ומנהל בתי הדין השרעיים; במקרה של חוסר הסכמה, דעתו של הקאדי היא שתכריע.

הסדר לניתוק יחסים כספיים

43. (א) הנבחר לכהונת קאדי יציג לפני ועדת השניים, לא יאוחר משלושים ימים לאחר בחירתו, תכנית מוצעת לניתוק היחסים הכספיים; התכנית תכלול, בין השאר, את אלה:

- (1) שמות שותפיו של הקאדי עובר למינויו;
- (2) שמות לקוחות לשעבר שיש לו אתם יחסים כספיים תלויים ועומדים;
- (3) שכר טרחה וסכומים אחרים המגיעים לקאדי מלקוחותיו ושותפיו לשעבר, ומועדי תשלומם, וכן פירוט של המחאות דחיות שנמסרו לו ושמועד פירעונן טרם הגיע.

(ב) ועדת השניים תורה לנבחר לכהונת קאדי מהם התנאים לניתוק היחסים בינו ובין לקוחותיו או שותפיו לשעבר; הוועדה תורה על הסדר שיביא לניתוק היחסים כאמור בהקדם האפשרי ולא יאוחר מתום שנים עשר חודשים מיום הצהרת אמונים של הקאדי; הוועדה רשאית לקבוע תקופת ניתוק ארוכה משנים עשר חודשים מטעמים מיוחדים שייראו לחבריה.

חתימה על הסדר

44. הסדר ניתוק היחסים שהורתה עליו ועדת השניים ייחתם ביד הנבחר לכהונת קאדי ויישמר בתיקו האישי של הקאדי במעטפה סגורה וחתומה ביד מנהל בתי הדין השרעיים.

חיסיון והסדר

45. תוכן ההסדר יהיה גלוי לנבחר לכהונת קאדי ולחברי ועדת השניים, ובמקרה שהוגשה לוועדה לבחירת קאדים כנגד הנבחר לכהונת קאדי תלונה שעניינה ההסדר - הוועדה לבחירת קאדים.

הסדר תנאי להצהרת אמונים

46. מי שנבחר לכהונת קאדי לא יוזמן להצהרת אמונים אצל נשיא המדינה עד שיערוך הסדר ניתוק יחסים כספיים, ויחתום עליו; במקרים חריגים רשאית ועדת השניים לאשר בכתב את זימונו של קאדי להצהרת אמונים אף שטרם חתם על ההסדר.

דיווח

47. הקאדי ידווח למנהל בתי הדין השרעיים, אחת לשלושה חודשים, על ביצוע ההסדר; בעניין כספים שיקבל הקאדי לפי ההסדר לאחר מינויו, ייתן הקאדי חשבונית שעליה יצוין כי הכספים התקבלו בעד שירותים שנתן טרם מינויו.

יידוע

48. הכללים בסימן זה יובאו לידיעת כל מי שהוועדה לבחירת קאדים החליטה לבחור בו לכהונת קאדי.

פרק שמיני: קאדי ואמצעי התקשורת

מגעים בין קאדי לבין אמצעי התקשורת

49. (א) קאדי אומר דברו בפסקי דין ובהחלטות; על דרך הכלל אין קאדי מתראיין ואין הוא מוסר מידע לתקשורת בדבר התיקים שבהם הוא דן.
 (ב) קאדי לא יעביר פסקי דין והחלטות לתקשורת אלא באמצעות דוברות בתי הדין השרעיים.
 (ג) קאדי יימנע מהופעה או מריאיון באמצעי התקשורת; הופעה או ריאיון של קאדי באמצעי תקשורת - לרבות בעיתונות, ברדיו, בטלוויזיה, באינטרנט וברשתות חברתיות, במסיבות עיתונאים ובכל דרך אחרת - תהיה רק באישור מראש מאת נשיא בית הדין השרעי לערעורים.
 (ד) האמור בכלל זה אינו חל על פרסומים הלכתיים או משפטיים שמפרסמים מוסדות דתיים או אקדמיים או לשכת עורכי הדין, ובלבד שהקאדי קיבל תחילה את אישורו של נשיא בית הדין השרעי לערעורים.

תגובה לאמצעי תקשורת

50. (א) תגובתו של קאדי על דברים שפורסמו עליו או על פסקי דין והחלטות שנתן תהיה באמצעות דוברות בתי הדין השרעיים.

- (ב) קאדי שעיתונאי פנה אליו לקבלת תגובה יפנה את העיתונאי לדוברות בתי הדין השרעיים.
- (ג) התבקשה תגובתו של קאדי על מידע שהעדר תגובה מיידית עליו עלול לגרום נזק שאינו הפיך, ובפי הקאדי תגובה חד-משמעית שיש בה כדי להביא את העניין לסיומו, רשאי הקאדי למסור את תגובתו.
- (ד) קאדי שמסר את תגובתו בנסיבות כמתואר בסעיף קטן (ג), יודיע על כך מיד לדוברות בתי הדין השרעיים, והמשך הטיפול יהיה באמצעות הדוברות.

מדיה חברתית

51. קאדי רשאי לנהל עמוד פרטי ברשת חברתית; בעשותו כן ינהג הקאדי באופן הראוי המתחייב ממעמדו, וימנע מהבעת דעה בכל עניין משפטי, ובעניין שאינו משפטי השנוי במחלוקת ציבורית.

פרק תשיעי: ועדת אתיקה

ועדות אתיקה

52. (א) נשיא בית הדין השרעי לערעורים, לאחר התייעצות עם שר המשפטים, ימנה ועדת אתיקה בת שלושה חברים, והם: קאדי של בית הדין השרעי לערעורים, והוא יהיה יושב הראש, ושני קאדים נוספים.
- (ב) ועדת האתיקה תיתן חוות דעת מקדימה בענייני אתיקה של קאדים, לפי פנייה של קאדי שכללים אלה חלים אליו - בעניין הנוגע אליו.
- (ג) חבר ועדת האתיקה ימונה לתקופה אחת של שש שנים.
- (ד) ועדת האתיקה תפרסם חוות דעת מקדימה שנתנה, בלא ציון שמו של מי שלגביו ניתנה חוות הדעת ופרטים מזהים אחרים, אלא אם כן החליטה אחרת.
- (ה) ועדת האתיקה תקבע את נוהלי עבודתה וסדרי דיוניה.

ז' באדר התשע"ח (22 בפברואר 2018)

עבד אלחכים סמארה, קאדי
נשיא בית הדין השרעי לערעורים